• DISSERTATIONES
• ETHNOGRAPHICÆ
• TRANSYLVANICÆ

KRIZA JÁNOS NÉPRAJZI TÁRSASÁG

Ágoston-Szűcs Brigitta

Ajándék és ajándékozás Körösfőn

Reciprocitás és társadalmi kapcsolatok a házasságkötés rítusaiban

© www.kjnt.ro/szovegtar

Ágoston-Szűcs Brigitta

Ajándék és ajándékozás Körösfőn.
Reciprocitás és társadalmi kapcsolatok a házasságkötés rítusaiban

DISSERTATIONES ETHNOGRAPHICÆ TRANSYLVANICÆ

Sorozatszerkesztők

Ilyés Sándor
Jakab Albert Zsolt
Pozsony Ferenc
Vajda András

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ÁGOSTON-SZŰCS BRIGITTA

AJÁNDÉK ÉS AJÁNDÉKOZÁS KÖRÖSFŐN

Reciprocitás és társadalmi kapcsolatok a házasságkötés rítusaiban

Kriza János Néprajzi Társaság
Kolozsvár
2026

Lektorálta:
dr. Péntek János professor emeritus, az MTA tagja
dr. Pozsony Ferenc professor emeritus, az MTA tagja

Támogatók:

© Kriza János Néprajzi Társaság
© Ágoston-Szűcs Brigitta

Szerkesztette: Jakab Albert Zsolt

Borítóterv: Szentes Zágon – IDEA PLUS, Kolozsvár
Számítógépes tördelés: Tipotéka, Kolozsvár

Nyomdai előkészítés, nyomtatás, kötés: F&F International, Gyergyószentmiklós

DOI: https://doi.org/10.68025/det-2026-23

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

ÁGOSTON-SZŰCS, BRIGITTA
Ajándék és ajándékozás Körösfőn : reciprocitás és társadalmi kapcsolatok a házasságkötés rítusaiban / Ágoston-Szűcs Brigitta. - Cluj-Napoca : „Kriza János” Néprajzi Társaság, 2026
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-9015-56-8
316
39

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Tartalom

Bevezetés 9
A terep kiválasztásának háttere 12
A kutatás kérdéseinek megfogalmazása 14
Kutatási technika és módszer 15

Fogalommagyarázat 19
Házasság és család 19
Ajándék, ajándékozás 20

Kutatástörténet 24

Körösfő – a terep bemutatása 30
Körösfő elhelyezkedése, településképe és földrajzi adottságai 30
Körösfő történeti múltja 31
Körösfő társadalmi és gazdasági helyzete 20. századig 33
A körösfői háziipar és kereskedelem 34
Foglalkozás, társadalmi és gazdasági helyzet napjainkban 39
Milyenek a körösfői emberek? Attitűd, mentalitás, identitás 42

Az ajándékozás alkalmai Körösfőn 48
Életfordulókhoz fűződő ajándékozások 48
Keresztelő 48
Konfirmálás 54
Ismerkedés, udvarlás 58
Lánykérés 62
Jegyváltás 62
Lakodalom 66
Halál, temetés 73
Ballagás 77
Besorozás, berukkolás 78
Ennihozás, babanézés 80
Születésnap, névnap 81

A párválasztás kritériumai, a házasság és a család modellje Körösfőn 83
Párválasztás, házasság 83
Család 90

Esettanulmányok 94
Mihály (Annók) Piroska és Mihály (Pál) János esete 95
Családi háttér, leányélet 95
Udvarlás, *lánylopás* 98
Házasságkötés, lakodalom 100
Ajándékok összegzése 102
Házasélet kezdetei 103
Korpos (Pál) Éva és Korpos (Jankó) Ferenc esete 105
Családi háttér, leányélet 105
Udvarlás 109
Lánykérés, eljegyzés 110
Lakodalom 112
Ajándékok összegzése 117
Házasélet kezdetei 121
Péntek (Csákó) Zita és Péntek (Császár) István esete 123
Családi háttér, leányélet 123
Udvarlás 124
Lánykérés, eljegyzés 126
Lakodalom 128
Ajándékok összegzése 129
Házasélet kezdetei 133

Az ajándékozás és az ajándékok összetételének vizsgálata és változása az 1960-as évektől napjainkig 134
Ajándékok az 1960-as években 134
Ajándékok az 1980-as években 136
Ajándékok a 2000-es évek elején 139

A körösfői házasságkötéshez kapcsolódó ajándék és ajándékozás vizsgálata . . 143
Az ajándék mint a házasság előfeltétele 143
Az ajándék mint a megállapodás eszköze 148
Az ajándék a rokonság, a műrokonság, a szomszédság és a barátság rendszerében 150
A szólás aktusa és a szólásfüzet 155
Az ajándék mint örökség 163
A szülői ajándék mint befektetés és biztosíték 170
Az ajándék reciprocitásának és önkéntességének kérdése 172
Az ajándék és a családi tűzhely 177
Az ajándék mint a reprezentáció eszköze 178

Összefoglalás 186

Szakirodalom 191

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Mellékletek 204
Interjúalanyok 204
Dokumentumok 205

Képek 211

Rezumat 234
Abstract 237

JÁNOS TÁRSASÁG

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Bevezetés

Az első kalotaszegi terepkutatásom 2013 júliusára nyúlik vissza, amelynek során az alszegi Sztána és Zsobok településeken a zöldágazás szokásait gyűjthettem és figyelhettem meg a II. Etnoökológiai tábor szervezésében (lásd Molnár–Molnár szerk. 2015). Ekkor a figyelmem középpontjában a zöldág[1] állt, a terepen való vizsgálata közben alkalmam nyílt egy zsoboki esküvő és egy sztánai konfirmáció előkészületein részt venni.[2] Ez utóbbi két eseményen érzékeltem azt a tényt, hogy az átmeneti rítusokon a társadalmi kapcsolatok és ezzel párhuzamosan a közösségi interakciók, mind a segítségnyújtások, mind a szolgáltatások felerősödnek és intenzíven működésbe lépnek. A zöldág beszerzése és elhelyezése is egy ilyen átmeneti rítushoz kapcsolódó közösségi interakcióként értelmezendő. Emellett egyfajta ajándékként is felfogható a zöldág, hiszen a közösség bizonyos tagjai biztosították a beszerzését és az elhelyezését a házasulandó zsoboki párnak és a sztánai konfirmandusnak.

Az etnoökológiai tábornak köszönhetően életre szóló kötelék szövődött köztem és Sztána között, ugyanis ebben a faluban ismertem meg a férjemet, aki éppen az egyetemi nyári szünetét töltötte sztánai nagyszüleinél. Ennek következményeképpen 2013 óta rendszeresen vagyunk vendégek a férjemmel kalotaszegi keresztelőkön, konfirmálásokon, jegyváltásokon és esküvőkön a rokoni és baráti kapcsolatok révén, illetve az úgynevezett *tartozás* jogán. Az utóbbi alatt azt értem, hogyha a férjem ágáról van olyan rokon vagy barát, aki volt a férjemnek vagy esetleg az ő szüleinek a keresztelőjén, konfirmálásán, jegyváltásán vagy esküvőjén, akkor viszonzásképp nekünk is *kötelesség*ünk elmenni az ő családjában zajló életfordulóhoz köthető ünnepségekre. Mindig meglepetten szemléltem, hogy mennyire nagyvonalúan és gazdagon szervezettek ezek az ünnepi események (még akkor is, ha tudtam, hogy az ünneplő család anyagilag kedvezőtlen helyzetben van) és milyen sok vendéget hívnak meg.

Amikor a férjemmel saját esküvőnket szerveztük, érdeklődésem a kalotaszegi lakodalmak társadalmi vonatkozása iránt egyre fokozódott. Jómagam partiumi gyökerű, budapesti lányként nőttem fel, a nyári szüneteimet mindig Nagyváradon töltöttem a nagyszüleimnél. Ennek következtében korábban csupán Pest megyei, illetve Nagyvárad környéki lakodalmakról volt előzetes tapasztalatom, tudomásom.

Első rácsodálkozásom a kalotaszegi esküvőre akkor volt, amikor a vendéglistát állítottuk össze a férjemmel: már akkor szembetűnt, hogy a férjem legalább kétszer

1 Zöldág: Kalotaszegen általában bükk-, nyár-, vackor- vagy szilvafa zöld, leveles ágait hívják zöldágnak, amelyeket keresztelőre, konfirmálásra, jegyváltásra, esküvőre és május elsejére vágnak a közeli erdőkben a legények, majd azokat megszabott, az adott eseményhez köthető helyszínekre, mint például kapukhoz és bejáratokhoz helyezik.

2 Az alábbi kutatásom eredményeinek összefoglalását lásd: Szűcs 2015a.

annyi vendéget „kellett” meghívjon, mint én. Ebben az érdekesség számomra az volt, hogy a férjem családja részéről a vendégek meghívása igen kötöttnek, szabályszerűnek bizonyult, több olyan családot hívtunk meg, akikkel lehetséges, hogy már tíz éve nem tartja a kapcsolatot a férjem és a családja, de mégis meg „kellett” hívni a tartozás elvén. Míg én főleg az alapján írtam össze a mi családunk meghívottjait, hogy mennyire erős a kötelék és jó a viszony közöttünk a jelenben, valamint a szüleim és a nagyszüleim is e szempont mentén segítettek nekem, kevésbé volt mérvadó az, hogy a múltban ki kinek volt az esküvőjén, és van-e tartozás valamely család részéről.

A lakodalomszervezés közben tudtam meg például azt is, hogy a vendégeknek az esküvőről való távozásukkor pálinkát és süteményt illik adni, de nem mindegy, hogy milyen mennyiségben és minőségben: lehetőleg négyfajta süteményt kell egy kis dobozba rakni és egy kis üveg szilvapálinkát kell adni. A háznak pedig, ahol a lánykikérés történik, frissen meszeltnek, lehetőleg felújítottnak (parkettázva, berendezve) kell lennie, mert a falubeli vendégek közül néhányan kíváncsian végignézik a házat és annak berendezését, a látottakat pedig értékelik, megjegyzik és akár évtizedekkel később is fel tudják idézni szóbeszéd formájában. A lakodalmi képeink nézegetése közben tettem azt a megállapítást, hogy az erdélyi vendégekhez képest a magyarországi vendégek közül jó néhányan némileg alulöltözöttek voltak. A *szóláspénz*[3] összeszámolásakor pedig kiderült, hogy az erdélyi násznép nagy része kétszeres vagy háromszoros pénzösszeget ajándékozott, mint a magyarországi vendégek.

Elmondható tehát, hogy az erdélyi és a kalotaszegi magyarság „megadja a módját” az esküvőknek, akárcsak a jegyváltásoknak, keresztelőknek és a konfirmálásoknak, elemi kérdésként merül fel például az étel, az öltözék és az ajándékok értéke és minősége, illetve mindezeknél a lehető legmagasabb nívó elérésére törekednek.

Nemcsak a családi kapcsolataim alakulása révén kerültem közel Kalotaszeghez és ezzel párhuzamosan a választott doktori témámhoz, hanem a munkám is nagyban hozzájárult ehhez. 2013 januárjától a Szabadtéri Néprajzi Múzeum erdélyi kutatómunkájában[4] kezdtem el dolgozni, 2014-ben pedig a Skanzen által megvásárolt és lebontott inaktelki porta felelős muzeológusa lettem[5]. 2017 szeptemberéig férjemmel Kolozsváron, illetőleg Kisbácsban éltünk, ez idő alatt a múzeum megbízott kutatója voltam, majd 2017 szeptemberétől, Pest megyébe való költözésünket követően, főállású muzeológusként alkalmaznak.[6] 2014 és 2018 között több száz kalota-

3 Szóláspénz: Kalotaszegen a nászajándékba adott pénzt hívják szóláspénznek (vö. Tárkány Szücs 1981a: 389–390).

4 *Tradíció és modernizáció Erdély néprajzi képének változásában a 19–21. században. Alapkutatás folytatása a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély épületegyütteséhez* (K105556 számú OTKA-kutatás).

5 Ezt az inaktelki lakóházat (eredeti tulajdonosa: Kalló „Malmi” Ferenc és Kalló Erzsébet szül. Balázs Erzsébet) 2013-ban bontották le, ekkor a felelős muzeológus Filkó Veronika volt, a vezető építész pedig Buzás Miklós.

6 Jelenleg szülési szabadságon vagyok, de az inaktelki és széki porta felelős muzeológusa maradtam.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

szegi tárgyat vásároltam meg a múzeum részére, zömmel a terepen. A tárgyak főként 20. századiak, de van közöttük 19. és 21. századi is, nagyrészük Inaktelkéről, Magyargyerőmonostorról és Körösfőről származnak. A terepmunkáim során a legfontosabbnak tartottam azt, hogy a tárgyak történetét fel tudjam gyűjteni, és meg tudjam örökíteni az utókor számára. A történetek számos esetben arról árulkodtak, hogy az adott tárgyat a tulajdonos ajándékba kapta valakitől, és főleg valamely átmeneti rítus, mint konfirmálás, jegyváltás vagy esküvő alkalmából. Múzeumi munkám is egyre inkább az átmeneti rítusok, azon belül is a lakodalmak tárgyi és anyagi vetületeire terelte a figyelmemet.

Az esküvőmön és a muzeológiai munkám során tapasztaltak tehát egyre több kérdést vetettek fel bennem, amelyek arra sarkalltak, hogy megismerjem az életfordulókhoz kötődő ünnepek, azon belül is a lakodalom rítusának társadalmi és gazdasági jelentőségét, különös tekintettel az ajándékokra, amelyet doktori disszertációm megírásával kívánom elérni. Reményeim szerint ennek megvalósításához megfelelő terepet biztosít számomra a felszegi Körösfő falu, hiszen a jelenlegi állandó magyar lakosainak száma 970 fő. A többi kalotaszegi faluhoz képest itt viszonylag gyakoriak a lakodalmak. Továbbá kimutatható még az a tendencia, mely szerint Körösfőn a fiatalok igyekeznek a saját falujukban párt választani és az esküvők menete sok szempontból még homogén, a társadalmi és közösségi elvárásoknak eleget tesznek.

Köszönetnyilvánítás • E kötet alapjául szolgáló doktori kutatás és az azt megelőző szakmai utam során számos tanárom, kollégám, barátom és családtagom támogatására számíthattam. Mindazoknak, akik tudásukkal, tanácsaikkal, biztatásukkal vagy személyes segítségükkel hozzájárultak munkám elkészültéhez, ezúton szeretnék köszönetet mondani.

Mindenekelőtt hálás köszönettel tartozom témavezetőmnek, dr. Pozsony Ferencnek, aki doktori kutatásomat szakmai útmutatásával kísérte. Külön köszönöm mentoraimnak, dr. Keszeg Vilmosnak, dr. Péntek Jánosnak, dr. Szabó Á. Töhötömnek és dr. Tánczos Vilmosnak a szakmai segítséget, a gondolatébresztő beszélgetéseket és mindazt a tudást, amellyel hozzájárultak kutatói szemléletem formálódásához.

Őszinte köszönettel tartozom doktori dolgozatom opponenseinek, dr. Jakab Albert Zsoltnak, dr. Kiss Dénesnek és dr. Kotics Józsefnek, akik alapos bírálataikkal, értékes szakmai észrevételeikkel és építő javaslataikkal hozzájárultak kutatásom továbbgondolásához, valamint a dolgozat könyvvé formálásához.

Köszönettel tartozom a kolozsvári Babeș–Bolyai Tudományegyetem Hungarológia Doktori Iskolájának, valamint valamennyi oktatómnak, akik doktori tanulmányaim során tudásukkal és szakmai iránymutatásukkal segítették munkámat. Külön köszönöm Fosztó Katalinnak, az egyetemi titkárság munkatársának a tanulmányaim során nyújtott lelkiismeretes és készséges adminisztratív segítségét.

Hálával gondolok vissza a szegedi Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékre, ahol néprajzi tanulmányaimat megkezdtem, és ahol megalapozódott a nép-

rajztudomány iránti elköteleződésem. Köszönöm valamennyi egykori tanáromnak, hogy alap- és mesterképzésem során tudásukkal, példamutatásukkal és biztatásukkal ösztönözték szakmai fejlődésemet. Különösen hálás vagyok dr. Barna Gábornak, dr. Bárth Jánosnak és dr. Glässer Norbertnek, akik meghatározó szerepet játszottak érdeklődésem és kutatói szemléletem alakulásában.

Köszönettel tartozom egykori munkahelyem, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatójának, dr. Cseri Miklósnak, hogy lehetőséget biztosított az erdélyi kutatómunkákba való bekapcsolódásra. A múzeumi kutatások révén számos kalotaszegi településre eljuthattam, ami jelentősen gazdagította helyismeretemet és szakmai tapasztalataimat. Köszönöm egykori múzeumi kolléganőimnek, dr. Vass Erikának és dr. Batári Zsuzsannának a folyamatos biztatást, támogatást és a közös munka során szerzett tapasztalatokat.

Különösen nagy hálával tartozom a kalotaszegi embereknek, mindenekelőtt körösfői beszélgetőtársaimnak és adatközlőimnek, akik bizalmukba fogadtak, otthonaik ajtaját megnyitották előttem, és készséggel osztották meg velem emlékeiket, tapasztalataikat, családi történeteiket és sokszor legszemélyesebb gondolataikat is. Köszönöm őszinteségüket, türelmüket, vendégszeretetüket és azt a nyitottságot, amellyel kutatásomat fogadták. A velük folytatott beszélgetések során nem csupán az ajándékozás szokásait és hagyományait ismerhettem meg, hanem bepillantást nyerhettem az emberi kapcsolatok, a családi kötelékek és a közösségi élet sokszor kívülállók számára rejtve maradó világába is. Különösen hálás vagyok azért, hogy olyan történeteket és emlékeket bíztak rám, amelyek személyes jelentőséggel bírnak számukra. Bizalmuk és segítőkészségük nélkül ez a kutatás nem születhetett volna meg. Remélem, hogy e kötettel méltó módon adhatok vissza valamit abból a gazdag tudásból és emberi értékből, amelyet tőlük kaptam.

Hálás vagyok barátaimnak, Deme Ágnesnek, Nagyillés Anikónak, Nagy Ákosnak, Bakos Áronnak, akik biztató szavaikkal, figyelmükkel és segítségükkel mellettem álltak a kutatás és a doktori munka különböző szakaszaiban.

Végül, de nem utolsósorban szeretném megköszönni családomnak, különösen férjemnek, szüleimnek és anyósomnak, Ágoston-Jancsi Annának azt a szeretetet, türelmet, megértést és támogatást, amelyet tanulmányaim és kutatómunkám évei alatt kaptam tőlük. Segítségük és biztos családi hátterük nélkül ez a munka jóval nehezebben valósulhatott volna meg.

Mindannyiuknak őszinte hálával és köszönettel tartozom.

A terep kiválasztásának háttere

2014-ben Kalotaszeg több falvában végeztem néprajzi terepkutatást, ennek során volt szerencsém Körösfő jelenkori társadalmába, életmódjába bepillantást nyerni. Első látogatásaim alkalmával főként a háziipari tevékenységeket, a lakáskultúrát és az utcai árusítást dokumentáltam, amelyeknek fotó- és videóanyaga a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Adattárában található. 2014 nyarán mélyinterjút készítettem egy

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

út menti kereskedéssel és háziiparral foglalkozó körösfői családdal, és tőlük a 2014-es árukészletükből 124 db tárgyat vásároltam meg a múzeum részére. A körösfői interjúzásaim fókuszában ekkor főként a megélhetési stratégia állt, illetőleg az árukészlet változásának társadalmi és kereskedelmi okai. 2015-ben az utóbb említetett témakörök kutatási eredményeiről publikációm jelent meg a *Ház és Ember* múzeumi évkönyvben (Szűcs 2015b).

2015-ben a lakodalmunk szervezésekor kisebb fennakadások voltak: szerettünk volna mindenképpen Kalotaszegen esküdni és ünnepelni, de Sztánán sajnos sem megfelelő helyszínt nem találtunk, sem rokoni kapcsolataink nem voltak – a nagymértékű elvándorlás miatt – helyben, akiktől segítséget kaptunk volna például az ételek elkészítéséhez, sütemények sütéséhez és az ételek felszolgálásához. Emiatt mondhatni Körösfőre „szorultunk": Körösfőn készíttettük el a lánykikéréskor kínált ételeket, a lakodalmi süteményeket, a menyasszonyi tortát, a gyöngyös pártámat, sőt végül az egykori körösfői Kurucz csárdában volt az esküvői vacsora és a mulatság is. A lakodalmunk szervezése során sok segítséget kaptunk a körösfőiektől, tőlük tudtuk meg azt is, hogy Kalotaszegen milyen lakodalmi süteményeket szoktak felszolgálni, és hogy a vendégeknek ajándékozott süteményből hány darab kell és milyen típus.

Az esküvőnk lezajlása után összegeztem magamban, hogy Körösfőn mennyire tisztában vannak az esküvőt övező kötelességekkel és szokásokkal. Ezen belül is érdekes volt számomra, hogy az ajándékozás mennyire kiélezett és micsoda jelentőséggel bír ebben a közösségben, megszabott rendje van, hogy a házasulandó pár kitől mit kap, milyen értékben. Csak egy példát említenék: miközben egy asszony a saját keszkenőit mutatta meg nekem, elmesélte, hogy pontosan melyik darabot kitől kapta, és melyik az a keszkenő, amire nagyon ügyel és biztos, hogy nem fogja senkinek eladni, mert azt a leendő menyének fogja ajándékozni, mert így szokás (megjegyzem, a fiának még menyasszonya sem volt a beszélgetésünk időpontjában).

A felsorolt szempontok és észrevételek alapján tűnt számomra Körösfő megfelelő terepnek. Úgy éreztem, hogy ebben a faluban markánsabban megmutatkoznak az esküvői szokások anyagi és gazdasági érdekeket hordozó jellemvonásai. Továbbá tetszett és egyszerre izgalmasnak is találtam azt, hogy a közösség mennyire fontosnak tartja, hogy a legjelentősebb életforduló rítusán – vagyis az esküvőn – lerója a kötelességeit és a tartozásait, illetve hogy „kitegyen magáért" a bőkezű ajándékozással.

Az utolsó körösfői terepkutatásom 2023. február elején volt, amit már annak érdekében szerveztem meg, hogy a doktori disszertációmat további információkkal gazdagítsam, árnyaljam, valamint a kérdéses részeket tisztázzam az interjúalanyaimmal. Ez a terepmunka azért volt tanulságos számomra, mert főként 80 év feletti emberekkel beszélgettem, sőt volt szerencsém egy 100 esztendős bácsival is interjút készíteni. Ennek köszönhetően olyan információkat gyűjtöttem, amelyek a 20. század első felének és közepének életmódját szemléltetik.

A kutatás kérdéseinek megfogalmazása

A Kalotaszegen tapasztaltak alapján arra a megállapításra jutottam, hogy annak ellenére, hogy e vidék falvainak lakossága fogyatkozóban van, és az egykori falusi hagyományok feledésbe merülnek, vagy éppen változnak a fiatal generáció elvándorlása miatt, az átmeneti rítusokhoz fűződő ajándékozás és a kölcsönös adok-kapok viszony íratlan szabályai mégis kevésbé változtak az idők során, sőt ezek mintha kőbe lennének vésve. Továbbá arra lettem figyelmes, hogy az ajándékozásokhoz fűződő „szabályokat" és az ajándékokat az elmúlt évtizedekben és napjainkban főként a nők határozzák meg.

A kutatás legfőbb kérdései az utóbb felsorolt megállapításokból születtek, amelyek a következők:

- A házasságkötésekhez kapcsolódó ajándékozásoknak és ajándékoknak milyen jelentéstartalmaik vannak?
- Milyen funkciókat tölt be az ajándékozás a körösfői közösségben? Az anyagi javak átadásán túl milyen szerepet játszik a rokoni, szomszédsági és baráti kapcsolatok kialakításában, fenntartásában és megerősítésében, valamint a kölcsönös kötelezettségek létrejöttében?
- Az ajándékok mit mondanak el az adott közösségről, annak társadalmi és gazdasági viszonyairól, valamint az egyének és családok közösségen belül elfoglalt helyéről?
- A 20–21. század gyors ütemben változó társadalmi, gazdasági és politikai időszakai miként befolyásolták az ajándékozást és az ajándékok összetételét? Mely elemek mutatnak folytonosságot a korábbi gyakorlattal, és melyek változtak meg vagy tűntek el az elmúlt évtizedek során? Milyen irányú változások figyelhetők meg az ajándékok fajtájában, mennyiségében, értékében és az ajándékozáshoz kapcsolódó elvárásokban?
- Hogyan hatott a családszerkezet és a házasodási gyakorlat változása az ajándékozás rendszerére? Milyen szerepet játszott korábban az együtt élő nagycsalád, a beházasodás és a családi gazdaság, és miként változott az ajándékozás szerepe az önálló háztartások és családok kialakulásával?
- Az ajándékozás gesztusai, interakciói miként befolyásolják és alakítják a helyi közösség társadalmi szerkezetét, illetőleg felépítését? Miként kapcsolódik az ajándékozás a közösség normáihoz és a presztízshez?
- Milyen szerepet töltenek be a nők az ajándékozáshoz kapcsolódó normák fenntartásában és továbbadásában? Milyen mértékben ők határozzák meg, hogy egy adott alkalommal kinek, mit és milyen értékben illik ajándékozni, illetve miként örökítik tovább ezeket az ismereteket a következő generáció számára?

Tanulmányom az utóbb feltett kérdések körüljárása mellett egy átfogó leírást és elemzést nyújt a körösfői esküvői ajándékok összetételéről, mennyiségéről, értékéről és fajtáiról. Mindezt úgy, hogy több körösfői személy „esete" alapján ismertetem és vizsgálom a házasságkötéshez kapcsolódó körösfői ajándékozási szokásokat és

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

azok társadalmi és gazdasági vetületeit. A vizsgálat során nemcsak arra keresem a választ, hogy milyen ajándékokat adtak és adnak a házasságkötés alkalmával, hanem arra is, hogy ezek az ajándékok milyen kapcsolatokat hoznak létre vagy erősítenek meg az egyének és családok között, milyen kötelezettségeket teremtenek, és miként kapcsolódnak a közösségben működő kölcsönösség rendszeréhez.

A különböző generációk tapasztalatainak összevetése lehetőséget nyújt arra is, hogy az ajándékozást ne csupán egy adott időpontban működő szokásrendszerként vizsgáljam, hanem annak időbeli változásait is nyomon kövessem. Ezáltal láthatóvá válhat, hogy a társadalmi és gazdasági körülmények, a családszerkezet, a házasodási gyakorlat, valamint az életmód átalakulása mellett mely elemek maradtak tartósak, és melyek alkalmazkodtak az új körülményekhez.

Szövegemben gyakran idézem majd interjúalanyaim szavait, mindezzel egyrészt a hitelességre törekszem, másrészt úgy vélem, hogy ezáltal árnyaltabb és érzékletesebb képet kapunk a vizsgált témáról.

A kötet első részében a terepet, a falu történetét, lakosságát és annak életmódját ismertetem, igyekszem az elmúlt egy évszázadról átfogó képet nyújtani. Ezt követően röviden ismertetem a lakodalmi ajándékozás kutatástörténetét, majd tisztázom a tanulmányomban használt fogalmakat. A szövegem további részeiben bemutatom azokat az alkalmakat, amikor a körösfőiek megajándékozzák vagy kölcsönösen segítik egymást. Itt nem csupán a házasságkötéshez fűződő alkalmakat mutatom be, hanem az összes olyan eseményt, amelyek az egyén és a közösség életéhez kötődnek, annak érdekében, hogy holisztikusan, összefüggéseiben lássuk a körösfői ajándékozás rendszerét és természetét.

Ezután térek rá a konkrét esettanulmányokra, amelyek különböző körösfői családok tagjait szólaltatják meg, összesen három generációt: az 1940-es, 1960-as és 1980-as években született személyeket. Ezek a narratívák főként a házassághoz kötődő ajándékozásról és a kelengye összetételéről szólnak. A három generáció történeteinek összevetése egyúttal lehetőséget ad az ajándékozásban, a házasságkötésben és a családi együttélésben bekövetkezett változások vizsgálatára is.

A szöveg harmadik részében, összefoglalásként, megállapításokat teszek az ajándékozás, valamint a különböző anyagi javak forgalmával kapcsolatosan, különös tekintettel annak társadalmi és gazdasági vetületeire. Vizsgálom továbbá, hogy az ajándékozás miként járul hozzá a társadalmi kapcsolatok fenntartásához, a kölcsönösség és a közösségi normák működéséhez, valamint azt, hogy mindezek milyen változásokat mutatnak a különböző generációk gyakorlatában.

Kutatási technika és módszer

A Körösfőn végzett terepkutatásaim során az interjúzás technikája játszotta a legkiemelkedőbb szerepet. Főként félig strukturált interjúkat készítettem, amely azt jelenti, hogy előre vázlatot, jegyzetet készítettem azokról a kérdéskörökről, amelyekre az interjúalanyaimmal való beszélgetés során kitértem. Terepkutatásom első

időszakában[7] igyekeztem minél több körösfői lakossal beszélgetni az adott témáról, törekedtem a helyi közösség „minden rétegét” (különböző korosztályú és foglalkozású egyének) megszólaltatni, egyrészt, hogy kapjak egy átfogó, általános képet a házasságkötések szokásáról, másrészt, hogy minél árnyaltabb gondolatokat tudjak vizsgálni. A terepkutatás második turnusában[8] már csupán az egyes családok narratíváira fókuszáltam (Babbie 2001: 336–339).

A félig strukturált interjún kívül a mélyinterjú módszerét is bevetettem. Utóbbi esetben hagytam, hogy beszélgetőpartnereim szabadon mesélhessenek, olyan történeteket, eseteket, véleményeket mondjanak el, amelyek saját világuk mélyrétegeit tükrözik, minden olyan szándéktól mentesen, amelyek arra irányulnának, hogy akarattal mondjanak olyat, ami tetszetős lehet önmaguk, közösségük vagy a kutató számára. Ahogyan korábban említettem, Körösfőn a doktori tanulmányaim megkezdése előtt (2013-tól) is végeztem néprajzi gyűjtést, főként életmód témában, már ekkor sikerült több interjút készítenem, amelyek érintőlegesen kapcsolódtak az ajándékozás tárgyköréhez.

Amennyiben számba veszem az összes Körösfőn gyűjtött anyagot, akkor elmondható, hogy 650 db fotót, 11 db rövid (15–50 perces) videófelvételt készítettem, 40 darab interjú hanganyag került diktafonnal felvételre, ebből 23 darab került legépelésre (összesen 455 oldal),[9] és 250 darab családi tulajdonban lévő archív fotót tekintettem meg. A gyűjtött anyagok tehát nem kizárólag ajándékozással kapcsolatosak, kisebb részük életmódról, életstratégiákról, foglalkozásról, és tárgytörténetről szólnak.

Az utóbb számszerűsített, rögzített interjúkon kívül folyamatos párbeszédet folytattam több adatközlőmmel a tanulmány írása közben. Ez azt jelenteti, hogy a fejezetek írása közben, és a következtetések, megállapítások megfogalmazásakor újra megkérdeztem a körösfői interjúalanyokat az adott témáról, hogy meggyőződjek arról, hogy hiteles információt írok-e le. Ezek a beszélgetések telefonon, vagy a Facebook Messenger alkalmazáson keresztül történtek, ilyenkor a számomra értékes információkat füzetbe jegyeztem le. A telefonbeszélgetéseket, ha összesítjük, akkor közel 12 órát tettek ki.

A résztvevő megfigyelés egy ilyen néprajzi, antropológiai kutatásnál szinte elengedhetetlen, így én is alkalmaztam. Igyekeztem minél több időt tölteni Körösfőn, ezáltal törekedtem arra is, hogy ne idegenként kezeljen a közösség, hanem olyan emberként, aki már „bennfentes” a társadalmi rendszerükben. Ezt a szándékomat nagyban segítette egyrészt, hogy a férjem apai ágról sztánai származású, így mondhatni, hogy „beházasodtam Kalotaszegre”. Másrészt az én családom is határon túli, pontosabban nagyváradi származású, amikor ezt a tényt a beszélgetések elején megemlítettem, akkor kivétel nélkül mindegyik beszélgetőpartneremnek felcsillant a szeme és látszólagosan örvendtek neki. Az eddigi tapasztalataim szerint

7 A doktori témám kutatásának első turnusa a 2016-os esztendőben zajlott.
8 Ez a kutatási időszak 2017 nyarán és 2019 júliusában zajlott.
9 Ezek kizárólag az ajándékozással kapcsolatos legépelt interjúk, amelyeket a 455 oldalas összterjedelmük miatt nem tettem bele a kötet mellékletébe.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

a közös gyökerek és a kötődések sokat számítanak, jellemző, hogy ennek tudatában más viszonyrendszer alakul ki köztem és az interjúalanyaim között. Ennek köszönhetően bizalmasabb közeg alakulhat ki, ami időnként az adatok közlését is kedvezően befolyásolhatja. Továbbá beszélhetnek az alanyaim a saját „szájuk íze" szerint, nem kell lefordítsanak nekem bizonyos szavakat, mint például a *borkánt,*[10] a *murkot*[11] vagy a *pungát,*[12] hiszen „*te azt úgyis tudod*" (szokták mondani), vagy nem lepődök meg, ha sütemény helyett *tésztával*[13] kínálnak meg beszélgetés közben. Ezzel párhuzamosan én is alkalmazkodok, beszélgetés közben: én is az erdélyi szókészletet alkalmazom, tudatosan nem használok szakterminusokat, törekszem az egyszerűségre, semmiképp sem akarom éreztetni kutatói mivoltom, hiszen én szorulok az ő információikra és én tanulok tőlük ebben a szituációban. Eközben igyekszem őszintén érzékeltetni a beszélgetőpartneremmel, hogy számomra fontos az ő gondolata és véleménye. Eddigi munkám során pozitív hatását éreztem mindennek, mivel a körösfői látogatásaim során barátságok is szövődtek (Kapitány–Kapitány 2002).

A munkámat rendkívül előrelendítette tehát az, hogy már a terepkutatásaim előtt voltak ismerőseim Körösfőn. Ahogyan már említettem a korábbi fejezetben, több ismeretség született a múzeumi munkám kapcsán, valamint a lakodalmam szervezésekor, körülbelül 10-15 embert már ismertem a faluból a kutatómunkám előtt. Sőt, volt olyan körösfői személy, aki kutatásom során mindvégig egyengette utamat, beszélgetéseket szervezett le, megvendégelt, szállásomról gondoskodott, közös étkezéseink során pedig roppant bizalmas információkat osztott meg velem a falu életéről, amit nagyrészt annak köszönhetek, hogy ez a személy anyósommal az 1980-as években egy osztályba járt, valamint sztánai származású apósom ellen focizott a Kalotaszeg Kupán az 1970-es és 1980-as években. Tehát a családi kötődéseim rendkívül segítettek a körösfői kapcsolati hálóm kialakításában, a bizalom és az őszinte kommunikáció kibontakozásában. Körösfőn több szerepben is jelen voltam: kezdetben mint múzeumi kutató, később helyi személy is, akit családi kapcsolatai Kalotaszeghez kötik (lásd Balogh–Fülemile 2019: 41–42).

Fontosnak tartom megemlíteni az elszármazott körösfői adatközlőimet is, akikkel rendkívül érdekfeszítő volt interjúzni. Ők azok az adatközlők, akik tisztában vannak szülőfalujuk társadalmi rendszerével és annak működésével, de emellett ezt „kívülről" szemlélik és értékelik, mivel már nem ebben élnek. Ennek következtében nemcsak adatokat közöltek a kutatott témámról, hanem közben elemezték, magyarázták és véleményezték is a különböző jelenségeket (erre a további fejezetekben konkrét példákat is hozok).

Kutatásom során a digitális etnográfia is szerepet játszott, hiszen számos fotográfiát tekintettem át, amelyek a körösfői lakodalmak mozzanatait jelenítették meg. Nemcsak albumok képeit tartom fontosnak, hanem az internetes közösségi oldalakon, például a Facebookon megosztott fényképeket is, hiszen a körösfői lakosok

10 Borkán: befőttes üveg.
11 Murok: sárgarépa.
12 Punga: reklámszatyor.
13 Tészta: édes sütemény.

(kamaszok, ifjú korban lévők és középkorúak) zöme fent van ezen az oldalon, saját és családjuk életeseményeinek fényképeit szívesen osztják meg nyilvánosan az interneten (Kunt 2003).

Annak érdekében, hogy a körösfőiek társadalmának történetét jobban megismerjem, és általános megállapításokat fogalmazzak meg, szükséges a körösfői parókia irattárában fellelhető történeti források felkutatása is. Ezen dokumentumok áttekintése arra is alkalmas, hogy a történelmi eseményeket és a forrásokban olvasott adatokat összefüggésükben lássam. Valamint statisztikai eredmények is kimutathatók az egyes forrásokból, például a házasságkötések száma és endogámiájának vagy exogámiájának[14] gyakorisága kiolvasható a körösfői Református Családkönyvből vagy az Esketési anyakönyvből.[15]

A kutatásomat nagyban segítette az, hogy a témával kapcsolatosan gyűjtött információk egy részét nemcsak hallhattam és rögzíthettem, hanem magam is átélhettem, mivel az én esküvőm is Kalotaszegen volt, illetőleg a mai napig szerzett rokoni és baráti kapcsolatok fűznek a vidékhez. Jómagam is folyamatosan érzékelem a közösség elvárásait és a kötelességeket, annak ellenére, hogy jelenleg Budapesten élünk, ezek pedig főleg az ajándékozásokban nyilvánulnak meg. Például a ketesdi keresztfiúnknak születésnapjára, karácsonykor és húsvétkor ajándékot viszünk vagy küldünk, amikor pedig a kisfiúnk megszületett 2018-ban, több sztánai rokon és szomszéd keresett fel minket, hogy ajándékot adjanak neki. Sőt volt olyan sztánai rokon, aki a férjem sztánai nagyszülein keresztül egy levágott tyúkot küldött nekünk, mert emlékezett arra, hogy évtizedekkel korábban a férjem nagymamája is vágott tyúkot az ő unokája születése alkalmából, ezt pedig viszonozni szeretné. Úgy vélem, hogy ennek köszönhetően kutatási módszeremben érvényesül az *émikus* megközelítés (Borsányi 2001, lásd még Malinowski 1967), miszerint a kutatott társadalmi jelenséget a közösség szemszögéből és világlátásával, „belülről" tudom megismerni.

14 Ezalatt értem egyszerre a helyi, vallási és etnikai endo- és exogámiát.

15 A források pontos címe: *A Körösfői erdélyi református egyházközség Családkönyve* (1884-től); *Keresztelési, esketési, temetési anyakönyv* (1962-től).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Fogalommagyarázat

A következő két fejezetben a kutatásom legalapvetőbb és leggyakrabban használt három fogalmát magyarázom. Mind a három fogalomnak számos néprajzi, antropológiai és szociológiai megközelítése létezik, az értelmezésemhez a szociálantropológiai elméletek állnak a legközelebb. Nem célom az ajándék fogalmát vitatni, főként azoknak az antropológusoknak és szociológusoknak az elméleteire támaszkodtam munkám során, akiknek a kutatási eredményeik leginkább hasonlítanak az enyéimhez, vagy meg is egyeznek velük.

Házasság és család

Elsőként a tanulmány címében találkozhatunk a *házasságkötés szokásköre* fogalmával. Felmerülhet a kérdés, hogy miért nem a lakodalom szót használom, hiszen a szöveg tartalma főként a menyegzői ajándékozást vizsgálja. Ezt a kérdést a következőképpen magyarázom: a kalotaszegi és főként a körösfői gyűjtéseim feldolgozása során rájöttem arra, hogy ha a lakodalmi ajándékozást vizsgálom, akkor nem szerencsés kihagynom az ahhoz vezető út egyes szakaszait sem, mint például az udvarlás, a megkérés és a jegyváltás során történő ajándékozási szokásokat, mivel ezek egymáshoz szervesen kötődnek, együtt alkotnak egy egységet.[16] Ennek értelmében a házasságkötéshez kapcsolódó ajándékozás kapcsán nemcsak a lakodalom során történő ajándékozási szokáselemeket vizsgálom, hanem a házasságkötés szokásköréhez tartozó ajándékozási cselekményeket, mint a lánykérést és a jegyváltást is.

A *Magyar Néprajzi Lexikon* definiálása szerint a házasságkötés *cselekmények sorozata*, amelyeket a házasságkötés érdekében végeznek a helyi közösségi hagyomány által megszabott formában (Györgyi 1979). A házasságkötéskor eközben egy intézményesített, társadalom által elismert kapcsolat jön létre férfi és nő között. A házasságkötés gazdasági együttműködést, utódok nemzését és felnevelését vonja maga után (Bodrogi 2005: 271–285).

A szociológia a házasságkötést cselekményként határozza meg, amellyel házastársi kapcsolatot jön létre. A házasság pedig nem csak kapcsolat, hanem egy sor folyamat, ami a létesítésétől egészen a megszűnéséig tart (Andorka 2002: 354).

Radcliffe-Brown házasságról alkotott elméletét vettem alapul tanulmányom írása során: A házasság egy olyan rendszer, a rokonsági rendszerrel együtt (*kinship*), amely tulajdonképpen egyszerre egy egyezmény is, ami lehetővé teszi az emberek

16 Sőt meg merem kockáztatni azt a kijelentést is, hogy Körösfőn a 8. osztály elvégzése utáni ballagási és konfirmálási ajándékozás is kapcsolódik valamelyest a lakodalmi ajándékozáshoz, hiszen az ezen alkalmak során kapott ajándékok egy része alkotja majd a lakodalomkor az ifjú pár által birtokba vett „hozományt" is.

számára, hogy egy jól átlátható társadalmi rendszerben éljenek, és együttműködjenek (Dumont 200: 6, Radcliffe-Brown 2004: 49–85). Itt főként a rendszert tartom kulcsfontosságúnak, hiszen a házasságra lépéssel egy olyan új rendszer alakul ki, amely mind az egyén, mind a közösség számára jól meghatározott kereteket, szabályokat, kötelezettségeket és viszonyokat alakít ki és fektet le. Ebben a rendszerben főként az adott közösség normái segítik a tájékozódást, eligazodást.

A házasságkötés átmeneti rítusként ismert, mivel az emberi élet egyik sorsfordító eseményéhez kötött (Dömötör 1972: 48). A házasság szokásköre az egyén helyváltoztatását igyekszik biztosítani a rítusai által. A házasulandók régi helyzetükből kilépve új társadalmi közegbe érkeznek: a házasemberek társadalmába (Balázs 2014: 10). Kötetemben ennek figyelembevételével vizsgálom a házasságkötéskor zajló ajándékozást, amely Arnold van Gennep rítusmodellje alapján a beépítő rítusokhoz tartozik (Gennep 2007).

A család a legszűkebb társadalmi kapcsolatrendszer, amely meghatározza tagjainak a jogait és kötelezettségeit (Kisdiné Némenyi 2008: 321). Olyan kiscsoportot jelent a család, amelynek tagjai között házassági, leszármazás (vérségi) kapcsolat az összetartó erő. Több típusa lehet a szociológia szerint: házaspár, házaspár gyermekkel, valamint szülő gyermekkel, ezt nevezik családmagnak, vagy nukleáris családnak. A néprajztudomány tágabb kereteket ad a családnak, hiszen nem csupán az együtt lakó és étkező család tagjainak csoportját nevezi családnak, hanem azokat a tagokat is, akik bár külön élnek, akár külön háztartást és gazdaságot vezetve, de mégis szoros kötelékben élnek egymással (Andorka 2002: 353). Én az utóbbi család definíciót tartom relevánsnak Körösfő esetében. A család feladatait tekintve pedig főként a termelő funkció valósul meg ebben az esetben leginkább, amely főként a parasztgazdaságot vagy/és kisipari műhelyt vezető családokat jellemzi (Andorka 2002: 358).

Ajándék, ajándékozás

A következő fogalom, amely mindenképp meghatározásra szorul a tanulmányomban, az maga az *ajándék*, valamint az *ajándékozás*. E két fogalom igencsak problematikus és ellentmondásos, nem egyszerű megérteni a jelentésüket, hiszen egyetemesen különböző olvasói regiszterei léteznek, amelyek hol egymással összecsengnek, hol pedig kétértelműek vagy ellentmondásosak (Farina 2006: 14). Napjainkban az ajándék és az ajándékozás fogalma alatt általánosan azt értjük, hogy az ember a saját vagyonából vagy a saját birtokában lévő tárgyból ajándékoz egy általa kiválasztott személynek. Az ajándékozás cselekvéséről úgy véljük a hétköznapi gyakorlatban, hogy általában önzetlen, érdekmentes és ellenszolgáltatást nem váró, valamint egy nemes gesztus vagy szeretetet kifejező mozzanat. Ezt az általános meghatározást nem cáfolni kívánom és szembefordulni vele, hiszen valóban sok esetben ezek az attitűdök érvényesülnek, azonban tanulmányomban nem egészen erről az ajándékozásról lesz szó.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Jelen kontextusban az ajándék és az ajándékozás inkább az *archaikus cserével* áll kapcsolatban, amelynek értelmében az *ajándékadás* társadalmi kötelezettségekkel jár: *elfogadás*sal és *viszonzás*sal (Mauss 2000: 212–215). Noha az ajándékozás kívülről önkéntes és önzetlen cselekvésnek tűnik, mégis bizonyos társadalmakban egyfajta láthatatlan szerződést, valamint kötelező szolgáltatást jelent, amelynek visszautasítása akár hadüzenetet is jelenthet az adott közösségben (Maus 1966). Az ajándék és az ajándékozás elsősorban olyan társadalmi cserefolyamatként értelmezhető tehát, amelyben az adás nem feltétlenül tekinthető egyoldalú és minden kötelezettségtől mentes cselekedetnek. Marcel Mauss ajándékelméletének egyik alapvető felismerése, hogy az ajándékcsere három, egymással összefüggő kötelezettségre épül: az adás, az elfogadás és a viszonzás kötelezettségére. Az ajándék elfogadása ezáltal kapcsolatot teremt az ajándékozó és a megajándékozott között, ugyanakkor a viszonzás kötelezettségét is magában hordozhatja. Az ajándékcsere tehát nem csupán javak átadását jelenti, hanem a társadalmi kapcsolatok létrehozásának, fenntartásának és megerősítésének egyik eszköze is (Mauss 2000: 212–215). Mauss arra is rámutat, hogy az ajándékozás látszólag önkéntes és önzetlen jellege mögött társadalmi kötelezettségek és érdekek is meghúzódhatnak. Az ajándék elfogadása vagy visszautasítása, illetve annak későbbi viszonzása ezért a felek közötti viszonyra is hatással lehet. Ez a megközelítés különösen fontos a körösfői ajándékozás értelmezésében, ahol terepkutatásaim során az ajándékok és szolgáltatások cseréje mellett a viszonzás elvárása, a „tartozás", valamint a társadalmi kapcsolatok fenntartása is több alkalommal megfigyelhető volt. Mauss elemzéseiben az ajándékcsere egyes formáihoz a versengés, a reprezentáció és a javak nagyarányú felhasználása is kapcsolódhat. E szempontok közül több a körösfői lakodalmi ajándékozás vizsgálatában is relevánsnak bizonyul, különösen a pénzajándékok, a vendéglátás, valamint az ajándékozáson keresztül megjelenő társadalmi presztízs esetében.

Érdekessége mindennek, hogy nem csupán az archaikus társadalmaknál létezik az ajándékozás érdekkel és jelentésekkel teli mivolta, hanem napjainkban is tetten érhetők. Erdélyi terepkutatásaim során igazán szembeötlő volt, hogy mennyire aktívan és nyilvánvalóan működik az ajándékok cseréje, és vele párhuzamosan a társadalmi hálók alakulása, és szövődése is.

Az ajándékozás tehát bizonyos társadalmi kölcsönösséget, tartozást és függést von maga után (Tesfay 2015). Körösfőn a házasságkötés körül figyelhető meg szinte a legmarkánsabban az ajándékozás során létrejövő adósság. Balatonyi Judit is hasonló megfigyelésre tett szert Gyimesben: ugyancsak hitel és adósság létrejöttét éri tetten a lakodalmak ajándékozása és a kölcsönös segítségnyújtások során (lásd Balatonyi 2018: 430; hivatkozik: Gregory 2015: 162).

A kölcsönösség különböző formáinak értelmezéséhez Marshall Sahlins reciprocitáselmélete is fontos támpontot nyújt. Sahlins a reciprocitás három formáját különbözteti meg: az általánosított, a kiegyensúlyozott és a negatív reciprocitást. Az általánosított reciprocitás főként közeli társadalmi és rokoni kapcsolatokban jelenik meg, ahol a viszonzás módja, értéke és időpontja nincs pontosan meghatározva.

A kiegyensúlyozott reciprocitás esetében ezzel szemben a felek között közvetlenebb és értékében is jobban meghatározható viszonzás történik. Sahlins arra is felhívja a figyelmet, hogy a reciprocitás formája összefüggésben állhat a felek közötti társadalmi távolsággal (Sahlins 1972: 191–196). Ez a megkülönböztetés a körösfői ajándékozási gyakorlat értelmezésében is hasznos lehet. A közeli családtagok közötti segítségnyújtás és a szülők gyermekeik számára nyújtott anyagi támogatása esetében például nem feltétlenül jelenik meg a közvetlen és azonos értékű viszonzás igénye. A lakodalmi vendégek közötti ajándékozásban ugyanakkor már erőteljesebben megfigyelhető az adott és kapott javak számon tartása, illetve a későbbi viszonzás elvárása. A körösfői gyakorlatban ezért a reciprocitás nem egyetlen formája érvényesül, hanem annak jellege az ajándékozó és a megajándékozott közötti kapcsolat függvényében is változhat.

Az ajándékadásnak a közösségben meghatározott törvényszerűségei és rendszere van, amelyek az adott társadalom viszonyait képesek rendezni, strukturálni (Sárkány 1998: 55). A házasság során ajándékozott anyagi juttatások olyan eszközök, amelyek a két család közti szerződést, kapcsolatot alapozzák meg (Szőcsné Gazda 2015: 23; hivatkozik: Mauss 2000: 213–214). A körösfői esetben mindezek mellett az ajándékozásokban érvényesülhetnek szubjektív érzelmek (Balatonyi 2018: 431) is, például baráti vagy szülői érzelmek is kifejeződhetnek általuk.

Az ajándék a társadalom kapcsolati hálóinak kialakulásában, működésében és megszilárdításában is szerepet játszik, például rokonok közötti kapcsolat újra aktivizálódhat egy-egy ajándékozási aktus során (Leach 1996: 144–145).

Az ajándék fogalmát ebben az esetben nemcsak az ajándékozott tárgyi dolgokra, ingóságokra korlátozom, hanem kiterjesztem a kölcsönös társadalmi segítségnyújtásokra és szolgáltatásokra is. A kölcsönös segítségnyújtás ilyen formája a munka ajándékcseréjeként is értelmezhető. Hajdú Farkas-Zoltán a székely kaláka vizsgálata során a közösen végzett munkát nem kizárólag gazdasági tevékenységként értelmezi, hanem olyan társadalmi gyakorlatként, amely egyúttal a közösségen belüli kapcsolatok fenntartását és megerősítését is szolgálja. A kalákában végzett munka mellett fontos szerepet kapnak az ahhoz kapcsolódó rituális elemek, a közös étkezés és a vendéglátás is. A közösen végzett munka ezáltal nemcsak anyagi javakat hoz létre, hanem a közösséget összetartó kapcsolatokat és értékeket is újratermeli (Hajdú 2001: 105–107). A segítségnyújtás ugyanakkor kölcsönösséget is feltételez. Hajdú szerint a munka formájában adott segítség viszonzását nem feltétlenül pontos gazdasági elszámolás szabályozza, hanem az emlékezés, az erkölcsi kötelezettség és a becsület is meghatározhatja. A segítség elfogadása így egy későbbi visszasegítés kötelezettségét is maga után vonhatja (Hajdú 2001: 122–125). Ez a megközelítés a körösfői ajándékozás vizsgálatában is alkalmazható, hiszen a lakodalom és más életfordulók előkészítése során végzett kölcsönös segítség nem választható el élesen az ajándékozás és a viszonzás rendszerétől.

A gazdasági antropológia szempontjából tehát ajándékoknak lehet tekinteni, azokat a segítségnyújtásokat, vagy munkákat, amelyeket nem fizetnek meg pénzzel, vagy egyéb tárggyal, de a társadalmi kapcsolatok, kötelékek fenntartásában se-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

gítenek kölcsönös alapon (Szabó 2014: 21; továbbá hivatkozik: Carrier 1995: 20). A körösfői házasságkötés szokáskörében nemcsak tárgyak „ajándékozódnak", hanem különböző munkafolyamatokban, „*kisegítés*ekben" testet öltő kölcsönös szolgáltatások is (vö. Szabó 2009: 137–145). A két ajándéktípus között különbséget teszek, az egyik az *állandó* vagy más néven *tartós ajándék*ok, amik alatt azokat a juttatásokat értem, amelyek főként tárgyakra irányulnak, ingóságra, vagyontárgyakra és pénzre, valamint élő állatra is. A másik pedig a *nem állandó ajándék*ok, ami lehet a munka, az élelem, az ital és a vendéglátás (Leach 1996: 145). Ezt a két ajándéktípust Edmund Leach a rokonság és a család összefüggéseiben határozza meg. Elsősorban Leach megkülönbözteti a valódi rokonokat (vérségi alapú, „mi" tudatú) és a házasság útján szerzett rokonoktól („ők"). Elmélete szerint a valódi rokonokkal a kapcsolat eredendően állandó, nincs szükség azt számottevő tartós ajándékokkal megerősíteni, míg a házasság útján szerzett rokonokkal való kötelék nem állandó, így szükség van tartós ajándékokkal megszilárdítani, legitimálni, mint például hozománnyal, vagy/és menyasszonyváltsággal. Az ajándékcsere mindenképp aktivizálja a rokonok közötti jogokat és kötelességeket, viszont a leszármazáson alapuló rokonság esetében, akik állandó kapcsolatban állnak egymással olyan nem tartós (azaz nem állandó) ajándékokkal aktiválják, mint például az utóbb említett munka, élelem, ital, és vendéglátás. Az affiniális rokonok, és a nem rokonok annak érdekében, hogy közös és egymás státusukat aktiválhassák múlandó ajándékokkal, de ezen felül mindenképp tartós (állandó) ajándékokat is cserélnek, mint például nőket, élő állatokat, vagyontárgyakat, vagy pénzt. Ez az elmélet nagy részben érvényesül a körösfői ajándék, ajándékozás és család együttes rendszerében, így szerencsésnek találom az utóbb említett ajándéktípusok fogalmát használni a tanulmányomban. Leach az ajándékcserét ezen túlmenően a társadalmi kapcsolatok és a tartozás összefüggésében is értelmezi. Megközelítése szerint az ajándékcsere a személyek közötti kapcsolatok látható megnyilvánulása, ugyanakkor e kapcsolatok a résztvevők szemszögéből jogok és kötelezettségek, illetve tartozások rendszereként is felfoghatók. A viszonzás nem feltétlenül azonnali és teljes: a fennmaradó tartozás maga is hozzájárulhat a felek közötti kapcsolat folytonosságához (Leach 1982: 152–159). Ez a szempont a körösfői ajándékozás értelmezésében különösen fontos, hiszen – amint a későbbi fejezetekben látni fogjuk – az ajándékozáshoz kapcsolódó viszonzási kötelezettséget a közösség tagjai maguk is gyakran a „tartozás" fogalmával fejezik ki.

Kutatástörténet

A kutatástörténet bemutatása során nem különítem el élesen egymástól a nemzetközi, a magyar és a szűkebb értelemben vett kalotaszegi szakirodalmat. A szakirodalmi előzményeket elsősorban tematikus szempontok alapján tekintem át, azokat a munkákat helyezve egymás mellé, amelyek az ajándékozás, az ajándékcsere, a házasságkötéshez kapcsolódó ajándékozási gyakorlatok, valamint ezek társadalmi és gazdasági vonatkozásainak értelmezéséhez kapcsolódnak. Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a különböző földrajzi és társadalmi közegben végzett kutatások eredményeit egymással összefüggésben vizsgáljam, és egyúttal kijelöljem azokat a szempontokat, amelyek a körösfői kutatás értelmezési keretét is meghatározták.

A doktori disszertációm megírásának tehát előzetes munkafolyamata volt áttekinteni elsősorban azt a magyar vonatkozású néprajzi szakirodalmat, amely a házasságkötés témakörével foglalkozik. Ez az állomás igen hosszas kutatómunkát kívánt, hiszen a magyar parasztság házasodási szokásai már idejekorán rögzítésre kerültek, és az erre irányuló érdeklődés azóta is folyamatosan jelen van, emiatt rendkívül gazdag irodalommal számolhatunk. A témát az idők során több oldalról járták körbe: kezdetben a 19. századi nemesek utazásaik során a magyar parasztlakodalmak látványos mozzanatait jegyezték le, majd a 20. század fordulójától egészen napjainkig jeles néprajz- és társadalomtudósok leíró, elemző és forrásfeltáró tanulmányokkal, kötetekkel gyarapították a magyar házasságkötés szakirodalmát.

Jelen fejezet nem szándékozik leltárba venni az összes, eddig megjelent magyar vonatkozású házassággal kapcsolatos literatúrát, hiszen ez oly nagyszabású vállalkozás lenne, amely külön kötetet érdemelne. Ennek szellemében ebben a részben főként azokat a szakirodalmakat szemléltetem, amelyek segítséget nyújtottak a doktori témám feltérképezésében, és főként magáról a házasságkötés szokáskörében zajló ajándékozás társadalmi vonatkozásairól szólnak.

Jankó János *Kalotaszeg magyar népe* című munkájában a házasság fejezeténél külön részt szentelt az úgynevezett *ajándékvivő* szokáselemnek, amelynek során az esküvő napján a lányos háznál gyülekeztek a falu népei, hogy átadják az ajándékaikat, amelyek kizárólag ételajándékok voltak a 19. század második felében. Az ajándékozás a következő módon történt: „*ki mit adni jónak lát s kinek módja mit enged*". Az ételeken kívül az asszonyok lakodalmi fát is vittek ajándékba: „ez egy csöbörbe illesztett fenyőbokor volt, melyet nő hozott a fején, mint egy kis tornyot, mely szalaggal és csörögeszerű süteménnyel volt felczifrázva" (Jankó 1993: 147–148).

Fél Edit és Hofer Tamás a kalotaszentkirályi kelengye tárgyi összetételét vizsgálják 1969-es tanulmányukban. Munkájuk sok szempontból jelentős az ajándékozás vonatkozásában. Egyrészt a szerzőpáros megállapítja, hogy az ajándékozásnak, valamint a kelengye összeállításának közösség által meghatározott pontos rendszere és szabályai vannak. Fontos megállapítása a szerzőpárosnak, hogy az ajándékok

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

milyensége és összetétele tükrözi az adott család, valamint a közösség ideális világról alkotott felfogását. Továbbá a lakodalom során átadott kelengye a helyi közösségre nézve milyen jelző értéket hordoz magában: „A lakodalom fényes «rite de passage» a nemcsak a fiatal pár új állapotba való átvezetését ünnepli, hanem ugyanekkor a kelengyének az új pár kezére adását is, egy új család mellett egy új házi berendezés, felszerelés, családi vagyon születését is" (Fél–Hofer 1969).

A kalotaszegi hozomány összetételének vizsgálatát, változását és azokból levont társadalmi vonatkozású eredményeket Fülöp Hajnalka folytatta. 2017-ben kiváló tanulmányt adott közre, amelyben az inaktelki kelengyét és esküvői ajándékokat vizsgálja a 20. század második felében és a 21. század legelején (Fülöp 2017).

Tárkány Szücs Ernő *Magyar népi jogszokások* című könyve jelentős munkának tekinthető az ajándékozás tekintetében, mert azt a házasság és az ahhoz fűződő ajándékozási szokások társadalmi és gazdasági aspektusaival együtt szemlélteti (Tárkány Szücs 1981a). Például a kötetben szó esik a lakodalmi ajándékokról, a menyasszonytánc díjáról, a szólásról, továbbá a családi vagyonról és a társadalmi kényszerről, közvéleményről is. Sőt, a szerző kalotaszegi példával szemlélteti a *szólás* mint társadalmi hozzájárulás magyarázatát: „Körösfőn a vacsora befejeztével a násznagyok egyike kérte a résztvevőket, hogy szóljanak, ajánljanak fel valamit a fiatalok részére. Ekkor ki-ki, hagyományos sorrend szerint felállt, és ünnepélyesen elmondta, hogy mit ajándékoz, ad át vagy ígér meg a vőlegénynek vagy a menyasszonynak." (Tárkány Szücs 1981a: 389.) Tárkány Szűcs Ernő nyugtázza a lakodalom gazdasági vonatkozását azzal is, hogy megállapítja, a lakodalom több szakasza arra irányul, hogy az új pár anyagi alapjait megteremtse (Tárkány Szücs 1981a: 386).

Vasas Samu és Salamon Anikó *Kalotaszegi ünnepek* című munkájában a lakodalom külön fejezetként jelenik meg, amelynek előzményeiről, vagyis az udvarlásról és jegyváltásról is olvashatunk. A szöveg jól szemlélteti, hogy az ajándékozás milyen jelentős mindhárom szakaszban. A szerző észreveszi, hogy az udvarlás szakaszában az ajándékok értéke függ a fiatal pár kapcsolatának erősségétől és komolyságától: minél komolyabbra fordul a kapcsolat, annál értékesebb ajándékkal ajándékozzák meg egymást a fiatalok (Vasas–Salamon 1986: 188). A jegyváltáskor is további ajándékcsere történik, például: „Sárvásáron ez olyan formában él, hogy a vőlegény egy »buksza pínzt«, a menyasszony pedig a drága szőrkeszkenő helyett, az ötvenes évektől kezdve díszesen összekötött zsebkendőt ajándékoz" (Vasas–Salamon 1986: 193). A lakodalom leírásánál Vasas Samu további ajándékokról számol be: „Az ajándékok folyamatosan gyűlnek, s többek közt a nők egy lakodalmi fát hoznak ajándékba" (Vasas–Salamon 1986: 208). A szerző, igaz a konfirmáció fejezeténél, de félkövér betűkkel szedve megállapítást tesz a kalotaszegi átmeneti rítusok ajándékozási szokásainak változásáról: „Az ajándékozás és a vendéghívás egyre nagyobb mértékeket ölt Kalotaszegen" (Vasas–Salamon 1986: 176). Az utóbbi megfigyelést több példával támasztja alá a szerző, amelyekre a kötetem további fejezeteiben fogok utalást tenni, illetve azokkal párhuzamot vonni.

Sárkány Mihály az *ajándékcsere* elméletét az Északkelet-Arnhemföld lakói, az okiotok, a Trobriand-sziget lakói és a lovedukok körében végzett terepkutatásokra

alapozza. Igaz, nem a házasságkötéshez kapcsolódó ajándékozás a kutatott témája, de elmélete illeszkedik az általam tapasztaltakhoz. Vizsgálódásának mozgatórugója az a kérdés, hogy vajon mennyire gazdasági, illetőleg társadalmi az ajándékcsere a különböző kultúrákban, valamint mennyire határozza meg a csere az adott kultúrát. Ezzel kapcsolatosan a következő elméletet fogalmazza meg a szerző: „A csere nemcsak meghatározott a kultúra által, hanem meghatározója is annak. Az általa közvetített tárgyak a gazdasági felhasználáson kívül más célokra is fordítódhatnak, sőt többnyire az utóbbi történik. Ezáltal a csere a gazdasági élet átalakításához való hozzájárulása mellett befolyásolhat egyéb tevékenységeket, sőt még a szertartások kivitelezését is gazdagíthatja." (Sárkány 1998: 91–107.)

Sárkány Mihály utóbbi munkájánál számomra még jelentősebb *A lakodalom funkciójának megváltozása falun* című, rövidebb lélegzetvételű tanulmánya, amely 1983-ban jelent meg az *Ethnographiá*ban. Rendkívül fontos változásra hívja fel a szakemberek figyelmét: körülbelül az 1960-as évektől a magyarországi falvakban a lakodalmak egyre nagyobb méretűvé váltak, és hatalmas anyagi befektetést igényeltek, ezzel párhuzamosan a házasságot kötő pár pedig jelentős vagyonhoz jutott általa. Sárkány Mihály tehát hangsúlyozza a lakodalmak gazdasági szerepét, amit az akkori gazdasági és társadalmi változások következményeként értelmez (Sárkány 1983).

Nagy Ilona az ötvenedik születésnaphoz kapcsolódó ajándékozásról közölt tanulmányt, amelyben egy, a kutatásom szempontjából jelentős megállapítást tesz, miszerint az ezen alkalomból megrendezett kortárstalálkozón történő ajándékozás a társadalmi kapcsolatok megerősítését és újjáteremtését segíti elő. Továbbá a szerző hangsúlyozza az ajándék társadalmi kötöttségét, illetve a kortárstalálkozók forgatókönyvében olyan szokáselemeket vél felfedezni, mint amilyenek a lakodalomében is megtalálhatók, például: felvonulás, lakodalmi ételek és azok beköszöntése, felvonulás az utcán, ajándékozás (Nagy I. 1999).

Balogh Balázs és Fülemile Ágnes szerzőpárosnak két kötete jelent meg, amely Kalotaszeg társadalmával foglalkozik, és több ponton érinti a házasság, és az ajándékozás tárgykörét. A *Társadalom, tájszerkezet, identitás* című kötetben a házassági kapcsolatrendszerek vizsgálata alapján határolják be Kalotaszeget, feltételezve, hogy a házassági körök hálózata határolja körbe a táji struktúrát. A kötetben szemléltetésre kerül, hogy melyik kalotaszegi falunak milyen presztízsértéke van, és az miként határozza meg a párválasztást (Balogh–Fülemile 2004). A frissebb, 2023-ban megjelent vaskos, Kalotaszeg történeti és társadalmi folyamatairól szóló, *Történeti idő és jelenlét Kalotaszegen* főcímet viselő kötetben fellelhetők olyan információk, amelyek a lakodalmi presztízstárgyakról, ajándékokról, kelengyékről, és az ehhez kapcsolódó változásokról szólnak. Ez utóbbi munka rendkívül jelentős forrásanyag, hiszen a jelképpé vált Kalotaszeget, mint identitásrégiót vizsgálja: a népművészetének felfedezésétől kezdve egészen a 20. századi gazdasági és társadalmi folyamatokig gazdag és hiteles képet kapunk a térségről (Balogh–Fülemile 2023).

Csonka-Takács Eszter két gyimesi keresztelőről szóló tanulmánya igen fontos szakirodalomnak bizonyul a témámat illetően. Bár nem a lakodalomról szól, de a

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

társadalmi kapcsolatokkal összefüggő ajándékozás és a kölcsönös segítségnyújtás megjelenik benne. *A komasági rendszer kapcsolathálója Gyimesben* című szövegből kiderül, hogy a keresztszülőknek milyen kötelességeik vannak, e közé tartozik például az is, hogy amikor a keresztgyermeknek lakodalma van, akkor a keresztszülők kiemelt módon ajándékozzák meg őt (Csonka-Takács 2012: 759). Ugyanezt tapasztaltam én is Kalotaszegen, illetve azt, amire Csonka-Takács Eszter is rávilágít, hogy a komaság az esküvő alkalmával és egyéb átmeneti rítusok alkalmával egyfajta kölcsönös segítségnyújtással jár (Csonka-Takács 2012: 760, lásd Csonka-Takács 2008: 134–136). E kapcsán említeném meg Vidacs Bea *Komaság és kölcsönösség Szentpéterszegen* című cikkét, amely szintén e kérdéskört vizsgálja 1985-ben. Vidacs Bea nemcsak a keresztszülők lakodalmi ajándékozását tárgyalja, hanem azokat a társadalmi kötelezettségeket (segítségnyújtások), amelyek ezen a rítuson markánsabban kiéleződnek és szerepet játszanak a társadalmi viszonyok rendezésében is (Vidacs 1985).

Balázs Lajos a csíkszentdomokosi lakodalom monográfiájában is utal a lakodalmak gazdasági és társadalmi hátterére. *Az én első tisztességes napom* című kötetben Balázs Lajos csíkszentdomokosi interjúalanyaitól konkrétan megkérdezte a lakodalmak szervezésének miértjét, amelyre számos olyan választ kapott, miszerint: „mert ajándékot adnak, vagyis kisegítik az új párt", „hogy megajándékozzák az új párt", „hogy mindenki az adósságát tudja megadni, mert ha nem, adósnak érzi magát", „…lássák, hogy mennyi barátja van az illető családnak". Ezen vélemények szemléletesen érzékeltetik a lakodalmak anyagi és presztízstörekvéseit, amelyek ugyanúgy megjelennek a körösfői lakodalmakban is (Balázs 2014: 90–91).

Szabó Á. Töhötöm *Kooperáló közösségek* című kötetében külön fejezetben tárgyalja a lakodalomhoz kötődő kölcsönös tevékenységformákat és ajándékokat. A szerző megállapította, hogy a lakodalom gazdasági tranzakciók jelentős helyszíne (Szabó 2009: 137–145). E rítus során az ajándékok és a segítségnyújtások érzékeltetik az adott család kapcsolati hálóját és egymáshoz való viszonyát is.

Berta Péter tanulmánya a nagyfalusi romák státuszkérdéseivel foglalkozik, azon belül is a nemek között fellépő státuszkülönbséggel. Ebben a témakörben hangsúlyos szerepet kap a házassághoz kötődő ajándékozás is, mivel az ajándékozás mértéke és módja függ a nemtől, például a lány szüleinek kötelessége „jusst" fizetni. A szöveg jól tükrözi a házassághoz kötődő ajándékozás erős gazdasági vonulatait, szimbolikus mivoltát, presztízs- és státuszjelölő szerepét, hiszen a házasság során többször és többféle *ajándékáramlás* történik, amelyet Berta Péter részletesen ismertet (Berta 2005a: 102–107).

Tötszegi Tekla *Ruhatár és státuszteremtés a kalotaszegi Mérán* című tanulmánya rendkívül fontos tanulmány számomra. A szerző mérai családokban vizsgálja a nők ruházatának összetételét. Kiderül, hogy az első ruhadarabokat a kislányok már életük hajnalán, a keresztelőjükön kapják ajándékba. A viseletük mennyisége életük során folyamatosan bővül, és férjhezmenetelük során éri el csúcspontját. A nők viselettára egyszerre jelzi a családjuk társadalmi státuszát, anyagi helyzetét és életstratégiáját. Tötszegi Tekla vizsgálja továbbá a kelengyeként kapott ruhák *kollektív*

*emlékezet*hez való viszonyát is, amelyről jómagam is szólni fogok a tanulmányomban (Tötszegi 2009).

Halász Péter 2015-ös tanulmányában a moldvai csángó *nuntapénz*, vagyis a lakodalomkor ajándékozott pénz adományozásának szokásáról, módjáról, jelenkori változásáról és rokonsági összefüggéseiről ír. Továbbá informatív táblázatot közöl az ajándékozott pénzösszegről, és az adományozókról (Halász 2015).

Balatonyi Judit a gyimesi lakodalmi ajándékozásnak szentelt egy külön tanulmányt, amely 2018-ban az *Ethnographia* folyóiratban jelent meg. Ebben a tanulmányban Marcel Mauss ajándékcsere-modellje alapján vizsgálja a gyimesi lakodalmi ajándékozást: vagyis az *ajándékozás*, *elfogadás* és *viszonzás* kötelességeit veszi górcső alá, azonban Balatonyi Judit ezen túlmutatva kiegészíti új szempontokkal ezt a hármas egységet azáltal, hogy megállapítja, vannak olyan esetek, amikor például az elfogadás nem történik meg, vagy nem éppen e szerint a három szempont szerint történik az ajándékozás (Balatonyi 2018, lásd még Balatonyi 2017). Ez számomra is fontos megállapítás, mivel én is találkoztam néhány olyan esettel Körösfőn, amikor például a viszonzás nem történt meg. Továbbá Balatonyi Judit tanulmányát azért is tartom oly jelentősnek az én kutatási témámhoz kapcsolódóan, mivel nemcsak a tárgyi ajándékokról ír, hanem azokról is, amelyek cselekedetek formájában nyilvánulnak meg, ilyenek például a kölcsönös segítségnyújtások, amelyek a barátságok alappillérjeit is alkotják. Ez utóbbi szintén tetten érhető Kalotaszegen, ráadásul rendkívül markánsan, de erről majd a későbbiekben, külön fejezetben részletesebben írok.

2013-ban Tesfay Sába az afrikai eritreai tigrinya közösség ajándékozásáról és vendéglátásáról írt tanulmányt. A szerző eritreai példák alapján vizsgálja a cserék mögött rejlő társadalmi és gazdasági tényezőket. Ezen kívül megállapítja, hogy az ajándékok a rokoni és baráti kapcsolatok fenntartását támogatják. Annak ellenére, hogy Eritrea igencsak távol van helyrajzilag, illetve egy másik kontinens közösségéről van szó, mégis számos olyan jelenségről olvastam a tanulmányban, amelyek a Kalotaszegen tapasztaltakra emlékeztettek. Tesfay Sába írása nemcsak a helyi lakosok ajándékozásáról ír, hanem számba veszi a külföldi, elszármazott rokonok ajándékait és kötelességeit is. Az elszármazott, elvándorolt körösfőiekre is ugyancsak vonatkoznak elvárások, kötelességek, és az ajándékozás rájuk is vonatkozik. A cikk azon túl, hogy új szempontokkal gyarapítja az ajándékozás szakirodalmát, igen jelentős számú külföldi szakirodalomra való utalást is találunk benne, amelyek saját kutatásomat is nagyban előrelendítik (Tesfay 2015).

Székely Melinda *A magyar lakodalom változása Ördöngösfüzesen* című kötetében külön fejezet található az esküvő anyagi vetületeiről, kezdve a hozománytól, egészen a vendégek ajándékáig. Informatív táblázattal szemlélteti a szerző, hogy három különböző időszakban (1930–2017) milyen ételadományokat vittek a lakodalmas házhoz, valamint hogy milyen költségekkel járt a menyegző megszervezése, és azt ki fizette (Székely 2018: 143–150).

Szőcsné Gazda Enikő *A háromszéki hozomány a 19. században* című kötete további információval lát el a 19. századi kelengyék összetételével kapcsolato-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

san. A szerző perefernum leveleket vesz számba, leltárt készítve a házasságkötéskor adott anyagi juttatásokról. A forrásanyag sok mindenről árulkodik, többek között társadalmi különbségekről, státuszról, tárgykultúráról és életmódról (Szőcsné Gazda 2015).

Monica Vasile tanulmánya rendkívül hasznos szakirodalomnak bizonyult számomra, hiszen a szocializmus utáni lakodalmi változásokat vizsgálja, azon belül is a lakodalom gazdasági vetületét és anyagias jellemvonását elemzi egy Erdélyi-középhelységben található faluban, Urşiban. A szerző arról számol be, hogy a határok megnyílásával, az emberek mobilitásával az esküvők is megváltoztak: hatalmas beruházással járnak, az ifjú párt pedig nagy összegű pénzzel ajándékozzák meg, amelyből akár kocsit vagy házat is tudnak venni vagy építeni. Ez a pénzösszeg, noha ajándék, de mégis olyan, mintha kölcsön kapta volna a pár, mivel kötelességük ezt az összeget egy másik ünnepen „visszaajándékozni" az ajándékozónak. Monica Vasile figyelembe veszi a romániai és az európai gazdasági változásokat, például a 2008-as gazdasági válságot, és annak egyik lecsapódásaként értelmezi az esküvő változását, „elüzletiesedését" is, tanulmányában sajátos szakterminust használ erre: *wedding business* (Vasile 2015). A kalotaszegi példák is sok szempontból Monica Vasile megállapításait támasztják alá, de erre a további fejezetekben térek ki.

A szerelmi ajándékok tárgykészletével többek között Csilléry Klára foglalkozott, nála is az a megállapítás érvényesül, hogy a legény és a leány között történő ajándékozás, ajándékcsere általánosan az egymás melletti *elköteleződést* (társadalmi viszony megerősítése), egymás eljegyzését jelentette (jegyajándékok) (Csilléry 1947, 1976).

2023 decemberében a Magyar Nemzeti Múzeum gondozásában jelent meg a *Magyar menyasszony* című tanulmánykötetet, amely 2020-ban, a pandémia idején létrehozott *Magyar menyasszony* Facebook-csoport létrehozásával indult el. A csoport fő célkitűzése a közösségépítésen kívül, az online gyűjtésre alkalmas adatbázis létrehozása volt: a csoporttagok családi esküvői fényképeket osztottak meg ezen a felületen, és fotókhoz személyes történetet is kapcsoltak. A közösségi gyűjtés anyagából és a múzeumok gyűjteményeiből kiállítás, katalógus, és tanulmánykötet született. A kötet szerzői hazai szakemberek, akik nem kifejezetten a paraszti, illetve falusi társadalom esküvőivel, menyasszonyaival foglalkoznak, hanem inkább a főúri, és polgári réteg házasságkötéseivel, különböző történeti forrásanyagok vizsgálata nyomán. Ennek ellenére informatív adatokat találunk az esküvők reprezentációs szándékairól, a társadalmi kötelességekről, a lakodalmi költségekről, a nászajándékokról, és a főúri menyegzői meghívókból kimutatható kapcsolati hálókról (Kiss–Orgona–Simonovics szerk. 2023).

Elmondható tehát, hogy a néprajz és az antropológia szakirodalmában a házasságkötés társadalmi és gazdasági aspektusai és az ehhez szorosan kapcsolódó ajándékozási szokások nincsenek figyelmen kívül hagyva. Míg korábban a lakodalom e szegmense csak érintőlegesen, részfejezetként került bemutatásra a szakirodalomban, addig az utóbbi évtizedekben egyre több olyan tanulmány született, amelyek kifejezetten ezzel a témával foglalkoznak, a vizsgálódás középpontjában állítva.

Körösfő – a terep bemutatása

A következő fejezetekben Körösfő földrajzi elhelyezkedését, rövid történetét, társadalmának helyzetét és foglalkozását ismeretem. Különösen nagy hangsúlyt fektetek arra, hogy leírjam részletesebben a körösfői háziipar és kereskedői attitűd kialakulását és működését, hiszen ezek hatással vannak az életmód minden szegmensére, köztük a párválasztásra, a lakodalomra és az ajándékozásra is. A vizsgált téma tehát szorosan kapcsolódik a közösség jelen társadalmi, gazdasági helyzetéhez és annak múltjához, mindezeket holisztikusan kívánom vizsgálni. Körösfő esetében pedig kiváltképp fontos erről beszélni, hisz a település lakóinak életmódja és habitusa eltér a környező kalotaszegi falvakétól.

Mindeközben nem szándékozom felsorolni mindazokat a szerzőket és szövegeket, amelyek valaha foglalkoztak Körösfővel. Egy szerzőt, Sebestyén Kálmánt[17] azonban kiemelek, mivel a történelmi áttekintéshez a *Körösfői riszeg alatt* című településmonográfiája nyújtotta a legnagyobb és legrészletesebb ismeretanyagot számomra. Főként erre támaszkodva fogom tehát a tanulmányomban bemutatni Körösfő történelmi múltját.

Körösfő elhelyezkedése, településképe és földrajzi adottságai

Körösfő (románul Izvoru Crişului) a romániai Kolozs megyében, Kolozsvártól mintegy 43 kilométerre nyugatra, Bánffyhunyadtól pedig 7 kilométerre keletre található. A település Kalotaszeg Felszegnek nevezett részéhez tartozik, a Sebes-Körös forrásvidékén. Körösfő neve is földrajzi helyzetére, a Körös forrásvidékére utal.

Körösfő földrajzi és néprajzi helyzetének meghatározásához szükséges röviden Kalotaszeg területi tagolódására is kitérni. Kalotaszeg Erdély egyik legismertebb néprajzi tája, amely Kolozsvártól nyugatra, Bánffyhunyad központtal, több folyóvölgy mentén terül el. A tájegység belső szerkezetének kialakulását azonban nem kizárólag földrajzi adottságai határozták meg. Balogh Balázs és Fülemile Ágnes kutatásai arra mutatnak rá, hogy a települések közötti társadalmi kapcsolatok, különösen a házasodási körök, valamint a helyi és regionális identitás is fontos szerepet játszottak Kalotaszeg belső tagolódásának kialakulásában (Balogh–Fülemile 2004, 2023).

Kalotaszeg történeti-földrajzi és néprajzi értelemben ugyanakkor nem teljesen azonos területet jelent. A tájegység nyugati részén fekvő Felszeg és Alszeg alkotja azt a történetileg legrégebbről igazolható, összefüggő területet, amelyet Balogh Balázs és Fülemile Ágnes „Régi-Kalotaszegként” határoz meg. A történeti források a 17. századtól Felszeget és Alszeget együttesen Kalotaszegként nevezik. A ké-

17 Sebestyén Kálmán Alsójárán született 1938-ban, 2018-ban hunyt el Budapesten.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

sőbbiekben a Kalotaszegként értelmezett néprajzi táj keleti irányban kibővült: a Körös és a Szamos vízválasztójától Kolozsvár irányába fekvő református magyar falvak egy része, köztük a Kapus és a Nádas völgyének települései is a tágabb értelemben vett néprajzi Kalotaszeg részévé váltak (Balogh–Fülemile 2004, 2023).

Körösfő ezen belül Felszeghez, vagyis a történeti-földrajzi értelemben vett Kalotaszeg nyugati magterületéhez tartozik, annak keleti peremén, a Sebes-Körös és a Szamos vízválasztójának térségében helyezkedik el. Földrajzi fekvése egyben átmeneti helyzetet is biztosít számára a történeti Kalotaszeg és a Kolozsvár irányába húzódó területek között. A település későbbi társadalmi és gazdasági fejlődésében ugyancsak meghatározó szerepet játszott közlekedésföldrajzi helyzete: a Kolozsvárt Nagyváraddal összekötő főút és vasútvonal közelsége kedvezett a körösfői háziipar, kereskedelem és később az idegenforgalom kibontakozásának.

A település struktúrájáról elmondható, hogy szerteágazó, sokutcás szerkezetű. A falunak több része van, az egyik a főút mentén kialakult utca, a Hóstát (másképp Főutca), amely fésűs beépítésű, keskeny szalagtelkei vannak, amelyek jellemzően keresztcsűrös udvarral rendelkeznek. Ezen a falurészen zömmel újépítésű házakat láthatunk, külön árusításra alkalmas kirakodó helyiségekkel együtt, illetve a falu végére kockaház típusú, műanyag nyílászárókkal ellátott bérelhető vásáros bódék találhatók. A többi falurész a következő neveket viseli: Szegelet, Bedecs utca, Piac tér, Kőszírt, Kis-Kőszírt, Templom utca (régi nevén Tyúkszar utca).

Furu Árpád megállapítása szerint a falu méretéhez képest csekély számú hagyományos épület maradt fent, viszont gyakoribbak a korabeli épülettípusok, mint például a keskeny kétszintes lakóházak (Furu 2007: 76). Sebestyén Kálmán ekképp emlékezik vissza Körösfő régi, hagyományos házaira: „Körösfő régi házai szalmafedeles sövényfonatú házak, amelyeket a XVIII. században szálfákból összerótt szalmafedeles boronaházak váltottak fel. Ezeket a házakat a földre letett tölgyfa talpakra építették fenyőfa boronákból, belső terüket polyvás-agyagos sárral kitapasztották, agyagpadlózatukat döngölték." (Sebestyén é. n.: 9.) 1900-ban 143 házat számláltak, amelyből 132 fából, 11 kőből épült, tetőszerkezete 133-nak zsindelyes, 10-nek szalmazsupp. 1910-ben 170 házból 161 vályog-, sártapasztású, 10 kőből készült; tetőzete 157-nek zsindely, 9-nek nád és zsupp, 4-nek már cserép. (Sebestyén é. n.: 9.)

Körösfő történeti múltja[18]

Régészeti leletek bizonyítják, hogy Körösfő vidéke ősidők óta lakott terület volt, ahol kisebb-nagyobb megszakításokkal különböző kultúrákhoz tartozó embercsoport élt. Ennek oka a vidék természeti adottságaiban keresendő: a Sebes-Körös

18 Körösfő történetének feltárásában a néprajzi és történeti szakirodalom mellett jelentős szerepet töltenek be a helyi kezdeményezésű helytörténeti munkák is. Tőkés Tibor, Péntek János és Kovács Kuruc János Körösfőről készített összefoglalása a település múltját és helyi örökségét a kalotaszegi települések történetének tágabb összefüggésében mutatja be: Tőkés–Péntek–Kovács Kuruc 2016. A település történetének részletesebb feldolgozásakor ugyanakkor elsősorban Sebestyén Kálmán monográfiájára, valamint a korábbi korszakokra vonatkozóan Jakó Zsigmond forrásközléseire támaszkodom.

forrásvidéke, vízben gazdag mellékvölgyek területe határolja a falut, amely az emberi megtelepedésnek rendkívül kedvezett (Sebestyén é. n.: 2). A néphagyomány szerint *Orodmányos* nevű határrészben állt a falu, amelyet feltehetőleg a tatárok pusztítottak el (nincs rá egyértelmű bizonyíték) (Péntek T. 2018: 29–30). Dr. Ferenczi István régész megállapítása szerint római kori település (*villa*) létezhetett Körösfő területén, Orodmányosból római cserépmaradványok, pénzek kerültek elő ebből az időszakból. Orodmányos első okleveles említése 1391-ben történt, jelentését Szabó T. Attila az *ortoványos, irtványos* szavakból eredeztette, ami arra enged következtetni, hogy itt *irtványfalu*[19] állhatott, amely a 11. században keletkezhetett (Sebestyén é. n.: 2). Ennek régészeti bizonyítékai is vannak, mivel ebből az időszakból származó kunyhók nyomait vélték felfedezni a megszántott földeken (Péntek T. 2018: 30).

A 18. század folyamán Körösfő továbbra is a gyalui uradalomhoz tartozó jobbágytelepülés volt. A fennmaradt urbáriumok alapján a helyi társadalom és gazdálkodás kereteit a jobbágytelkek, a földesúri szolgáltatások, valamint az egyéni leg és közösen használt földterületek határozták meg. Az 1727. évi urbárium részletesen számba veszi a körösfői telkeket, pusztatelkeket és kaszálókat, valamint a lakosság földesúri szolgáltatásait. A forrás szerint a falunak közösen használt kaszálója is volt, amelyet évente a háztartások között osztottak fel (Jakó 1944: 301–303).

Az 1737. évi urbárium ugyancsak önállóan, Possessio Kőrőzs-fő megnevezéssel tárgyalja Körösfőt. Az összeírás a falu lakossága mellett a település földjeiről, a házakhoz tartozó örökségekről, valamint a határhasználatról is adatokat közöl. Az urbáriumok így jól érzékeltetik, hogy Körösfő 17–18. századi társadalmi és gazdasági viszonyait alapvetően a gyalui uradalom keretei és a jobbágyi jogállás határozták meg (Jakó 1944: 376–378).

Az 1848-as jobbágyfelszabadítás ennek a több évszázados társadalmi és jogi rendszernek a megszűnését jelentette. Körösfő történetében ezért a 19. század közepe fontos választóvonalnak tekinthető: a feudális kötöttségek felszámolása új kereteket teremtett a helyi társadalom és gazdálkodás számára.

Az 1848-as jobbágyfelszabadítás alapvető változást hozott Körösfő társadalmi és jogi viszonyaiban is, megszüntetve azt a feudális keretet, amely évszázadokon keresztül meghatározta a település lakosságának helyzetét. A 19. század második felében Körösfő fokozatosan bekapcsolódott azokba a gazdasági és társadalmi folyamatokba, amelyek Kalotaszeg egészének életét átalakították. A mezőgazdaság mellett egyre nagyobb jelentőségre tett szert a háziipar és a kereskedelem, amelyek később a település sajátos arculatának meghatározó elemeivé váltak (Sebestyén 2007: 37–39).

Az első világháborút és az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően Körösfő történetében is alapvető politikai változás következett be. Erdély Romániához kerülésével a település magyar lakossága új állami és közigazgatási keretek közé került. A két világháború közötti időszakban Körösfő társadalmi életét így már a romániai magyar kisebbségi lét körülményei is alakították (Sebestyén 2007: 37–38).

19 Irtványfalu: a későbbi középkor erdős, rendszertelen kis települése volt (lásd Eperjessy 1940: 53).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

1940-ben a második bécsi döntés következtében Észak-Erdély, és vele együtt Körösfő ismét Magyarországhoz került. Ez az állapot azonban mindössze négy évig tartott. A második világháború végén, 1944 őszén Kalotaszeg ismét hadszíntérré vált, majd a háborút követően a terület visszakerült Romániához. A háború vége és az azt követő időszak a helyi lakosság számára is súlyos megpróbáltatásokkal járt; Balogh Balázs és Fülemile Ágnes kutatásai Körösfőt is azok között a felszegi települések között említik, amelyek lakosságát a háború végét követő elhurcolások és internálások érintették (Balogh–Fülemile 2004: 191–207).

A második világháborút követően a romániai kommunista rendszer kiépülése újabb jelentős fordulatot hozott a település életében. Az államosítás, a mezőgazdaság kollektivizálására irányuló törekvések, valamint az iparosítás és a munkavállalás átalakulása a hagyományos falusi társadalom szerkezetére is hatással volt. Ezek a folyamatok nem kizárólag Körösfőt érintették, hanem Kalotaszeg egészének 20. századi társadalmi átalakulásába illeszkedtek (vö. Balogh–Fülemile 2023: 141–329).

Az 1989-es romániai rendszerváltozás ismét új politikai és gazdasági környezetet teremtett. A korábbi államszocialista keretek megszűnése, a magántulajdon és a vállalkozási lehetőségek újbóli megerősödése, valamint a határok átjárhatóságának növekedése Körösfő társadalmára is jelentős hatást gyakorolt. A település jelenlegi társadalmi és gazdasági viszonyai ezért csak e történeti változások folyamatában értelmezhetők.

Körösfő társadalmi és gazdasági helyzete 20. századig

A jobbágyság időszakában a hagyományos birtoklási forma a földközösség volt. Alapja a jobbágytelek volt, amely belső telekből, határon lévő szántóföldből és kaszálóból állt. A közös földből a körösfői jobbágycsaládok a birtokolt telekhányad szerint részesedtek (Sebestyén é. n.: 24).

A 16. század végén a földközösség felbomlott, a telkek részei állandósultak, a közös földek kizárólag a legelők és az erdők maradtak. Kezdetben a határt kétnyomásos rendszerben művelték, azonban a lakosság számának növekedése szükségessé tette a termőföld jobb kihasználását, ezért bevezették a harmadik fordulót (Sebestyén é. n.: 25). 1737-ben erről tesznek említést az urbáriumok: zsobokiról, nádasiról és deriteiről. A 18-19. században a művelt szántóföldek és a kaszálók területe folyamatosan növekedett (Sebestyén é. n.: 25).

Körösfő népének mindennapjait az évszaknak megfelelő mezőgazdasági munka határozta meg. A földművelés évszázadokon keresztül szinte változatlanul folyt, a körösfőiek önellátóak voltak, pedig az írásos források arról számolnak be, hogy Körösfő termőföldje igencsak kevés hozamú volt, külső segítségre azonban végszükség esetén sem számíthattak. Sebestyén Kálmán egy 1713-as összeírásból idézve érzékelteti Körösfő határának minőségét: „Ez a falu Banfi Hunyadhoz közel vagyon északos sáros és seppedékes helyen fekszik, határa rossz. A ganajozást ighen megh

kivanya, hat-nyolc ökörrel szánthatják, fordulója kettő, magokhoz képest elegendő ősz és tavasz vetéssel élnek igen vékonyan." (Sebestyén é. n.: 25.)

A történeti források azt mutatják, hogy a 18–19. században Körösfőn jellemzően a következő növényeket termesztették: búza, rozs, zab, árpa, törökbúza, bab, borsó, lencse, kender és len. A belső telkeken veteményes-, káposztás- és gyümölcsöskertek voltak. A 19. század közepén kezdtek el a burgonyát termeszteni (Sebestyén é. n.: 26).

A földművelés megkövetelte a nagyállattartást, hiszen a föld megmunkálásához igás jószágokra volt szükség, ezt a rétgazdálkodás biztosította. A szarvasmarha a jobbágygazdaság legértékesebb állatának számított, a család mozgótőkéje volt. Emellett a családi gazdaságokban tartottak sertést, juhot, lovat, baromfit,[20] sőt méhekkel is foglalkoztak, a 19. század végén pedig bivalyokat is tenyésztettek (Sebestyén é. n.: 29–30).

A hagyományos gazdálkodó, földművelő társadalomban az emberek ritkán jutottak a falu határánál messzebbre, csupán a közeli települések vásáraira tudtak elmenni. Ennek ellenére Körösfő akarva-akaratlanul kapcsolatba került az út menti eseményekkel, vagyis a külvilággal, hiszen az országos úthálózat mentén helyezkedett el (Sebestyén é. n.: 36).

A jobbágymunka mellett a körösfőiek fuvarozással és sószállítással is foglalkoztak. 1640-ben Nagyváradra, majd 1820-ban már Kolozsvártól Bánffyhunyadra és Élesdre is szállították a sót. A 19. század elején megépítették a sóutat, a század végére pedig megépült a falut átszelő országút is (Péntek T. 2018: 54).

Körösfőnek mesteremberei is voltak, a 17. századi források mutatják, hogy volt kovács a faluban, a 18. században fafaragó és molnár is.

A sószállítás 1872-ben megszűnt, ugyanis megépült a vasút. A vasúti hálózat kialakulása azonban más társadalmi folyamat elindítója lett: kezdetét vette az alföldi *részesaratás*. Mindez azt jelentette, hogy a körösfőiek az Alföldre mentek aratómunkát végezni, mivel ott egy hónappal korábban beért a gabona, mint Körösfőn. Az alföldi munkáért cserébe a körösfőiek búzát kaptak.

A 19. század második felében változás történt a körösfőiek életmódjában, ami a népművészet felfedezésével és a kézműves tevékenységek fellendítésével függ összsze. A következő fejezetben ennek a kialakulását és a napjainkban is érezhető hatását ismertetem.

A körösfői háziipar és kereskedelem[21]

Tőkés Irén személyes visszaemlékezésében olvashatunk arról, hogy a régi időkben Kalotaszeg népe igen nehéz körülmények között élt, hiszen egy alapvető élelmiszerforrásnak, a kenyérgabonának a megtermelése és a beszerzése problematikusnak

20 Körösfőn, valamint Kalotaszeg területén *majorság*nak nevezik a baromfiállományt.
21 A fejezet más változatban megjelent: Szűcs 2015b.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

bizonyult. Emiatt a férfiak arra kényszerültek, hogy nyaranta százával induljanak meg az Alföld felé aratómunkát végezni. Ilyenkor csak az idősek, az asszonyok és a gyermekek maradtak otthon, ők igyekeztek a férfimunkákat is ellátni, több-kevesebb sikerrel (Tőkés 1989: 218). Tovább nehezítette a megélhetést az 1870-es években megépülő Nagyvárad–Kolozsvár közötti vasútvonal is, hiszen korábban több kalotaszegi férfi élt meg áruszállításból, fuvarozásból és szekerezésből, a vasútvonal megépülésével ez a tevékenységük immáron feleslegessé vált.

A kalotaszegi, illetve a körösfői életmódbeli változást a 19. század második fele idézte elő, egyrészt egy korszak szelleme, vagyis a népművészet felfedezése (Fejős 1998: 6–8), másrészt egy magyargyerőmonostori születésű református lelkész lánya, Gyarmathyné Hóry Etelka (1843–1910) munkássága, akit sokszor csak Gyarmathy Zsigánénak szoktunk emlegetni (Sebestyén 1998a: 49).

Gyarmathy Zsigáné tevékenységéről számtalan írás látott napvilágot (lásd Hála szerk. 2006), melyekből kiderül, hogy Kalotaszeg társadalmi és kulturális életének minden szegmensében részt vállalt, szorgalmazta a kalotaszegiek megfelelő szintű megélhetésének a megteremtését és biztosítását, közben folyamatos diskurzust folytatott nemcsak a falubeliekkel, hanem a kor neves tudós embereivel is, akiket gyakran vendégül látott bánffyhunyadi otthonában (Sebestyén 1998a: 49).

Jelentős momentumnak számított az 1885-ös budapesti országos kiállítás, amelynek meghívottja volt Gyarmathyné is, aki egy kalotaszegi szobabelsővel készült, illetve „temérdek régi varrottast szedett ki a ládák mélyéről, kölcsönkérve a kiállítás idejére" (Tőkés 1989: 219). Körösfő talán akkor vált híressé ebben a történetben, amikor a kiállításon Erzsébet királyné vásárolt először egy varrottast egy körösfői lánytól, aki ugyan nem eladásra szánta azt, de eleget téve a királynő óhajának, mégis áruba bocsátotta munkáját. Tőkés Irén a következőképp ír erről az eseményről: „A leány megkapta a munkája árát, ezzel már el is indult a kalotaszegi varrottas a varratás és a világhír felé" (Tőkés 1989: 219). Gyarmathy Zsigáné látta a kalotaszegi falvak hátrányos gazdasági helyzetét, így hamar felismerte a munkáltatás fontosságát, és igyekezett megfelelő piacot teremteni a kalotaszegi munkáknak (Tőkés 1989: 219–221). Ő maga írja le, hogy 1896-ig egyedül Körösfő község lakosainak, több mint 10000 forintot fizetett ki munkadíj fejében, ez a korban hatalmas pénzösszegnek számított (Tőkés 1989: 221).[22]

Gyarmathy Zsigáné férje, Gyarmathy Zsigmond is jelentős szerepet vállalt a körösfőiek munkáltatásában és háziiparának létrehozásában. 1879-ben megalapította[23] az ország első gyermekjáték-készítő tanműhelyét bánffyhunyadi székhellyel, ahová több körösfői legény is járt mesterséget tanulni. A fajátékokat külföldre exportálták, később pedig egyre közkedveltebbé váltak a kalotaszegi emberábrázolású faszobrocskák is (Sebestyén 1998b: 102). Ez utóbbiak a mai értelemben vett szuvenír tárgyak elődjeiként is felfoghatók.

22 Tőkés Irén a megjelölt összeg nagyságát szemlélteti a következővel: „egy ló ára 100 forint volt és egy pár ökröé 230 forint".

23 A tanműhely már 1886-ban be is zárt.

A tanműhely működése rövid ideig tartott, de hatása a későbbiekben is érződött: az itt végzett és munkálkodó mesteremberek a tanultakat továbbadták a faluban másoknak is, így egyre többen kezdtek foglalkozni fafaragással és asztalossággal Körösfőn, főként *hímzett*[24] bútorokat (asztal, láda, szék), úgynevezett garnitúrát készítettek, amelyeken a régi kalotaszegi motívumok mintakincsei köszöntek vissza (Sebestyén 1998b: 103).

1895-ben kezdődött meg a körösfői faragott bútorok árusítása Bánffyhunyadon. Körösfőn 1898-ban már 15 család foglalkozott bútorfaragással. A századforduló idején már nemcsak bútorkészítéssel foglalkoztak a körösfőiek, hanem többen házaló árusításba kezdtek, fő szempont volt, hogy olyan darabokat is készítsenek, amelyek szétszerelhetők, hogy könnyen tudják szállítani, ilyenek voltak a hatszögletű kis asztalkák, székek és kazetták (Sebestyén 1998b: 104). E korszaktól számolhatunk tehát a körösfőiek *mobil jellegű árusító, kereskedő tevékenység*ével.

1908-ban megalakult a Körösfői Háziipari Szövetkezet, mely virágkorát 1909-ben élte, amikor már Kalotaszegi Háziipari Szövetkezetként működött azzal a céllal, hogy a kalotaszegi háziipari tevékenységet fejlessze és a vidék lakosainak megélhetésén javítson. A készített áruk között már nagybútorok is szerepeltek, mint például iroda-, ebédlő- és szalonbútorok (Sebestyén 1998b: 107; hivatkozik: *A Kalotaszegi Háziipari Szövetkezet Alapszabályai* I. és III. fejezet. Nagyvárad. 1910). Ez a szövetkezet is kárászéletűnek bizonyult, mindössze négy és fél évig működött, azonban működése kitermelt egy újabb fafaragó körösfői nemzedéket, akik tudásukat tovább örökíthették, akárcsak elődeik.

Az első világháború egy időre megszakította a körösfői háziipari tevékenységeket, de Tőkés Irén leírása szerint Körösfőn már az 1930-as években négy utca volt és nyolc varróház, azt is megállapítja, hogy itt a háziipar olyan sajátos formája létezik, amelyben a falusiak végzik a varrást és egyben az árusítást is (Tőkés 1989: 225).

Fontos megemlítenem az 1930-as években munkálkodó Bethlen Máriát és a magyarvalkói Kónya Gyulánét, akik a kalotaszegi varrottasok további népszerűsítésében és értékesítésében játszottak jelentős szerepet. Bethlen Mária több vándorkiállítást szervezett, amelyeken kalotaszegi varrottasokat árusított, többször összedolgozott Kónya Gyulánéval, aki Kalotaszeg több falvában varratott. Itt fontos megjegyezni, hogy ebben az időszakban egyre gyakrabban jelent meg az *olcsó munkák* eladása a kiállításokon, amelyet Tőkés Irén azzal indokolt, hogy a korban lezajló gazdasági krízis rányomta a bélyegét a népművészeti tárgyakkal való kereskedésre is, hiszen a vásárlók szűkös anyagi helyzetéhez alkalmazkodni kellett, így számukra elérhető, nem túl drága portékákat is kellett kínálni. Ezek közé tartoztak például a festett fakanalak, ivócsanakok és tordai pogácsák (Tőkés 1989: 229). Jankó János már 1894-ben is szót emelt az olcsó portékák ellen: „az érdeklődő közönség a varrottasokat még mindig csak mint tarkaságot, csiricsárit, népiest (tehát hazafiast) fogadja be szalonjába és szobáiba s kritika nélkül, de a nemesebb ízlés igényei nélkül is veszi azokat össze, s ami jellemző, mert épen az előbbieket bizonyítja, minél

24 Díszesen kifaragott.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

olcsóbban. Én ezt az áramlatot gyűlölöm, mert megmételyezik vele a készítőknek, magának a népnek az ízlését, elkorcsosítják vele a legszebb, legtökéletesebb formákat és motívumokat, s a mit az első tíz év halottaiból feltámasztott, azt a második tíz év minden bájától, nemességétől, sőt magyarságától megfosztja, s az üzleti, speculativ szellemnek feláldozza." Közben Gyarmathy Zsigáné munkásságát dicséri a következő szavakkal: „a varrottas ipar fejleszthető a maga művészeti érdekében; ő nem vásári árut ad, hanem műdarabokat" (Jankó 2000: 7–8, a szöveg eredeti megjelenése: Jankó 1894).

A második világháború után nehéz évtized következett, a háziipar, a kereskedelem működése stagnált, közben beszolgáltatási kötelezettségnek kellett eleget tenniük a kalotaszegi embereknek. 1954-ben új szövetkezet létesült, ebből alakult ki később az Arta Decoriativă Termelőszövetkezet (*Szekció*)[25] famegmunkáló részlege is, amely 150 munkásnak adott megélhetést (Kelemen 2014: 8, hivatkozik: Sebestyén 1994). Az 1960-as években lassan megindult az idegenforgalom, főként nyugatnémet családok érkeztek Romániába a Fekete-tenger partjára nyaralni. Ennek következményeként 1975-ben már Körösfőn majdnem 150-en igényeltek egyéni iparengedélyt. Mindez azt jelentette, hogy a körösfői árusok az egész nyarukat a tengerparton töltötték, immáron új kínálattal, apróbb emléktárgyakat, szuvenírreket, tehát a turisták igényeinek megfelelő árucikket forgalmaztak (Tőkés 1989: 230). Eközben, 1961-ben megalakult a kollektív gazdálkodás, tehát a falu lakóinak kötelező volt a földeken dolgozniuk és beszolgáltatni. Nem volt egyszerű egyszerre a kollektívben, a háztájiban és a műhelyben is dolgozni, és közben árulni járni. Ezt sokszor úgy oldották meg a körösfőiek, hogy szezonban, amikor árulni mentek, vagy több munka volt a műhelyben, napszámosokat fizettek meg, hogy helyettük végezzék el a mezőgazdasági munkát a kollektívben. Egyik interjúalanyom így mesélt a kollektív időszakáról:

> *A kollektívé volt a területnek a legnagyobb része. És csak ilyen kis földeket, úgymond kenderföldeket tudtak megtartani a gazdák. Az azért kenderföld, mert régen-régen azt termesztettek benne. Hát tényleg ott annyi krumpli, meg annyi termett: krumpli, kukorica. Mindenki igyekezett főleg csak krumplit tenni, fussa tavaszig, hogy ne kelljen venni.* (K. É.)

A 20. század végétől a körösfőiek igyekeztek minden olyan várost, üdülőhelyet és rendezvényt felkeresni, ahol haszonnal tudták az árucikkeiket értékesíteni. Az 1989-es változás után tehát főként Magyarország, a román tengerpart, és néhány nyugat-európai ország, mint Hollandia, Németország, Svájc vált a körösfői árusítás fő színterévé (Kusztos 2002). Ezt a fajta kereskedői attitűdöt Kelemen Réka dolgozatában *utazókereskedelem*nek nevezi, amely a *bevásárlóturizmus*sal van összefüggésben (Kelemen 2014: 12–13). Természetesen mindez nem azt feltételezi, hogy az összes körösfői lakos, aki kereskedelemmel foglalkozik, jellemzően utazik, mi-

25 Szekciónak nevezték Körösfőn az Arta Decoriativă Termelőszövetkezetet.

vel a falu jelentős része otthoni árusítással foglalkozott. Az 1990-es években még erőteljesebbé vált a faluban történő értékesítés, ezért külön butikokat alakítottak ki a körösfői családok a lakóhelyiségek szomszédságában, árusítás céljából. Mindez kapcsolatba hozható azzal, hogy az 1990-es évektől a szabad határátlépés miatt egyre többen utaztak Romániába, és ezzel párhuzamosan növekedett az érdeklődés Erdély iránt, így a személygépkocsival vagy busszal utazó turista majdnem biztosan megállt Körösfőn az út menti bazárosoknál (Pozsony 2021: 213–216). Ebben az időszakban alakult ki Körösfőn az árusítással foglalkozó kisvállalkozói réteg is, ami napjainkban is létezik. Ezzel szemben a 2000-es évek változást mutatnak mindebben: a műhelymunka egyre inkább kezd háttérbe szorulni, az egyik interjúalanyom a következőként értékeli a jelenlegi helyzetet:

> *Az embereknek nagyon nagy most az igénye, a fiatalok egyre többen végzik el az iskolát, egyre többen érettségiznek, mint régen. Régen elvégezték a kötelező 7-8, majd 10 osztályt, akkor ül be a műhelybe, megnősül, gyerekei lesznek és így folyt nemzedékről, nemzedékre. Most nincs kereslet az ilyen fajta munka iránt. Már látjuk, boltokban nemcsak ezek vannak, hanem van egyéb is, nem úgy van, hogy egy boltot megtöltünk körösfői áruval, és akkor van kereslet. Most elvégzik az egyetemet, de nem kapnak munkát, így hazajönnek, akkor valahogy mágnest ragasztanak, elmennek fát vágni, és ilyesmi, ahhoz, hogy meg tudjanak élni… a legtöbb ember nem tud megélni csak a körösfői kézművességből. Az én fiamnál már úgy volt, hogy ne dolgozzon műhelyben, megvettük a számítógépet, rászokott a számítógépre, amikor lett internet, még jobban rászokott a számítógépre. Akkor a műhelybe minek dolgozzon, mert iskolás, most sem a műhelymunkát nem tudja… A fiatalok nem fognak tudni sakkot készíteni, eddig mindenki tudta a sakkot. Meg a kézimunkát sem tudják csinálni a lányok, most nyomkodják a telefont, ilyen nagy hosszú körömmel varrni nem lehet, úgyhogy nem jó fele haladunk, ez nem fog hagyomány maradni, ha a mi fiataljainkon múlik. Ezért jók az ilyen táborok, mint ami Szentkirályon van.* (P. É.)

Az idézetből is kirajzolódik, hogy még működik a műhelymunka Körösfőn, de egyre veszít jelentőségéből, a munkafolyamatok is leegyszerűsödnek, néha már szakértelmet sem követelnek, hiszen mágnest ragasztani bárki rövid időn belül megtanulhat. Az interjúalanyom úgy véli, hogy külső, szervezett beavatkozás, mint amilyenek a nyári népművészeti táborok, lesz szükséges, hogy a klasszikus értelemben vett körösfői műhelymunka és az ahhoz kapcsolódó tudás megmaradjon és tovább öröklődjön.

Összefoglalásként elmondható, hogy a 21. században változást mutat a körösfői műhelymunka és kereskedelem, amelyet az életmódbeli és világszemléletbeli átalakulások idéznek elő. Eközben a körösfőiek különböző életstratégiákat dolgoznak ki, próbálkoznak bizonyos tőkét megteremteni, illetve több lábon élni: vállalkozóként, műhelyben, bazársoron, saját gazdaságban dolgoznak, mások városban vagy kül-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

földön keresik a kenyerüket. Fontosnak tartják a jövő generációjának anyagi biztonságának biztosítását, ami a körösfőiek életszervezésében talán a legfőbb mozgatóerőt jelenti, amelyet a következő idézet is remekül bizonyít: *Itt az a hagyomány, hogy akinek fia van, az elkészíti a házat, a lány pedig hozza a hozományt. A fiatalok teljesen felszerelve kapják a házat.* Ennek köszönhetően a helyiek a jó megélhetést folyamatosan biztosítani akarják nemcsak maguknak, hanem gyermekeiknek és azok családjának is, mindezek pedig folytonosságot és további életlehetőségeket teremtenek meg a faluban (Jávor 1978: 305–308).

Foglalkozás, társadalmi és gazdasági helyzet napjainkban[26]

A nyilvántartások szerint 970 fő Körösfő összlakossága, ebből 860 fő lakik állandó jelleggel a településen.[27] A körösfőieknek a zöme tehát a faluban él, és ott is dolgozik. Vannak, akik bejárnak dolgozni, azaz *navétáznak*[28] valamelyik közelebbi városba, jellemzően Bánffyhunyadra vagy Kolozsvárra. Az sem ritka, hogy Bánffyhunyadon vagy Kolozsváron vesznek *blokklakást*[29] a körösfőiek. A városi lakás mindenképp jól jöhet: kiadhatják, ami fix jövedelmet jelent a család számára, vagy a fiataljaik, gyermekeik lakhatnak benne, ha a tanulmányaik vagy a munkahelyük megkívánja a városi tartózkodást.

A lakosság mintegy felének elsődleges megélhetését a műhelymunka és a kereskedelem nyújtja napjainkban is. A műhely a lakóház egyik helyiségében vagy külön, erre a célra épített melléképületben található. A leggyakrabban gyártott portékák közé a fa *táblajátékok*, *titkos doboz*ok,[30] díszesen kifaragott óriás *ceruzák*, *varrottas*ok, *hűtőmágnes*ek, körösfői *falidísz*ek és *fajáték*ok (csipegető csirkék, „nyomkodós" figurák, rugós függő játékok stb.) tartoznak. A fa táblajátékok közé tartozik a sakk, a malom és a römi. A családok általában egy-egy portékára specializálódnak. Az változó, hogy az egész gyártási munkafolyamatot kizárólag ők végzik-e elejétől a végéig, vagy csak bizonyos munkafolyamatokat látnak el (például csak faragást, vagy csak lakkozást, vagy csak a sakkbábut készítik el). Az is változó, hogy az elkészített termékeket ők adják el közvetlenül a vevőnek a faluban vagy vásárokban, vagy pedig egy másik helybeli vagy utazókereskedelemmel foglalkozó körösfői család vásárolja fel és értékesíti. A műhelymunkára jellemző, hogy a fa megmunkálását, amelyekhez gépek szükségesek, inkább csak a férfiak végzik, az apróbb faragásokat és a lakkozást pedig asszonyok is. A gyermekek is gyakran besegítenek egy-egy egyszerűbb munkafázisba.

26 A fejezet más változatban megjelent: Szűcs 2015b.
27 Körösfő Község Polgármesteri Hivatala adatai szerint
28 Navétázik: ingázik.
29 Blokk: emeletes panelház.
30 Titkos doboz: Lakkozott, pácolt, faragott növényornamentikával díszített fadoboz, amely csak egy apró kulccsal nyitható ki, ami a doboz alsó részében van elhelyezve, úgy hogy az nem látszik, csak kisebb elemek eltolásával lehet hozzájutni és kinyitni a dobozt.

A másik jelentős kézműves tevékenység a faluban a *varrás*.[31] A varrottasok tulajdonképpen főként vagdalásos vagy keresztszemes hímzési technikával készült lakástextilek: abroszok, párnahuzatok és kisebb vagy nagyobb méretű terítők.

A település lakosságának másik fele, ahogy Körösfőn mondják „*elment dógozni*", vagyis, ahogy már említettem, belföldi városokban vagy külföldön vállal munkát, esetleg ki is települt már a faluból, és csak alkalomszerűen utazik haza. Napjainkban népszerű foglalkozás a nyugati országokban végzett mezőgazdasági, kerti idénymunka[32] és a kamionsofőrködés. Ezek olyan munkák, amelyekkel rövid időn belül (néhány hónap alatt) nagyobb összegű keresethez lehet jutni. Több körösfői interjúalanyom elmondása szerint, amennyi pénzt megkeresnek 3-4 hónap alatt külföldön, annyiért Romániában egy évet kellene dolgozniuk. Ennek következtében tudnak Körösfőn építkezni, házat felújítani és bővíteni, esetleg saját családi vállalkozásba kezdeni (Fülöp 1998: 194–195).[33]

A faluturizmusra is többen alapoznak, hiszen egyre több Körösfőn a családi vállalkozásban működtetett vendégház vagy vendégszoba. Több internetes oldal felületén megjelennek ezek a szállások, amelyek főként a helyi sajátosságokat hangsúlyozzák a hirdetésekben, például kalotaszegi szoba, műhelymunka megtekintése és a helyi gasztronómiai specialitások megkóstolása (például kürtőskalács) szerepel, falusi hangulatot keltő fényképpel együtt.

Körülbelül hat család foglalkozik a faluban állatok értékesítésével és feldolgozásával (juh, szarvasmarha vagy disznó). Tőlük főként azok a körösfőiek vásárolnak, akik nem tartanak állatokat, ilyenek főként a főút menti árusítással foglalkozók vagy a műhelymunkát végzők. A. Irének tartanak otthon saját részre disznót, viszont házi tejre szükségük van, így egy falubeli asszonytól vásárolják meg a frissen fejt tejet. Ugyanez az asszony szokott Irénéknek időközönként napszámos munkát végezni a műhelyükben.

Akik nem foglalkoznak út menti vagy utazó jellegű kereskedéssel és nem a főút mentén laknak, azok is igyekeznek valamiféle társadalmi igényeket vagy turistákat kiszolgáló tevékenységet folytatni, amellyel anyagi forrást képesek teremteni maguknak. Például az életfordulók nagyszabású ünnepei, így a keresztelők, konfirmációk és esküvők is megkívánnak különböző szolgáltatásokat vagy javakat, mint például süteményt, tortát, előételt vagy akár műkörmöket. Mindezt mi sem bizonyítja jobban, mint azoknak a körösfői specialistáknak a jelenléte és működése a faluban, akik ezeket a közösségi szükségleteket elégítik ki. Ennek értelmében Körösfőn, 2015-ben körülbelül három asszony készít ünnepekre előételt, kettő sajtos kiflit, kettő süteményt és tortát, kettő kürtőskalácsot, öt juhsajtot és két tésztagyúró asz-

31 Hímzést jelent.

32 Főként Hollandiában és Németországban végeznek mezőgazdasági idénymunkát.

33 Fülöp Hajnalka megállapítja, hogy az egyik általa kutatott nádas menti faluban az 1950 és 1970 közötti állandó munkalehetőség (ipari munkavállalás) és a rendszeres fizetés lehetővé tette az építkezéseket, a lakóházak bővítését. Ugyancsak a munkalehetőség, kivált a külföldön végzett munkáért kapott fizetés idézi elő a jelenkori lakóházak beosztásának (jelentős a fürdőszoba, a külön gyermekszoba és a „living", vagyis nappali jelenléte egy lakóházban) és berendezésének (laptopok, LCD-televíziók és egyéb technikai eszközök, új bútorok, lakástextilek megvásárlása) a modernizálását.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

szony is van (csiga- és laskacsinálók). Ezen kívül főzőasszonyok is vannak, akiket időnként felkérnek különböző ünnepi ételek elkészítésére.

A konfirmáció az egyik legjelentősebb átmeneti rítus Kalotaszegen, mely megkívánja a konfirmandusok *felöltöztetését* ilyenkor a lányoknak selyembojt és párta jár, amelyeknek az ára együtt egy havi fizetéssel egyenértékű. Megfigyelhető napjainkban, hogy több alszegi és felszegi faluból járnak Körösfőre megrendelni ezeket a viseletelemeket a lánygyermekeknek. 2015-ben egy körösfői pártakészítőtől három sztánai, két zsoboki és két magyarvistai konfirmandus lánynak rendeltek pártát.[34]

A körösfőiek iskoláztatáshoz való viszonyát történeti változásában szükséges vizsgálni. A jobbágyvilág társadalmi viszonyai között a helyi lakosság számára a magasabb iskolai végzettség megszerzésének lehetősége erősen korlátozott volt, és Kalotaszeg értelmiségi feladatait ellátó tanítók és református lelkészek jelentős része más vidékekről érkezett. A 20. század elejétől azonban fokozatos változás figyelhető meg, és egyre több helybeli számára nyílt lehetőség a továbbtanulásra. Az 1950-es években a körösfői iskola még hétosztályos volt, majd nyolcosztályossá vált; az ötödik osztálytól a környező településekről, így Nyárszóról és Sárvásárról is jártak ide tanulók.[35]

A továbbtanulás lehetőségeinek bővülését jól mutatják a Kovács Kuruc János által összeállított névsorok is, amelyek szerint már az 1920 és 1950 között született körösfőiek között is jelentős számban találunk magasabb végzettséget szerzett személyeket: 17 pedagógust, 19 orvost és más egészségügyi dolgozót, valamint 24 mérnököt és más műszaki végzettségű személyt tart számon.[36] Mindez arra utal, hogy az iskoláztatás és a továbbtanulás iránti igény Körösfőn nem az utóbbi néhány évtizedben jelent meg, hanem jóval korábbi előzményekkel rendelkezik. A helybeliek lehetőségeikhez mérten korábban is fontosnak tartották gyermekeik taníttatását, miközben a magasabb iskolai végzettség megszerzésének tényleges lehetősége a 20. század folyamán fokozatosan szélesedett.

Ez ugyanakkor nem jelentette azt, hogy a továbbtanulás minden családban egyformán fontos szerepet kapott volna. Több interjúalanyom, akik az 1950–1980-as évek között voltak fiatalok, arról számoltak be, hogy saját családjukban a megélhetést biztosító műhelymunka és kézimunka olykor előbbre valónak számított az iskolai feladatoknál és a továbbtanulásnál. Ezek a visszaemlékezések ezért nem általánosíthatók a falu egészére, sokkal inkább az egyes családok eltérő életstratégiáira és lehetőségeire világítanak rá.

Egyik adatközlőm például sajnálja, hogy szülei nem taníttatták, és nem ösztönözték őt a továbbtanulásra. Saját gyermekei esetében már más stratégiát követett: mindkettőjüket felsőfokú intézményben taníttatta. Így vall erről: *ha valaki tanult és van diplomája, mellette még mindig megtanulhat itthon mágnest ragasztani,*

34 Természetesen nem egyházi, hanem társadalmi részről vannak megkövetelve a felsorolt szokáselemek.

35 Az iskoláztatás történetére vonatkozó adatokat Péntek Jánosnak a kézirathoz fűzött szakmai észrevételei alapján közlöm.

36 Az adatokat Péntek Jánosnak a kézirathoz fűzött szakmai észrevételei alapján közlöm; az általa hivatkozott névsorokat Kovács Kuruc János állította össze 2019-ben.

de ha csak mágnest tud ragasztani és mellette más tudása nincs, az nagyobb baj. (P. É.)

Egy másik interjúalanyom visszaemlékezése szintén jól érzékelteti a családi műhelymunka és a továbbtanulás közötti viszony átalakulását:

> *A műhely eddig eltartotta az embereket. S a szülő az úgy volt, hogy odafogta a gyermeket, ha az iskolából hazajött, megtanulta a leckét. Valamit mindig volt mit csinálni a műhelyben, ott tartotta maga mellett. De most már nem tudod ott tartani, most el kell küldjed, mert ha okos vagy, vagyis aki okos, az meg tudja már előre tervezni azt, hogy a gyermekéből hogyha ilyen líceumba megy, utána meg egyetemre, s abból mit tudom én, ilyen képességet a gyermekbe. Attól, hogy milyen jó lesz neki, s ha nem, akkor pedig a gyermek valahogy ellavírozott az életben. De most, most, a szegényebb embernek is a gyermeke is át kell, hogy menjen. Valamiképpen ki kellett teremteni, hogy az a gyermek tudjon elmenni kolozsvári iskolába, mert ha nem, az itteni gyerek, ha Hunyadra megy el szakiskolába vagy valami, itt biztos, hogy nem fog tudni megélni. Akkor azok mennek külföldre dolgozni, akik nem egy egyetemet járnak, hogy egy jobb munkahelyhez tudjanak hozzájutni miután kijárták az iskolát. Le kell lépni, mert itt nincs semmiféle munkalehetőség. Úgyhogy nagyon sokat változott az élet.* (P. É.)

Az interjúk alapján tehát nem arról beszélhetünk, hogy a körösfőiek korábban általában nem tartották fontosnak az iskoláztatást, hanem arról, hogy az egyes családok lehetőségei és stratégiái különböztek egymástól. A háziiparból és műhelymunkából élő családok egy részében a gyermekek munkájára is szükség volt, ezért esetenként a továbbtanulás háttérbe szorulhatott. Napjainkra a helyi megélhetési lehetőségek átalakulásával és a továbbtanulás lehetőségeinek kiszélesedésével a magasabb iskolai végzettség szerepe tovább erősödött, amit adatközlőim elbeszélései is érzékeltetnek.

Milyenek a körösfői emberek? Attitűd, mentalitás, identitás

Körösfő társadalma viszonylag homogén és zárt. A körösfői embereknek erős nemzeti identitásuk van, elsősorban magyarnak vallják magukat, azután erdélyi magyarnak és *körösfűji*nek.[37] Erről nem csak maguk vallottak, hanem lakáskultúrájukban, életszervezésükben is egyértelműen megnyilvánul a magyar nemzeti érzelem. Például több olyan dísztárgyuk van, ami nemzeti színű vagy megjelenik rajta valamilyen magyar nemzeti szimbólum (például II. Rákóczi Ferenc-képek). Nagy becsben vannak tartva az anyaországi ismerősöktől kapott ajándékok, amelyeket sokszor a kalotaszegi tisztaszobában helyeznek el. Ezen kívül minden háznál jel-

37 A körösfőiek így nevezik meg magukat, fonetikusan írva.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

lemző, hogy akár több tucat fotót helyeznek ki a falra vagy vitrinbe, amelyeken családtagok, rokonok és barátok láthatók. Számos archív fotó és emléklap is látható, ami a 20. század első feléből származik, például katonai szolgálatról emléklapok, katonai egyenruhás képek, esküvői fotók. Mindezek arra engednek következtetni, hogy stabil a nemzeti és lokális hovatartozásuk, amelyet bátran kifejeznek.

A szülőfaluhoz való ragaszkodás rendkívül erős a körösfőieknél, az elmúlt időszakban nem volt jellemző, hogy olyan emberek vagy családok telepednek le itt, akiknek semmilyen kötődésük nem volt a faluhoz. A vidéken végzett kutatásaim során megfigyeltem, hogy a városiak, jellemzően a kolozsváriak, de akár a hollandok[38] is, szívesen vásárolnak ingatlant a kalotaszegi falvakban, például a nádas menti településeken, de akár a félre eső Zsobokon vagy Sztánán is. Ez a jelenség Körösfő esetében azonban nem igazán volt jellemző, csupán az elmúlt néhány évben, a népesség fogyatkozása miatt történik meg, hogy „idegeneknek" is eladják portáikat. Természetesen más településről származók is vannak Körösfőn, de ők zömmel házasodás útján kerültek a faluba. Több olyan emberrel beszéltem, aki elszármazott Körösfőről, mégis úgy éreztem, hogy ők ugyancsak körösfőiek „maradtak", sőt ők is körösfőieknek vallják magukat, annak ellenére, hogy több éve vagy évtizede másik település lakói. Azért érezhető így, mert az elszármazottak naprakészek a falu ügyeit illetően, nagyjából tisztában vannak azzal, hogy szülőfalujukban mi történik. Sőt olyanról is hallottam, hogy Szentendrén lakó, szuvenírt árusító körösfői férfi egyházi szolgálatot töltött be (*egyházfiú*) Körösfőn, annak ellenére, hogy nagy utakat kellett megtennie, hogy közösségi feladatait ellássa. Egy másik férfiról is tudok, aki családjával Siófokon árult, és szintén egyházfiú tisztséget töltött be. Felesége elmesélte, milyen nehéz volt, hogy férje akkoriban sokat ingázott Siófok és Budapest között, és emiatt távol maradt tőlük. Egy fiatal körösfői adatközlőm, aki Kolozsváron orvosként dolgozik is így vélekedett a szülőfaluhoz való ragaszkodásról:

> *Ezért is alakult ki mára a „kétlétűség" a faluban, azaz sok fiatalnak a hétköznapokban kényszerszerűen városon kell dolgoznia, de hétvégére hazamennek, és ugyanúgy élik tovább abban a pár napban a régi falusi életüket, mint előtte, majd a következő héttel az egész mókuskerék kezdődik elölről. Gyakorlatilag fenntartják az életvitelüket városon és falun is, ami sokszor nem egyszerű feladat, de ebből is látszik, hogy mennyire hazahúznak Körösfőhöz. Körösfő jelenlegi helyzete még elég jó, bár a továbbtanulás lehetőségének növekedése miatt sok fiatal kerül ki városra, eleinte egyetemre járni, tanulni, később munkát is ott találnak a végzettségükkel. Egy szempontból jó, hogy ellentétben a múlttal tovább tudják kamatoztatni tudásukat. Más szempontból viszont, nyilván rossz, hogy a mai modern világ városra hívja dolgozni az emberek többségét, de ez aligha kivédhető 2023-ban.*

38 A hollandok a protestáns kapcsolatok révén ismerkedtek meg Kalotaszeggel. Inaktelkén például több holland–magyar vegyes házasság is kötődött, ennek révén pedig több inaktelki telket vásároltak meg hollandok.

> *Azonban, fontos megjegyeznünk, hogy bárhova is kerültek ki dolgozni a fiatalok, szinte mindegyik nagy szeretettel és gyakorisággal jár haza a faluba. Igyekszik részt venni az itthoni egyházi eseményeken, őrizni a népviseletet, továbbá saját kis lakrészt is próbálnak fenntartani maguknak, úgymond hazahúz a szívük, és ez áldásos, s jó dolog mindenképp.* (P. T.)

A kalotaszegi identitás emellett nem olyan nagyfokú. Látogatásaim során sosem hallottam, hogy kalotaszeginek mondták volna magukat, annál inkább körösfőinek és magyarnak (Balogh–Fülemile 2004: 86–92). A többi kalotaszegi faluval nem alkotnak sorsközösséget és egységet, nem igazán lépnek fel közösen érdekeikért. Az tapasztalható, hogy a kalotaszegi falvak igencsak széthúznak.[39] Erről tanúskodik az is, hogy csúfnevekkel illetik egymást napjainkban is, néhány esetről tudok, hogy egymás megélhetési stratégiáit kritizálták, „megszólták", elítélően nyilatkoztak egymásról. Például az elnéptelenedő, kevésbé sikeres falvak lakói kifejezetten negatívan nyilatkoznak a körösfőiekről, kereskedői foglalkozásuk miatt, pénzcentrikusnak vélik őket. Sőt amiatt, hogy a mezőgazdasági tevékenység náluk korábban háttérbe szorult, több faluban úgy gondolják, hogy a körösfőiek nem szeretnek dolgozni (miközben ennek az ellenkezője igaz).[40] A körösfőiek is úgy nyilatkoztak, hogy ha a környező falvakkal valamilyen közös dologba kezdtek, akkor általában mindig probléma adódott, „*csak baj lett belőle*". Például a labdarúgó alkalmakat is inkább a szilágysági magyarokkal vagy kolozsváriakkal szervezik meg. Sőt, lakodalomban is akadtak emiatt nézeteltérések:

> *Például lakodalomkor is, hogy mondjam, már a nóta se egyforma. Vagy nagyon mérgesek voltak, hogyha mit tudom én, nem úgy húzták a zenészek. A cigány kellett tudja, hogy húzza Körösfőn, hogy húzza Inaktelkén, hogy húzza Zsobokon, mert ha elhúzta az inaktelki szokást, hát nem sok becsülete volt nálunk, meg ugyanúgy fordítva. Tehát van különbség.* (K. É.)

Sőt, interjúzás során is idegeneknek vagy külföldinek nevezték a körösfőiek azokat a magyar vendégeket is, akik más településről jöttek. Például amikor ketesdi vendégeket vártak lakodalomra és úgy fogalmaztak, hogy vártuk az „*idegeneket*", annak ellenére, hogy Ketesd ugyancsak Kalotaszeghez tartozik.

Az elszármazottak külön közösséget alkotnak, ezt pedig a Facebook platformján tudják megvalósítani. A privát csoportjuk neve: *Körösfűről kis falumból származunk*. A csoport szabálya szerint csak olyan személy lehet tag, aki Körösfőn szü-

39 Erről szinte minden faluban beszámoltak. Nemcsak falun belül irigyek az emberek egymásra, hanem a falvak között is jellemző ez. Az irigység főleg az anyagi jóléttel és a munkába tett erőfeszítésekkel függ össze.

40 Még mindig él az a régi felfogás, hogy az igazán kemény munka, az csak a földművelés és az állattartás, a többi munkához nem szükségeltetik annyi erőfeszítés és szorgalom. Nemcsak az idősebb, 1940-es, 1950-es években született idősek vélekednek így, hanem az 1960-as és 1970-es években született generáció is, de főleg azok, akik szülőfalujukban maradtak, és önfenntartó életmódot folytatnak.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

letett. A tagok összefogás céljából hozták létre ezt a csoportot, mivel rendkívül szívükön viselik a szülőfalujuk belügyeit. 2016 óta tartanak Körösfőn Elszármazottak Napját november első hétvégéjén. Ugyancsak az elszármazottak hoztak létre egy másik Facebook-csoportot, amelyben a tagok összegyűjtik a körösfői tájszavakat és bejegyzést osztanak meg róluk. Van egy másik Facebook-csoport is, amelyben a tagok régi körösfői képeket osztanak meg nosztalgiázás céljából, a neve: *Gyűjtsünk képeket régi Körösfőről* (lásd Vajda 2015).

Körösfőn hagyománya van a labdarúgásnak. Jelenleg a körösfői gyermekeknek van focicsapata, ami 2018-ban alakult. Az idősebb korcsoportnak *Ifjú Titánok* a neve, a kisebbeknek pedig *Helyet, helyet nekünk is, még ha kicsik is vagyunk*. Az idősebb, középkorú korosztály is rendszeresen összejár focizni. Rendszeresen tartanak edzéseket, meccseken is részt vesznek, ahol jó eredményeket érnek el. A foci Körösfőn nem csupán sport: az edzések és meccsek olyan alkalmak, amelyeken a körösfői gyerekek és szülők találkoznak, közösen szurkolnak a gyerekeknek, közös programokat szerveznek (vö. Czondi 2017). Körösfő feliratú mezt csináltattak maguknak, a focicsapat tagjai pedig szigorúan körösfői gyerekek lehetnek. Volt arra példa, hogy szomszédos településekről szerettek volna csatlakozni gyermekek, de nem vették be őket a csapatba.

Körösfőn focitalálkozót is tartanak, amelyhez csatlakoznak a kolozsvári magyar CFR-szurkolók is, ilyenkor közös bográcsozást szerveznek a résztvevők. Körösfőn többen szurkolnak a magyarországi Ferencváros (Fradi) focicsapatnak is.[41]

Kalotaszegen története van a labdarúgásnak, amely egészen az 1950-es évekig vezethető vissza. A sport a környező falvak fiataljait fogta össze, akik egymás ellen játszhattak a meccseken. A falvak lakóinak megvoltak a csúfneveik, a körösfőieknek úgy mondták, hogy *dühösök*,[42] a szentkirályiaknak *hecsedlisek*,[43] a zsobokiaknak, hogy *kecskék*, a sztánaiaknak pedig *purók*.[44] A *dühös* kifejezést mai napig használják a körösfőiekre, ami a temperamentumukra utal. Egyik körösfői adatközlőm szerint ennek megvan az eredetmondája is, ami a következő:

> *A dühös vagy dühös szót itt a veszettségre használják. Például megveszett egy kutya, itt úgy mondják, hogy megdühödött, dühös lett. A monda szerint, réges-régen egy veszett kutya, dühös kutya megharapott egy körösfői embert, és az is veszett, dühös lett. S akkor általánosították az egész Körösfőre, hogy biztos a többiek is elkapták a veszettséget, így mind dühösök lettek. Én ezt a verziót ismerem, de úgy tudom, hogy így is van.* (M. I.)

Körösfőn több közösségi alkalom létezik. Több ünnep az egyén életfordulóihoz kötődik: keresztelő, ballagás, eljegyzés, lakodalom, születésnap, évfordulók (házassági, kortárs). Egyes ünnepeket egyre jobban „megülnek", több a felkínált étel, több

41 Bali János vizsgálta a futball és a nemzeti identitás kapcsolatát (Bali 1998).
42 Dühös: dühös.
43 Hecsedli: csipkebogyó.
44 Puró: bivaly borjú.

a meghívott. Például születésnap alkalmával Bánffyhunyadon termet vagy magát a kultúrotthont kibérelik, és akár 50 fő vagy még több vendéget is meghívnak. Kortárstalálkozójuk van az 50, 60 éveseknek, és a szépkorúaknak (70 év felett). A falunapot, azaz a *Községi Napok*at pedig augusztusban tartják.

Napjainkban – a falu népességének csökkenése[45] és az elvándorlás miatt – Körösfőn nem járnak annyian vasárnapi istentiszteletre, mint 30-40 évvel ezelőtt. Ennek ellenére rendkívül fontos közösségi alkalom a *kulátor*[46] és az *egyházfiú*[47] választása. Minden évben február elején kerül sor rá, minden évben más-más utcából választanak tisztviselőket szavazás útján. A kurátor gondnoki feladatot lát el (például gazdasági ügyeket intéz), tulajdonképpen világi vezető a Körösfői Református Egyházközségen belül. Az egyházfiú a kurátor segédje, egyben helyettesítője is. Több feladatról együtt gondoskodnak, mint például kinyitják és becsukják a templomajtót a szertartásokon, közmunkákat szerveznek, a perselypénzt megszámolják, a kiadásokat vezetik, presbitereket összehívják gyűlésre, virrasztáskor és temetéskor kísérik a lelkészt. A kurátort és az egyházfiút egy vasárnapi istentiszteleten esketik fel. Ezt követi az ünnepi vacsora, amelyet a kurátor és az egyházfiú házánál tartanak. Az elmúlt 10 évben változás történt a felesketés utáni vacsorát illetően: egyre gazdagabban, több vendég meghívásával ünneplik. Egyik adatközlőm úgy nyilatkozott, hogy szinte már versenyeznek a családok, hogy ki tud színvonalasabb, szebb és emlékezetesebb vacsorát szervezni (például többféle ételt kínálnak fel, volt rá példa, hogy Körösfő feliratú poharakat csináltattak erre az alkalomra).[48]

Említést teszek a falu közösségén belüli (nem rokonságon alapuló) *baráti körök*ről, amely az idők során mindig megvolt. Ez azt jelenti, hogy megvoltak azok a baráti társaságok, akik rendszerint összejártak, átjártak egymáshoz és közösen is ünnepeltek. Mai napig van úgynevezett *paszulybál*, ez annyit jelent, hogy közösen étkeznek, iszogatnak, beszélgetnek, szórakoznak a barátok, családok. Általában bográcsost készítenek babból, füstölt húsból, iszogatnak közben, jellemzően valamelyikük otthonában találkoznak. Az 1980-as évekig a lányoknak és asszonyoknak a varróház nyújtott közösségi, baráti kapcsolatok ápolására teret, így mesélt az 1980-as évek varróházairól az egyik körösfői asszony:

> *Így a baráti körben, családban, baráti körben minden télen rendre elmentünk valakihez meghívott, úgymond varróbálba. És olyankor öt-hat asszony összegyűlt a családtagból, a mamák, testvérek, és olyan jó varróbálokat tartottunk. Sütöttünk-főztünk, közösen étkeztünk, elbeszélgettünk, tehát ez minden télen jellemző volt, hogy rendre mindig valakinél.* (P. I.)

45 Elnépesedés oka, hogy sokkal kevesebb gyermek születik, és nagyobb az elhalálozás száma.
46 Kulátor: kurátor.
47 Egyházfiú: egyházfi.
48 Korábban az istentisztelet után behívták az új kurátorhoz és egyházfihoz a szomszédságot az utcából és pálinkával, üdítővel, pánkóval, kaláccsal kínálták meg őket. Vacsorát nem tartottak és rokonokat nem hívtak, csak a szomszédságot.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A családok közötti versenyről több interjúalanyom beszélt, az élet szinte minden területén megnyilvánul: építkezésben, lakberendezésben, ünnepeken, ajándékozásban és a munkában is. Erre az attitűdre a kötetem további részében majd többször kitérek és részletezem, mivel ez több társadalmi jelenség mozgatórugója.

Utolsóként említeném a körösfőiek munkához való viszonyát: a gazdagon megült ünnepségek, az emeletes, többhelyiséges, szépen berendezett, rendezett és tiszta lakóházak mögött rengeteg munka van. Egyik adatközlőm így nyilatkozott, amikor arról beszélgettünk, hogy a körösfőiek milyen sokat dolgoznak:

> *Szorgalmasak voltak, eztet úgy kell elképzelni, hogy mikor a gyermekek kicsik voltak, hát akkoriban hordtuk a vizet mosni, főleg áramszünetben az volt a program, hogy hordtuk a szomszédból a vizet estére pelenkát mosni, mert akkor még mostuk a pelenkát, meg főztük a pelenkát. Mikor én már elvégeztem az éjszakai mosást, éjjel 2 óra környéke volt, a bácsi már kelt fel dolgozni. Nagyon-nagyon szorgalmasak voltak….*[49] (K. É.)

Az utóbb leírtakból nagyjából kirajzolódik, hogy általánosságban véve milyen tulajdonságai vannak a körösfői embernek: szülőfalujához és közösségéhez erősen kötődik (lokálpatrióta), magyar nemzeti identitású, életének zömét a munka, az anyagi javak és a jólét megteremtése teszi ki.

49 A visszaemlékezés az 1980-as évek legvégéről való.

Az ajándékozás alkalmai Körösfőn

A következő fejezetben igyekszem minden olyan alkalmat ismertetni, amelyeken a körösfői emberek tartós, valamint nem tartós ajándékot adnak egymásnak. Különösen nagy hangsúlyt fektetek arra, hogy a társadalmi kapcsolatokat, a *tartozás*okat, a kölcsönös cselekedeteket és gesztusokat is leírjam. Továbbá törekszem arra, hogy közben az egyes rítusokat dokumentáljam, ezáltal megörökítem az 1950-es évektől napjainkig tartó időszak körösfői szokásait is. Mindez saját gyűjtésen alapszik, a leírtakat mind a körösfői emberekkel végzett interjúzás során, a megfigyeltek és tapasztaltak alapján rekonstruáltam, tehát nem meglévő szakirodalomból írtam ki. Természetesen áttekintettem a témával kapcsolatos szerzők tanulmányait is, amelyekre összevetés, párhuzamba állítás céljából hivatkozom lábjegyzetben.

A különböző ünnepek leírásánál múlt időben fogom írni azokat a szokásokat, amelyek napjainkban már nem jellemzőek, jelen időben pedig azokat, amelyek napjainkban is érvényesek. Továbbá jelezni fogom, hogy mely szokáselemek, mely időszakokra voltak jellemzők. Ezt azért tartom fontosnak, mert az évtizedek során folyamatos változás figyelhető meg, tíz év leforgása alatt is átalakulások mehetnek végbe a különböző szokásgyakorlatokban.

Az ajándékozási alkalmak közül a jegyváltást és a lakodalmat rövidebben fogom leírni, csak az örökérvényű rítuselemeit, menetét és jellemzőit ismertetem, hiszen a szokás részletesebb leírása majd az esettanulmányokban és azok elemzéseiben jelenik meg.

Életfordulókhoz fűződő ajándékozások

A következő rítusok leírása főként az 1950-es évek közepétől napjainkig tartó időszak szokásait írja le (vö. Vasas–Salamon 1986: 163–255).

Keresztelő[50]

Körösfőn hagyományosan a kisdedeket 6 hetes korukban keresztelték meg. Újabban, körülbelül az elmúlt évtizedben, már kinyúlt ez az idő, akad rá példa, hogy később, akár 1 éves korig várva keresztelik meg a kisgyermekeket.

50 A gyermek születését és keresztelőjét kísérő szokások Kalotaszeg más településein is részletesen szabályozott rendszert alkottak. Kresz Mária nyárszói gyűjtése a születés előtti időszaktól a keresztelőn át a csecsemőkorig követi nyomon az anya és a gyermek körüli szokásokat (Kresz 1960). A nyárszói anyag ezért a körösfői születési és keresztelői szokások értelmezéséhez fontos összehasonlítási alapot jelent.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Keresztszülőknek, ahogy Körösfőn mondják, *főkomának* vagy *első komának* közeli barátot választottak. Nem volt jellemző, hogy közeli rokont, például testvért választottak volna keresztszülőnek, csak akkor, ha több gyermek született, és az összes közeli barátot felkérték már az idősebb gyermekek megkeresztelésére:

> *Baráti alapon, akikkel egyidősek, iskolába együtt jártak, vagy valakivel jó viszonyban vannak. Úgyhogy még mikor Krisztiánt is kereszteltük, hát meg nem tudom mondani, hogy hány kománk volt neki, tizenvalahány. Talán most, én azt mondom, hogy egy kicsit kevesebb, hogy kezd megint csökkenő számban lenni.* (P. I.)

Volt egy olyan íratlan szabály is, ha egy házaspárt életükben először kértek fel főkomaságra, akkor amikor az ő gyerekük állt keresztelés előtt, az őket felkérő házaspárt kellett *visszahívni* főkomának. Olyan eset is volt, hogy egy házaspárnak többévnyi házasság után született csak gyermeke, addig őket már négy alkalommal felkérték főkomáknak. Amikor az ő gyerekük megszületett, akkor annak érdekében, hogy a négy koma házaspár közül ne kelljen választani első keresztszülőt (nehogy harag legyen abból, hogy kit választanak), inkább felkértek a baráti körükből egy új párt:

> *Akkor volt rajtunk kívül még négy keresztszülő, ők négy helyen kereszteltek. És akkor azért hívtak minket, mert a négy közül nem akartak megsérteni senkit, mert úgy szokták csinálni, hogy egymást hívják vissza az emberek főkomának. Na, de mivel nekik később született a babájuk, ők már voltak négy helyen. Nem tudták, hogy akkor kit hívjanak vissza, akkor hívtak újat. Mi voltunk az újak. Olyan barátok lettünk, vagy voltunk már azelőtt is, úgyhogy itt mindenkit elhívtak a templom előtti vendégségbe, mert olyankor megtisztelik étellel a főkomákat... A főkoma eszik, felöltöztetik a babát és utána mennek a templomba. Akkor itt mind az öt főkoma ott volt, le voltunk ültetve és együtt mentünk aztán a templomba.* (P. É.)

Ha a választott keresztszülők nem voltak házasok még, akkor a fiú esetében az édesanyja kísérte el a templomba és ő állt ki az úrasztalához a kereszteléskor, a lánynak pedig pártát kellett felvennie. Napjainkban csak akkor lép ki a fiú édesanyja az úrasztalához, ha a fiúnak nincs párja, ha barátnője vagy jegyese van, akkor vele áll ki (régen kizárólag házastársával).

A keresztszülőkön, azaz az első komákon kívül, több komát hívhattak a csecsemő szülei a keresztelőre. Akár hét-hét személyt is, nem volt korlát ebben. Itt is a baráti viszony volt a választás fő szempontja, tehát a szülők barátai lettek felkérve komaságra. Ők nem álltak ki az úrasztalához, a padok között álltak a keresztelés időtartama alatt.

Ezen a rítuson főként a keresztszülők voltak „főszerepben". Szombat délután a keresztszülők gyalog elmentek a keresztelendő kisbaba otthonába, ahol felöltöztet-

te a keresztanya a gyermeket, valamint megszabott mód szerint (általában idősebb asszony segítségével) bepólyálták (fehér csipkés) a babát, kézzel hímzett (vagdalásos), mintás *ágyfőtőlvalót*[51] terítettek rá, lefedve a baba arcát, fejére körbe *szőrkendő*t is kötöttek nemtől függetlenül.[52] Ekkor a gyermek szülei és nagyszülei is ott vannak a háznál és megvendégelik a főkomákat, az utóbbi évtizedben jellemzően hidegtálat szolgálnak fel. A kisebb vendéglátás és öltöztetés után elindulnak a háztól együtt a templomba. A kisdedet a főkomaasszony a karján viszi gyalog, ennek is megvolt a módja, elmondások alapján ez nehéz feladat volt: a baba a pólyával és kendővel együtt nehéz volt, nem ölben vitték, hanem karon tartva. Akármilyen nehéz volt tartani az úton a babát, ki kellett bírni, esetleg a keresztapa segített támasztani a felesége karját, hogy bírja ki a templomig.[53] Az egyik körösfői asszony így mesélt erről:

> *Ahhoz kellett azért a régi munkáskéz, hogy azt kibírja. Hát, ha egy kicsit gyengébb volt, vagy beteges volt, vagy mit tudom én, akkor besegített férje, de összeszorította a fogát mindenki, hogy megmutassa, hogy kibírja. Azért az nem volt könnyű!* (K. É.)

A templomi ceremónián csak az első komák mentek ki a kisdeddel az úrasztalához, a keresztanya tartotta a szentelt víz alá. Ez az utóbbi évtizedben változást mutat, most már a gyermek szülei is kilépnek a keresztszülőkkel együtt. Körösfőn így magyarázták el a ceremónia menetét:

> *És akkor tehát így kézben vitte a komaasszony, aztán először, amíg prédikált a pap, addig beült a padba, a gyermekkel együtt, de akkor is fogta az öliben. Persze a komaasszony csak kalotaszegiben, gondold el, még a ruha is... Hát szerintem többször vettük, nekem sose volt teher. És hát, amikor elprédikálta a tiszteletes úr, lejött a szószékből, akkor kiálltak az úrasztalához, jobbról az apja, balról a keresztapja, és na, hát ott aztán ha ügyes volt az apuka meg a keresztapuka, kicsit odanyúltak a komaasszonynak a keze alá, hogy tartsák. Főleg, ha sírt a gyermek, akkor rázni kellett, rázogatni, hogy nyugodjon meg. És akkor, amikor a keresztvizet öntötte rá a pap, szenteltvizet – hát inkább keresztvíz –, akkor az apja bontogatta ki, de csak ott a fejénél emelte meg azt a kis varrottas takarót, és utána mikor megkeresztelték, vissza is terítette rá. És akkor vége volt, onnan mindenki ment a keresztelős házhoz, ott a komaasszony mondott egy köszöntőt, amikor tette le a gyermeket, mondott egy köszöntőt, ilyen kis áldást, s akkor utána már*

51 A tisztaszobában felvetett ágy oldalához szokták leeresztve feltenni.
52 A kisbaba arcát napjainkban már nem takarják le a drapériával.
53 Szégyen volt, ha a keresztanya nem vitte annak rendje és módja szerint karon a kisbabát a keresztelőre. Több adatközlőm panaszkodott, hogy manapság nem adják meg a módját ennek, és „ölbe kapva" viszik a gyermeket a templomba, és le sem takarják.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

letették a gyermeket, s mindenki beült az asztalhoz, aztán kezdődött a muri. És az tartott hajnalig. (K. É.)

Az egyházi szertartás után a keresztelő ünnepségen részt vevő személyek elsétáltak arra a helyszínre, ahol a keresztelői ünnepséget tartották, ahol az első keresztanya köszöntőt mondott. Ez régebben jellemzően otthon volt, az egyik szobában, vagy jó idő esetén a csűrben. Az 1990-es évektől pedig inkább a kultúrotthonban rendezték meg, legújabban, az utóbbi 10 évben, pedig a közeli vendéglőkben.

Előételként kocsonyát, fasírtot szolgáltak fel, később a húslevest *pénzes laskával*,[54] sültet krumplival (régebben borjú paprikást is), majd töltött káposztát. Az elmúlt években előételként kocsonya és fasírt helyett vegyes hidegtálat szolgálnak fel, például: fasírt, rántott hús, sajtos sonkatekercs, *telemea*,[55] paradicsom, *maszlina*.[56] A 2000-es évek elejéig a keresztelőn felszolgált *tésztá*kat, azaz a süteményeket a meghívott asszonyok sütötték meg, a keresztelő előtti napokban (csütörtökön főleg). Az 1980-as és 1990-es évek legkedveltebb süteményei a következők voltak: mézes krémes, néger szelet, zserbó, kedvenc szelet, diós mézes, szalakális, kiskosaras, dobos szelet, havasi kifli, franciakrémes. Interjúalanyaim szerint az ezt megelőző évtizedekben, tehát az 1960-as és 1970-es években is hasonló repertoár volt az ünnepi süteményeket illetően. A férfi vendégek vitték a pálinkát a mulatságra (a komák mindenképp), ezen kívül édespálinkát is, bolti úgynevezett *Monopol*t[57] és házi bort szolgáltak fel. Az 1990-es évektől pedig már sört és egyéb bolti szeszes italt is kínáltak. Az ételek alapanyagait a házigazdák állították elő, disznót, borjút és tyúkot vágtak erre az alkalomra:

Akkor levágtak egy disznót, megvolt a hús. Otthon megfőzték a húslevest, sülteket, töltött káposztát. Volt, hogy a család összeállt, és ők főztek, vagy a rokonságot hívták, vagy volt, hogy szakácsnét hívtak egyet, és a segítségek onnan voltak. (M. I.)

Az előétel után és még a leves tálalása előtt hazamentek az emberek a vendégségből átöltözni: az ünnepi viseletüket levetették,[58] a fiatalabbak a kor divatja szerinti ünnepi ruhát vettek fel, az idősebb asszonyok úgynevezett *hurbolót*,[59] és a továbbiakban abban mulattak. Amikor visszamentek az ünnepségre, folytatták a mulatozást, majd éjjel 3 óra körül kezdődött az úgynevezett *szólás*. Ez azt jelentette, hogy annál az asztalnál, ahol a keresztszülők ültek, rendre odagyűltek a vendégek

54 Pénzes laska: kocka alakra vágott házi száraztészta.
55 Telemea: sós vízben érlelt juhtejből készült sajtféleség.
56 Maszlina: olívabogyó.
57 Monopol: 21% alkoholtartalmú, vodkaízű szeszes ital, amelyet 1938-tól Kolozsváron gyártott a Prodvinalco.
58 Az ünnepi népviseletet féltették, kímélték, emiatt történt az átöltözés.
59 Hurboló: hagyományos női viselet, amely alsószoknyát, szoknyát, kötényt, inget foglalt magában. Olyan viseleteket jelentett, amelyek nem a díszes, ünnepi öltözet részei voltak, hanem amelyeket nem sajnáltak, ha például foltos lett.

és pénzt adtak a gyermeknek. Általában a keresztanya vezette a füzetben, hogy a gyermek kitől mekkora összeget kapott. Így mesélte el ezt a momentumot az egyik férfi adatközlőm:

> *Zajlik a mulatság, s akkor egy bizonyos idő után, minél tovább húzzák, mikor már jó hangulat van, már vannak pityókások is többen, akkor egyszeriben a főkoma félrehívja a többi keresztapukát, a főkoma a többi komát félrehívja, s ott megbeszélik, hogy nagyjából, hogy ajándékozzanak. Legalábbis a '80-as években ez még így volt, hogy ki kivel egyformán ajándékozzanak pénzösszegeket, hogy ne legyen nagy eltolódás, hogy mégis, hogy gondolták, hogy, hogy legyen. Van egy megbeszélés, a főkoma pedig az ő elgondolása szerint, de pont ő vezeti le, s odahívja a komákat és megmondja, hogy körülbelül akkor ti, hogy gondoltátok, hogy adjatok, hogy nagyjából egyformán pénzösszegeket. S azon kívül az ajándékokat pedig azt mindenki eldönti, hogy mit ad. Na, és akkor teljes rituálé van: egyenként odajárulnak egy asztalhoz, ahova meg van terítve.* (M. I.) A komák, valamint a vendégek egymást biztatták, hogy bátran *szóljanak*,[60] a főkoma viccesen buzdította a vendégsereget: *Ha vicces a főkeresztapa, akkor nagyon jó hangulatot tud teremteni, mert akkor elviccelik ott az egészet: Na, lássuk, akkor a bölcsőmadzagot meddig nyúzzuk, meddig húzzuk? Na, akkor mennyit adtál? Akkor teszel rá 100 lejt, há, egy kicsit még húzzuk azt a bölcsőmadzagot! S akkor ott bejelenti a főkoma: ez a család, ez a keresztszülő megajándékozza a mi gyerekünket ilyen összeggel és még ajándékoz neki ilyen ruhát: és akkor ott egyenként mind előveszi. És még kap egy kis cipőt is, csak mondom, ha ez jó vicces, olyan jól el lehet húzni sokáig és nagyon jó műsör kialakul belőle, az egészből. Valamikor túlzás is, lehet. Van, hogy elhúzzák reggelig.* (M. I.)

A szólás mai napig létező szokáselem a keresztelőkön, annyi különbséggel, hogy most már nem jelentik be hangosan,[61] hogy ki mekkora összeget, vagy milyen ajándékot adott.

A keresztszülők általában egy nagyobb ajándékot vásároltak a gyermeknek, az 1980-as évek végén és az 1990-es évek elején például babakocsit, cumit, baba játékokat (műanyag *zörgők*, *sipogó gumifigurák*), babaápoláshoz szükséges felszerelést (*piperét*), ruhát, vagy *füss* téli *kezeslábas*t.[62]

> *A keresztelőre ilyen kicsi karkötőt, ilyen egész kis pici karkötőt, és hát akkor többnyire ruhaneműt kapott az újszülött baba.* (P. I.); *Keresztelőkor a főkoma visz a pénzen kívül még eléggé sok és értékes ajándékot, ami lehet baba-*

60 Szólni: ebben a kontextusban azt jelenti, hogy pénzt és/vagy ajándékot adnak nyilvánosan.
61 Az 1990-es években még hangosan szóltak.
62 Füss: vízlepergető, műszálas anyag. Füss kezeslábas: sióverál.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

kocsi, kocsiülés, rubák, játékok, babamonitor, aranyékszer, bármi… A többi koma együtt megbeszéli, hogy milyen összeget szólnak, és mindenki közülük egyformán ugyanannyi pénzt ajándékoz. (P. T.)

Ezeknek az összetételét, variációját általában a keresztszülők határozták meg, de ami mindenképp kellett, az a három rend kisruha vagy együttes. A tárgyi ajándékokon kívül pénzt is adtak. Az ajándék értékét emelte, ha a babának vásárolt terméket Magyarországról szerezték be, mert egyrészt onnan modernebb, minőségibb cikkekhez juthattak hozzá, másrészt Romániában akkoriban alig lehetett vásárolni valamit (jellemzően az 1980-as években). Erről így meséltek nekem:

Én vittem innen Pestről, tudtam, hogy mit tudom én, majd sor kerül rá, épp terhes voltam Orsival. Hát, úgy csodálkoztak, hogy nem csípi a szemit, meg tudod, azt hiszem a Baba vagy Johnson volt, merthogy az nem csípte. Na de hát el volt mindenki ájulva, hogy hú, nem csípi a szemit, hát mert csak Baba szappannal mosdattak… Hívtunk innen, Magyarországról egy családot, és ők nem tudtak eljönni az esküvőre, és – tehát nem a keresztelőre, az esküvőre –, és akkor, mikor Gergő született, akkor babakocsit ajándékoztak. De hát olyan körülményes volt azt áthozni! Mi nem is mertük, egy gyermeket hoztak, egy másik család, a kicsit azért hozták el Erdélybe, mikor jöttek kirándulni, hogy tudják áthozni a babakocsit. És akkor a vámos látta, hogy tiszta új, kérdezte, hogy hát ezt most vették? Mondták, nem. Hát utána jutott eszükbe, hogy annyi eszük nem volt, hogy egy porba belétolják, hogy látszódjon, hogy használták. Tehát látszott, hogy Chicco. Hát az olyan fú, Chicco termékek akkor! (K. É.)

Nyilvánvaló tehát, hogy a főkomák, azaz az első keresztszülők ajándékoznak a legtöbbet.

A keresztelő mulatsága után hajnalban illett hazakísérni a főkomákat, általában nótázva, énekelve kísérték haza őket. Törekedtek arra, hogy minél tovább húzzák a mulatságot, mert az azt jelentette, hogy jól sikerült, beszélték utána a faluban, hogy milyen sokáig tartott, ez dicsőségnek számított a családnak.

A főkomák életük végéig felelősséggel tartoztak a gyermek iránt. A keresztgyermekükkel és annak családjával rendszeresen tartják a kapcsolatot, látogatják egymást. Mint látni fogjuk, a további életfordulók ünnepein is jelentős státuszban maradnak. Ez az idők során nem igazán változott. Egyik adatközlőm így nyilatkozott:

Evvel úgy lenne, hogy a keresztszülő, az mindig kell, hogy ott legyen, vagy Isten őrizzen, történik valami a családban, akkor még a gyerekről is kell gondoskodjon. (M. I.)

Továbbá a keresztelő után, a következő vasárnap a főkomák visznek ételt a keresztgyermekünk családjának:

És akkor a következő vasárnap az van, hogy a főkoma visz enni. A következő vasárnap. S akkor meg van kínálva, tyúkhúslevest főztünk, meg sültet sütöttünk meg minden, s akkor megint hoznak ruhát is, meg tortát hoznak, akkor hoznak tortát a főkomáék. (P. É.)

Konfirmálás[63]

A konfirmálást átmeneti rítusként értelmezem, mivel az egyén státusza megváltozik a konfirmáció során: a faluközösség, valamint a református egyház felnőtt tagjává válik általa. Körösfőn egy rendkívül jelentős, vízválasztó ünnep, a konfirmálást követően változás történik a fiatal életében, amelyről a következő sorok is sokat elmondanak:

Konfirmáláskor már azt jelentette, hogy a lányoknak is komolyan lehetett udvarolni. Azelőtt csak úgy suttyomba, titokba, mit tudom én, kiszúrták ezt-azt, hogy talán járogat a lányhoz, addig még hivatalosan, hogy nem. S addig általában minden lánynak növesztették a haját. A hajukat, nem volt rövid hajú, aki kimondottan tősgyökeres körösfői volt és ragaszkodott mindenhez, az mindig növesztette a haját, hosszú hajra, hogy be tudja fonni, mikor konfirmál is, meg minden, hogy fonott hajjal legyen. S ahogy konfirmáltak, akkor már levághatták a hajukat, s akkor mindenki örvendett persze, a rövid haj, az a modernebb, nem kell annyit fonni meg fésülni. Konfirmálás után már levághatták a hajukat rövidebbre, ilyen kisebb frizurákat csinálhattak, mert… Na, a lányok már 16 évesen, 15-16 éves korban teljesen fejlettek voltak, azt még mi is tapasztaltuk, mert néha a konfirmáláskor meg-meg gurigáztuk[64] *a lányokat, mikor a mohát szedtük.* (M. I.)

Az idézett szöveg az 1970-es és 1980-as éveket tükrözi, amelyből kiderül, hogy a konfirmálás után lehetett a körösfői fiataloknak nyíltan, a közösség által elfogadott normák szerint ismerkedni, udvarolni. Ez volt az a rítus tehát, amely átmenetet és egyben határt szabott a gyermeki lét és az ifjú kor között. Az 1960-as évekig általában a konfirmálás után már lehetőség nyílt a házasságkötésre, így nem volt ritka, hogy 18 évesen már valaki házas volt. Később az esküvő inkább a tanulmányokhoz volt kötve, megvárták, míg a fiatalok befejezik a 10 osztály, később, az 1980-as és 1990-es években pedig az érettségit.

Körösfőn pünkösd előtt egy héttel tartják a vasárnap délelőtti istentisztelettel egybekötve a konfirmálást, aznap délután a fiatalok még visszamennek a templomba a délutáni istentiszteletre is.

63 Szacsvay Éva a kalotaszegi konfirmációról (főként kalotaszentkirályi példa alapján) írt tanulmányában röviden ír a konfirmálás ajándékairól is (lásd Szacsvay 1998).

64 Gurigázás: egyfajta pajzán játék volt, amikor a fiúk a lányokat földre vetették és megfogdosták őket. Jellemzően erdőn vagy tisztáson történt, ahol a felnőttek nem voltak jelen (lásd Balázs 2010).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Áldozócsütörtökön van a káté kikérdezése a presbiterek előtt, és a konfirmáció előtti napokban pedig az előkészületek, ami virág- és mohaszedést jelentett a fiataloknak. Erről így meséltek:

> *Körösfő másik oldalába, a Csere, meg mit tudom én, oda be az erdőbe, és akkor az egész csapat összefogott a konfirmálásra és elmentünk virágokért. A lányok dolga lett volna, de mentek a fiúk is. Hát ott voltak persze ilyen 15 évesek, történtek érdekes dolgok is, amit nem volt szabad megtudni a faluban senkinek.* (M. I.)

A mohára azért volt szükség, mert ebből egy úgynevezett *mohar*t készítettek a fiatalok, amely patkó alakban volt elhelyezve az Úrasztala előtt, a szertartás során arra térdepeltek a konfirmandusok:

> *Ilyen mohát a fa töviről mind gyűjtögettek, de ez már vagy 40 éve van gyűjtögetve, és ilyen patkóalakú moharcsomót csinálnak így körbe és abba bele kell térdeljenek. Mikor az eskütétel van, áttéve, az egyik lábaddal beletérdelsz, másikat átteszed rajta, s a pap a sor elején van, ráteszi a kezét az egyik fejér, és úgy megáldja őket… S utána, mikor befejeződött, az összes mohart összegyűjtjük, a fiú dolga, zsákokba összegyűjtjük, és eladjuk a következő generációnak, aki jön utánunk, azok veszik át, s akkor ott meg kell egyezni, hogy két láda sörért vagy mennyiért veszik meg. S amikor megveszik, felviszik valamelyik padlásra, ki van terítve, szárad. Ha úgy látják, hogy kevés, akkor talán még próbálnak gyűjteni onnan az erdőről, vagy kérni, beszerezni. Mert nem mondom, ez a moha is, ami ott van, biztos van valami 50 éves. S akkor persze, mikor gyűjtöttük össze, a lányokat ugyancsak belefektettük oda a mohába.* (M. I.)

A szertartást követően a konfirmandusok családja ünnepséget szervez, ez az 1970-es évektől kezdett nagyobb méreteket ölteni, a korábbi évtizedekben szűkebb családi körben ünnepelték az eseményt. Ami minden időszakban állandó volt, hogy a főkomák jelen voltak, és megajándékozták a konfirmáló keresztgyermeküket és ünnepi vendéglátásban részesültek a meghívottak. Az változó lehetett, hogy ki milyen ajándékot adott, az utóbbi 40 évben főleg pénzt, de lehetett valamilyen arany ékszert is:

> *Én konfirmálásra aranygyűrűt kaptam például a keresztszüleimtől. Hogy nem összevissza, ilyen-olyan holmit, hanem egy szép aranygyűrűt. Tehát akkor is divat volt, volt, aki készletet meg pohárt, olyasmit vásárolt, de ők ezt adták.* (M. I.)

A fiúkat gyakran arany pecsétgyűrűvel ajándékozták meg ebben az időben. Nemcsak a komák, hanem a vendégek is odajárulnak a konfirmált fiatalhoz, hogy meg-

ajándékozzák. Gyűjtéseim során a következő ajándékokat sorolták fel az adatközlőim, amelyeket főként az 1970-2000-es évek közötti konfirmáció alkalmával kaptak: ékszer (karkötő, lánc, gyűrű), pénz, ruha, ing, nyakkendő, zsebkendő, konyhai eszközök, különböző készletek (pohár, kávés, teás), tálcák, nippek. Az 1990-as évektől pedig elektromos háztartási eszközöket is ajándékoztak, például ventilátort, robotgépet vagy vasalót.

A konfirmálási mulatságra ünnepi ételt szolgálnak fel az utóbbi 40 évben: húslevest, sültet, töltött káposztát, süteményeket, italokat. Mindezeket az ételeket a konfirmáló kamasz szülei, szűkebb rokonsága és a komák együttes összefogással készítik el. Az 1970-es évek előtt a konfirmálás után nem volt akkora vendégsereg, kevesebb ajándékot kaptak a fiatalok, kevésbé volt mulatság jellege az ünnepnek, a második világháború előtt pedig még egyszerűbb volt az ünneplés: istentisztelet után a család a legszűkebb rokonsággal (szülők, testvérek, nagyszülők, keresztszülők) együtt ebédelt. Csak az utóbbi 30-40 évben kapcsolódik a konfirmáláshoz nagyszabású „buli", ami azt jelenti, hogy akár 100 vendéget is meghívnak, akár zenészt is fogadnak. A menü majdnem olyan, mint egy eljegyzésen vagy egy lakodalomban, az ünnepi főfogások elé bekerültek a különböző hidegtálak. Az italok sokfélék, a különböző üdítőkkel (szánsavas, rostos), bolti italokkal bővült a paletta. Ezt a mulatságot szinte az összes konfirmandus megszervezi magának, akad rá gyakran példa, hogy egy vendég több helyre hivatalos egyszerre, és ezen a napon „vándorol" egyik helyről a másikra. Erről így meséltek:

> *Hát, meg kell oldani, akkor mindenhol ülsz egy órát, vagy valami. Egyórányit, aztán régen azt csinálták, hogyha öt helyre ment, öt helyre hordták a menüt elé. De aztán most már azért hagytak le belőle. Ami a következő menü, akkor azt kapják.* (K. É.)

Ami viszont minden korszakban állandó volt, az a konfirmáló ifjak ünnepi viselete, amelyet ezen alkalomból vettek fel. A lányok esetében három *rendbéli* viselet kellett meglegyen a konfirmálásra, amelyek a következők voltak:

- gyöngyös párta,
- 3 darab klottanyagú pántlikás *kötő*:[65] fekete-piros pántlikás, kék kötő fekete pántlikával, piros kötő fehér pántlikával,
- 3 darab szövetszoknya: piros, kék, zöld vagy rózsaszín,
- 2 darab *paraszting*: fekete, piros,
- 3 darab *váll*,[66]
- *csipkés mellrevaló*,[67]
- fekete csizma,
- *bujbi*.[68]

65 Kötő: kötény.
66 Váll: mellény.
67 Csipkés mellrevaló: kecskebőrből készült, piros csipkerátéttel díszített mellény.
68 Bujbi: más néven bujka, sötétkék és fekete gyöngyökkel díszített, hímzett posztókabát.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A konfirmálásra a fekete alapszínű viseletdarabokat vették fel a lányok, majd következő héten, a pünkösdi istentiszteletre pedig a kéket. Általában ezeket a viseletelemeket öröklik a lányok, noha arra is volt számos példa, hogy újonnan elkészítik. Például, ha más faluból való a lány édesanyja, vagy ha több leánygyermek születik a családban, és nem jut mindegyiknek az édesanyja viseletéből, vagy idő közben tönkre megy a régi, örökölt darab (moly megrágta vagy elszakadt stb.). Akármilyen anyagi helyzetben volt is a család, ezeket az öltözékeket mindenki előteremtette gyermekének, még akkor is, ha a drága alapanyagokért Magyarországra, Csehországba kellett utazni. Az egyik körösfői viseletkészítőt megkérdeztem arról, hogy ha valaki teljesen új rendet varratna magának, akkor az utóbb felsorolt viseletek ára mennyibe kerülne, a válasz az volt, hogy minimum tízezer lej. A korábbi időszakokban is hasonlóan nagy értéknek számítottak ezek a ruhák, többhavi, akár -évi kereset összegét jelentették. Több adatközlőm beszámolt arról, hogy eljártak más városokba kézimunkát árulni, hogy pénzhez jussanak, járták az utcákat és próbálták eladni a portékákat:

> *Akkor megvolt a kapcsolat, édesanyáméknál voltak címek, s akkor volt kézimunkám, elindultam, s mindig vittem, árultam, akkor Évi is ugye, hogy konfirmált, minden, akkor onnat hoztam, Csehszlovákiából, Magyarországról...* (M. P.)[69]

A népviselet mellett a lányoknak az 1970-es években már úri ruhákat is kellett varrni, ezekből is legalább hat rendet, amikhez színben passzoló magas sarkú cipőt is kellett venni.

A legények viselete nem volt ennyire összetett, sokkal egyszerűbb volt, számukra a következő viseletdarabokat kellett előállítani:

- *bűgatya*,[70]
- kötő,
- mellrevaló,
- paraszting,
- kalap árvalányhajjal,
- csizma.

A fiúk viseletének beszerzése nem rótt akkora anyagi terhet a szülőkre, mint a lányoké. A városi ruházatuk is egyszerűbb volt, sok inget kaptak ajándékba, azokhoz szövetnadrágot kellett varratni, szintén körülbelül hat darabot.

Konfirmáláskor nem csupán a fiatalok kapnak ajándékot, hanem ők is ajándékoznak: a Körösfői Református Egyházközség javára pénzt adományoznak (napjainkban fejenként körülbelül 150 lejt), amelyet általában olyan dologba fektetnek, amely az egyházközösséget segíti, például a templom vagy imaterem renoválására, vagy valaminek a megjavítására, karbantartására szánják. Az 1990-es évek előtt

69 1960-as éveket tükröző információ.
70 Bűgatya: bőgatya.

szokás volt, hogy a konfirmáló családja egy írásos drapériát ajándékozott az egyháznak, amelyet a templom belsejében lévő felületekre kiakasztottak, például a szószék, a karzat és a padok külső falára. Napjainkban közülük néhányat lecseréltek és újat varrtak helyettük, ezeket néhány konfirmáló nagymamája készítette el.

> *Az szokás volt minden évben, a régi, tehát még a templomban most is lehet látni azokat a varrottasokat, rá vannak írva az évszámok, hogy hányas évből a konfirmálók ajándéka. De viszont abból változott, hogy most már inkább a pénzt adják, tehát személyenként olyan 100 lejt, 100-at, 150-et, és akkor mindig eldöntik, valaki a presbitériumból, vagy a szülők, hogy mi az, ami szükséges, ami fontos az egyháznak. Viszont abból változott, hogy most már inkább a pénzt adják, tehát személyenként olyan 100 lejt, 100-at, 150-et, és akkor mindig eldöntik, valaki a presbitériumból, vagy a szülők, hogy mi az, ami szükséges, ami fontos az egyháznak.* (P. I.)

A konfirmálóktól való ajándékozás feltehetőleg a régmúltra is visszavezethető, erről árulkodik egy körösfői kehely is, amelyet 1874-ben készítettek az akkori konfirmálók családjai az egyház részére. Ez a felirat áll a kelyhen: „*A konfirmált ifiuktol gyült pénzzel vétett. 1874. Lelkész Gilyén János*." Ebből a kehelyből isznak bort a nők áldozás során.

Ezen kívül a konfirmálás előtti napon a konfirmandusok kosárral megpakolva a parókiára mennek, hogy a tiszteletes úrnak és családjának egy kis ételt, italt vigyenek. Jellemzően az ünnepi ételből visznek (például hidegtál, sült hús), de néha akár nyers húst és alapanyagot is csomagoltak a szülők.

Ismerkedés, udvarlás

Kalotaszegen jegyváltásnak nevezik az eljegyzést, amit megelőzött az udvarlás időszaka és a leánykérés. Ebben a fejezetben együtt tárgyalom mindezeket, tehát ismertetem az udvarlást, a lánykérést, a jegyváltást és a lakodalmat is, mivel egyik kapcsolódik a másikhoz, egyikből következik a másik, és mindegyik fázisban történik ajándékozás is.

Az udvarlás a közösség által meghatározott időben történhetett körülbelül az 1990-es évekig, ahogyan már az előző fejezetben is volt róla szó, ennek a kezdete a konfirmálást követően volt. Körösfőn a fiatalok már gyermekkoruk óta ismerték egymást, együtt jártak iskolába, a rokonsági és komasági kapcsolatok révén találkozhattak egymással. Ezen kívül a közösségi alkalmakon is együtt voltak, mint például az ünnepeken, a bálokon, a fonó- és varróházakban.[71] Egyik adatközlőm így mesélt a varróházak működéséről:

71 Varróház: a lányok összeültek varrni, azaz hímezni. Saját stafírungjukat vagy eladásra szánt textileket varrhattak ki. Varróház az 1990-es évekig volt Körösfőn.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

„Minden este mentek a varróházba, főleg szombat, szerda este mentek a legények is, ott megismerkedtek már… (M. E.) A varróházakat lányos háznál szervezték meg, mindig előre megbeszélték, hogy kinél lesz: *Egy utcabeli lánynál egy csapat, vótak tizen, tizenketten, és minden volt. Oszt minden lánynál 1-2 hétig vótak. És akkor úgy mentek tovább, tovább… fontunk, varrtunk, ami vót abban az időben. Inkább köttünk*[72] *a szvettereket, kézimunkáztunk és varrtunk is. Ott aztán megismerkedtek, vasárnap volt csapat, így összejöttünk, ott aztán már nem kézimunkáztunk, hanem beszélgettünk, táncoltunk, daloltunk, ezt csináltuk… Utcánként, mert van falun fiatalság, hogy utcánként elég vót.*" (A. E.)

A varróházakban különböző szerelmi játékok voltak, amelyek során a lányok és a legények közelebb kerülhettek egymáshoz. Ilyen volt a *tűretés*t is:

Gyorsan a lányok összepakolták a varrnivalókat, egy kendőbe összekötötték, összegyűjtötte egy fiú az összes varrást, eloltották a villanyt, és a sötétben mindenik fiúnak adott egy varrást, majd meggyújtották a villanyt, és a lány ki kellett váltsa a varrnivalóját. Oda kellett üljön a fiúhoz, újra leoltották a villanyt és ki kellett váltsa csókkal. (M. I.)

A faluban meg voltak szabva azok a napok, amelyeken a *szeretősök*[73] találkozhattak egymással valamelyikőjük otthonában. Általában a fiú látogatta meg a lányt, kizárólag szerdán, szombaton és vasárnap mehetett. Ünnepnapokon a lány is meglátogathatta a fiút az otthonában, karácsonykor, húsvétkor és pünkösdkör.

A május elsején történő *zöldágazás* is az udvarláshoz kötődik, hiszen a fiúk, annak a lánynak raknak a kapujára vagy annak környékére (például a lépcsőfeljáró korlátjára) nyírfaágat, aki tetszik nekik, és szívesen udvarolnának neki. Számos esetben kaphatott egy lány több zöldágat, az azt jelentette, hogy több fiú is kedveli őt, többen is udvarolnának neki. A lány gyakran megleste a fiúkat az ablakból, így nagyjából tudta, hogy kik azok, akik májusi zöldágat hoztak neki.

Az 1970-es évek második a felében a varróházak kezdtek elmaradni, viszont mellette ebben az évtizedben új közösségi alkalom született, a diszkó. A kultúrotthonban tartották a diszkót, ahol kezdetben lemezlejátszóról, majd kazettás magnóról[74] hallgatták a zenét. Jellemzően kortárs magyar zenékre táncoltak a körösfői fiatalok, mint például Neoton Famíliára, Omegára, valamint a Kossuth Rádió *Tánczenei Koktél* című műsorából felvett zenékre. A diszkóban újabb alkalmak nyíltak az ismerkedésre.

72 Köttünk: kötöttünk.
73 Szeretősök: azokra a párokra mondják, akik együtt járnak, együtt vannak.
74 Piszkiri Öcsiként ismert fiúnak volt legelőször kazettás magnója, kezdetben az ő magnójáról játszották a zenét a diszkóban.

Az 1990-es és 2000-es évek legelején a több fiatal iskolába menet, a buszon ismerkedhettek egymással. Egyik interjúalanyom, aki 1988-ban született így fogalmazott, egyben utalva napjaink ismerkedési változásaira:

> *Együtt jártunk licibe, együtt buszoztunk, meg ilyesmi. Az én korosztályom jobban tudott ismerkedni a faluban, mert több bált csináltak, most látom a fiatalokon, hogy internet van, Facebook van, nem járnak össze, hogy most kimegyünk este, sétálunk, egy padra leülünk, hanem az internet van. A mostani fiataloknak általában más faluból vannak barátaik… Én is jártam Bánffyhunyadra liciben, de azért hétvégenként volt, hogy összeülünk, beszélgetünk. De most nincs hová menni, csak az internet maradt.* (P. Cs.)

Körösfőn minden nagyobb ünnepkor bált szerveztek, ilyen volt a pünkösd, húsvét, karácsony és újév. Az ünnepekhez kötődő bálok többnaposak voltak, általában néhány legény szervezte meg: zenészt hívtak Bánffyhunyadról, főként kalotaszegi népzenét, csárdást játszottak, de mellette bécsi és angolkeringőt, tangót is.

A fiatalok körében nagyjából tudni lehetett, hogy melyik legény és leány szimpatizál egymással, így direkt úgy lett kiosztva a varrás, hogy ezek a párok tudjanak csókot adni egymásnak a kiváltás során. Tehát a varrást kiosztó fiú már tudta, hogy kik azok, akik között vonzódás és érzelmek vannak kibontakozóban. A varróház után a fiúk hazakísérhették a lányokat. Akkor mehetett be a fiú a házba, ha a lány szülei engedélyt adtak erre. A fiú bebocsátása már egy komoly lépésnek számított. Az egyik interjúalanyom, akinek az 1980-as években udvaroltak, így mesélt az akkori udvarlási szokásokról és szabályokról, ezek a szabályok a korábbi időszakokban is megvoltak:

> *Az udvarlás alatt, ahogy megengedte a lány, hogy hazakísérje, az már jelzett azzal, hogy igen, megengedi, hogy udvaroljon neki, és hogyha ez többször előfordult, tehát hamarabb csak hazakísérhette. Én az én időmről beszélek, amikor mi voltunk fiatalok. Hogyha többször megengedte, hogy hazakísérjen, akkor azt jelentette, hogy szeretnék barátkozni veled, vagy hogy beengedjük a lakásba. Tehát az is hamarabb úgy zajlott, hogy csak a kapuig. Nem be rögtön a házba, hanem csak az utcaajtóig. És onnan nem lehetett, tehát ott el kellett búcsúzni, s akkor a fiú haza, a lány meg haza. És ez mikor már többször ismétlődött, akkor hívhattam meg, hogy bejöjjön, tehát engedélyt kellett kérjek édesanyámtól, hogy behívhatom a házba. Tehát nem úgy volt, hogy rögtön bejött és bemutattam, hanem sok idő után engedélyt kellett kérjek, hogy behívhatom-e. Tehát még abban az időben én emlékszek, hogy elég szigorú szabályok voltak ezek, és akkor, mikor már behívtam a házba, akkor ünnepekre készletet szokott hozni. Többnyire készletet, ruhadarabokra nem emlékszek, mindjárt megmutatom, a másik szekrényben van, tehát azokat a készleteket, amit akkor ünnepekre ilyen masnis*

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

csomagolásba becsomagoltak, tehát kávéskészletet, vagy ilyen boroskészletet, vagy likőröskészletet, mikor milyen. (P. I.)

Ezt egy körösfői férfi is megerősítette:

Ott azt jelentette, hogyha elkísérte és bement a lányhoz, haza hozzá, akkor azt jelentette, hogy már komoly a dolog, elkísérte hazáig és akkor behívták, vagy bement oda a lányhoz, egyszer vagy kétszer, akkor az azt jelentette, hogy ott már komoly a dolog. (M. I.)

Az udvarlás ideje alatt, ahogy feljebb is olvashattuk, megajándékozta egymást a szerelmes pár (Csilléry 1976). A régebbi időkben a lány zsebkendőt ajándékozott a fiúnak.[75] Az egyik interjúalanyom, aki az 1950-es években volt fiatal, így emlékszik vissza erre:

Mondjuk zsebkendőt, azt adtunk: csipkés zsebkendőt, selyemből varrtunk egy kis zsebkendőt és varrtunk rá csipkét és azt a legény aztán ügyesen a zsebébe tömte, így ni, ide a zsebibe tömte a csipkés zsebkendőt... Ha komolyabb vót, akkor vettek egy-egy ajándékot, vöttek, mármikor úgy vót, vittek ilyen kis pecsétgyűrűket, vagy mitt'om én akko' mi vót, csuporka, csokor bokréta. (A. E.)

A fiú a zsebébe illesztett csipkés zsebkendővel ment a templomba, így tudták, hogy van *szeretője*.

Jellemző volt Körösfőn, hogy a lányok több osztályt végeztek el, az 1980-as és 1990-es években az érettségi vizsgát is egyre többen letették. Tehát a tanulmányok alatt nemigen volt jegyváltás és házasság, csak utána:[76]

És ahogy konfirmáltak a lányok, azok már nagyrészük, főleg, ha Hunyadra jártak iskolába, azok nagyrészük már mind ki voltak szemelve nagyobb fiúktól. Négy, öt, hat, hét, nyolc évvel idősebbek, akik már kinézték maguknak, ott nekünk semmi esélyünk nem volt utána, hogy valakivel szórakozzunk. Úgyhogy csak fiatalabbak jöhettek szóba ott. S akkor volt már komoly udvarlás, három évig megvolt az udvarlás, ha nem tanultak tovább, ha 10 osztályt befejezték és mit tudom én, még volt rá eset, hogy 18 éves koruk előtt férjhez mentek. Általában megvárták, hogy érettségizzenek, azért csak, Hunyadon a lányok nagy része mind érettségire ment. Ahogy érettségiztek, rögtön meg is volt az esküvő. Úgy Évának is, a komaasszonyomnak. Júniusban érettségizett, ősszel megvolt a lakodalom... Az udvarlás az tartott, amíg a lány nem érettségizett, gondold el három éven keresztül min-

75 Ezt a zsebkendőt a jegyben járás időszakában is hordja a fiú.
76 Kivétel, ha állapotos lett a lány a tanulmányok elvégzése előtt.

dig akárhova mentek: együtt, a fiú nem mehetett máshova. A lány se mással, vagy ha bálokba is akárhova mentek, mindig együtt voltak. De szombat esténként, munkát letenni, fürdés, borotválkozás, és akkor ment a lányhoz. Ott volt egész este vagy egész hajnalig, vagy mit tudom én. Vasárnap, hogyha elmentek valahova, akkor megint együtt, s akkor hétfőn kezdődött megint: mindenki a munkába, vagy iskolába, vagy akárhogy. De így a komoly találkozások szombat este történtek, amikor a lányos házhoz elment a fiú, s akkor ott volt több ideig. (M. I.)

Lánykérés

Az udvarlás után a lánykérés következett. Sokszor a szülők sürgették a dolgot, ha a konfirmálás és a ballagás megvolt, és a fiú is hazatért a katonaságból, utána nemigen szerettek még éveket várni. A kiházasítás szinte fő cél volt a családban, amire jóformán a gyermek születése óta készültek. A szülők szerepe a párválasztásban rendkívül jelentős volt, szintén az 1990-es évekig, sőt talán manapság is tapasztalható ez. Minderről az egyik interjúalanyom így beszélt:

Annyi, hogy mikor összekerülnek a fiatalok, már kezdenek udvarolgatni, ha a szülőnek is megfelelő, akkor jó, ha meg nem tetszik, akkor hát, azt megbeszélik otthon. Voltak olyan dolgok is, hogy a szülők miatt mentek szét. (M. I.)

Tehát, ha a szülők is jóváhagyásukat adták a frigyre, akkor a következő lépés volt a *leánykérés*. Ez az 1970-es évek előtt nagyon egyszerűen történt: a fiú és az édesapja elment a lány szüleihez és megkérte a fia részére a lányuk kezét, amennyiben a lány édesapja elfogadta a kérést, utána áldomást ittak, koccintottak (pálinkával). Az 1980-as évektől egy-egy családban ehhez az eseményhez már társulhatott egy ünnepi ebéd és vacsora, az utóbbi 10 évben pedig a fiú kéri meg a lány kezét (előtte általában egyeztet a szülőkkel), amelyet a fiú szervez meg meglepetésszerűen egy nyaralás vagy ünnep során (például karácsonykor, születésnapkor).

Jegyváltás

Körösfőn a mai napig úgy szokás, hogy őszre vagy tavaszra szervezik a jegyváltást (*mátkásítás*nak is nevezik Körösfőn) és a lakodalmat, mivel a nyári szezonban a falubeliek nagy része árulni megy. Egy körösfői adatközlőm elmondása szerint a legideálisabb szeptember és november között tartani ezeket az ünnepeket. Ennek oka, hogy ebben az időszakban jobban volt pénze az embereknek, hiszen egész nyáron árultak, így őszre elegendő pénzük volt az esküvő lebonyolításához, valamint a meghívottaknak is, hiszen nekik is „*ki kellett tegyenek magukért*" (P. É.).

Az 1960-as évek előtt a jegyváltást szerényen ünnepelték, nem szólt másról, minthogy a két család szombati napon összeült, megbeszélte a fiatalok jövőjét: szó eshetett arról, hogy mivel segítik a párt, melyik család részéről például milyen jó-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ságot vagy földet kapnak. Továbbá értekeztek arról, hogy pontosan mikor legyen az esküvő, kiket hívjanak el, kik legyenek a násznagyok, a vőfélyek, hogyan bonyolítsák le az eseményt (például, hogy ki mivel járul hozzá). Mindezt megelőzte a fiú és a lány között történő kölcsönös ajándékozás és a *gyűrűhúzás*. Ez azt jelentette, hogy a fiú gyűrűt *és jegyládát*[77] ajándékozott a lánynak, a lány cserébe pedig zsebkendőt adott. Az adatközlőim így meséltek erről:

> *A fiús meg lányos ház külön gyűlt össze, és akkor a fiús háztól mentek együtt a lányos házhoz. Tehát egy csapat, és akkor addig nem ült le senki, meg nem is kínálgatóztak, amíg nem adták át az ajándékot egymásnak. Tehát amíg nem jegyezte el a fiú a leányt. Tehát nem húzták fel a gyűrűt, meg nem adták oda az ajándékokat, addig nem volt semmi kínálgatózás meg mulatság, semmi. S akkor utána aztán ott állva kínálgatózás, sütemény meg ital, s utána meg beültek asztal mellé, de mondom, most már azt is vendéglőben csinálják. Kevesen oldják meg háznál". Hát az eljegyzést, azt mindig a lánynak a szülei kellett megszervezzék. S akkor a fiú jött ajándékokkal, hozta az eljegyzési ládát, úgy ahogy mi kaptuk a kakast a nagy dobozban, úgy vitte a fiú az ajándékokat: az eljegyzési dobozt, az eljegyzési ládát, azt általában illett, hogy a fiú készítse el, még a mi időnkben is. Hát én nem készítettem, egy unokatestvérem készítette diófából, meg ő faragta ki, meg minden, szépen. Én itt voltam Váradon, nem volt nekem, nem is tudtam azt elkészíteni, de aki tudta, azokat általában ő készítette el a vőlegény.* (M. I.)

Később, az 1960-as évektől már az ifjú pár egy-egy ruhadarabot, mint például blúzt vagy inget is ajándékozhatott egymásnak. A későbbi években és évtizedekben pedig az ajándékok palettája egyre csak gazdagodott, színesedett. Az 1980-as években már több ruhadarabot (ingeket, blúzokat, kosztümöt, hálóinget), keszkenőt, csokoládét adtak a jegyláda és a gyűrű (vagy több gyűrű) mellé. Sőt ennek a megünneplése nemcsak a két család részvételével történt, hanem 40-50 fős vagy akár nagyobb létszámú vendégsereggel. A meghívottak főként a szülők testvérei, komái, unokatestvérei, a házasulandó pár keresztszülei, unokatestvérei és barátai voltak, akik szintén ajándékokkal kedveskedtek. Az egyik férfi adatközlőm így mesélt az 1980-as évekbeli, valamint napjaink jegyváltásáról:

> *Az eljegyzésre, abba a ládikóba a vőlegény tesz mindent, mindenféle ajándékot a menyasszonyának. Az oldalán, ott van, egy ilyen kis, a nagyládáknak egy kis kinyitható rész, oda beteszi a jegygyűrűket, legalább is mi úgy tettük. Például a keresztlányomék megtartották, azt is majdnem olyan nagy mulatság volt, mint a lakodalom, ugyanúgy a kultúrházban az eljegyzés is. Na, s akkor abba a dobozba tesz mindenféle ajándékot: elkezdve az*

77 Jegyládát nem mindenki készített a menyasszonyának, akinek volt rá pénze vagy olyan személy a családjában, aki szépen tudott faragni, az általában elkészítette a jegyládát is a gyűrű mellé.

> *utolsó bugyitól, bugyival kezdi, zokni, egy pár cipő beletéve, mit tudom én, akkor még régebben volt ez a kombiné.* (M. I.)

Az 1980-es évek második felétől jött divatba, hogy az eljegyzésre a menyasszony az anyósától egy kosztümöt kapott, cserébe a vőlegény pedig egy öltönyt, ezt még fokozhatták például cipővel, inggel, blúzzal, hálóinggel és harisnyával is. A menyasszony kötelessége volt, hogy másnap, azaz a vasárnapi istentiszteletre az anyósától kapott kosztümbe menjen és fejkendővel, amelyet elől kellett megkössön. Még akkor is ezt kellett felvenni, ha a lánynak nem tetszett ez a ruházat. Az istentiszteleten összegyűlt a falu népe, és ilyenkor jól szemügyre vette a menyasszonyt, hogy milyen kosztümöt kapott ajándékba anyósától. Az egyik körösfői asszony így mesélt erről:

> *A falu tudott a jegyváltásról, és másnap azt megfigyelték, hogy hogy van felöltözve az új pár, milyen kendővel, mit kapott az anyósától, mert azt kellett felkötni, és azt persze, hogy azt az asszonyok, akkor, ami minden pletyka így szájról szájra terjed, azt továbbadták vagy megbeszélték, hogy na, most ez szépet kapott vagy nem, vagy sokat kapott vagy nem.* (P. I.)

Egyik férfi interjúalanyom így fogalmazott, amikor a jegyváltás szokásáról és annak változásairól kérdeztem:

> *Ahogy múltak az évek, mind jobban-jobban kezdtek urizálni, nagyzolni. Szerettek mindig valami újat bevezetni, a többi eljegyzést túlszárnyalni valamivel.* (M. I.)

A jegyváltás során, ami általánosságban véve állandó szokáselemnek minősült, az a gyűrű és keszkenő ajándékozása. Ez az évtizedek alatt nem változott, több adatközlőm beszámolt a gyűrű mellett a kendő ajándékozásáról:

> *A jegyláda az, ami fontos volt, jegyláda, abban az időben még nagyon fontosak voltak ezek a régi kendők, mert mindenki úgy ment templomba, hogy kendőt kötött. Tehát nem hajadonfőtt, mint ahogy ők is hordják most, mi is, a fiatalok, kendőt kötöttünk, tehát ezekre nagy hangsúlyt fektettek. Annak a mintájára, tehát voltak a régi szőrkendők, ami megvolt, hogy melyik milyen mintával. Mindenki annak örült, hogy minél régebbit, minél különlegesebbet vigyen, de ezek viszont öröklődtek. Tehát azt kaptuk eljegyzésre, amit a szülők örököltek. Nálunk is a fiúknak, két fiútestvérem van, és megvolt, hogy ők mit visznek, amit édesanyám is kapott az édesapámtól. Tehát az el volt osztva, a fiúk örökölték talán a szebbet, én úgy emlékszem, hogy megvolt, hogy annak adják a régebbit. Tehát a lányok meg kapták a fiútól ugyanúgy.* (P. I.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Egyik interjúalanyomnak négy éve volt a jegyváltása, férje nem körösfői származású, hanem nagybányai (tehát városi), ennek ellenére körösfői szokás szerint tartották meg az eljegyzést:

> *Az eljegyzés menete nagyjából követte a körösfői hagyományokat. A menyasszony házánál várakoztak az ő meghívottjai, és oda érkezett meg a vőlegény a saját rokonságával megadott időre. Mi szűkítettünk az ajándékozás mennyiségén, hiszen már mindkettőnknek megvoltak a maga dolgai, viszont ragaszkodtunk a jegyláda jelenlétéhez. Ezt a vőlegény faragtatta és hozta, bele pedig ajándékokat helyezett el. Természetesen másfajta ajándékokat is, mint a megszokottak, hiszen egy városi anyós nem tud régi keszkenőt ajándékozni a leendő menyének, mert nem használják azt városon, tehát nincs. Én is – mint a menyasszony – ajándékokkal készültem a vőlegénynek, de főként olyan tárgyakkal, amik neki nem voltak meg, de vágyott rá, például egy értékes svájci karóra. Az ajándékozást, a jegygyűrűk felhúzását ünnepség és táncos mulatság követte, amit a menyasszony szülei tartottak.* (P. T.)

Az 1980-as évektől a jegyváltás kisebb lakodalommá nőtte ki magát, az utóbbi 30 évben a menü összetétele is azonos a lakodalmon kínáltakéval: hidegételek, húsleves, sült hús, töltött káposzta, sütemények és torta. Továbbá már ezen a rítuson is szerepet kapnak a násznagyok, ekkor is köszöntőt mondanak, felszólalnak.

Az eljegyzés forgatókönyvének egyes mozzanatai is hasonlítanak a lakodalom szokáselemeire. Itt is ugyanúgy megvannak az előkészületek: egy-két nappal előtte a tyúk- és a disznóvágás, az ételek elkészítése, a sütemények és torták megsütése a női rokonok, komák által. Szombaton délután a vőlegény otthonából gyalog indul el a násznagyai kíséretében a lányos házhoz. A vőlegénnyel és a násznagyokkal tartanak a fiú szülei és a család részéről meghívott vendégek. Az 1980-as években virágcsokorral, tortával mentek a nők, a férfiak pedig demizsonba töltött pálinkával. Amikor megérkeztek a menyasszonyhoz, akkor ott a fiú násznagya köszöntőt mondott, ezt úgy mondták, hogy *beköszönés*, majd bebocsátást nyert a fiú családja és a vendégei. Utána vette kezdetét az ajándékozás, és ahogyan már korábban idéztem, kezdetét vette a kínálgatás, a vendégség, a mulatozás, ami reggelig tartott. A rítus során, akárcsak a lakodalomkor, több rigmust mondott a fú első násznagya és a lányos gazda is (például a fogások felszolgálásakor), amelyek főként komikus, játékos hangvételűek voltak.

Az 1990-es évek végétől már egyre több család ünnepli meg a jegyváltást otthon, vagy a körösfői kultúrotthonban, jellemzőbb, hogy étteremben szervezik meg. Akadnak azonban még olyan fiatalok, ragaszkodnak ahhoz, hogy a faluban tartsák meg:

> *Ami nálunk szokás, hogy az eljegyzést mindig a leány családja csinálja meg, mindent ő áll, az ételeket, mindent, mindent a leány családja készít el, ő állja az egész eljegyzést. Nálam nem volt ez, hogy a szomszédok segítsenek, régen lehet, hogy volt, de most már nincs, most már elmegyünk ét-*

> *terembe is. Minél kényelmesebben oldjuk meg. Én nekem még otthon volt, jött szakácsné, én voltam, anyumék, a testvérem, a nagymamám segítettek a készületekben. De a legtöbben mennek az étteremben, de a lényeg, hogy a leány állja az eljegyzést.* (P. Cs.)

A jegyváltás után nem sokkal, néhány hónapra vagy egy évre megtartották az esküvőt.

Általában a család összehangolta, mikor lenne alkalmas, nagyban függött az utazókereskedelemtől, hogy ki mikor indulna útra például a tengerpartra árulni. Emiatt Körösfőn, főként az őszi időszak kedvezett az esküvők megtartásának, addigra lecsengett a kedvelt üdülőhelyeken a főszezon. Az 1990-es évek előtt számos jegyváltás, lakodalom volt Körösfőn, egy évben akár 9-10 is, vagy annál több is. Egyik adatközlőm azt mesélte, hogy ősztől szinte minden hétvégén volt lakodalom, volt, hogy egy hétvégén kettő is.

Lakodalom[78]

A lakodalmat szombati napon tartották Körösfőn, és már 1-2 héttel előtte kezdetét vette a készülődés, amely a család és a rokonság összefogásával, segítségével történt.

Mai napig az a szokás Körösfőn, hogy leány a legényhez vagy annak családjához megy lakni a házasságkötés után, ritkán fordul elő, hogy a fiú megy *vőnek*.[79] Ez manapság csak abban az esetben érvényesül, ha menyasszony és a vőlegény is körösfői, és a faluban kívánnak maradni. Él az az alapgondolat a körösfői családok körében, hogy a házasságkötés alkalmára a lány kelengyéje el kell készüljön, valamint a fiúnak egy szoba, lak- vagy házrész, vagy különálló porta, épület, ahol a jövendőbelijével együtt családot alapíthatnak.

Az 1950-es évektől kezdve többfajta lakodalmi modell létezett Körösfőn. Az egyik, ami a hagyományosabb variációnak számított, hogy a vőlegény és a menyasszony házánál tartották a mulatságot két napon keresztül, a harmadik nap pedig a *segítségek*[80] visszahívása volt (tehát majdnem három napot ölelt fel). A másik, ami az 1980-as évektől volt jellemző, hogy már nem háznál tartották a mulatságot, hanem a kultúrotthonban, de ugyancsak kétnapos volt. A harmadik, az 1990-es évektől kezdődött, amikor már vendéglőben[81] vagy Bánffyhunyadon, *terem*ben[82] tartják a mulatságot, ahol már nem a háziak főznek, hanem megrendelik a menüt egy *catering*[83] cégtől, vagy a vendéglő konyháján készítik el az ételeket, és csak egy napig

78 A kalotaszegi lakodalmi leírásokról olvashatunk továbbá: Nagy J. 1943, 1984; Lackovits 1995.
79 Ez jelentette azt, hogy a fiú a házasságkötés után a lány családjához költözik.
80 Segítség: azokra a személyekre mondhatják ezt a kifejezést, akik bármiféle munkálatban, készülődésben vagy egyéb dologban segítenek valakinek.
81 Főként a Kuruc csárdában, vagy új nevén Delia Panzióban tartják az ünnepeket.
82 Egy nagyméretű, bérelhető terem, ahol több száz ember elfér. Jellemzően Bánffyhunyadon a Profi üzlet feletti helyiséget bérelték ki a körösfőiek.
83 Catering: étkeztetéssel, vendéglátással foglalkozó cég, ahol megfőzik az ételeket, még mosogatnak is, és biztosíthatják a vendéglátáshoz szükséges kellékeket.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

tart az esküvő. Esetleg a tortákat, süteményeket, pereceket és a kürtőskalácsot készíttetik el Körösfőn háznál. Napjainkban, az utóbbi hét évben szinte csak az utolsó variáns van érvényben, háznál már senki nem tart lakodalmat, esetleg a kultúrotthonban, de az is egyre ritkább. A következőkben főként az 1960-as és 1990-es évek közötti időszak körösfői lakodalmi szokásait fogom leírni, a következő nagyobb fejezetben úgyis bemutatom az összes változatot az esettanulmányaim segítségével.

A lakodalomi előkészületek már legalább egy héttel előtte megkezdődtek: *laskacsinálás*t[84] tartottak a nőrokonok az azt megelőző héten vasárnap. Hétfőn a lány bútorait és kelengyéjét elvitték a vőlegény házához, hogy aznap és kedden berendezzék vele a leendő otthonukat. Korábban, az 1950-es évek előtt, de főként a második világháború előtt ez egy napon volt az esküvővel, hiszen ekkor még sokkal kevesebb kelengyéje volt a lánynak.

Szerdán előkészültek a másnapi tyúk- és disznóvágásra, az edényeket és a munkaeszközöket előhordták és elmosták. A csütörtöki és pénteki napon történt az állatok levágása, feldolgozása, pénteken már kezdődött a főzés, a zöldségek tisztítása, a kenyér, a perec-, a kürtőskalács-, a pánkó- és a tortasütés. Ezek az előkészítő folyamatok nem csupán a munkáról szóltak, közben az emberek pálinkával koccinthattak (főként a férfiak), beszélgettek, anekdotáztak, jókedvűen készültek a nagy eseményre.

Pénteken a fiatal legények zöldágat (nyírfaág) hoztak, kidíszítették vele a vőlegény és a menyasszony házának kapuját, a templomkapuhoz is tettek belőle. Tehát ezen a napon történt a díszítés is, például: násznagykosarak összeállítása, násznagykendők felkötözése a perecre. Ez a szokás napjainkban is érvényes, sőt keresztelés és konfirmálás alkalmával is hoznak zöldágat (majdnem mindegyik átmeneti rítusra) (Szűcs 2015a.)

A lakodalom Körösfőn hagyományosan kétnapos volt és háznál tartották, azaz szombaton és vasárnap is tartott a vendégség és a mulatság. Röviden az esküvő időbeli sorrendje azzal kezdődött, hogy szombat délelőtt a *vőfélyek*[85] elkezdték a násznépet hívogatni a lakodalomra, mindegyik kezében volt egy pántlikás *vőfélypálca*, más néven *hívogatópálca*. A hívogatás közben azt kiáltották a házaknál, hogy *Adjanak tojást vagy a tyúkot ütjük agyon*! A háziak adtak nekik tojást, amit a végén összegyűjtöttek és félretettek, majd rántottabált szerveztek a lakodalom utáni napokban vagy hetekben.

> *A vőfélyek akkor meghívják a fiatalokat, akik közelebb állnak a családhoz, mármint az új házasok rokonait, a fiatalokat. S mondjuk, mi is ott voltunk, az ilyen nagynénik is ott voltak a Zitáéban, az én testvéremék, szóval az ilyen közelebbi rokonok, idősebbek is voltunk. De java része fiatal. S akkor csináltunk rántottát abból a sok tojásból, amit összegyűjtöttek a vőfélyek.* (P. É.)

84 A húslevesbe való száraztésztát készítik el, közösen összeülnek. Az alapanyagokat általában a házasulandó fiatalok szülei adják.

85 Vőfi: vőfély. A menyasszony részéről és a vőlegény részéről is 2-2 személy.

A hívogatás közben minden falubelit, aki az utcára kijött nézelődni, megkínáltak pálinkával és süteménnyel.

Ezekben a délelőtti órákban a fiatal pár a vőfélyeikkel és a szüleikkel elmentek a Néptanácshoz (*szfát*)[86], ahol hivatalosan is megesküdtek (külön mentek, csak a helyszínen találkozott a két csoport). Az első násznagyok voltak a tanúk. A polgári esküvőre az 1960-as években és azelőtt általában viseletben ment a pár, legalábbis a menyasszony biztos, viszont azután inkább városi divat szerint fehér kosztümöt vett fel a lány, a fiú pedig öltönyt. Ezt követően a parókiára beadták a hivatalos esketési dokumentumot, majd mindketten saját otthonukba mentek, és várták a vendégeket, készültek a templomi szertartásra, ami 4 órakor kezdődött. A menyasszony a templomba általában *parasztruhában*[87] ment: régebben kék szoknyát, hozzá fehér rece kötőt vett (csipkeköténytet), hozzá parasztinget vagy vállfűs inget, rá pedig csipkés mellrevalót.

Eközben, a hívogatás után, a vőlegény meghívottjai elkezdtek összegyűlni délután 2 óra körül a fiús háznál, ahol étellel és itallal kínálgatták őket. Jelentős momentum volt az *edényhozás*, ami azt jelentette, hogy a lakodalomra meghívott asszonyok fejenként egy-egy zománcos edényt vittek ajándékba a vőlegény házához, amit ott letettek. Ezen kívül hoztak tortát, amit mindenki otthon sütött meg, valamint a férfiak egy-egy demizson pálinkát. Ez azért volt érdekes, mivel ekkor volt a *szobanézés* (az 1950-1960-as években így mondták), más néven *háznézés* (ez az újabb kifejezés). Ez azt jelentette, hogy az asszony vendégek bementek a házba megnézni, hogy az ifjú pár hol fog lakni, hogy van berendezve az otthonuk, és hogy a menyasszonynak milyen a kelengyéje, még a szekrények ajtaját is kinyitották, hogy megnézzék, mennyire van tele és mit tartalmaz. Egyik adatközlőm, akinek az 1980-as évek második felében volt a lakodalma, így mesélt erről:

> *Akkor a lakodalmak alkalmával, kétnaposak voltak a lakodalmak, és szombaton, amikor megvolt a..., tehát külön volt a lányos háznál és külön volt a fiús háznál a lakodalom. És szombaton, mi itt lakunk nem messze, egy kert választ el csak, onnan az asszonyok az esküvőre a torta mellé mindenki vitt egy lábost vagy egy fazekat, vagy valamit, egy edénydarabot az, úgymond, a fiatalasszonynak. És azokkal az edényekkel, nótaszóval az asszonyok csak lejöttek körbe az utcán – jó, akkor nem ez a lakás volt, akkor másik lakásunk volt –, és azokat az edényeket lehozták, meg akkor számba vették azt, hogy mit hoztam férjhez. Úgyhogy azért volt fontos dolog, hogy azért lássák, tehát szemügyre vették, hogy hány párna, hány paplan, mi van a vetett ágyon, hogy van felvetve. Ezek mind nagyon, abban az időben nagyon fontosak voltak, de ma már ez is elmaradt.* (A. I.)

86 Szfát: fonetikusan írva a román sfat szó, ami tanácsot jelent.
87 Parasztruha: a népviseletet mondják így Körösfőn.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Ez a szokás körülbelül az 1990-es évek derekáig még működött, utána egyre inkább háttérbe szorult, legalábbis nem ilyen nyíltan, „programszerűen" történt, hanem inkább látogatások során, vagy hétfői és keddi napon, amikor a menyasszony kelengyéjét átvitték a vőlegényhez.

Fontos megjegyezni, hogy a násznagyokon kívül a pár két-két vőfit (fiúk voltak) és két-két *nyiszorúlányt*[88] választottak rokonai, barátaik köréből. Őket a menyasszony megajándékozta, például zsebkendőt vagy törölközőt adott nekik. A menyasszony a násznagyasszonyát is megajándékozta, például pezsgős- vagy kávéskészlettel.

A lakodalomra további ajándékot is hoztak a vendégek: a leányos és fiús házhoz is vittek 2-2 darab násznagykosarat. Ezeket a kosarakat a menyasszony és a vőlegény násznagyasszonyai készíttették el egy olyan falubeli asszonnyal, aki értett hozzá, és tudta a fején cipelni is (nem mindenki értett ehhez). A násznagykosár alakja tulajdonképpen egy kis karácsonyfára hasonlított, a következőkből állt: alul a fonott, kerek vesszőkosár volt, közepébe volt helyezve 4 darab kalács, azok köré úgynevezett *ujjas pánkó*kat és kürtőskalácsokat helyeztek, majd erre láncszerűen felfűzött apró pánkókat, a tetejének közepébe pedig egy virágcsokrot illesztettek. A menyasszony násznagykosarát másnap, azaz vasárnap délután, levitték a vőlegény házához, ott díszként állt, a gyerekek sokszor lopkodtak le belőle pánkót, majd a lakodalom után elosztotta a pár maguk és a közelebbi vendégeik között.

Tehát az edényhozás, háznézés után már kezdtek harangozni, így készülődött mind a fiús, mind a lányos ház népe. A templomba indulás előtt a menyasszony *kiköszönt*[89]otthonról, és gyalog indultak fel a templomhoz, ugyanúgy a vőlegény is. A két külön elinduló menetben elől ment a vőlegény és a menyasszony, a násznagyaik vitték az egyik karjukon a násznagyperecet, másikkal fogták a vőlegényt és a menyasszonyt, utánuk jöttek a közelebbi hozzátartozók (szülők, testvérek, nagyszülők), vőfélyek, *nyiszorúlányok*, a komák, majd a barátok és a többi meghívott. A menetelés közben viccesen csujogattak,[90] énekeltek a vendégek, az utcán kíváncsiskodókat pedig kínálgatták.

A templomba érkezve a két vendégsereg bevárta egymást. A menyasszonyt a nyiszorólányai vezették be a templomba, és a saját padjába ült. A vőlegényt a násznagyai kísérték be és saját padsorába, de nem a saját helyére, hanem legelőre ült a násznagyokkal. A násznagyok a kendős perecet feltették a padozat tetejére, onnan kívülre lelógatták a kendőt. A templomban minden családnak megvolt a helye (napjainkban is) a padsorban, ahol istentiszteleten ültek. A helyfoglalás után elkezdődött az istentisztelet, aminek végén a tiszteletes lejött a szószékről, és odament az úrasztalához, ahol kezdetét vette az esketés. A vőlegény idősebb násznagya felállt, előre ment, az úrasztalánál megállt, és visszafordult, a vőlegény követte őt, de ő ott maradt az úrasztalánál. Ez olyannak tűnt, mintha a násznagy mutatni akarta volna, hova álljon ki a vőlegény, ez egyfajta útmutatás. A menyasszonyt a násznagyasz-

88 A menyasszony és a vőlegény részéről két-két fiatal lány volt, ők kísérték be a menyasszonyt a templomba, és ők segédkeztek az esküvőn, például felszolgáltak.

89 Kiköszönés: búcsúzás a szülőktől, közelebbi rokonoktól, verses formában mondott búcsúszöveggel.

90 Sokszor pajzán csujogatásokat mondtak.

szonyok megigazgatták, és kikísérték a vőlegény mellé az úrasztalához. Elkezdődött az eskütétel, a végén a lelkész megáldotta őket, ezt követően sarkon fordult a menyasszony és a vőfélyei kíséretében kisétált a templomból. A vőlegény beült a padba és megvárta az istentisztelet végét, majd a néppel együtt kiment. A templomban a jelenlévők a szertartás után odajárultak a perselyhez és pénzt dobtak bele, ekkor illett kicsit többet tenni, főleg a násznagyoknak. Addig a menyasszonyt elvitték kocsikázni, szekérrel körbejárták a falut, mentek a nyiszorúlányok is. Az 1980-as évektől már autókkal mentek kocsikázni, 3-4 autó is volt, amit erre a célra kidíszítettek virágokkal és színes szalagokkal. A kocsikázás után a menyasszonyt levitték a vőlegény házához. A menyasszony, amikor megérkezett, az anyósának adott egy kis ajándékot, amit az első násznagyasszonya vitt a kezében, ez egy üveg házi likőr volt és egy tál édes sütemény, ezt úgy hívták: *anyós sütemény*. Ezután *beköszönt*,[91] tehát mondott egy verses köszöntő szöveget, majd elkezdődött az *asztalozás*. A násznagyok persze egyezkedtek, humorizáltak, az ételeket az első násznagy *felszólta*,[92] az étkezés megkezdése előtt pedig egy rövid imát mondott, hálát adott az Istennek és áldomást ittak az ifjú párra. A menü a következő volt az 1950-1990-es évek között: kocsonya, fasírt, húsleves pénzes laskával, sült hús és töltött káposzta. Ezen kívül torták, pánkók, kürtőskalácsok, apró sütemények. Ital főként pálinka, likőr, bor és monopol volt, az 1980-as évektől sör is. Üdítőt (*szukkot*) az 1990-es évektől kezdtek el kínálgatni, inkább a gyermekek fogyasztották a kezdetekkor. A lakodalomra zenészt hívtak, hajnalig tartott a mulatozás.

A nászéjszakához kapcsolódnak humoros szokások, ezzel kapcsolatos adatok főként az 1980-as és 1990-es évekből valók:

> *És aztán az ilyen kofák, az ilyen kíváncsiak, a helybeliek, akik minél szebben ki vannak öltözve, keresgélnek, mindenhova bebújnak, paplan alá, meg van szépen vetve már a franciaágy, minden. Volt olyan esemény is, hogy a matrac alá tettek ilyen játékokat, amik így sipognak, mind, amit a gyereknek adnak, és akkor a matrac alá helyezték be, hogy majd a nászéjszakán, hogyha..., akkor elkezd sipogni, meg mit tudom én, mert ez divat volt, hogy ilyen hülyeségeket csináljanak, ilyen vicces dolgokat.* (M. I.)

Másnap reggel a násznagyasszonyok és a menyasszony anyósa az újasszonyt felkontyolták, fejére *dulandrát* (*dulándré* más néven) kötöttek, gyakran erre az alkalomra *muszu*jt (más néven *bagazia*) vettek fel. A kontyoláskor az asszonyokat azzal a likőrrel kínálgatták, amelyet előző nap a menyasszony ajándékozott az anyósának.

A kontyolás után az újdonsült házasok elindultak együtt a templomba, ahol 11-kor kezdődött a vasárnapi istentisztelet. Az új menyecskét ezen a napon már a férje násznagyai kísérték a padokhoz, innentől kezdve a férje családjának a padjába ül-

91 Beköszönés: amikor az új menyecske üdvözli a férje családját.
92 Viccesen, rímes szöveget mondott, amivel elővezette a különböző ünnepi fogásokat.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

hetett be, hiszen új családhoz tartozott már. Az istentisztelet után az ifjú pár és a vendégek visszamentek mulatozni. A délutáni órákban a lányos háztól a közelebbi rokonok és néhány vendég elment a fiús házhoz, hogy megnézzék a menyasszonyt, ezt úgy hívták, hogy *hérisz*, ekkor a menyasszony násznagykosarait is magukkal vitték. Ekkor viccelődés megy: álmenyasszonyokat küldenek ki a házból kétszer a vendégek érkezésekor, például lepedőbe csavart asszonyt, majd harmadjára lép ki az újasszony. A menyasszonytól érkezett vendégek arra kíváncsiak, hogy hogy aludt az új pár a nászéjszaka, és közben csujogatnak.

A hérisz után nem sokkal az új házasok és a vőlegény vendégei együtt elindulnak a lányos házhoz, ahol folytatódik a mulatság. Ezt követően kezdődik a *szólás* is, azaz az ifjú pár megajándékozása. Ez úgy történt, hogy egy hosszú asztalnál ült az ifjú pár és a násznagyok az asztalt egy szőttes, úgynevezett *szólás abrosszal* leterítették, arra tettek egy zománcos füles tálat, tálcán italokat és poharakat, majd az első násznagy szólt a vendégeknek, hogy kezdődik a szólás, jöjjenek az asztalhoz. Először a menyasszony, majd utána a vőlegény részéről hívott vendégeket hívta a násznagy az asztalhoz ajándékozni. Úgy illett, hogy az ajándékozók, ha családosan jöttek, akkor az egész család, gyerekekkel együtt adja át az ajándékot, ezzel meg kellett tiszteljék a párt. Tudok olyan esetről, ahol a fiatal legény nem csatlakozott a szüleihez a szólásnál, utána a szülei jól megdorgálták és kérdőre vonták, hogy merre járt, miért mulasztotta el az alkalmat.

Tehát a vendégek libasorban álltak az asztal előtt, hogy átadják az ajándékukat, ami jellemzően pénz volt, de mellé adhattak készletet, konyhai eszközöket, méterárut, inget, nippet is. A szólást hangosan kikiáltotta a násznagy, például, hogy ez a család ennyi pénzt és egy törölközőt adott. Az ajándékokat a másik násznagy írta a füzetbe, hogy kitől mit kapott a vőlegény vagy a menyasszony. A végén félrevonultak a násznagyok és összeszámolták a pénzt. Általában ez a pénz az új házasoké lehetett, eltették hozományként, nem kellett a szüleiknek odaadni abból az okból esetleg, hogy állják a lakodalom költségeit. Az 1950-es években és előtte nagyon kevés pénzt tudtak ajándékozni az emberek, a pénzajándék felerősödése inkább az 1990-es évektől kezdődött, és napjainkig is tart. Egyik adatközlőm, akinek az 1980-as években volt az esküvője, így nyilatkozott:

> *Volt valamilyen rend, vagy hogy kialakult egy ilyen szólási szokás, hogy már abban a mi időnkben már valamennyi pénzt is kaptunk, de kaptunk valamennyi kis ajándékot, valamit, meg az edényt. Tehát tortát, egy edényt, valamennyi pénzt, szóláspénzt, meg mondom, a fiú részére hozták az inget, nekem meg, az én részemre valami kombinét meg ilyeneket. Meg italt, egy üveg pálinkát. Tehát ez volt abban a mi időnkben a szokás vagy a divat. Aztán lassan ez is változik, tehát most már többnyire pénzt. Ez az edényrész is inkább marad le, vagy most már inkább.* (P. I.)

A vendégek, amikor odaadták az ajándékukat az asztalnál, akkor sok szerencsét, boldogságot kívántak az ifjú párnak, majd az egyik násznagy megkínálta őket

egy itallal, és kaptak egy csomagot is, amiben tortaszelet volt és fél liter pálinka. Az 1960-as évek előtt nem volt viszonozva csomaggal a nászajándék, esetleg egy szelet perecet adtak a vendégeknek.

A szólást követte a menyasszonytánc: a vendégek megtáncoltatták a menyasszonyt, és kisebb összegű pénzt is adhattak az ajándékokon felül a párnak. Hétfő reggelig tartott a mulatozás, egyik interjúalanyom így emlékezett vissza a lakodalom végére:

> *Hát mit tudom én, azért igen jól is érezték magukat, csak most ilyen nyafogósak, nem tudnak mulatni. Régen mindenki tudott mulatni, nem kellett ott biztatni, hogy na, húzzuk ki reggelig, mert alig... hogy mondjam, alig tudta elindítni a főkoma a csapatot. Alig tudta összeszedni, mert olyan jó kedvük volt, mindenkinek. Régen, ha lakodalom volt, úgy mentünk haza, ha vendégek voltunk, hogy utcabeliek összeszedtük egymást és együtt mentünk haza hajnalban, dúdolva. Az öregek meg, aki csak nyitva volt az ablak nyáron, úgy kiálltak kapuba, tornácba, úgy örült mindenki, hogy nótáznak a faluban. Megálltunk egy-egy hídon, ott még akinek úgy volt kedve, még boroztunk is egyet, aztán mindenki fújta, hogy «Hajnalodik, de nem akar virradni...» De akkor már tényleg ott volt, hogy virrad majdnem... szép volt. Már a hangjáról megismerte, vagy a nótáról, hogy ki megy haza. Kinek melyik a nótája, hogy na, akkor most ez ezt fújta, az azt fújta, ez búsul, az örül, az bánatában, ezt elhagyták, nem hagyták, ilyen nóta, az bánatos volt, olyan nóta... Meg a hangjáról, meg már ismerték a tempóját mindenkinek.* (K. É.)

Hétfőn a rokonok, komák és a barátok segítettek elpakolni, mosogatni, rendet tenni a kétnapos lakodalom után, valamint eközben meg is vendégelték a segédkezőket (többeknél ekkor tartották a rántottabált). A menyasszony hat hétig nem mehetett haza a szüleihez, mondván, hogy ne legyen honvágya.

Az 1990-es évek második felétől és napjainkban már több variánsa van a körösfői lakodalomnak, általában a fiatal pár dönti el, hogy a hagyományosabbnak modelleket választja, amelyeket utóbb leírtam, vagy teljesen elrugaszkodnak a körösfői normáktól és saját belátásuk szerint szervezik meg az esküvőt. Például egy városi étteremben tartják, ahol a pénzajándékozáson kívül már nincsenek meg a további kölcsönös segítségnyújtások, hiszen mindent ott rendelnek meg, amelyet a lakodalom végén egy összegben kifizetnek. Ezek az újabb típusú lakodalmak sokkal rövidebbek, van, hogy csak szombat éjfélig tart, vagy hajnalig, tehát nem többnaposak, nem kapcsolódik hozzájuk a menyasszony kiköszönése, és beköszönése, még a templomi ceremóniára is kevesebben mennek el. Ezzel szemben van több olyan körösfői fiatal, akik jobban ragaszkodnak a régebbi rituselemekhez, és tudatosan igyekeznek a „modern világban" megszervezni a szokás által diktált forgatókönyvet. Az egyik 34 éves interjúalanyom, akinek a 2000-es évek legelején volt a lakodalma, így mesélt minderről:

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Az én esküvőm tényleg úgy volt, hogy szerettem volna ezt a hagyományt megtartani. Két napos lagzi legyen, most nagyon sokan megcsinálják az egy naposat. Ehhez hozzákapcsolódik, hogy kiköszönök a szülőktől és beköszönök az új otthonomba. Volt, aki a kultúrotthonban megoldotta, én azt szerettem volna, hogy ha már férjhez megyek, akkor kiköszönjek, és itt, miután itt beköszönök én is felmegyek az új lakásba és, aki megszeretné nézni az feljön, olyankor szoktak bejönni és akkor megnézi, hogy hová jöttem férjhez. Úgy van, hogy a szombati nap, amikor a templomban megvan az esketésünk, utána mentünk fel a szülői házhoz. Ott én kiköszöntem, olvastam egy köszöntőt, elköszöntem a szüleimtől. Ott volt kínálgatózás, a vendégeket megkínálni étellel és itallal, pereccel és aztán az egész lakodalmi sereggel eljöttünk az új otthonba, itt is olvasok egy köszöntőt a jövendőbeli anyósoméknak, a férjemnek, itt is van kínálgatózás, ital és perec, és utána felmegyünk. Mi megyünk fel először a házba, szólunk a vendégseregnek, hogy akinek van kedve az jöjjön fel megnézni az új otthont. Ez körülbelül fél óra, egy óra és mindenki átjárja a lakást, utána megyünk vissza a lakodalmi terembe és a mulatság megkezdődik… (P. Cs.)

Halál, temetés

Körösfőn 2018 októbere óta van ravatalozó kápolna, addig háztól temették a halottakat. Ha valaki elhalálozott, akkor az elkövetkezendő egy-két napban már el is temették a falu temetőjébe, a családi sírhoz:

Hogyha reggel tíz óráig halt meg, tehát hogyha éjszaka folyamán, mondjuk, reggel olyan kilenc-tíz óráig, akkor temethették másnap. De hogyha olyan kilenc-tíz óra után halt meg, akkor két nap múlva. Tehát másnap nem, hanem ki kellett várni azt az időt. (A. I.)

Közvetlen a halál után nem sokkal a holtat meg kellett mosdatni, ezt a halott legközelebbi hozzátartozói végezték, erről szép részletesen meséltek:

Mielőtt a kápolna elkészült, addig mindenkit a háztól temettek. Tehát abból a házból, ahol lakott. És akkor, hogyha valaki meghalt, elhalálozott, itt szokás megmosdatni a halottat. Lehet, hogy az is volt egy oka, hogy mielőtt a másvilágra megy, lemosdatták és tiszta ruhát adtak rá. Még valakivel a múltkor éppen szóba esett, beszéltünk róla, hogy a tisztelet annak, aki meghalt. Az is lehet. Én inkább ezt az oldalát látom, de az öregek nagyon nem nyilatkoztak róla, hogy mi volt az oka… Mindig a legközelebbi, tehát a családtagok mosdatnak. Vagy házastárs vagy gyermeke, vagy a legközelebbi szomszéd, hogyha az rokon is, tehát mindig aki… Apósomat például a szomszédból, tehát neki az unokatestvére, az segített öltözni, meg úgy tudom, hogy az mosdatta. Például édesapámat meg a gyermekei, a fiútestvérei, a

bátyái, ők mosdatták, meg unokanővérem segített öltöztetni. Tehát ők közösen. Nemrégen halt meg az anyósom sógornője, és neki egy fia van meg egy menye, nincsenek unokák, ő például minket hívott el, s én segítettem, meg még a másik, tehát a másik unokatestvérének a felesége, meg ők ketten, tehát négyen mosdattuk meg öltöztettük fel. Tehát attól függ, hogy kinek milyen a családja, milyen tagú a család, de mindig a legközelebbiek. (P. I.)

A mosdatás után a halottat felöltöztették, az erre az alkalomra szánt ruházata már mindenkinek megvolt, valamint megvetették a halottas ágyat. A parasztszoba szekrényéből elővették az erre az alkalomra varrt, hímzett drapériákat (jellemzően feketével voltak kivarrva), és annak rendje és módja szerint helyezték el a megfelelő helyre (ennek ismerete főleg az idősebb asszonyoknál van még meg). Ezt így magyarázták nekem:

Háznál is elkészítették, tehát vettek ágyat. Tehát még amikor, emlékszek, az egyháztól tudtunk kölcsönbe venni arra az eseményre, hogy fából készített ágy, amit körbevontunk varrottasokkal, és ilyenkor kerül rá fekete szőttes terítő meg sárga vászonlepedő, a két oldalt a másik lepedő, tehát itt megvoltak azok a varrottasok, amik halottas, tehát ilyen alkalomra voltak felrakva. (A. I.)

Virrasztás ezután következett, amelynek során a hozzátartozók, komák és akik jó kapcsolatot ápoltak az elhunyttal, elmentek a halottasházhoz, hogy ott imádkozzanak és búcsúzzanak. Erről szép, részletes leírást kaptam az egyik körösfői asszonytól:

Szokás volt inkább, hogy két este is virrasztották. Ma már ezeket nem tartják, tehát egy este virrasztanak csak. Régen, mikor még én gyermek voltam, hogyha úgy halt meg, főleg hogyha fiatal, akkor két este is virrasztották, de ma már csak az egyestés virrasztás van, és másnap van a temetés. Ez a hagyomány megmaradt, tehát oda a kántor szokott kimenni, meg a férfiak. Tehát többnyire az idősebb férfiak, azok mennek be énekelni, egy órán keresztül énekelnek ilyen hitvalló énekeket, ami temetésre való. Nem vidám, hanem inkább ilyen szomorkásabb hangulatú énekeket. Az egy órán keresztül tart, és oda úgy szokták, hogy a koporsó köré, ott a vetett ágy köré mindig a legközelebbiek ülnek, a többi a távolabbra, és most, mióta elkészült a kápolna, azóta ott kint van, tehát ott egy nagyobb terem, ott többen elférnek, deviszont régen, mivel háznál volt felravatalozva a holttest, amennyien befértek abba a szobába. Akkor, ha kicsi volt a szoba, régen az asszonyok úgy csinálták, hogy ha mit tudom én, ültek egy fél órát a virrasztóban, akkor kimentek, és helyet adtak azoknak, akik kint vannak, hogy azok is mehessenek be, hogy tudjanak részvétet nyilvánítani. De most ma már, mivel csökken a lakosság is, tehát egyre kevesebben vagyunk emberek is, meg ta-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

lán úgy el is maradt mindenki, inkább akkor mennek el a temetésre... Régen mindenki, amikor valaki meghalt, mindenki részt vett a virrasztáson és a temetésen is. Tehát ritka ember volt, hogy most azt mondja, hogy ha valaki meghalt, nem megy el a temetésére. Ma már egy kicsit félvállról veszik, akkor veszünk részt, hogyha valamilyen kötődésünk van, vagy barátok vagyunk a gyerekeikkel, vagy komák, vagy valamilyen, mit tudom én, második-harmadik unokatestvér, de régen mindegy volt, hogy rokon vagy nem, akárki halt meg, tehát oda nem is, hogy kötelező, hanem az ember alapból, ha meghalt valaki, elment a temetésére. De ez ma már úgy csökkenőben van, tehát nem veszünk részt, csak ha úgy érezzük, hogy tényleg valamilyen kötődésünk van vagy a gyerekével, ha úgy gondoljuk, hogy nem kötődünk annyira hozzájuk, akkor nem megyünk el, nem veszünk részt... Akkor a tengerpartról, mikor valaki meghalt, onnan hazajöttek. Vonatra ültek akkor este, de akkor, ha a virrasztási idő hosszabb volt. Tehát hazaérkeztek, lehet, a virrasztóba nem, de a temetésre igen. Vonatra ültek este, és reggelre, másnapra a temetésre legalább itthon voltak. A tengerről biztos, hogy hazajöttek. (P. I.)

Akárcsak a többi életfordulóhoz kapcsolódó eseményen, halálozás esetén is a család számíthatott segítségre és lelki támogatásra. Például a temetés, a tor és a hivatalos papírok intézése nem volt egyszerű feladat, de közösen mindent megoldottak. Erről így mesélt ugyancsak az előző interjúalanyom:

Mindig a rokonságból hívnak sírt ásni, az unokatestvéreket vagy pedig az unokavőket, tehát mondjuk, az édesapámnak a testvérének az unokái vagy azoknak a férje. Tehát azokat szokás hívni sírt ásni, a közeli rokonokat, és még régen mindig családnál, a háznál készültek el a fejfák is. A férjem nagyon soknak készítette, gépen valaki kivágta a fejfát, azt a darab tölgyfát, és akkor a férjem megpucolta, letisztította, ő faragta rá a betűket, a feliratot, hogy mikor született, mikor halt meg. (A. I.)

A torról a következő információkat gyűjtöttem:

Volt kínálgatás is, az anyósom idejében ők mindig úgy mondták, hogy abban az időben mikor valaki meghalt, tyúkot vágtak és levest főztek, a második nem tudom mi volt. Utána már, ahogy eltelt egy pár év, tehát olyan jó húsz év után, akkor mikor apósom halt meg, akkor disznót vágtunk, a disznót feldolgoztuk, kocsonyát főztünk, hívtunk szakácsot ugyanúgy, mint az esküvőre, és kifőztük a kocsonyát, a legközelebbi rokonokat meghívtuk segíteni. Egyrészt a sírt ásták, s a másik részben meg akkor ugye, a disznóvágás körül is volt munka, meg a torra készültek. Tehát akkor áthárult a sütés-főzés, a kenyeret, azt megvásároltuk, azt nem kellett megsütni, de viszont asztalokat, tehát temetés után asztalt kellett teríteni, meg hát tu-

dod, mikor disznót kell vágni, akkor mennyi munka van. Az volt a szerepük, meg közben intézkedni, tehát egyvalakinek az volt a dolga, hogy a papírokat, ami kellett, ezeket az okiratokat elintézni… A férj után a gyermeke. Tehát annak volt a szerepe, hogy a gyermeke intézze el ezeket a halálozási papírokat. Amikor apósom meghalt, akkor mivel a férjemnek nincsen testvére, az unokatestvérei voltak itt, meg az apósomnak a testvére meg az anyósom testvére, tehát ez a legközelebbi családtagok. Akkor volt négy sírásó, és közben összeírtuk, hogy kit hívunk meg a torra, és azok a sírások a temetés után mentek el, hogy meghívják a halottnak a tiszteletére, a tiszteletadására, hogy vegyenek részt a toron. Tehát azok többnyire eljöttek a temetésre is, és akkor azután asztalt terítettünk a torra. És a rokonság ebben segített, tehát aki ott volt, jelen voltak, azok segítettek ezt megszervezni. (P. I.)

Újabban a torra nem háznál készülnek, tehát nem ott sütnek-főznek, hanem egy céget vagy szakácsot bíznak meg, és ők főzik meg az ételt. Erről a következőt mondták:

Mára meg annyit változott, hogy van egy vagy két vállalkozó, vagy három, mondhatni, és többnyire azokat kérjük meg, hogy ők megfőzzék a vacsorát, tehát nem vágunk disznót, hanem mit tudom én, megrendeljük, hogy 100 személyre vagy 120-ra, hol mennyi a rokonság, vagy 800 személyre, és akkor megrendeljük az ételt. És akkor ők főzik meg. Most úgy szokták, hogy krumplit meg sült húst. Le van egyszerűsítve, nincs kocsonyafőzés, tehát nincsen olyan sok munka, mivel nem háznál készülnek, és így akkor egyszerűbb végül is, mert meg van rendelve az étel, és akkor azt meg ők készen leszállítják. (P. I.)

Amióta felépítették a ravatalozót, azóta az említett virrasztás nem az otthonokban történik, hanem ebben az épületben, a tort pedig a kultúrotthonban tartják. Erről is rendkívül árnyaltan mesélt a már sokat idézett interjúalanyom, így az ő szavaival illusztrálnám mindezt.

Igen, tehát amióta elkészült ez a ravatalozó, azóta oda, ahogy eltelik, amíg valaki meghal, eltelik három-négy óra, öt óra, azt hiszem, van egy törvény rá, utána, tehát föl kell közben öltöztetni, és azután, oda van a koporsó vásárolva, és azután van oda kiszállítva, és ott megvetik az ágyat, tehát ott van a virrasztás, meg onnan van a temetés. És a tor, az meg a kultúrházban van. Most mondjuk, a vírus miatt, tehát két évben úgy volt, hogy ilyen ételhordókba, tehát ilyen caserolába csomagolták, s akkor mindenkinek csomagot osztottak ki. Mert nem volt szabad tort, tehát közösen nem volt szabad étkezni. Most már azért kezd visszatérni, de ez a vírus úgy még jobban felbontotta azt a rendet, azt a szokást, ami volt, úgyhogy most talán a nyáron kezdett visszajönni az, hogy tort tartanak megint, mert a vírus miatt ez a rend is úgy megbomlott. (P. I.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Ballagás

Napjainkban Körösfőn az óvodai, a 8. és 12. osztályos ballagást ünneplik meg. Ezek közül az óvodain nincs nagymértékű ajándékozás, csak esetleg egy ebéd vagy vacsora a családban, ahol a szülők, nagyszülők, testvérek, unokatestvérek és barátok vannak jelen. Ez az utóbbi 20 évben jött divatba, de nem minden családnál általános.

A 8. osztály elvégzését körülbelül az 1970-es évek közepétől ünneplik otthoni környezetben, ezeken az alkalmakon ajándékozás is történik. Az elballagott gyermek az iskolai ünnepség után otthon tart egy kisebb mulatságot. Erre az alkalomra ételeket, italokat, süteményeket kínálnak a vendégeknek. A vendégek kisebb ajándékokat adnak át a gyermeknek, ha lány, akkor jellemzően egy-egy teás- vagy kávéskészletet, vagy tálcát, egyéb kisebb értékű konyhai eszközt (főként a lányoknak, és inkább 1980-tól), vagy egy magyar nyelven íródott szépirodalmi könyvet. Fiúknak inget, nyakkendőt is adtak. Ezeken kívül pénzt is kaphattak a gyerekek, jellemzően a közeli rokonoktól és a keresztszülőktől:

> *Az én időmben, akkor még a nyolcadikos ballagás volt, hát aminek legjobban örvendtem: a borítékban egy kis pénz, de volt olyan általában, ami a leggyakoribb volt, az ingek. Azok olyanok voltak, hogy körbejártak. Hogy valakitől kaptál egy inget, nem is volt jó neked, a következő alkalomkor elvitted te egy másik mulatságba, odaadtad te is.* (M. I.); *„Jellemző ballagásra például, hogy kaptam egy-egy kicsi nippet. És még mindig őrzöm őket, mert emlék, igen, meg olyan blúzokat kaptam, ami soha nem volt rám jó, de nem dobtam ki… Még egy pár évig, tehát mikor én ballagtam, akkor még nagyon egyszerű ajándékokat adtak, akkor volt ez a nippdivat. Szerintem, ahogy teltek az évek, egyre nagyobb bulikat is tartottak.* (P. I.)

Ezen kívül ajándékba egy-egy csokor virágot is adtak, főleg a lányoknak. Erről így mesélt az egyik körösfői asszony, akinek az 1976-ban volt a 8. osztályos ballagása:

> *Hát nekem a ballagás volt, a nyolcadikos ballagás, hát annak idején még nem volt az a nagy ajándékozás, mint most. Akkor még könyveket, sőt akár egy sima virágcsokor is megtette és abba, tehát egyszerűen nem tudták megengedni, hogy ilyen drága csokrokat vegyenek, mint most. Az akkor aktuális, hát ballagáskor mi azt mondtuk, hogy jézsamina…*[93] *Amik akkor megjelentek: Petőfi, akkor még ilyen kicsi, nem kemény fedeles, hanem lágy fedelű, puha fedelű kis kötetek jelentek meg Kolozsváron. Egy egyszerűbb árkategóriába belefért, meg ugye, amit engedtek… Ez a nyolcadikos, hát akkor épp nálunk volt az évzáró buli, de a mi vendégeinknek csak szendvicset készítettünk. És akkor a szendvics volt mindenkinél. A szendvics mellé még esetleg főzött teát, nagyon egyszerűen oldották meg, mert úgy lehetett akkor.* (K. É.)

93 Jézsamina: közönséges jézsámen (Philadelphus coronarius).

Az 1990-es évek és a 2000-es évek legelején történő ballagási ajándékozásról így nyilatkozott egy 1988-ban született fiatal adatközlőm:

> *Ballagásra, konfirmálásra is vázával jöttek, akkor is háztartási eszközöket adtak, nem ruhákat, kenyérpiritóval jöttek. Most nagyon sokszor pénzzel jönnek. De például kaptam kristálypoharat, amit igen is felhasználok. Tányértól megkezdve, evőeszközöket kaptunk. Régen hamar férjhez mentek, akkor már volt mit elővenni. Most olyan gondolkozással vannak, hogy vajon milyet vegyek, hogy tetszedjen és inkább pénzt adnak. Régen volt egy időszak, amikor ezeket a nippeket vettek, az előttem volt, hogy én nem is kaptam. Evőeszköztől, kávés szettig, kristálypohárig mindent kaptam, amit használunk a családban, szinte napi szinten.* (P. Cs.)

A ballagások megünneplésének mértéke családonként változó, kedvük, módjuk szerint tartják, itt nem érvényesek az íratlan szabályok. Napjainkban és az elmúlt tíz évben tapasztalható ennél az ünneplésnél is nagyobb méretű „buli", egy-egy családnál számos meghívott, akár 40-50 fő is lehet, még olyanról is hallottam, hogy disznót vágtak erre az alkalomra.

Fontos megjegyezni, hogy a 12. osztályt körülbelül az 1990-es évektől végzik el a körösfői fiatalok, az 1950-es években és azelőtt a 4 osztály volt a kötelező, majd később, az 1970-es években a 8 osztály, az 1980-as évektől pedig, aki tovább szeretett volna tanulni, az a 9-10 osztályt Bánffyhunyadon elvégezhette. Az utóbbi 10-20 évben felerősödött a szülők részéről az a szándék, hogy gyermeküket az érettségi, majd a továbbtanulás felé tereljék. Az egyik adatközlőm arról mesélt, hogy az 1980-as években nem igazán akartak tovább tanulni a fiatalok Körösfőn, a szülők sem erőltették ezt:

> *De az is érdekes volt, hogy 10 osztály után nem akartak menni tovább tanulni. Jöttek könyörögni Hunyadról a magyar osztályból, hogy könyörgünk, gyertek, iratkozzatok be, hogy maradjon meg a magyar osztály egész 12-ig. Nem kell tanuljatok se semmit, az érettségi is el lesz intézve, csak éppen hogy legyetek, gyertek iskolába, hogy két évig járjatok.* (M. I.)

Nyilvánvalóan az otthoni műhelymunka és a kereskedelem egy biztos megélhetési alternatívát adott, amihez nem szükségeltetett magasabb iskolai végzettség.

Besorozás, berukkolás

A kötelező sorkatonaságot az osztrák-magyar kiegyezést követő évben, 1868-ban vezették be. Ekkor alkották meg a véderőről szóló 1868. évi XL. törvényt, amely az Osztrák–Magyar Monarchia alkotmányos rendje szerint lépett hatályba (Bodó 2022: 10). A második világháború után is folytatódott Erdélyben a kötelező sorkatonaság a romániai törvények szerint, ami egészen 2007-ig kötelező volt Romániá-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ban. Ez azt jelentette, hogy a 18 életévet betöltött fiúkat behívták katonának. Amint megkapta a legény az értesítést, rá 2-3 hétre már be is kellett vonulnia. Jellemző volt erre a pár hétre, hogy a fiút jobban kímélték otthon, megengedték neki, hogy szórakozzon, mulasson. A fiú közeli rokonai és a keresztszülei meghívták őt ebédre, sőt pénzajándékot is adhattak neki (főként a keresztszülők, nagyszülők, nagybácsik). Ha a legénynek volt kedvese vagy jegyese, akkor a lány magáról készült fényképet ajándékozott a fiúnak, esetleg mellé zsebkendőt.

A kötelező katonai szolgálat általában 16-18 hónap volt, de volt, akinek 2 évre is kitolódott. A katonákat vitték építkezési és mezőgazdasági munkákra is, volt, hogy a munkálat nem fejeződött be, pedig a kötelező ideje letelt a legénynek, mégis maradnia kellett, akár hónapokkal tovább dolgozni. Azok a fiúk, akik egyetemi felvételt nyertek (volt néhány ilyen eset is), azoknak csak szigorúan 9 hónap volt a kötelező szolgálat.

A berukkolás előtt pár nappal a fiú és szülei a saját házukban sorozóbált tartott, főleg felnőtt korú legények, közeli hozzátartozók jöttek a bálra, de volt, hogy a legény szeretője vagy közeli lányrokona is ott volt. Főleg nótáztak, daloltak, és ittak közben. A háznál megkínálták a fiatalokat egy kis ennivalóval is, az 1980-as évek végén és az 1990-es években pogácsával, kiflivel és szendviccsel kínálgatták őket. A meghívottak pedig egy fél liter pálinkát hoztak magukkal. Egyik interjúalanyom így mesélte el:

> *Azok a barátok, akik mentek a búcsúztatóra, vittek magukkal fél liter italt. Én például lengyel vodkát vittem a barátaimnak, itt Váradon lehetetett kapni.* (M. I.)

A pálinkán kívül a bevonuló legénynek pénzt is ajándékozhattak a közeli családtagok és rokonok. A pénzajándék főként az 1980-as évektől vált gyakoribbá és bevett szokássá. Amennyiben a katonaság előtt álló fiúnak volt kedvese, akkor indulás előtt a lány fényképet, zsebkendőt, vagy virágot ajándékozhatott.

Nagyon gyakori volt, hogy egy-egy sorozóbál után a résztvevőket kihallgatták a rendőrségen, mivel ilyenkor magyar nemzeti érzelmű nótákat énekeltek, amit államellenes cselekedetnek minősíthettek akkoriban:

> *A nyolcvanas évek elejétől szinte minden bál után ránk szállt a Szekuritáté, hívogattak le a rendőrségre, mert jó magyar nótákat énekeltünk. '84 őszén én is voltam hívatva egyszer. A besúgók, informátorok meg köztünk voltak. De nemcsak engem, hanem mindenkit, aki ott volt, jelentett. Teljes leírás, név, ki hol ült, ki mennyit ivott, mit énekelt, mikor ment haza... Lent a magyar földön, a Hortobágyon... kezdetű nótát énekeltük, és azt hitte a szekus, hogy Horthyról énekelünk, kérdezte tőlünk „Kell nektek Horthy?".* (M. I.)

Az 1980-as évek elejétől ez a titkosszolgálati tiszt gyakran megjelent Körösfőn, szinte minden csütörtökön lejött a faluba és sokakat kihallgatott, főleg a mulatságokban énekelt nóták miatt, a körösfőiek ezért gúnynevet is kitaláltak neki, úgy hívták őt, hogy *népdalgyűjtő* (mai napig így emlegetik).

Általában nem tudták előre a fiúk, hogy melyik kaszárnyába hívják be őket, régen csak a vonatállomáson derült ki:

> *Viszont régebben, mondjuk a hetvenes évek közepéig, a búcsúztató bált reggelig húzták, onnan énekelve kísérték a fiút a gyülekezőre, a hunyadi vonatállomásra, és csak ott tudták meg, hogy hová viszik katonának. Körösfőről régebben általában minél távolabbra vitték. Aztán jött egy korszak, amikor pénzzel, ismeretséggel intézni lehetett, hogy nagyon közelre, Kolozsvárra, Szászfenesre, Váradra vigyék. Nem kevés pénzbe került.* (M. I.)

Ennihozás, babanézés

Körösfőn az utóbbi 10-20 évben jellemző, hogy gyermek születésekor, amikor még a kórházban van az édesanya az újszülöttjével, addig a házuknál néhány barát, koma, szomszéd vagy közülük csak néhányan, összegyűlnek és az édesapával koccintanak, együtt isznak az újszülött és az édesanya egészségére. Ez nem minden családban jellemző, tehát nem lehet teljesen általános, bevett szokásnak mondani, de azért gyakran akad rá példa.

Ami viszont évszázados hagyomány, hogy amikor világra jön a kisbaba, akkor kezdetét veszi a gyermekágyas időszak, ami hat hétig tart. Ebben az időszakban igyekeznek az édesanyát kímélni, nem végez házimunkát, nem főz, ezeket a feladatokat édesanyja és anyósa, vagy közeli női rokon végzi el. Az édesanya feladata kizárólag a gyermek gondozása, és a vendégfogadás. Az utóbbi egy nagyon jelentős szegmense a gyermekágyi időszaknak, ugyanis majdnem napi szinten érkeznek vendégek étellel és ajándékkal. Ez a szokás a mai napig érvényben van, annyi változással, hogy nem jön olyan sok vendég, mint régen, mivel sokan falun kívül dolgoznak, vagy élnek, a falu lakossága is folyamatosan apadóban van. Továbbá az utóbbi évtizedben a friss étel helyett inkább pénzt visznek.

Tehát főként azoknál a családoknál maradt meg ez a hagyomány szilárdan, ahol az édesanya és az édesapa is körösfői, és szüleik, rokonaik nagy része is a faluban lakik, azaz a kapcsolati hálójuk a faluban erős és aktív. Az elszármazottak vagy városban dolgozó körösfőiek is mennek babát látogatni, de azt inkább hazaérkezésükkor, vagy egy munkaszüneti napon pótolják be, és nem friss ételt visznek, hanem tartós ajándékot (játékot, kisruhát, babaápolási cikkeket). Az egyik fiatal interjúalanyom nővérének nem régen született kisbabája, és így mesélt az unokahúga látogatásáról:

> *Én mint közeli rokon, többfajta ételt is főztem és vittem, azontúl tortát, gyümölcsöt, italt, babának való ruhákat, játékokat. Minket is megvendégeltek ezen alkalommal, meleg étellel.* (P. T.)

Adatközlőim is meséltek erről az időszakról, hangsúlyozva azt, hogy ez mekkora segítség az édesanyának:

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Nagyon fontos, mert aztán hat hétig mennek a babához a rokonok. mi vittük a tortát. Akkor is van egy ebéd, iszogatás. régen vittünk ételt is. Most már inkább pénzt visznek és ilyen apróságokat meg ruhákat. Mert régen úgy volt, hogy vittünk még a nővérem fiának, vagyis amikor a nővéremnek a második fia született, akkor vittem én rendesen fűzéresen enni. Úgy értem a fűzérest. És akinek sok rokona van, minden héten jutott legalább kettő oda. Nálunk olyan is volt, hogy három nagyon közeli rokon egy napon szeretett volna babát nézni, és egyszerre ontották oda azt a sok kaját. Még az volt a szerencse, hogy István télen született és nem romlott oda a nyakunkra, mert levest hoznak, második fogást hoznak. A levest tyúkból megfőzve, húsostól-mindenestől. A laskát nem főzik bele, hogy ne dagadjon. Még fánkos sütés, tortasütés, madártej, mit tudom én. Ilyen nagyon-nagyon. A leveses fazék volt legalul, azért fűzéres, mert volt egy ilyen, hát én nem tudom, az honnan van. Madzagból van az megfonva, mint a virágtartó. Madzagból így megbogoznak meg minden. Tehát olyan madzagból volt az csinálva. És akkor belétetted a levest legalul… de olyankor te is kell készüljél, akkor, amikor tudod hogy jönnek hozzád. Általában be szoktak jelentkezni. Akkor te is meg kell etesd őket, szóval akkor te is kell készüljél. Olyankor itt voltak anyukám meg anyósom, és akkor csináltak egy rántott husit krumplival, vagy valamit, már nem kétfogásost, mert nem kellett levest is. Csak másodikat, mert általában estefelé vitték az ennihozást, és akkor meg szokták kínálni a vendégeket. Úgyhogy nálunk volt olyan, hogy három, három, mert családostúl jőnek, szóval nem egyedül jön, a férjével. De most már nem a férjével jön, hanem csak az asszonyok. Érted. De jőnek ketten-hárman, mert az utcán azt a sok cokmokuk azt kellett vinni, érted? Direkt van komaruha is, meg ilyesmi. Egy ilyen kis hetvenes abrosz az annak van varrva, hogy a fánkot mikor megsütik, a tállal abba fogják belecsavarni és azzal viszik babát nézni… Az a szokás, hogy anya is, anyós is, most jó, ha Kolozsváron laknak a fiatalok, akkor nyilván nincs ott, mert itt van mind a kettő. De én itt voltam, nekem anyukám is nagyon sokat, a testvérem is nagyon sokat volt itt, mert imádott babázni, meg neki volt ideje. És akkor a fürdetést, meg mindent, azt az anyós és az anya szokta csinálni. (P. É.)

Mindez azt jelenti, hogy a gyermek születésétől egészen a keresztelőjéig folyamatos a segítségnyújtás és az ajándékozás, és mindezek viszonzása vendéglátás formájában.

Születésnap, névnap

A születésnap az utóbbi évtizedben vált nagyobb ünneppé, és azon belül is főleg a 18. születésnap, vagyis a hivatalos felnőtté válás. Ilyenkor a fiatalok szülei a kultúrotthont kibérlik, és számos személyt meghívnak, többek között közeli családtagokat és rokonokat, barátokat, iskolatársakat. Nem csak fiatalok, hanem felnőtt sze-

mélyek is részt vesznek a mulatságon. Ezen az alkalmon hidegtálakat, rántott húst, flekkent, szendvicseket szolgálnak fel, ez családfüggő, ki hogyan állítja össze a menüt. Körösfőn vendéglők és magánszemélyek is vállalnak erre az alkalomra ételkészítést pénzért. A kamasz fiatalok, főleg a 17 éven felüliek már fogyasztanak alkoholtartalmú italokat, így megy a közös italozás, mulatozás. A születésnapos hatalmas tortát és ajándékokat kap, főként pénzt adnak, de néha tárgyi ajándékokkal is meglepik egymást. Ezekről az alkalmakról több fotót is megtekintettem (volt rá példa, hogy hivatásos fotóst hívtak megörökíteni az ünnepet). A képeken látható, hogy a vendégek ruházata rendkívül elegáns és divatos, esküvőn hordott ruhákhoz hasonló koktélruhákban, öltönyben vagy szmokingban ünnepelnek a vendégek. A keresztszülők ezen az alkalmon a keresztgyermeket megajándékozzák, de ennek korhatára nincsen, ha jó viszonyt ápolnak, akkor a keresztszülők akár felnőttkorban is köszöntik és megajándékozzák a keresztgyermeküket.[94]

Eközben a névnap megülése az utóbbi tíz évben háttérbe szorult, leginkább a fiatalok körében. Az idősebb korosztály, akik az 1970-es években vagy korábban születtek, általában megtartják a névnapokat, főleg, hogy korábban volt körülbelül 7-7 férfi és női név, amik közül választottak a szülők. Ilyen nevek például az István, János, Ferenc, László, Attila, Csaba, Albert, Erzsébet, Katalin, Piroska, Ágnes, Anna, Éva és Ibolya. Ezek közül főként az Istvánt, a Jánost és a Katalint ünnepelték. Az 1980-as évektől gyakran nem a szokásos, addig használt nevekből választottak a szülők, hanem éppen, ami megtetszett nekik a naptárból, vagy törekedtek olyan magyar nevet adni gyermeküknek, amelyet nem lehet románra lefordítani, például Csilla, Tímea, Gergő, Ákos, Zita. A névnap megülése szintén családi körben zajlott, általában barátok, komák és szomszédok is mentek köszönteni. Ilyenkor jellemzően a köszöntő személyeket megkínálták tésztával és itallal (pálinka), és együtt ittak az ünnepelt egészségére. Régen köszöntőket is énekeltek az ünnepelt tiszteletére, például István-napkor.

94 A 18. születésnapon kívül a gyermekeket a szülők és keresztszülők általában mindig felköszöntik.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A párválasztás kritériumai, a házasság és a család modellje Körösfőn

Ebben a fejezetben első ízben ismertetem társadalmi szempontból a körösfői házasságok és családok típusát. Továbbá leírom mindazokat a közösség által meghatározott elveket és kritériumokat, amelyek mentén a párválasztások és a házasságok történnek és működnek. Ennek oka, hogy a házasságkötések alkalmával történő ajándékozások és kölcsönös segítségnyújtások megértéséhez és elemzéséhez mindenképp fontos megismerni ezeket a körülményeket, valamint az adott közösség ezzel kapcsolatos gondolkodásmódját.

Mindezek előtt tisztázom, hogy a házasságot és családot mint fogalmakat társadalmi intézményekként határozom meg. Ennek tükrében a házasság és a család rendszerét társadalmi normák és értékek határozzák meg. Ezek a normák és értékek a társadalmi élet szervezői is egyben, hiszen ezek mentén töltik be a társadalom tagjai a társadalomban a társadalom számára szükséges szerepüket (Andorka 2002: 351–352).

Párválasztás, házasság

A párválasztás a hagyományos paraszti világban egy olyan stratégiai rendszernek volt az eleme, amely az élethez alapvető dolgokat biztosított. Egyrészt biztosította a család és a rokoni csoport fennmaradását és gyarapodását. Másrészt biztosította a rokonsági csoportokban lévő családok vagyonának, földbirtokának megőrzését, akár gyarapítását, továbbá biztosította a létfenntartáshoz, valamint a gazdasági folyamatokhoz szükséges megfelelő korú és nemű munkaerőt. (Sárkány–Szilágyi szerk. 2000.)

Körösfőn a családok igyekeztek gyermeküket minél hamarabb kiházasítani, ez főleg a lányok esetében volt igaz. A konfirmáció után már eladósorba kerültek a lányok, a szülők és a rokonok azon voltak, hogy mihamarabb megfelelő párt találjanak számukra. Tehát a körösfői családokban egészen az 1990-es évekig – főleg – a szülők gyermekük fő életcéljainak tekintették a házasodást és családalapítást, az iskolázottság, vagyis a tanulás és a gyermek egyéni vágya ezek mögé szorult legtöbbször (voltak kivételes esetek). Az elmúlt harminc évben és napjainkban ez a tendencia megváltozott annyiban, hogy az iskoláztatást, és a tanulást tartják elsődlegesnek, és utána a családalapítást. Napjaink házasodási idejéről így mesélt egy fiatal családos asszony:

> *Régebb a 12 osztály után lassan mindenki, 20 éves korára férjhez ment, gyerek is lett. Most mivel fejlett az egész világ, ők is egyetem, ami 5-6 évet felölel, azt mindenki megvárja, hogy legyen befejezve és akkor utána. Most,*

> *hogy ha esetleg teherbe esik, és már ott vagyunk az utolsó évben az egyetemen, akkor előrébb hozzák. De azért megvárják, én is, és a férjem is befejezte a sulit, sőt már dolgoztam 2-3 évet és utána volt eljegyzés.* (P. Cs.)

Ahogy a hagyományos paraszti társadalomban, úgy a párválasztásnak Körösfőn is főként gazdasági és erkölcsi kritériumai voltak, körülbelül az 1980-as évekig. Az érzelmek és a szerelem másodlagos volt. Valójában az erkölcsi normák is a gazdasághoz kötődtek, hiszen legfőbb erkölcsi erény a munkaszeretet és a szorgalom volt (előrébb való a nemi tisztaságnál, a józan életnél és a szépségnél is) (Jávor 2000: 601–603). Gazdasági szempont volt, hogy olyan fiatal párokat házasítsanak össze, akik társadalmi és gazdasági helyzetükben hasonló pozícióban és státuszban voltak.

Ez utóbbi csupán nagy általánosságban volt igaz, mivel voltak atipikus esetek is, amikor sikerült egy szegényebb leánynak vagy legénynek „felkapaszkodni" egy tehetősebb családhoz. Erre több példát említettek a faluban. Egyik, ha egy szegényebb lány nagyon szép, rátermett és ügyes volt, akkor esélye volt az ő családjánál gazdagabb legényhez hozzámenni.[95] Vagy fordítva is igaz volt, ha egy legény jóvágású volt, tudták, hogy józan életű és szorgalmas, és nagy volt a szerelem tehetősebb szeretőjével, akkor a lány szülei néha beleegyezhettek a frigybe. Másik, ha a szegényebb leány *úgy maradt*, *megesett*, azaz áldott állapotba került, abban az esetben is illett elvennie őt a legénynek. A harmadik variáció, amikor akkora nagy volt a szerelem a két különböző gazdasági státuszban lévő fiatal között, hogy a szülői tiltást figyelmen kívül hagyva, *lopás*[96] (szöktetés – Makoldy 1921: 59) útján mégis egybekeltek. A tiltás oka zömmel a vagyoni különbség, a szegénység volt (Vasas–Salamon 1986: 190).

A lányszöktetés úgy történt, hogy a fiatal pár előzetesen megbeszélte, hogy mikor történjen a dolog, sokszor már a fiatalok szülei is tudtak róla, készültek rá. Ez utóbbi abban az esetben volt, ha olyan szegény családról vagy családokról volt szó, hogy nem tudták volna a jegyváltást és a lakodalmat *kiállni*.[97] Egy másik variáns is volt a lopás kapcsán, ez akkor történt, ha még túl fiatal volt a szerelmes pár a házassághoz, és tiltották is a kapcsolatukat. Körösfői adatközlőim így nyilatkoztak a szöktetésről, ami még az 1970-es és 1980-as évek első felében is tapasztalható volt Körösfőn (sőt igen gyakori volt ekkoriban Kalotaszegen, főként a Cifravidéken):

> *Ezek mind úgy összebeszéltek, nekem mind focista társaim voltak, 10 évvel idősebbek, meg 8 évvel. De mind úgy szöktették el, s általában fiatalabbak voltak, 16 évesek körülbelül. S az is volt a baj, hogy még nem voltak 18 évesek. Akkor, hogy lesz, mint lesz, de aztán beleegyeztek. Megvannak a családok, megvannak, jól vannak. Azok nem összerakva voltak, hanem az így alakult.* (M. I.)

95 Antal Gyula, egy 100 esztendő körösfői ember mondta, hogy erre volt példa.
96 Körösfőn lopásnak mondják a lányszöktetést.
97 Kiállni valamit: anyagilag megteremteni.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A másik interjúalanyom, akit Inaktelkéről szöktettek az 1980-as évek második felében Körösfőre, így mesélt a lopásról:

> *Az volt a divat, hogy kerítették a fiatalokat, egyiket a másiknak. A szülők is, meg a fiatalok egymásnak. Volt olyan, hogy a leány nem szerette, de akkor is kerítették a fiúnak, hogy kerüljön össze, de nem minden esetben jött be, valamelyik esetben bejött a fiatalnak, mert régen nem úgy volt, hogy elment más faluba. Mert ott a faluban, s akkor, választották ki egyiket a másiknak. A rang, hogy nehogy elvesztődjön a rang. Ha nem is szerették egymást, akkor is össze kell párosodjanak... Volt sok, sok példa volt rá. Hát, utóvégre mindenki megbékélt. Nem tetszett, de utóvégre mindenki megbékélt. Ezért voltak a szöktetések, mert kerítették, hogy ez vagy az, s nem szerették a fiatalok egymást. Nagyon-nagyon sok volt. Meg féltek, hogy a vagyon ne menjen el szegény helyre, vagy mit tudom én. Ha én nagygazda vagyok, akkor nagygazdát választok. A szegényeket lenézték.* (A. I.)

Tehát a szöktetés során a fiú valahonnan elhozva a lányt (például otthonról, bálból, fonóból vagy varróházból), hazavitte. Körösfőn arról számoltak be, hogy szöktetés után igaz nem volt lánykérés és jegyváltás, de azért mindenki igyekezett a lakodalmat megtartani, még akkor is, ha anyagilag nehéz volt, vagy abban az esetben is, ha a lány állapotos volt (akkor csak polgári esküvő volt és eklézsiakövetés). Láthatjuk tehát, hogy a lánylopás mindkét fiatal részéről egy akart dolog volt, nem erőszakos cselekmény a fiú részéről. Egy körösfői esetről tudok kizárólag, amikor a lány akarata ellenére próbálkozott valaki lányt lopni,[98] amelynek főként gazdasági okai voltak. Erről az esetről így mesélt az egyik adatközlőm:

> *Tudok egy konkrét esetet... X[99] hát elég jó tanuló volt, majdnem négy évvel idősebb, mint én, és bál volt. Bálok voltak, akkor ünnepnapokon mindig bálokat szerveztek. Pont a kultúrotthonnal szemben lakott egy kimondottan jómódú család. Már ugyancsak 40 felé járt Y,[100] és mind táncoltatta X-et, mert jó magas volt. De X, hogy gazdag családból volt, várták, hogy valaki nagyon gazdag családból majd feleségül veszi. S egyszer csak szépen megfogták X-et, ölbe kapta, kiszaladt véle, s hát nem kellett messze menjen, hanem szemben a kultúrotthonnal, és hazavitte. X se akarta. X se akarta a szöktetést. S aztán cirkusz! X akart volna menekülni ki az ablakon. Az X szülei kívül az ablakon, cibálták ki, cibálták bé, nagy cirkusz volt akkor. Nagy cirkusz volt, igen, aztán, ez lehetett, hát mit tudom én, '76-ban. Kb. úgy '76-ban lehetett. Aztán '79-ben megnősült Y egy másik lánnyal. X-nél kisebb a felesége most, pont szomszéd lány. Na, de Y csúnya is volt, trak-*

98 Nem volt jellemző ez az eset Körösfőn.
99 X betűvel jelölöm a szóban forgó lányt. Kényes téma lévén, nem kívánom közreadni a szereplők valódi nevét.
100 Y betűvel jelölöm a szóban forgó férfit.

> *torista, nem egy olyan, de akkor nagy cirkusz volt abban a bálban. Még a rendőrök is odakerültek, meg minden. De nem akarták engedni. Akkor is nagyon nagy cirkuszok voltak, de végül is nem kerültek össze.* (M. I.)

Elmondható tehát, hogy alaptendencia volt az *összerakás*, amely azt jelentette, hogy a házasulandó fiatal szülei határozták meg, hogy ki legyen a jövendőbeli. A szülők nemigen engedtek beleszólást ebbe a dologba, hiszen gyermekük és leendő leszármazottaik jövője és anyagi biztonsága volt a tét. Ennek értelmében a szülők egyfajta gazdasági egyezményt kötöttek a lánykérés, valamint a jegyváltás során (Tárkány Szücs 1981). Egyik adatközlőm így mesélt az összerakásról:

> *Akinek a szüleje megrögzött volt, vagyis, hogy is mondjam, ragaszkodtak nagyon a szokásokhoz, hogy helybeli, meg, hogyha már kinézték már gyerekkorban, hogy na, az jó lenne nekem, mindegy, hogy szép volt, vagy nem volt szép, vagy tetszett a fiúnak. Mert sok ilyen eset volt, hogy összerakás volt, aztán ott minden volt, csak szerelem nem. Eleve már olyan erőszakos szülők voltak, akkor megmondták: na fiam, te akkor menjél ahhoz a lányhoz, mit tudom én. Ha esetleg a fiú is tényleg úgy választott, hogy látták, hogy na, az jó lesz neki, akkor minden, a szülők is nagyon akarták. De volt nagyon sok olyan eset is, amikor észrevették például, hogy egy gazdag lánynak egy szép, de szegény családból származó fiú, hogy megvolt a szerelem közöttük, próbált udvarolni, megtiltották a szülők. Aztán egyszerűen problémák is voltak ebből, meg minden.* (M. I.)

Másik rendkívül fontos kritérium volt Körösfőn, hogy a fiatalok helyben, azaz a falun belül házasodjanak. Erről több interjúalanyom is beszélt, viszonylag sokáig, az 1990-es évekig igyekeztek a faluban maradt fiatalokat[101] arra ösztönözni, hogy helybéli lányt keressen magának, sőt még ma is tapasztalható egy-egy családnál az erre való törekvés. A következőket mesélték erről a körösfőiek:

> *Én úgy veszem észre, hogy most én is két lakodalomban is voltam, keresztfiamnak, keresztlányomnak, akik mind körösfői körösfőivel... csak hát kevés gyerek van.* (M. I.); *Nem volt jellemző az, hogy a lányok más faluban menjenek el vagy más fiúk jöjjenek. Azokat úgy a fiúk ki is közösítették, tehát nem is igazán engedték az idegen fiúkat. Szerintem volt egy ilyen harc köztük, hogy nem igazán engedték be. Tehát mindenki igyekezett, hogy innen, a faluból válasszon magának párt, mert jobban ismerték egyik a másikat, meg szerintem valahol biztos pont. Tehát a családok jobban ismerték egymást. Akkor autó sem volt olyan sok, nem igazán tudtak eljárni a szomszédos*

101 Főként azoknál a fiataloknál volt fontos a faluban házasodni, akik nem mentek a városba egyetemre, és nem másutt dolgoztak, tehát tudták, hogy otthon kell keresse a kenyerét. Akik már máshol éltek, azokról tudták, hogy nem feltétlen fontos ez a feltétel.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

faluba. Praktikusság is, mert nagyon kevés autó volt a faluban, és nem volt az jellemző, hogy most átjárjanak a szomszéd faluba. Lehet, nem is ismerték úgy a lányokat a szomszéd faluból emiatt sem. (P. I.)

Napjainkban már ez a norma kezd lazulni, és már nem bánják a szülők, hanem megértik, ha gyermekük más településről választ jövendőbelit, erről így vélekedett az egyik interjúalanyom:

Ez felfogás kérdése, szerintem ilyen probléma nincsen itt, ha jól van a gyerek, akkor nincs probléma. Van, aki innen ment ki Magyarországra és jól vannak, van munkahelyük, jól élnek, tehát jó életvitelt élnek, nincs probléma. De tudok egy lányt, aki egy évvel kisebb nálam, Budapestre ment, haza szoktak jönni gyakran, de nem szólja meg senki érte, mert jó megélhetősége van, nagyon jól el van helyezkedve, be van illeszkedve. Van egy idősebb fiú is, aki körösfői, a lány magyarországi, Pesten laknak, három gyerekük van, nagyon jól vannak, haza szoktak jönni a szülőkhöz. Mondjuk egyes fiú a biztos szülők lehet gondolták, hogy egy szem fiú gyermek és az is elment otthonról, de ha a szülő látja, hogy jól van, tehát megtalálta a helyét, szép családot kialakított magának, akkor miért, nem kell siránkozni, amikor tudnak hazajönnek, mai világban van Skype, telefon, már úgy tudunk beszélni, hogy látjuk egymást, nincs ezért megszólás. A nagyon idősek lehet, hogy rosszabbul fogják fel. Lehet, ha én is elmennék, akkor lehet a nagymamám mondaná, hogy jaj fiam elmész, nem látlak olyan sokat. A mai világban, például Kolozsvár sem távolság, sőt mondhatjuk, hogy Budapest sem távolság, 6 óra, autó van, szóval nem sopánkodnak itt az emberek. (P. Cs.)

Az idézett szövegekből egyértelműen látszik, hogy Körösfőn a faluközösségen belül az endogámiára való törekvés megvolt, ami meghatározta igen sokáig a párválasztást. Ez nem azt jelenti, hogy más faluból egyáltalán nem választottak párt, sőt számos eset volt rá. Ezt bizonyítják a körösfői családkönyvek is, például 1850–1914 között 438 házasság köttetett Körösfőn, amelyből 68 volt lokálisan exogám, ez 15,52%-ot jelent. Ennek értelmében 5 új asszony, és 63 férfi került a körösfői egyház nyilvántartásába a környező településekről: Nyárszó, Magyarfenes, Sárvásár, Damos, Bikal, Bánffyhunyad, Magyarvalkó, Nagypetri, Sztána, Magyargyerőmonostor, Vista, Nagykapus, Zsobok, Szentkirály, Inatelke, Kispetri, Mákó, Tordaszentlászló, és Kolozsvár (Pozsony 2023: 5). A körösfői esketési anyakönyvben például 1965 és 1975 között 121 esketés van nyilvántartva, abból 34 volt exogám, és szintén az utóbb említett falvakból házasodtak be Körösfőre.[102] Nyilvánvaló, hogy az utóbbi harminc évben mindez változott, az utóbb felsorolt párválasztási kritériumok fellazultak. Esetleg azoknál a családoknál maradt meg napjainkban az endogámiára való törekvés, akiknek a gyermeke a családi műhelymunkában, kereske-

102 Forrás: *Keresztelési, esketési, temetési anyakönyv* (1962-től), 1–15.

delemben részt vállal, és otthon szeretne maradni. Tehát ebben az esetben praktikussá és előnyössé válik, ha a jövendőbeli is falubeli, hiszen akkor ismeri a körösfői életmódot, mentalitást, akár be tud kapcsolódni a családi vállalkozásba is. Az egyik 34 éves körösfői interjúalanyomnál tapasztaltam azt, hogy vannak napjainkban is olyanok, akiknél fontos szempont még mindig a falun belül való párkeresés. A következőt nyilatkozta a fiatalasszony:

> *Hasonló felfogás. Például az én esetben az a hasonló, hogy mindkettőnk családja a kereskedelemmel foglalkozik. Talán az, hogy jobban ismered, együtt nőttök fel, együtt játszol, a családot is csak ismered. Nem ez az első szempont, mondjuk volt olyan, hogy aki ismerte a családot és mégis csalódott benne. Az én esetemben mindkét család a kereskedelemmel foglalkozott, tehát egyféleképpen gondolkozunk. Egy esküvőt is könnyebb összehozni, mert tudjuk, hogy egy fajta szokás van. Nekem is van barátnőm, aki más faluból házasodott, és a két falu szokását nehéz összehangolni, kicsit össze kell egyeztetni.* (P. Cs.)

Nem utolsó szempont az sem egy ilyen esetben, hogy a helyben maradt körösfői fiatalok számíthatnak szülői segítségre, később a családalapítás során a nagyszülők általi gyermekfelügyeletre is.

A házasságok rendkívül ritka esetben végződtek válással (Fónagy 2023: 136),[103] még napjainkban sem jellemző a válás Körösfőn.[104] A hagyományos gazdaság, a munkamegosztás, a közös vagyon és otthon, valamint a közös gyermekek felnevelése lehetetlenné, legalábbis nagyon nehézkessé tette azt, hogy egy házaspár csak úgy elváljon. Interjúbeszélgetéseim során többször rákérdeztem arra, hogy mi történik a hozománnyal és az esküvőn szerzett vagyonnal válás esetén. Erre a kérdésre szinte nem is tudtak választ adni, mert nem igazán volt előttük példa erre. Egy-két esetről tudtak az interjúalanyaim, a vagyon elosztását ilyenkor a falu íratlan szabályai szerint hajtották végre: mindenki azt vitte magával haza, amit vitt a házasságba.[105] Ennek értelmében, amennyiben a nő ment a férje otthonába lakni az esküvő után, akkor a nő minden hozományként kapott tárgyat, vagyont hazavitt. A férfi maradt a házban azokkal a tárgyakkal, amelyet ő maga vitt a házasságba. A közös kasszán lévő pénz osztozásán lehettek fennakadások és viták, de nem meséltek olyan esetről, amelynél ügyvéd közbeavatkozásával osztozott volna a váló házaspár. A szólásfüzet alapján ki lehetett számolni, ki mennyi pénzt kapott az esküvőn[106], ezért ez jó

103 Vö. „A parasztságnál a család és a gazdálkodás egysége miatt az előbbi felbomlasztása a gazdaság ellehetetlenülésével fenyegetett, ezért ritkán fordult elő."

104 Károly Károly körösfői lelkész is megerősített ebben, hiszen a ő és a kántor számontartják a faluban történt válásokat, sőt a tiszteletes úr fel is jegyzi azokat. Elmondása szerint valóban nagyon elenyésző a válások száma Körösfőn.

105 A lakodalomkor ajándékozott pénznél külön számolták, és külön tartották nyilván a menyasszony és a vőlegény vendégeitől kapott összeget.

106 A menyasszony és a vőlegény külön-külön kaptak ajándékot az esküvőn, amit a szólásfüzetben vezettek.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

irányadó volt a vagyon igazságos elosztásakor. Egyik adatközlőm így fogalmazott: *A vagyon nagyon összetart.* (K. É.) Ráadásul, ami még nagyobb kontrollt és nyomást gyakorolt minderre, az a közösségi norma volt, miszerint szégyen és elfogadhatatlan a házasság megszentségtelenítése, felbontása (Örsi 1990: 211). Erről a következőképp nyilatkozott az egyik férfi adatközlőm:

> *Sok ilyen eset volt, hogy összerakás volt, aztán ott minden volt, csak szerelem nem. Akkor a férje utána vagy félrecsatangolt, vagy mit tudom én, de a család az ment. Mert abban az időben válás az nem volt, nem volt szabad válni. Bármi történt a családban, válás az meg volt tiltva. Abban az időben, ha valaki elvált a '80-as években az, az 100-ból egy eset vagy kettő. Mert ki kellett bírni, akármi történik, inkább el kellett nézni, nem, a válás nem jöhetett szóba. Utána a '90-es években, a modern világban, most már, ahogy mondják, most már ez, van úgy, hogy tíz év alatt kétszer is elválik. Sajnos.* (M. I.)

Az idézett szövegekből egyértelműen látszik, hogy Körösfőn hosszú időn keresztül meghatározó volt a faluközösségen belüli, lokálisan endogám párválasztásra való törekvés. Ez azonban nem jelentette azt, hogy más településről egyáltalán nem választottak házastársat. A lokálisan exogám házasságok térbeli irányultsága ugyanis nem volt véletlenszerű: a párválasztás elsősorban a környező, szorosabb társadalmi kapcsolatban álló kalotaszegi települések felé irányult.

Ez a gyakorlat jól illeszkedik a Balogh Balázs és Fülemile Ágnes által Kalotaszegen feltárt házassági kapcsolatrendszerhez. Vizsgálataik szerint a házasodási kapcsolatok alapján a tájegységen belül különböző mikrotáji kapcsolathálók rajzolódnak ki. Felszeg és Alszeg esetében különösen sűrű, területileg összefüggő kapcsolathálóról figyelhető meg; a történetileg legrégebbről igazolható nyugati kistájak házassági kapcsolatrendszerét a szerzők kompakt struktúraként jellemzik. Ezzel szemben Kalotaszeg keleti területein a házassági kapcsolatok térszerkezete diffúzabb képet mutat. A felszegi falvak közötti házasságok tehát nem egyszerűen a falusi endogámia alóli kivételekként értelmezhetők, hanem egy tágabb, mikrotáji kapcsolatrendszer részeként is. (Balogh–Fülemile 2004: 9–50, 2023: 26–66.)

A körösfői adatok ezt a kapcsolatrendszert jól szemléltetik. A körösfői családkönyvek szerint 1850 és 1914 között 438 házasság köttetett, amelyek közül 68 volt lokálisan exogám, ami az összes házasság 15,52%-át jelentette. A más településről érkező házasfelek jelentős része a környező kalotaszegi falvakból – többek között Nyárszóról, Sárvásárról, Damosról, Bikalról, Magyarvalkóról, Magyargyerőmonostorról, Sztánáról, Nagypetriből és Zsobokról – érkezett. A lokális endogámia mellett tehát egy olyan, Felszeg és a vele szoros kapcsolatban álló települések felé irányuló párválasztási tér is kirajzolódik, amely összhangban áll a Balogh-Fülemile által leírt kompakt házassági kapcsolathálóval (Pozsony 2023: 5).

Család

A történeti család- és háztartáskutatások arra figyelmeztetnek, hogy a paraszti család- és háztartásszerkezetet nem lehet egységes modellként értelmezni. Andorka Rudolf és Faragó Tamás kutatásai szerint a magyarországi paraszti társadalom esetében nem tekinthető általánosnak az a korábbi feltételezés, amely szerint az iparosodás előtti időszakban mindenütt több házas családot és több generációt magában foglaló nagy háztartások lettek volna jellemzőek. A háztartások nagysága és összetétele területenként, társadalmi csoportonként és időszakonként is eltéréseket mutatott (Andorka–Faragó 1983, 1984). Ennek figyelembevételével a következőkben a Körösfőn feltárt család- és háztartásszerkezetet nem általános paraszti modellként, hanem a helyi társadalom sajátosságaként értelmezem.

Körösfői társadalomban egészen a 21. századig a *nagycsalád* modellje jellemezte a családok szerkezetét. Ez azt jelentette, hogy egy fedél alatt élt több, három vagy négy generáció. A körösfői református családkönyvek azt mutatják, hogy a második világháborúig a sokgyermekes családok domináltak, majd az 1962-es kollektivizálás és az iparosítás következtében alakult ki a kétgyermekes családi modell (Pozsony 2023).[107] Az 1960-as években igaz az, hogy többen neveltek csak egy gyermeket. A nagycsaládban a családtagok közösen vezették a családi gazdaságot, a munkafolyamatokat megosztották egymás között, általában egy háztartást vezettek (Morvay 1981: 14). Egyik körösfői asszony így mesélt erről:

> *Volt úgy, hogy három szoba, akkor egyben laktak a fiatalok, sőt még a nagyszüleink idejében, sokszor elmondják, egy nagy-nagy szoba, lehet, nem volt akkora, mint itt ez a kettő, amiben bent volt még a benti kemence, és hogy ott három család is lakott. Tehát külön ágya volt a fiataloknak egyik kis sarokban, tehát jellemző volt még abban az időben, hogy három generáció lakott abban a nagyszobában. Tehát annyira nagy volt a szegénység.* (P. I.)

Ezen belül is *patriarchális* nagycsaládokról beszélhetünk egészen a 20. század közepéig, amelyben közös őstől származó férfiak élnek együtt feleségükkel (Morvay 1980). A klasszikus néprajzi szakirodalomban arról olvashatunk, hogy a nagycsaládnak van egy feje, aki leggyakrabban a rangidős férfi (gazda), ő irányítja a családot, az ő szava érvényesül legtöbbször. Körösfő esetében a 20. század derekától ez a norma változni látszik, és a körösfői társadalom anyajogúvá vált, ami napjainkra is érvényes. Az állapítható meg az interjúalanyok narratívái, valamint a jelenkori megfigyeléseim alapján, hogy a körösfői családokban nincs szembeötlő hierarchia. Tehát a család női és férfi tagjai egyenjogúak, a nőknek is van szavuk, sőt több családról tudok, ahol a nők irányítják a család ügyeit. Ennek oka a körösfői életmódban keresendő. Már a 20. század elején aktívan pénzkeresők a körösfői nők, feladatuk nem csupán a háztartás-

107 Forrás: *A Körösfői erdélyi református egyházközség Családkönyve* (1884-től), *Keresztelési, esketési, temetési anyakönyv* (1962-től).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ra, a gyermeknevelésre és kerti munkákra korlátozódik, hanem varrnak, fát faragnak, árulni járnak, kereskednek, munkát szerveznek. Tehát a nő munkája éppen akkora anyagi bevételt jelenthetett, mint a férfié, sőt volt eset, hogy a varrással több pénz került a házhoz. Egyik adatközlőm arról mesélt, hogy volt olyan időszak, amikor a varrás annyira „*ment*”,[108] hogy egy férfi megtanult a feleségétől varrni (K. É.). Sőt, számos esetben az asszony több pénzt kereshetett, ha például nyáron elment a tengerpartra árulni, a férje pedig addig otthon dolgozott a műhelyben és a földeken. Ennek köszönhetően a körösfői nők a családfenntartás alappillérei voltak, emiatt a szavuk is többet ért, és akár irányíthatták a családi kassza forgalmát is. Vasas Samu *A kalotaszegi gyermek* című munkájában külön fejezetet szentelt a Kalotaszegen tapasztalt társadalmi rendszernek – a *matriarchátus*nak – a leírására. A szerző a matriarchátus kialakulását a kalotaszegi férfiak távoli munkavégzéséhez köti, amelyet a következőképp fogalmaz meg kötetében: „Kalotaszeg gyenge termőerejű földjei, köves-kopár oldalai már korán, a múlt század vége tájáról a férfiakat arra kényszerítették, hogy a földművelés mellett más kereset után nézzenek. A kupeckedés, mészégetés, majd a vasútépítés, végül pedig a fafaragás kötötte le energiájukat. Munkájuk nagy részét otthonuktól távol végezték, s csak hetente egyszer vagy még ritkábban látogattak haza a keresettel. A férfiak manapság is a városok ipara foglalkoztatja, de most már lakóhelyükhöz közelebb dolgoznak. Ingázó munkások, akik naponta este munka után hazatérnek családjukhoz. A férfiak távollétében az otthon vezetése és a család életének szervezése fokozatosan az asszonyok kezébe csúszott át.” (Vasas 1993: 17–18.) Fél Edit Martoson végzett kutatásai alapján megállapítja, hogy a kupeckedés, piacozás kifejezetten női munka volt a 20. század első felében, ha férfi végezte ezt, akkor *asszonyember*nek gúnyolták őt (Fél 1944: 5). Körösfő esetében nem volt negatív a megítélése annak a férfinak, aki eljárt árulni, és mint láthatjuk, hogy a különböző munkafeladatok nem szerinti eloszlása sem különölt el annyira szigorúan, hogy kategorikusan ki lehessen jelenteni, hogy egy adott feladatot csak nő, vagy férfi végezhet.

Körösfő esetében nyilvánvalóan Vasas Samu megállapítása – miszerint az otthon maradt nők váltak döntéshozókká – elősegítette az anyajogúság kialakulását. Terepkutatásom során viszont azt is tapasztaltam, hogy sok esetben a pénzkeresés megoszlása szerint válik egy család patriarchálissá vagy matriarchálissá. Ez alatt azt értem, hogy azon családtagnak van a legnagyobb szava a családban, akinek a kezében összpontosul a kereset, aki a legjobban keres, és akinek a családon belül betöltött munkatevékenysége nélkül nem élne meg – vagy nem olyan színvonalon – a család. Mindezt sokkal árnyaltabban kifejezi egyik adatközlőm, akitől megkérdeztem, hogy milyen joguk van a nőknek a családban, igaz-e, hogy családirányítók? Ekképpen nyilatkozott:

> *Én azt tudnám mondani, magamból kiindulva, hogy én háziasszony, anya, munkásnő, sofőr, futár, eladó a kapuban szinte egyszerre kellett legyek. De nem nagyképűség. Szinte egy fél nap alatt ezeket a funkciókat betöltöttem.*

108 Voltak bedolgozók, akik otthon elkészítették a varrást (írásos vagy vagdalásos hímzéssel készült lakástextíliák), valaki felvásárolta azokat, majd – főként – Magyarországon eladta.

> *Sokszor elgondolkoztam rajta, de nem tudok más magyarázatot, csak hogy nagyok az igények, és ez megköveteli, hogy a nők sokkal többet kell vállaljanak magukra. Gondolom, hogy a háborúk miatt sokan özvegyen maradtak, sok gyermekkel. Mezei munka, család, jószág, varrással a kenyérkereset. Mesélték pestiek, hogy Szentkirályon nyaraltak, és nem tudták feldolgozni, hogy egy asszony mennyi mindent csinált egy nap, amíg ott voltak. Rá voltak utalva, az emberek eljártak dolgozni, az asszonynak otthon maradt gazdaság, család stb. A varrással kerestek, árulással kerestek, gondolom, hogy ez egyenjogúvá teszi őket. Ahol a férfi jobban keresett, ott azért inkább ő dirigált. Szóval műhelyben, árulásban, mezei munkában egyformán hajtott az asszony is.* (K. É.)

A 2000-es évektől pedig megfigyelhető az is, hogy az iskolázottság is meghatározza a nők szerepét a családban, ha például a feleség iskolázottabb, mint a férje, akkor gyakran adódott, hogy a nő akarata érvényesült jobban.

Körösfőn az utóbbi ötven évben tapasztalható ebben egyre gyorsabb ütemben való változás, mivel a városba vándorolt körösfői fiatalok zömmel nukleáris[109] családban élnek (Molnár E. 1997: 188).

Az 1960-as évek előtt Körösfőn hagyományosan a nagycsaládok egy fedél alatt, zömmel háromosztatú parasztházakban éltek. Az 1970-as évektől kezdődő építkezési hullám (Miklósi-Sikes 1999: 86–87) (pénzhez jutás következtében) lehetővé tette azt, hogy a generációk külön szobákban, vagy külön lakrészekben éljenek. Főként kétemeletes házakat építettek mesteremberekkel kalákában, vagy a meglévő régi házat toldhatták meg másik épülettel. Az 1970-es évek közepétől tehát egy portán élt a többgenerációs család, viszont szeparáltabban: külön háztartást vezetve (külön főztek), külön bejáratú lakrészekben lakva. Az is jellemző volt erre az időszakra, hogy egyre jobban megadták a körösfőieknek a hivatalos árusításra vonatkozó engedélyt, így ahogy a lakodalom megvolt, a fiatalok szakítottak a szüleikkel való közös kereskedelemmel, és ők is külön engedélyt váltottak ki, külön árultak, külön kasszán voltak. Ennek értelmében a nagycsaládra jellemző közös gazdálkodás megbomlani látszott az 1970-es években, viszont az árult kézműves portékákat gyakran továbbra is közösen készítették el a portájukon lévő közös műhelyben. Például a kenyeret a két generáció külön süthette meg az 1960-as években: *Hát én, hogy mondjam, külön az enyémet, külön anyósomék, annyi, hogy egy kemencébe tettük bé.* (P. E.) Napjainkban pedig alapvető, hogy a fiatal házasok külön lakrészben, vagy külön házban lakjanak szüleiktől, nagyszüleiktől, minden család ennek elérésére törekszik. Egyik adatközlőm, akinek a 2010 körül volt a lakodalma így mesélt erről:

> *Itt ezt a házat, anyósom és após építette, tehát újonnan van épülve, ez nem régi ház. Amikor az én anyósom férjhez jött, nem ide jött férjhez, hanem a*

109 A család magját a szülők és a gyermek vagy gyermekek alkotják. Egy háztartásban élnek, rajtuk kívül nincs más család, akikkel osztozni kéne az otthonon.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

szomszédba, a pont mellettünk lévő szomszédban. Tehát az apósom nagyszüleje az a szomszédban lakik, mivel volt ott még testvér, vannak ott négyen, három fiú és egy lány. Ők ezt a telket megvásárolták és ők erre építkeztek '89 után, akkor lehetet, hogy az ember jobban keressen és építkezzen. Itt a férjem lakott a szüleivel együtt, ők laknak az egyik szinten, ami épp fölöttünk van, és mi lakunk a legfelső szinten, azt teljes mértékben mi használjuk, az nekünk van berendezve. Az anyósoméknak is külön be van rendezve, külön fürdő, külön konyha, hálószoba, vendégszoba és így egy házban lakik a két család, egy udvaron vagyunk. A legtöbben azért így egy udvarba mennek. Valaki hátra építkezik, vannak olyanok. Ezt így építették föl. Ha itt van ez a kirakat, ezért felborította kicsit ezt, mert anyósom le kellett költözzön, hogy közelebb legyen a bolthoz, ezt napi szinten kell lesni, kint kell lenni. De azért külön, nekünk is megvan a szintünk, és nekik is megvan külön. Úgy rendezik be többen, hogy a fiatalok külön tudjanak lenni, külön konyhával, az ő kis életük legyen külön és külön a szülők. Nem mindenhol van ilyen nagyon hatalmas ház, akkor úgy szokták, hogy a szülő, akkor a melléképületet elkészíti magának és akkor a szülő megy oda le és hagyja a fiataloknak a nagyobb részt a házból. Nagyon sok helyen így van, nálunk ez másképp van, de sok helyt így van. (P. Cs.)

Ahogyan a lakodalomról szóló fejezetben volt róla szó, a körösfőieknél az volt a szokás, hogy a házasság után az újasszony a férjéhez költözik. A hivatalos esküvő után a nő a férje családi nevét veszi át, a lánynevét elhagyva. Körösfőn a ragadványneveket mai napig használják, mivel elég sok azonos nevű ember lakik a faluban, ezért a ragadványnévvel azonosítják be őket, sőt a szólásfüzetekben is odaírják a *csúfnevüket*.[110] Például Péntek Éva nevezetű nő több van a faluban, így az édesapja révén örökölt ragadványnévvel különböztetik meg egyiket a másiktól, például „depó Évi". Láthatjuk tehát, hogy a ragadványnév esetében megmaradhat a leánykori változat.

Az a tendencia, hogy a lány a fiúhoz költözik lakodalom után, azoknál a pároknál valósul meg rendszerint, akik körösfői születésűek és a faluban élnek. Ha az egyik fél más településről származik, akkor kevesebb az esély a helyben maradáshoz, és ahhoz, hogy a körösfői fiú házánál kezdjenek közös életet (természetesen erre is van példa).

110 Csúfnévnek mondják Körösfőn a ragadványnevet.

Esettanulmányok

Ebben a fejezetben külön-külön eseteket mutatok be, amelyek közelebb vezetnek minket a házasságkötéshez kapcsolódó ajándékozások és a kölcsönös segítségnyújtások megismeréséhez. Összesen három generáció házasságkötésének körülményeit fogom leírni. Az első generációnak az 1960-as, a másodiknak az 1980-as, a harmadiknak pedig a 2000-es évek elején volt az esküvője. Reprezentatív mintavétellel (Babbie 2001: 205) három generáción belül egy-egy személy narratíváját szemléltetem és vizsgálom: mindhárman körösfői származásúak, műhelymunkával és kereskedelemmel foglalkozó családból származnak, életvitelük és életstratégiájuk nem mutat nagy eltérést a saját generációjukhoz tartozó többi körösfői lakosétól.

Továbbá a kutatásom kezdetén még nem határoztam el, hogy esettanulmányokkal szemléltetek a disszertációmban, az akkori terepmunkám során igyekeztem minél több emberrel beszélgetni, így sikerült legalább tucatnyi körösfői lakossal interjút készíteni. A kutatásom második fázisában kristályosodott ki, hogy érdemes lenne bemutatni néhány falubeli ember történetét (Kisdi 2012: 35–36).

A kötetemben elsősorban azoknak a narratíváit mutatom be, akik a leginkább árnyaltan, gazdagon mesélték el élettörténetüket, azon belül is a házasságra lépésük körülményeit. Érdekesség az esetek szemléltetésénél, hogy főként nők szerettek beszélni a házasságkötés és az ajándékok témájáról, valaki kifejezetten nagy élvezettel, lelkesedéssel nosztalgiázott. Miközben a férfi interjúalanyaim zömmel közömbösek voltak a téma kapcsán, főként, ami az ajándékokat illeti (ennek okát majd az összefoglalásban kifejtem). Ennek ellenére egy férfi interjúalany is felszólal majd az esettanulmányban.

Igyekeztem olyan alanyokat választani, akik kissé eltérő élethelyzetben vannak, így szólaltatok meg olyan személyt is, aki például elszármazott, más faluból *szöktették*, vagy aki a házasságkötés előtt állapotos lett. Úgy véltem, ha csak olyan személyeket mutatok be, akik a hagyományosnak számító körösfői életet élik, tehát a faluban élnek, kereskedelemmel, kézművességgel foglalkoznak, és együtt laknak családjuknak több generációhoz tartozó tagjával, sőt még a lakodalmuk is a hagyományos normát követte, akkor lehetséges, hogy torz képet festett volna le Körösfő társadalmáról és a vizsgált témáról.

Ebben a fejezetben fogok a legtöbb alkalommal idézni az interjúalanyaimtól, mivel az ő elbeszélésük érzékletesebben fejez ki egy-egy történetet és társadalmi jelenséget. Lesznek olyan alanyok, akikről kevesebbet írok és akiktől kevesebbet idézek, ez attól függ, hogy amikor interjúztam velük, mennyire részletesen válaszoltak a kérdéseimre. Ez nyilván emberfüggő is, mert volt olyan, aki csak pár szóban, mondatban válaszolt, és volt olyan is, akit szinte kérdezni sem kellett, mert részletgazdagon beszámolt mindenről.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Felhívom a figyelmet arra, hogy az esettanulmányok nem kizárólag arról számolnak be, hogy az esküvő során milyen ajándékok és segítségnyújtások voltak, valamint nem számszerűsített kelengyeleltár lesz, hanem a meginterjúvolt személyek életkörülményeit, számukra említésre méltó mozzanatokat, pillanatképeket is bemutatja. Ennek oka, hogy mind társadalmi, mind lélektani szempontból jelentősnek tartom az adott szituációt, élethelyzetet is ismertetni, hogy lássuk a fő témák beágyazottságát az adott kontextuson belül.

Mihály (Annók)[111] Piroska és Mihály (Pál) János esete

Családi háttér, leányélet

Mihály (Annók) Piroska az 1941-es esztendőben született Körösfőn négygyermekes család harmadik gyermekeként a Kiskőszirten (*2. kép*). Leánykori vezetékneve Kovács, a ragadványneve pedig Annók. Piroskának két nővére volt, a középső testvére és közte 14 év korkülönbség volt, „*későre születtem*", ahogyan ő fogalmazott. Szülei földműveléssel foglalkoztak, emellett édesapja, aki 1895-ben született, úgynevezett *kollekciós dobozokat*[112] és *garnitúrákat*[113] készített, eladásra. Akkoriban még Csehszlovákiába is elment dolgozni, ahol jellemzően bútorfaragással bízták meg őt. Piroska így emlékezett vissza az édesapja által mesélt régi világra:

> *Ők sokan voltak testvérek, hát akkor elég gyenge család volt, mert ugye sok gyerek volt. Sokan meghaltak kicsi korban is, de sokan maradtak élve is. Úgyhogy elég sokan voltak testvérek, csak akkor mesélte, hogy olyan szegény világ volt, hogy hát egy évben egy disznót tudtak vágni. Most el lehet képzelni, hogy azt az egy disznót elosztani egy évre annyi gyermeknek.* (M. P.)

Piroska édesanyja a háztartást vezette, gyermekeket nevelt, a veteményeskertben és a mezőn dolgozott, az állatokat *rendezte,*[114] fejt, szőtt, font és varrt is: *Az asszonyok akkor inkább a háztartással foglalkoztak, mert ugye a férfiak, ha mentek dolgozni jobbra-balra, akkor ők otthon kellett a gyerekekkel legyenek.* (M. P.) Amikor Piroska is nagyobbacska volt, akkora az édesanyja is útra kelt, hogy a varrásait eladja, legtöbbször Budapestre utazott vonattal:

> *Budapestre, igen, akkor már aztán a kézimunkát így vettek másoktól is. Vettek másoktól is kézimunkát, s akkor elvitték oda, s volt ismeretség, ami alapján megvolt a kapcsolat, hogy egyik adta a másiknak a címet. S akkor*

111 Zárójelben a ragadványnevet írom, amelyet apai ágról örökölnek az asszonyok.
112 Kollekciós doboz: körösfői kézműves termék volt, faragással díszített doboz.
113 Garnitúra: Körösfőn készített a bútoregyüttes volt, amely hatszögű kisasztalból és székekből áll, felületük mélyfaragással díszített.
114 Állatokat rendez: ellátta az udvarukban lévő jószágokat, majorságot.

volt rendelés is, hogy mit kellett varratni, s vitték ki… Orvosok, vagy ilyen iskolázott emberek vásároltak tőle… Akkor már aztán a gyerekek vigyáztak egyik a másikra, ahol úgy volt. Hát igen, mert Körösfő általában evvel foglalkozott. Körösfőn, mert itt a föld szegény volt. Nem volt nagyon termő, és valamerre muszáj volt, hogy menjenek, hogy egy kicsit pótolják. (M. P.)

Piroska nagyobbacska gyermekként már bekapcsolódott az otthoni munkákba: besegített édesanyjának a háztartásba, font, szőtt és varrt. Az utóbbi tevékenységet ötéves korában kezdte el tanulni, és ez töltötte ki a lánykorának nagy részét, mivel a stafírungját elő kellett állítania. Erről így mesélt:

Hát, ez úgy történt, énnekem még volt két nővérem. Az volt az igazság, s ők, ami java része volt, elvitték. Mert én később születtem, 14 évre születtem a többiek után. S akkor azt is mondták, én úgyis megyek iskolába, s úgyse kell a stafírung, meg mit tudom én… jól tanultam, s akkor szerettem tanulni, és úgy volt egész kicsi kortól, hogy elmegyek. S el is mentem, már felvételiztem, és közben édesanyám beteg lett, s megsajnáltam, s visszamaradtam. És akkor hát kellett a hozomány, úgyhogy persze, akkor ki kellett varrni a hozzávalókat. Abrosz, lepedő… Rengeteg, rengeteg munkával járt. Minden szabadidőt. És akkor még plusz a kendermunkát is csináltam, mert a vászondolgok is kellettek akkor. A szekrénybe tették be, hogy lássák, hogy na, több mindene van. Úgyhogy kendermunkával is foglalkoztam, nyűttem, úgy mondták akkor, mikor szedték ki azt a kendert, azt nyüvésnek mondták… Volt igen, direkt kenderföld, ilyen kisebb parcellák, olyan két-három. Hát, általában megvolt minden családnak, és akkor nyűttem, és akkor el kellett aztat áztatni a tóban, azt a kendert. Mikor megázott, akkor elvittük a patakra, kimostuk, azután ki kellett terítni, hogy száradjon meg. Mikor megszáradt, akkor el kellett csapni, tilolni, hehelni, úgyhogy sok munka volt véle. Utána megfonni és szőni. Hát, akinek módja volt, maga teremtette… Hát, kellett paplan, meg derékalj, aztat úgy mondták, a derékalj, tollúval volt megtöltve… Hát nem sok maradt édesanyámtól, mert már elvitték a többiek. Elvitték a többiek, úgyhogy ami úgy nekem nagyjából kellett, én kellett kiállítsam. Ki hogy gondolta, kinek hogy volt a módja, vagy kinek mi hiányzott, mi maradt a szülőktől vissza, úgy általában körülbelül… (M. P.)

Piroska elbeszélése szerint tehát lányként az volt a legfontosabb feladata, hogy a kelengyéjének hiányzó elemeit elkészítse, a tanulás másodlagos volt. Mivel nővérei az édesanyjuktól származó hozomány nagy részét már megkapták, ezért neki még többet kellett munkálkodnia az előállításán:

Hát igen, ez volt, ez volt a lényeg. Nem nagyon adtak hangsúlyt a tanulásnak. Volt, aki nem is tudott, úgyhogy az hiába is próbálkozott. De nem, nem

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

is fektettek olyan nagy hangsúlyt a tanulásra, amit az iskolában tanultam, hát valami keveset pótoltam otthon is, de hál' Istennek, hogy fel tudtam hirtelen venni. (M. P.)

Nemcsak az esküvőjére kellett előállítania a kelengyéjét, hanem már a konfirmációra is el kellett készíttetni több rend ruhát.[115] Ezek közül a leglényegesebbek a következők voltak:

- gyöngyös párta,
- bojt,
- fekete csizma (piros szegéllyel),
- kék szőrszoknya,
- bordó szőrszoknya,
- piros szőrszoknya,
- flokkon bordó kis mintás szoknya,
- flokkon zöld rózsás szoknya,
- flokkon zöld leveles szoknya,
- fekete kötény piros pántlikával,
- kétkötéses piros kötény,
- bordó folytatásos kötény,
- bordó szaggatott kötény,
- kék pántlikás fekete kötény,
- fehér kötény piros pántlikával,
- fehér kötény virág mintás hímzéssel,
- gyöngyös váll,
- mellrevaló (báránybőrből, varrott díszítéssel),
- keszkenő (6 darab, abból fele világos földű, fele sötét földű).[116]

A konfirmálás akkoriban inkább szakrális jelentőségű volt, utána nem rendeztek mulatságot sem otthon, sem a kultúrotthonban, így Piroska konfirmálása is egyszerű volt:

Hát régen nem volt arra mód, hogy olyan nagy ünnepségeket csináljanak, hanem inkább családi színvonalon ment minden. Mondjuk, egy konfirmálás is nem volt, hogy bálok legyenek. Esetleg az elsőt, a keresztszülőt, ha meghívták egy ebédre, s a testvéreket. Nem volt, hogy összeszedtek barátokat, meg mit tudom én. (M. P.)

Hát volt a kék szoknya és a fekete kötény, ami piros pántlikával volt. Kétkötéses, inkább olyan bordó vagy piros. Volt, amelyik egész folytatásos volt, vagy megszaggatott. Nekem csináltattak másikat, de mondjuk, nekem a

115 Konfirmáció után nem sokkal már férjhez is mehetett a lány akkoriban, ezért a konfirmálásra már a hozomány nagy része el volt készítve.

116 A viseletdarabok részletesebb leírása, anyagának és díszítésének magyarázásához (vö. Péntek J. 1979: 98–119).

> *testvérem tudta csinálni, és sok mindent varrt meg belőle… Hát, abban az időben már Magyarországról hoztuk be a pántlikát. Mert én magyar világba születtem, és akkor már úgy, ami olyasmi volt, úgy szereztek már nagyjából. Elég drága volt, az mindig drága volt. És nem is Magyarországról, hanem inkább Csehszlovákiából hozták… A pártához a gyöngyöt az szerezte, aki csinálta a pártát. Ott Sárvásárt volt egy asszony, aki csinálta, avval foglalkozott. Nekem az csinálta. Akkor kellett a váll, amelyiknek itt ki volt varrva, itt fent vállánál így össze volt húzva, nekem olyan is volt, meg volt a két rendes, ami lejött egész könyékig, még könyéken alul, olyan is volt, az maradt édesanyámról.* (M. P.)

Az otthoni munkán kívül Piroska, ahogyan a többi fiatal lány is, eljárt a fonóba, a varróházba, ahol tovább varrhatta a kelengyéjének darabjait. Minden utcában volt egy-két fonó, mindig megbeszélték a fiatalok, a szüleikkel egyeztetve, hogy éppen kinél lesz. A fiatalok itt ismerkedtek, beszélgettek egymással, a fonó utolsó napján pedig a házigazda megvendégelte őket édes főtt szemes máléval, amit közösen fogyasztottak el. Így mesélt erről Piroska:

> *Télen jártunk fonóházba. Akkoriban az úgy volt, egy hétig jártak egyik házhoz, akik voltak, a lányok, azok egyik hétig mentek egyik helyre, másik héten mentek a másik helyre. Minden utcában megvolt a saját. Utca szerint, meg volt úgy, hogy két fonó is volt. Volt egy kisebb csoport, volt egy nagyobb csoport.* (M. P.)

A fonóházon kívül a fiatalság bálba, és nyáron az útra járt:

> *Akkor nyáron jártunk az útra, akkor nem volt ilyen forgalom. A malomtetőre, úgy mondták, mert ott volt egy malom régen. Sárvásártól, ahogy jön ki, ott volt régen a malom. Most már nincs meg, csak a helye, és egész odáig elment a fiatalság, lassan elgyalogolt, találkozott egyik a másikkal, ott elbeszélgetett, s akkor estefelé jöttünk haza.* (M. P.)

Udvarlás, lánylopás

Piroska a férjével, Mihály Jánossal is ezeken a közösségi alkalmakon találkozott az 1950-es évek második felében. János egy másik utcában, a Kőszirten lakott (Veres utca), úgy tudatta az udvarlási szándékát Piroskával, hogy a fonók után hazakísérte őt, valamint bálok alkalmával elkísérte őt a táncba, és ha véget ért a mulatság, akkor pedig hazakísérte: *Hát a fonóból is, bárhol tánc volt, akkor annak híttuk, és akkor onnét, ha már egyezkedtünk együtt, akkor már oda kellett kísérni. Megvolt az ismeretség.* (M. J.) Az udvarlás során Piroska zsebkendőt ajándékozott kedvesének, amelyet János ingjének vagy zakójának mellzsebébe helyezett, ezzel jelezte, hogy komoly *szeretője* van.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

János is gazdálkodó, kézművességgel és kereskedelemmel foglalkozó családból származik. 1937-ben született, ő volt a középső gyermek, volt egy nővére és egy húga. Már gyermekként kivette a részét az otthoni munkából, bekapcsolódott a gazdálkodásba, és az édesapjának is segített a műhelyben, például *pulitérozott*.[117] Legényként számos feladat, munka hárult rá, nagyon sokat kellett dolgoznia, mivel két lánytestvére volt, akiknek a stafírungját elő kellett állítani, így édesapjának segített előállítani az árusításra szánt fa portékákat. Édesapjára így emlékszik vissza János:

> *Az édesapám, az eljárt árulni ezekkel a sakkokkal, s ezekkel a székekkel, mindennel ment, mindennel járt. A garnitúrát, dobozokat. A sakkot azután, kicsi hímezett dobozokat csinált. Mindenre nem futta édesapámnak is, hogy csináljon garnitúrát, és vett mástól is, és avval ment ő árulni, viszonteladó volt. Ő eljárt Ploieşti-ra, el Focşani-ba, eljárt mind-mind, s vonatra adták fel az árut. Itt, Hunyadon, Bánffyhunyadon bévitték a szekérrel Hunyadra, ott feladták a vasútra, és akkor vitték oda, meg volt címezve a ládák, minden, hogy hova, ki küldi, minden, és mi van benne. S akkor így ki kellett fizetni a szállítást, s utána elvitték oda az állomásra, s akkor mint az édesapám is ott leváltotta, s akkor ott is volt neki ilyen ház, ahova bé tudott szállni, s oda vitte bé a csomagját, s onnét aztán ő járt falukra. Hát, mint olyan három-négy hétig is odavolt. Hát télen is, nyáron is ment, mindig. Ő evvel foglalkozott. Itthon, mikor hazakerült, akkor volt a mezei munka, s avval.* (M. J.)

1960-ban János katonának vonult, több hónapos szolgálat után, amikor hazament szabadságra, újra találkoztak Piroskával:

> *Az az igazság, hogy ő katona volt, s akkor aztán közben hazajött szabadságra, és én állapotos lettem, s hazajött, s el kellett vegyen. Na, és akkor utána lett meg az esküvő, akkor ugye eljött, elhozott előtte, s akkor utána lett meg az esküvő.* (M. P.)

Piroska és János a társadalmi elvárások és a kényszer szülte helyzet miatt esküdött meg. Nem voltak biztosak benne, hogy valóban össze akarják-e kötni az életüket örökre, ezzel a döntéssel vártak volna még, valamint ahogy szokás mondani, az a *„nagy szerelem”* sem volt meg részükről. Ráadásul Piroska szülei módosabb férjet szántak volna lányuknak. Bár János családja nem volt annyira tehetős, Jánosnak jó hírneve volt szorgalma miatt. Nem volt mit tenniük, János karácsony harmadnapján *elszöktette* Piroskát. Ennek következtében nem volt lánykérés, sem jegyváltás, viszont a lakodalmat 1961 februárjában megtartották, de az nem kétnapos volt, hanem csupán egy.

117 Pulitérozás: politúrozást jelent, ami azt jelenti, hogy borszeszben feloldották a sellakot, és azzal kenték be a fa felületet. Ez esetben a körösfői fa kézműves termékeket. Körösfőn egy labdaszerű ronggyal végezték ezt a munkafolyamatot.

Házasságkötés, lakodalom

A lakodalomnak több szokáseleme elmaradt, ami kijárt volna, ha rend szerint történt volna az egybekelés, mivel gyermeket várt Piroska, így jóval egyszerűbb és „csendesebb" volt az ünnep. A lakodalom előtt pár nappal, csütörtöki napon Piroska kelengyéjét szekérrel átvitték János szülői házába, ahol akkoriban több generáció élt együtt: János szülei, nagyszülei és édesapjának testvére. Az épület hagyományos háromosztatú volt: pitvarból és két szobából állt. A ház kő alapra épített favázas szerkezetű, zsindelyes tetejű, döngölt padlójú volt.

> *Háromosztatú volt, két nagyobb, s egy kisebb. Itt lakott Gyuri bátyám is a belső házban, nagyanyám közbül. A pitarból csináltak még egy kis szobát. S akkor utána mi béköltöztünk abba a kicsibe, ott elől.* (M. J.)

Piroska így emlékszik vissza arra, amikor átköltözött férje családjához:

> *A kelengyét előtte hozták el, amikor volt a lakodalom, az előtte volt, hogy már legyen bérendezve a szoba. S amikor jöttem, hát itt egy nagyon régi ház volt. Lehet egy százéves ház, volt az talán, mert még mestergerendás ház volt.* (M. P.)

A szobában, amit az ifjú pár megkapott, voltak már bútorok: pad, székek, asztal és egy sifon. Piroska és János idejében ökrös szekérrel szállították a kelengyét az új otthonba, az ökrök szarvára násznagykendőt kötöttek, sőt volt, ahol lakodalmi perecet is. Az ő esetünkben ez elmaradt.

A lakodalomra már napokkal előtte elkezdtek készülni. János és Piroska rokonsága segített az előkészületekben, amelyek a következők voltak: tyúk-, disznó- és borjúvágás. Piroska így mesélt az ételek előkészítéséről:

> *Hát, ahol módosabbak voltak, megtehették, akkor fogadtak szakácsnőt, aki nem, meg a családban. Aki rokonság, az csak adott, amit tudott, és segített. Hát bépótolt, de azért mindenki abban járt, hogy akkorra tartson egy pár tyúkot, ami oda szükséges, vagy levágott egy disznót. A rokonság, a testvérek, azok… Előtte odakészítették a hozzávalót.* (M. P.)

Piroska és János a lakodalmat 1961. február 25-én tartották, egy szombati napon. Aznap délelőtt polgári esketés volt, majd eklézsiakövetés a körösfői református parókián. A szertartásokat követően János házánál ünnepeltek

> *Hát a család volt, meg még, akik úgy barátok voltak. Februárban volt, február 25-én esküdtünk, s akkor szerencsére, mondjuk, olyan jó idő is volt, akkor úgy kiderült, hogy még szinte tűz se kellett. És akkor itt volt a külső szobában, mi meg ott aludtunk akkor éjjel, hogy tudjunk templomba menni.* (M. P.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A lakodalmon körülbelül 30-40 fő volt jelen, köztük főként közeli családtagok (szülők, nagyszülők, testvérek, unokatestvérek és azok családjai) rokonok, az ifjú pár keresztszülei és családjuk. János így mesélt az esküvőjükről: *Annyian voltunk, ahányan béfértünk a házba…* (M. J.)

A vendégek érkezéskor (ami kora délután volt) ajándékot hoztak a lakodalomra, az asszonyok egy-egy zománcos edényt, a férfiak pedig egy üveg pálinkát. Így mesélt róla János: *Mindenki vitt pálinkát is. De úgy, hogy üres kézzel nem mentek, mert mindig vittek, pótolták a lakodalmat.* (M. J.)

Piroska és János lakodalmán elmaradt az a szokáselem, amikor az asszonyok a legény és a lány házához viszik és hozzák oda-vissza az edényeket, valamint a násznagykosarak hordása sem volt, ahogy Piroska fogalmazott „*nem volt nagy hurcolkodás*" a két ház között. Ennek oka, hogy Piroska már a lakodalom előtt János otthonába költözött. Emellett megmaradt a násznagyok felkérése: Piroska és János részéről is egy-egy házaspárt kértek fel, akik a szüleik testvérei voltak. Részükre Piroska szülei készítettek násznagykendőket, amely piros színű vagdalásos hímzéssel volt díszítve, és ugyanúgy, ahogy szokás volt akkoriban is, násznagyperecet is süttettek. A rigmusokat, az áldást ugyanúgy elmondták a násznagyok, csak sokkal visszafogottabban, tekintettel arra, hogy gyermeket várt a menyasszony.

A vendégek érkezésük után helyet foglaltak az asztalnál és megkezdődött az *asztalozás*, a közös lakoma. A felszolgált ételekről így mesélt a házaspár:

> *Mikor beültek, akkor tyúkhúsleves, borjúpaprikás, disznópaprikás krumplival. Hát, ez volt. A levesben benne volt a hús, a tyúkhús, és akkor utána adták a paprikást, utoljára adták a töltött káposztát. Aztán a rokonság, a közelebbi, az aztán visszagyűlt másnap, hogy a maradékot elfogyasszák… Ital, az pálinka volt, szeszpálinka, Monopol, megvegyítették vízzel, megvolt, hogy hány fokos volt az a szesz, hogy mennyi vizet lehetett hozzátenni, akkor édes pálinkát… Hát, akinek volt bor, de itt nem volt.* (M. P.)

A lakodalom végén volt a fő ajándékozás, amikor a vendégek családjukkal együtt, sorban odamentek az ifjú pár asztalához, hogy odaadják az esküvőjük alkalmára szánt ajándékot.

> *A végén direkt aztán annyi időt hagytak, hogy mire vége a lakodalomnak, hogy legyen meg a szólás is. A násznagy szól, hogy következik a szólás, akkor ki mennyit akar… Mikor volt a szólás, akkor mindenki adta oda azt az anyagot, amit bírt. Még hogy mondjam, mert mikor nekünk is volt az esküvő, akkor is adtak pénzt is. Ki mennyit elgondolt…* (M. J.)

> *Hát ajándékot, annyira pénzt nem adtak, inkább ilyen edényt vittek akkor, mikor mentek, és vittek ruhaneműt, vettek méterárut, mondjuk, mert akkoriban nehezen lehetett kapni. Pénzt is valamennyit, csak akkor keveset, nem, mint most… Meg a régiek, mondjuk, a szülők szóltak disznót vagy bornyút.* (M. P.)

Szóláskor szokás volt, hogy hangosan mondta a násznagy, hogy melyik vendég mennyi pénzt, vagy milyen ajándékot adott milyen mennyiségben. Piroskáék esetében nem írták fel füzetbe, ennek oka a következő volt: *A mi időnkben nem volt olyan sok, hogy ne tudja az ember.* (M. P.) Ez utóbbi azt jelenti, hogy nem volt olyan sok meghívott és ajándék, hogy azt fel kelljen írni, mert meg tudták jegyezni.

A lakodalom másnapján, azaz vasárnap felkontyolták Piroskát a délelőtti istentiszteletre, és ünnepi viseletben ment a templomba. Az újasszony viseletet örökölte Piroska az édesanyjától, ezek a következő ruhadarabok voltak: *muszuj*, kötény, *fehér nagykendő,*[118] *sapka,*[119] kontykarika (vö. Péntek J. 1979: 80–112). Az istentisztelet után a lakodalmon részt vevő vendégek, főleg a közelebbi hozzátartozók visszajöttek az új pár házához, hogy a megmaradt ételből közösen fogyasszanak, majd közösen elpakoltak, elmosogattak és rendet csináltak.

Ajándékok összegzése

Mihály Piroska és Mihály János egybekelése nem a közösségi norma szerint történt. Ennek meg is lettek a következményei. Egyrészt nem lehetett a templomban az esküvőjük, hanem a parókián eklézsiát[120] kellett követniük. Másrészt a lakodalmuk rövidebb, szerényebb keretek között zajlott: a meghívottak is kevesebben voltak emiatt, így az ajándékozás mértéke is az átlagnál kissé alacsonyabb volt (kevesebb ajándékot és pénzt kaptak), bár ekkoriban másnak sem volt ennél sokkal nagyobb lagzija. A közeli hozzátartozók és a rokonok segítségére viszont számíthatott a fiatal pár, és közös összefogással, segítséggel a lakodalmat megszervezték.

Ami az ajándékokat illeti, Piroska hozományán kívül a pár főként edényeket, méterárut (anyagot) kapott, illetve némi pénzt is, ami csekélyebb összeg volt akkor. A szülőktől pedig jószágot: egy disznót és egy fiatal borjút. Piroska ezen kívül a kelengyéjét kapta meg, amelyet az új otthonba helyeztek át a lakodalomra.

Piroska a hozományának az összetételét akkoriban nem jegyezte fel, ezért szóban elsorolta azokat a főbb tárgyakat, amelyekre még emlékezett. Ezek a következők voltak:

- ágy (vetnivaló),
- párna liba *tollú*valtöltve (6 darab),
- párnacsúp (6 darab),
- paplan gyapjúval töltve, selyem (1 darab piros, 1 darab rózsaszín),
- *széleskendő* (1 darab fehér varrottas, 1 darab piros szőttes, 1 darab fekete szőttes),
- derékalj tollúval töltve,
- fehér varrottas *ágyfűtől való*,

118 Fehér nagykendő: dulándré.
119 Sapka: főkötő.
120 Lásd: http://presbiterkepzes.hu/?q=node/339

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

- szőttes abrosz (1 darab kék, 1 darab piros, 1 darab fekete, 1 darab tiszta piros szőttes),
- surdé vászonból szalmával töltve,
- zsák (10 darab),
- iszák (1-2 darab),
- tarisznya (2 darab),
- törölköző (10 darab szőttes),
- szekrények (2 darab kétajtós),
- festett tányér (falra való, 20-30 darab),
- tálak (kb. 10 darab),
- lábasok (kb. 10 darab),
- edények (pár darab),
- kendőtartó rúd,
- fogas (faragott).

A szóláspénz nem volt olyan nagy összegű, ezért fel sem írták, és azt sem vezették, hogy mire költötték, mivel ekkor közös kasszán voltak még a szülőkkel, tehát nem kizárólagosan a párt illette ez a pénz, és nem ők gazdálkodtak vele. Az építkezést tehát nem a lakodalomra kapott pénzből finanszírozták, hanem főként a családi műhelymunka és kereskedelem révén önerőből szerzett összegből állták, valamint a Szekcióban kapott fizetésből.

A jószágokat egy ideig gondozták, a tejet leadták a tejcsarnokban, amiért pénzt kaptak, de egy idő után végül eladták őket, mert a műhelymunka és a kereskedelem mellett nem volt elég idejük megfelelően gondozni őket.

Házasélet kezdetei

Mihály Piroska asszonyéletét férje szülőházában kezdte, ahol eleinte egy szobában éltek az anyósával: *És akkor, mikor idekerültem, anyósomnak az ágya volt elől, a miénk volt utána, úgy kellett. Egy házban aludtunk. Egy szobában voltunk, mivel három család lakott itt*. (M. P.) Nem sokkal az esküvő után megszületett Piroska és János egyetlen leánya, akit Évának kereszteltek. Nem sokkal ezután már tervezte a család, hogy átépítik a házat, bővítik, hogy jobban elférjenek, és szerettek volna műhelynek is egy külön helyiséget vagy építményt. Időközben János nagybátyja is elköltözött a házból, így Piroskáék és az anyósáék, valamint János nagyanyja lakott a házban. Így mesélt a házaspár erről az időszakról:

> *S akkor mi is így voltunk, s akkor gondolkoztunk, hát persze hogy köll építni, mert akkor vagy renoválni kellett volna az épületet, úgy voltunk, '65-ben, akkor építettünk... Az építés kalákában volt, a rokonság segített.* (M. P.)

> *Kalákában a követ, az úgy hordódott innét a Lukács földjéből. Volt, aki foglalkozott direkt evvel. Bandi, az foglalkozott véle, az hányta ki a köveket, formálta meg, s akkor utána, mikor megvolt, hogy hány köbméter kő kellett*

a házhoz vagy hányat rendelődött. Akkor kalákában egyik is, a szomszéd is segített, más, a faluból meghívták, hogy azok hozták be a mezőről a követ, s akkor letették ide, s azoknak adtak pálinkát, kenyeret adtak nekik, hogy nyomtassák el, s egyik ember segített a másiknak, mert nem lehetett tudni, mikor melyik kerül rája a sor. (M. J.)

Amikor segítséggel végezték az építkezési munkálatokat, akkor a gazdaasszony kellett főzzön a segítő embereknek, valamint itallal is meg kellett őket kínálni. Erre külön kis helyiséget készítettek ideiglenesen: *Bé volt így kerítve deszkával, s oda volt betéve asztal, s ott ettünk, mindennap fogyasztottunk.* (M. J.) A további munkálatokról így nyilatkozott Piroska és János:

Úgy volt a házépítés, mikor mi elbontottuk tavasszal, őszre bé kellett költözni... Egészen földig, földig bontottuk. Az alapban voltak a kövek, s mind ki kellett szedni, s újból tettek másat... Már nekünk megvolt a gerenda, ami volt... S az ácsok jöttek, ledűtötték, megfaragták, melyik milyen méretre kellett oda a csűrhöz... A cserepet Hunyadról vásároltam. (M. J.)

Hunyadról vettük, gyéresi cserép... És akkor még ki kellett költözzünk. Itt szemben velünk volt ott sorban volt egy ilyen disznópajta, disznók ültek ott, s akkor volt egy része, egy olyan gabonásnak hívtuk, ott volt az ágyunk. Oda bétevődött az ágy, s ott kellett aludni, míg elkészült. Nem volt mit csinálni. S akkor ősszel aztán annyira került, mert megvolt asztalosmunka, minden, hogy a külső szoba, ahol laktunk hamarabb, meg ez lett készen. Alul nem, hanem hát csak megvolt, fel volt húzva. Itt laktak anyósomék, mi laktunk ott, hogy tudjunk télire béköltözni. S akkor utána aztán más években folytattuk tovább. (M. P.)

A ház újraépítése és bővítése során nagy szükség volt a pénzre, ezért Piroska folyamatosan vitte a kézimunkákat, faragott termékeket eladni más városokba. Piroska a következőket mesélte erről az időszakról:

És akkor dolgoztunk a műhelyben, én meg mentem árulni. Itt voltak a mesterek, én elmentem árulni, hogy mikorra végeznek, hogy tudjuk kifizetni, ne kérjük kölcsön a pénzt. Én leghamarabb jártam Kolozsvárra is a kézimunkával, utána jártam Tordára, Gyéresre. Utána csináltuk a sakkot, az ilyen kollekciós dobozt, meg fogast is, azt a faragott fogast, és avval... Nagyon sokat kellett dolgozni. Akkor plusz még a varrás, mert az ember elment a Szekcióba, reggel felkelt, és akkor keltem én is, ameddig odakerült, Évi ment iskolába, addig varrtam. (M. P.)

János a Szekcióba járt dolgozni heti hat napot, emellett otthon is próbálta az időt munkára fordítani, így egyszerre faragott és építkezett. Sőt, rendszeresen voltak kö-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

telezettségei a kollektív felé, így a saját mezőgazdasági munkáin kívül a kollektívét is elvégezte. Minderről így beszélt:

> *Kapálni is, kaszálni is kellett. Ki volt mérve mindenkinek a porció. Szénát gyűjteni is... Le kellett kaszálni, amikor volt a kollektív és ki volt írva, addig nem adták a kenyeret, a porció kenyeret, míg nem tette rendbe az ember. És ki volt a kapálás is mérve, minden. Amikor odakerült, mikor mi volt, aztat kellett folytatni. S mikor eljött az ősz, akkor le kellett takarítani, hogy legyen a kukorica, mink úgy mondjuk, málénak is mondják, kukoricának, s azt is le kellett. És akkor ott a Szekcióban is mikor dolgoztunk, mikor hazajöttünk, itthon folytattuk a munkát tovább, tovább mindent, mindent. Lejárt az a munkaidő, a nyolc óra, mikor hazajött az ember, akkor itthon kezdte újból, folytatta. Reggel sötéttől este sötétig. Nem sok pihenés volt.* (M. J.)

A többévnyi munka és építkezés meghozta a gyümölcsét, 1970-re részben készen lett az immáron kétszintes, emeletes ház. Az emeleten volt két szoba és egy veranda (előszoba), a *külsőszobában* (utcafronti szoba) Piroska és János lakott, a másikban pedig János szülei. Természetesen az ezt követő években is folyamatosan bővítgették, alakítgatták a házat. Az 1970-es években az *alsóház* (alsószint) is kész lett, ahová veranda és két szoba készült, ide költöztek le idővel János szülei. Piroska így mesélt a többévnyi építkezésről:

> *Hát pár évre aztán mind folytattuk tovább. Mindig voltak pótolva, hogy az öregek is tudjanak leköltözni, s mégis legyenek szabadabbak. Csináltunk egy melléképületet, s akkor a két épület közt van a fürdőhelyiség. Akkor nem volt gondolat, hogy lesz fürdő vagy mit tudom én, mert nem volt víz. Nem volt lehetőség.* (M. P.)

> *Akkor még hátul van a műhely, a korongház, annak hívjuk, ahol a cirkula van, azt dolgoztuk össze, az van hátul, van disznópajtánk. Ugyan egy födél alatt van mind.* (M. P.)

Tehát Piroska és János még az 1980-as években is dolgoztak a házon, ekkor csinálták meg például a fürdőszobájukat.

Korpos (Pál) Éva és Korpos (Jankó) Ferenc esete

Családi háttér, leányélet

Korpos Éva 1961-ben született Körösfőn, az előző esettanulmányban megismert Mihály Piroska és Mihály István egyetlen gyermekeként. Leánykori vezetékneve tehát Mihály volt, a Pál pedig a lánykori ragadványneve, amit apai ágról örökölt.

Ahogyan az előző részben kiderült, Éva születése után pár évvel a szülei és nagyszülei építkezésbe kezdtek (1975). A régi ház lebontása idején, amíg nem készült el olyannyira az új lakóház, hogy beköltözzenek, addig Éva édesapjának a húgánál volt elhelyezve. Elmondása szerint nagyon szeretett náluk lakni, igazi családcentrikus légkör fogadta mindig.

Éva óvodáskora óta részt vett a családi kereskedelemben, sőt ez idő tájt kezdte tanulni a varrást is, fonni és szőni neki már nem kellett. Ahogy nagyobbacska lett, az édesanyja már gyakorta elvitte magával árulni más vidékekre, városokba. Például óvodás volt, amikor nyáron édesanyja magával vitte a román tengerpartra, ahol vendéglőkben és a *plázsán*[121] árulta az édesanyja a varrottasokat és a kisebb fajátékokat, -tárgyakat. Éva elmesélte, hogy nem volt könnyű nekik. Amíg ő egyedül ült a román vendégek között a parton, addig az édesanyja a nyári forróságban, a homokban, a hátán vitte az árut, és közben kínálta a parton nyaraló vendégeknek. Volt, hogy padláson aludtak este a többi körösfőivel, két gerenda közti hely jutott mindenkinek. Tehát Éva már kiskorában megtapasztalta a kemény munkát és kitanulta a kereskedő foglalkozást, üzleti érzéke idejekorán kialakulóban volt már.

Leánykorát tehát az otthoni munka, a kézimunka és az iskola töltötte ki, mellette alkalomszerűen pedig elment árulni az édesanyjával.

Ahogy közeledett a konfirmáció, úgy egyre sürgetőbb volt minden arra szükséges ruhát beszerezni, ami akkoriban igen sokba került, és nehezen is lehetett hozzájutni. Ráadásul az 1970-es években minden életfordulóhoz kapcsolódó ünnepet sokkal gazdagabban szerveztek meg, az ajándékoknak és az anyagi juttatásoknak is új „követelményei" lettek. Például Évának a konfirmálásra nemcsak a *parasztruhája*[122] kellett meglegyen, hanem már a városi, úgynevezett *úri ruhája* is. Éva így mesélt a városi ruházat beszerzésének a nehézségeiről:

> *Még nagyanyám idejéből voltak pesti címek úgymond: lelkészek, különböző otthonok, meg el se tudom sorolni hány helyen összekóricáltuk mikor eljöttünk egy-két hétre. Ezek ilyen aranyakat értek, ezek a címek, mert most az volt a cél, hogy eljött az ember és hozott kézimunkát, azt eladja, és azzal a pénzzel vettük meg például, már akkor, hogy kellett a ruha a konfirmálásra. Tehát nem a kalotaszegi ruha a konfirmálásra, hanem az úri ruha, a konfirmálásra, akkor voltak ezek a dzsörzé anyagok, nahát, akkor fejenként egy-egy ruhának valót, meg cipő, meg ilyesmit vásároltunk… Például konfirmálásra, én tizedikes koromban, dehogy tizedikes, nyolcadikos koromban elindultam az egyik nagynénémmel. Az olyan rafinált volt, mert mondta, hogy úgy kéne eljöjjünk, hogy egyik évben ő, egyik évben én. Ugye kétévente lehetett jönni, s akkor rásózott az egyik nagynénémre, nem is volt biztos, hogy megkapom az útlevelet, hogy nem a szüleimmel jövök. Na, nagynéném utolsó pillanatban visszamondta, mikor már megkaptam az útlevelet.*

121 Plázsa: tengerparti rész, ahol az emberek napoznak, pihennek.
122 Parasztruha: népviselet.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Gondold el nyolcadikos koromban elindultam egyedül Pestre. Végig álltam a vonaton, mert még ülőhely sem volt. Annyi volt a szerencse, hogy anyám rábízott Pesten egy családra, akiknél laktam a 14. kerületben, az Amerikai utca, s akkor előtte már voltam anyámmal és jártunk címekre. Tehát amit varrtunk otthon két évig kézimunkát, mit tudom én futót, vagy ilyesmit, akkor itt címre elhurcolásztuk. Kiírta nekem anyám a 14. kerületi címeket, amik közt volt mit tudom én, Thököly út, akkor még a Skála volt, erre-arra összevissza. Nagyjából eladogattuk, és én azt el kellett vásároljam. Tudod, akkor pénzt vinni át nem lehetett, akasztás járt érte. És az ismerős házi úr elhozott engem, itt volt a Skála Metro, vagy mi volt a neve, elvitt a Fehérvári útig. Ott volt a dzsörsé anyagnak mindenféle színe. Úgyhogy én nem is tudom vagy 4-5 ruhának valót vettem magamnak. Ami konfirmálásra kellett én mindent ott egy helyen megkaptam. Bevásároltam. Volt abba cipő, volt abba harisnyanadrág, volt abba minden. Akkor úgy volt, hogy volt az ilyen áruház, akkor tudtál magadnak vásárolni. (K. É.)

A konfirmálására (1976) tehát a népviseleten kívül városi divatot követő ruhákat kellett varratni Évának, amihez a szebb alapanyagokat (dzsörzé) Budapesten tudták édesanyjával megvásárolni. Éva nagynénje (édesapjának a nővére) nagyon szépen tudott varrni, így ő készítette el Évának a különböző kosztümöket, szoknyákat és egyberuhákat a konfirmálásra, legalább hat rend kellett legyen belőlük, ezek a következők voltak:

- világoskék ruha,
- sötétkék ruha,
- krémszínű ruha,
- téglaszínű ruha,
- szürke színű szoknya garbóval,
- mellény kalocsai blúzzal,
- kötött szvetter blúzzal,
- harisnyanadrág (6 darab),
- női félcipő: piros, fekete, krémszínű.

Emellett Évának a konfirmálásra a népviseletét is el kellett készíteni. Kevés viseletdarabot örökölt az édesanyjától, mert több már viseltes volt, valamint a pártát, a bojtot Éva édesanyjának a nővére örökölte. Tehát a következő viseletelemeket varratták meg Évának:

- zöld kötény fekete-tarka pántlikával,
- piros kötény fehér pántlikával,
- kétkötéses kék kötény,
- háromkötéses kék és zöld kötény,
- krémszínű apróvirágos szoknya,
- krémszínű sima szoknya,
- kék szőrszoknya,
- zöld szőrszoknya,

- flokkon paprikaszínű kék aprómintás szoknya,
- alsószoknya (3 darab),
- párta (Sztánáról vásárolták, Sárvásáron alakították át körösfői stílusúra),
- bojt (Sárvásáron készítették),
- gyöngyös váll,
- paprikaszínű vállfűs ing,
- fekete vállfűs ing,
- korallszínű vallfűs ing,
- csipkés mellrevaló,
- kisloptás keszkenő,
- csizma,
- zsoltárborító (írásos hímzéssel).

Éva idejében már a konfirmálást is jóval módosabban ünnepelték meg, a templomi szertartás után családi ünneplés volt Éváéknál, ahová a keresztszülei is meg voltak hívva és ez alkalomból megajándékozták Évát:

> *Konfirmálásra, hát ezt a pártás dobozt kaptam a szüleimtől, meg aranygyűrűt, keresztanyáméktól gyűrűt, meg akkor is készletet, tehát aki akkor vitt keresztelni, meg pénzt is adtak. Volt olyan is, amivel már előre, mit tudom én valami pulóvert vagy ilyesmit. Elég sokan adtak pénzt is. És akkor azt összeraktuk és azzal vettünk azt se tudom, hogy már mit. De kaptam arany dolgot is: nyakláncot, fülbevalót, keresztanyáméktól mondom a gyűrűt. Medált, tehát külön láncot, külön medált. Nagyjából ezek voltak.* (K. É.)

Éva gyermekként szeretett tanulni, akárcsak az édesanyja, szívesen adta volna továbbtanulásra a fejét. Végül tizenkét osztályt végzett, nem ment továbbtanulni, mert elmondása szerint otthon nagyobb szükség volt rá, mivel édesanyja betegeskedett akkoriban, így számos munka a háztartásban, a műhelyben és a kereskedelemben is ráhárult. Utólag visszatekintve sajnálja, hogy ez így alakult az életében.

Éva életéből a szórakozás sem hiányzott, akárcsak a vele egykorú lányok, szeretett járni a körösfői bálokba, diszkóba, szerette a kortárs magyar könnyűzenét, szeretett táncolni. A kortárs divatot is kedvelte, számos divatos ruhadarabja volt, amelyet Budapestről vásárolt meg a varrottasokon keresett pénzből. A merészebb, divatosabb darabokat viszont konfirmáció utánra tartogatta, mert addig szolidabban kellett öltöznie, ahogyan ő fogalmazott: *konfirmáció után már párt kellett találni, hamar el kellett kelni* (K. É.), ez egy közösségi norma volt, elvárás a lányokkal szemben. Éva elmondása szerint, mivel sok modern ruhája volt, amelyet Magyarországról szerzett be, igazán divatosnak számított Körösfőn, szívesen fitogtatta a bálokon a különböző ruhaszerzeményeit. A kedvence a szürke szoknyája volt, amihez garbót vett fel és egy ezüst nyakláncot, ezt általában a zenészvacsora (bálokon volt vacsoraszünet) után vette fel, amikor már nem voltak ott az idősebb lakosok, ahogy ő fogalmazott „*nagyon pesties voltam*”. (K. É.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Udvarlás

Éva a férjével, Korpos (Jankó) Ferenccel (született: 1956. jan. 1.) az 1970-es évek közepétől ismerik egymást. Ferenc sakk-készítő családban született, négyen voltak testvérek, ő volt a második gyerek (három fiú és egy lány gyermek).

1976 körül kezdett udvarolni Ferenc Évának, erről így mesélt Éva:

> *Régen, képzeld el, hogy kilencedikes voltam, mikor megismerkedtünk, aztán egy ideig udvarolt, volt egy nagyobb szünet, aztán újból összejöttünk, 1980-ban ballagtam a líceumból, eljegyeztek és férjhez mentem.* (K. É.)

Az udvarlás ideje alatt minél gyakrabban ajándékozták meg egymást a fiatalok, például nagyobb ünnepekkor, így karácsonykor, húsvétkor, pünkösdkor.

> *Akkor nők napjára, igen. Március elsejére akkor a márcisor*[123] *volt, tudod, amit kitűzünk a..., és akkor március 8-án az volt még a következő nagyobb ajándékozás. Hát akkor ilyen készletek voltak. Akkoriban nagy divat volt ez a piros kristálykészlet. A fehér, az drágább volt sokkal, annak aztán mindenféle formáját. Akkor elég szép ilyen készleteket lehetett, ilyen üveget is kapni. Meg kávéskészlet. Akkoriban voltak nagyon szép kínai kávéskészletek. Meg aztán nyakbavalót, ilyen nyakizét is hordtak. Meg harisnyanadrág. Na, hát még csokoládé, ilyesmi ünnepekkor a csomag mellé. A fiúnak meg inget. Inget, nyakkendőt, különböző színben, meg zsebkendőt. Mondjuk, hogy alsóneműt, azt nem, esetleg zoknit.* (K. É.)

Éva és Ferenc kapcsolatánál fontos leírjam, hogy inkább közösségi nyomás miatt fordult komolyabbra a viszony közöttük. Éva elmesélte, hogy egyik nagynénje Ferencék szomszédságában lakott, jól ismerte Ferencet, folyamatosan győzködte Évát, hogy engedje az udvarlást Ferenc részéről, és „*kerüljenek össze, beszélgessenek*”,[124] és hogy ne húzza hosszúra a lánykorát. Éva vágyott még a szabadságra, elmondása szerint egyáltalán nem vonzotta a házasodás témája. Ferencnél hasonló volt a helyzet, a fiús anyák gyakran mondták Körösfőn, hogy „*mostam már elég új inget*” (K. É.), célozva a lányoktól ajándékba kapott új ingekre, valamint arra, hogy a legények szerdán, szombaton és vasárnap, tehát az udvarlós napokon vették fel ezeket az ingeket. Tehát kapcsolatuk jobbára külső nyomás hatására alakult ki.

123 Márcisor: fonetikusan írva a román mărţişor szó, ami szó szerint márciuskát jelent. Egy apró dísz, amelyet március elsején kitűznek az emberek a mellkasukra (román szokás).

124 Beszélgetés: régen a lány és a fiú együtt járására használták ez a kifejezést.

Lánykérés, eljegyzés

Éva és Ferenc többévnyi járás után jegyezték el egymást, a szüleik sürgették is őket, hogy ideje lenne megházasodni. Erről így számolt be Éva:

> *Mert azt mondták már a szülők, összedugták az orrukat, mikor már kezdett eltűnni a cukor, liszt, pálinka, egy-kettő leültek és azt mondták, hogy nem lehet majd pálinkázni, mindent venni a lakodalomba, s akkor egy-kettőre, amíg még van cukor, meg minden, addig meg kell oldani. Így mentem férjhez. Na, úgyhogy szoktam is mondani neki, hogy romantikusabban kellett volna. Hát most nálunk nem volt ilyen, hanem azt sem tudom, hogy beszélték meg, valahogy hogy meg kéne tartani, tehát, mai napig is mondom neki, hogy nem kérted meg a kezem tisztességesen, csak mind a lakodalom körül forgott minden, ma is mondom neki, hogy jöjjön ide, nézze meg a tévében, hogy kérik meg a menyasszonynak a kezit, és akkor húzza el a csíkot. A lényeg az, hogy mondom, ez a valóság, hogy teljesen a lakodalom körül forgott minden, valahogy nem az, hogy van menyasszony, van vőlegény, akkor már csak lakodalom egy részlet.* (K. É.)

Természetesen ennek ellenére megtörtént családon belül a lánykérés, majd a jegyváltást is megszervezték a szülők Évának és Ferencnek. Éva a következőképp mesélte el a megkérését:

> *Hát az úgy volt, hogy azelőtt vasárnap, szombati napokon volt az eljegyzés, vasárnap eljött a vőlegény az apjával. A férjem nem az apjával jött, mert az apósom szeretett iszogatni, ilyen szezonális iszogató volt, vagy hogy is mondjam így hullámzott neki… S akkor pont egy ilyen ivós fázisa volt, úgyhogy sógorom jött a férjemmel úgymond «kérni», de aztán a sógorom úgy intézte el, hogy úgyis tudjátok, miért jöttünk, töltsünk, igyunk egy pohár pálinkát. Na, ez volt a leánykérés. Olyankor meg kellett kínálni vacsorával, és következő szombaton volt az eljegyzés.* (K. É.)

A jegyváltást a lánykérést követő héten, szombaton tartották meg, a lányos háznál, tehát Éváéknál. Az ünnepséget bent a házban, az egyik szobában tartották meg:

> *Ez a külső házban úgymond, tehát egy nagyobb szobában. Mindenkinek volt egy nagyobb szobája, direkt, hogyha halálozás van, lakodalom van, mert tudod régen háznál nyújtóztatták, hogy legyen hely erre.* (K. É.)

Szombat délutánra várták a vendégeket, de már előtte napokkal készültek a vendégfogadásra, tehát ugyanúgy, ahogy a lakodalomkor szokás Körösfőn, már csütörtöktől megkezdődött az ételek alapanyagának a feldolgozása, előkészítése. Náluk is a rokonság, főleg a szülők testvérei és a nagyszülők segédkeztek mindenben. Jegy-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

váltásra inkább fiatalabbakat hívtak meg, Éva és Ferenc unokatestvérei mind jelen voltak, és természetesen a keresztszülők és a násznagyok is. Éva így mesélte el a jegyváltásuknak történetét:

> *Szombat, igen, és akkor fiús meg lányos ház külön gyűlt össze, és akkor a fiús háztól mentek együtt a lányos házhoz. Tehát egy csapat, és akkor addig nem ült le senki meg nem is kínálgatóztak, amíg nem adták át az ajándékot egymásnak. Tehát amíg nem jegyezte el a fiú a leányt. Tehát nem húzták fel a gyűrűt meg nem adták oda az ajándékokat, addig nem volt semmi kínálgatózás meg mulatság, semmi. S akkor utána aztán ott állva kínálgatózás, sütemény meg ital, s utána meg beültek asztal mellé, de mondom, most már azt is vendéglőben csinálják. Kevesen oldják meg háznál… Szombaton a lányok, azzal vártuk úgymond a vőlegényt meg a családját, hogy a lány be volt öltözve kalotaszegibe pártával, szépen felöltözve. S akkor közben már, mit tudom én félidő, vacsora után már átöltözhettem, de az fontos volt, hogy abban várni… Na, és akkor abban a külső szobában volt. Olyankor kipakoltunk mindent a házból, már a szobából, hát oda asztalokat vittünk, és ott terítettünk. Úgyhogy meg is telt a szoba… És akkor szombat délután attól függött, hogy ki hogy érzi magát, hát illett ott lenni, amíg felszolgálják töltött káposztát. Hát volt olyan, hogy előétel, ilyen, hogy kocsonya, fasírt, meg, hogy böff, na franciasaláta. Aztán utána jött a leves, akkor flekken. Ezek mind ilyen 2-2 órai különbséggel. Töltött káposzta vagy paprikás, ki melyiket. És akkor a sütemény. Akkoriban még nem fogadtak szakácsnét a kisebb alkalmakra. Így a rokonság főzte meg…* (K. É.)

Jegyváltásra szokás volt aprósüteményt is vinni tálcán, ezt a közelebbi rokonok vitték, a férfiak pedig italt, jellemzően pálinkát vittek az eljegyzésre. Ami az ajándékokat illeti, Éva sok ajándékot kapott Ferenctől:

> *Nyakéket, ilyen bizsut kaptam, meg jegygyűrűt, meg fejes gyűrű volt, úgy mondták, hogy pecsétgyűrű, meg karikagyűrű és keszkenő, jegykeszkenő. Az volt, aki egyet kapott, volt, aki kettőt. Én egyet kaptam, „hullámost”. Akkor volt egy divathullám, hogy mindenkinek hullámos keszkenője volt. Ezt a férjemtől kaptam, ami az eljegyzési. Tehát a vőlegény vitte, csak hogy érthetőbb legyen, vitt keszkenőt, vitte ezt a pecsétgyűrűt meg a karikagyűrűt, akinek volt jegyládája, a jegyládát, vagy azt a kis titkosládát, nekem azt adtak. A keszkenő pedig: voltak a régiek, azok sokkal értékesebbek voltak a régiek. És akinek lánya volt, hát az nem nagyon osztogatta a menyecskének a régi keszkenőt. Nekem van sógornőm. Úgyhogy én nem kaptam régit.* (K. É.)

Éva az anyósától kosztümöt kapott, ez egy újabb szokás volt akkoriban:

> *Kaptam kosztümöt: a szoknya, kiskabát, meg blúz hozzá. Azt másnap kellett felvenni, másnap kellett menni a templomba a fiúnak is, a leánynak is,*

> *amit kapott az este. Akkor látták, hogy ki milyen keszkenőt kapott, hogy milyen kosztümöt kapott. Aztán tetszett, nem tetszett, azzal kellett menni. Mert nem mindenkinek adatott meg az, hogy most akkor gyere, válasszál magadnak. Volt, akinek megvették, mert tudták, hányas méretet hord, aztán akkor nem volt, hogy ilyen kínai, olyan kínai méret. Tudták, hogy a 38-as, az 38-as. Nem mindig tetszett az, amit kapott, de azzal kellett menni.* (K. É.)

Tehát a jegyváltás ünnepsége utáni napon, vasárnap a délelőtti istentiszteletre a menyasszony és a vőlegény is elment, ekkor nem népviseletben, hanem az eljegyzésre kapott ajándék ruhaegyüttesben jelentek meg.

A vendégektől a következő ajándékokat kapta Éva:

- nippek,
- váza,
- kávéskészletek,
- borospoharak (6 darabos),
- pálinkáspoharak (6 darabos),
- rubin kristály boroskészlet.

Lakodalom

A lakodalomra 1980-ban került sor, szeptember 25-én, a jegyváltás után három hónnappal. Éva és Ferenc már pár hónappal korábban megbeszélte, hogy kiket kérnek fel násznagynak, vőfinek és nyiszorúlánynak. Mindkét részről két-két házaspárt kértek fel násznagynak. Éva részéről édesapja nővérét és férjét, valamint édesanyjának a nővérét (középső testvér) és férjét. Ferenc részéről pedig húgát és férjét, továbbá az édesanyjának a lánytestvérét és férjét. A nyiszorúlányok Éva és Ferenc unokatestvérei voltak, valamint az egyik Éva keresztestvére. A vőfik szintén unokatestvérek és közelebbi barátok voltak.

Az esküvőt megelőző héten vasárnap már kezdetét vette a készülődés:

> *Vasárnap elment a fiús násznagy, meg a vőlegény, meg az apatársak összeültek, hogy megbeszéljék a dolgokat. Igen. Úgy, mint eljegyzés előtt, akkor is összejöttek az ..., nem is, inkább a vőlegény meg az apatárs. És tehát az volt a vasárnapi program... A templomba szépen elmentek vasárnap délelőtt. A leány akkor vett fel utoljára, hát nem utoljára, mert még esketéskor is, a pártát. Sőt nagyon régen, hát nem a mi időnkben, hanem azelőtt volt három vasárnap, hogy kihirdették: hogy XY, egy másik XY-nal kerül össze egy hét múlva, két hét múlva.* (K. É.)

Vasárnap nemcsak templomozás és a férfiak összeülése volt, hanem akkoriban szokás volt, hogy az asszonyok összegyűltek a vőlegény házánál vasárnap délután, és száraztésztát készítettek a lakodalmi húsleveshez:

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Mert akkor még a tésztát, a levesbe való tésztát a rokonok gyúrták. Tehát a rokonok a lányos háztól, fiús háztól összegyűltek a fiús háznál és ott csinálták a csigást. Vagy a pénzes tésztát, ki mit. Pénzes tészta, az a pici kocka. Azt mi úgy hívjuk, hogy pénzes tészta. Volt vagy 10-20 asszony a rokonságból. S mindenki, egyik nyújtotta, másik vágta, s akkor este vacsora, tehát az megint egy külön, hogy mondjam, esemény volt. Hát az is jól tartott. Mindenki beszélgetett, hülyültek. Hát gondolhatod, meg mindenki megtanulta, mert szégyen volt, ha nem tudod. Mindenki azt tanulta, hogy kerek legyen az a tészta, kereken legyen elnyújtva, nem csak ilyen csámpás. Ne legyen lyukas, szép kerek, szép vékony. (K. É.)

Erre az alkalomra a közelebbi rokonok hoztak magukkal tojást is ajándékba, és ahogyan az idézett beszélgetésből is kiderül, a segítségért cserében az összegyűlt asszonysereget vacsorával megkínálták.

A további napokon szinte mindig volt valami feladat, amit a házasulandó pár, szülei és rokonsága apránként elvégzett, hogy készen legyenek szombatra. Hétfőn volt a *gúnyaelvivés*, tehát Éva kelengyéjét elszállították a szülői házától és a leendő közös otthonukba vitték:

A kollektív motrával, tudod voltak azok a nyitott autók. Arra felrakták a bútort. Mikor csak a sifont, meg az ilyen nagyobb darabokat vitték, akkor csak a férfiak voltak a motor tetején. Lassan ment a motor, nem száguldozott a faluban. Akkor az asszonyoknak, mindenkinek a kezében volt vagy egy díszlet, vagy egy edény, vagy egy párna, vagy díványpárna, ami könnyebb. (K. É.)

Érdekesség, hogy az autó mindkét visszapillantó tükrére kötöttek egy-egy hímezett násznagykendőt, amilyet a násznagyoknak is varratott a menyasszony családja.

Ferenc házát a szülei a Hóstátba építették, nem a szülői házat bővítették ki számára. Eredetileg elsőszülött lévén Ferenc bátyja örökölte azt a telket, ahová a ház épült. Ez a telek kezdetben üres volt, Ferenc édesanyja az esküvőjére kapta az ő szüleitől mint földet, tehát hozományként. Úgy gondolták Ferenc szülei, hogy elsőszülött fiúgyermeküknek adják majd, és építenek rá házat, azonban Ferenc bátyja a katonaság alatt meghalt (meglőtték). Ennek okán a másodszülött fiúra szállt a telek. A szülők már az 1970-es évektől elkezdtek rá építeni egy házat, ami majdnem tíz esztendeig tartott, mivel csak apránként tudták a pénzt beleforgatni az építkezés költségeibe (anyagköltség, mesteremberek fizetsége). Mire Ferenc nősülés előtt állt, készen lett a kétszintes lakóház olyannyira, hogy be lehetett már költözni. Így sikerült Évának és Ferencnek egy teljesen új házba költözni házasságkötésük után, amit Éva kelengyéjével rendeztek be. Igaz, az udvar, a kapu és a csűr nem épült meg ekkorra, de ezeket Éva és Ferenc a későbbiekben pótolta. A ház beosztását tekintve az alsó szinten volt két műhelynek szánt helyiség és egy pince, az emeleten volt egy veranda, két szoba, fürdőszoba és egy konyha. A fürdőszobában megvolt a mosdó-

kagyló és a kád, viszont nem volt víz bevezetve, így évekig nem használták rendeltetésszerűen (esetleg tároló funkciójuk volt).

A ház berendezése már a lakodalmi hét első napján kezdődött ekkoriban:

> *Az volt a hétfő délelőtt és délután, hogy vitték a gúnyát. Arra sütötték a pánkót. Ott már megkezdődött az az összejövetel, hogy a rokonok összejöttek. Mindenkinek megvolt a maga funkciója, ki mihez értett, arra hívták… Volt, aki a vetett ágyat csinálta, az öregebbek. Az asszonyok az ágyat. Az edényt meg együtt. Fogast a falra, meg függönytartót feltenni, felrakni, abban segítettek az emberek is. De addig nem mentek haza, amíg ez nem lett berendezve.* (K. É.)

Keddtől főként az ételek előkészítésén fáradoztak:

> *Kedden, hát akkor mentek a piacra megvenni azt, ami még szükséges volt, hát nem volt még akkor ennyi hűtő, meg az áram is, főleg a mi időnkben az árammal is gond volt. Mikor az Istvánéra is készültünk, akkor ott voltam segíteni, pénteken szedtük össze a petróleumlámpát kisszekérrel a faluból, ha elmegy az áram, legyen a petróleumlámpa. Na és akkor kedden mindenki megvette, amit kellett, szerdán, nem is: hétfőn délelőtt a káposztasavanyítás. Tehát a töltött káposztának is, meg savanyúság gyanánt káposztát savanyítottak. Tudod a gyalult káposztát savanyították. És szerdán volt a hívogatás. Az azt jelentette, hogy a násznagy körbejárja, a fiús násznagy a fiús vendégeket hívja meg, a leányos ugyanúgy. A végin a násznagy úgy alkalmazta, hogy utoljára hívja meg a leányos násznagy a fiús házot, meg fordítva. Ott egy idő után már alkalmazták, hogy megkínálták, megvacsoráztatták a násznagyot. Régen elintézték egy kis pálinkával meg pánkóval… Csütörtökön volt a perecsütés, pénteken a disznóvágás… Csütörtökön volt a disznóvágás is, mert pénteken kellett már főzni a kocsonyát. Pénteken volt a tyúkvágás, meg a töltöttkáposzta-csinálás. És akkor a szakácsnő már intézte a flekkennek, meg fasírtnak valót meg ilyesmit. Igen. A kocsonya akkor főtt, pénteken.* (K. É.)

Szombaton, a délelőtti órákban Éva és Ferenc a násznagyaikkal együtt elmentek a Néptanácsoshoz, hogy polgári esküt tegyenek. Éva ekkor a konfirmálásra kapott viseletében ment, Ferenc pedig a szüleitől kapott divatos öltönyben (trapéznadrágos) és ingben. A *szfáti* esküvőről így mesélt Éva:

> *A mi időnkben, akkor mi még csak süteményt vittünk. Még nem is süteményt. Kürtőst meg pálinkát. Hogy akik ott vannak, a tanácsbelieket megkínálni. De hát most az is úgy fel van fújva, képzeld el, hogy kocsonyát visznek, fasírtot visznek, mindenki ott leül, együtt esznek már a bíróval. Mi csak otthagytuk, amit vittünk, aztán ők utána elfogyasztották.* (K. É.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A polgári esketés után az ifjú pár bement a parókiára, hogy a tiszteletes úrral megbeszéljék a templomi ceremónia mentét, és azt, hogy hány körül érkeznek fel a templomhoz a násznéppel.

Ezt követően Ferenc hazakísérte Évát, majd hazament, és megkezdődött a vendégvárás, mind a leányos háznál, mind a vőlegényes háznál, külön-külön. Az érkező vendégeket, főként, akik *idegenek*[125] voltak, udvariasan fogadták, leültették őket az asztalhoz, és megkínálták őket itallal és étellel: kocsonyával és fasírttal, pereccel, kürtőskaláccsal. Később kezdődött az edényhozás, amit a vőlegény szülői házánál kezdtek el, onnan indultak el az asszonyok az edényekkel és a násznagykosarakkal, egészen a menyasszony házáig vitték, majd onnan együtt lementek az ifjú pár új házához, ami a Hóstátban volt. Ez a szokáselem igen hosszúra nyúlt, több óráig tartott. Az új házba rendre mindenki bement, és megnézte a berendezését. Az edényeket a kalotaszegi szobába tették le (*falusi szoba*), több tucat gyűlt össze. (*8., 10–13., 21., 23. képek*) A lakodalom délutáni eseményeiről így számolt be Éva:

> *Szombaton, amikor összegyűltek a lakodalomba, megették a kocsonyát, fasírtot. Akkor ez a kettő volt annak idején, és az asszonyok, lányok szépen, igyekeztek nem elhúzni az időt, ugye a lakodalomba vitt minden család: tortát, pálinkát, az asszonyok edényt meg ajándékot. Tehát asszonyok meg a lányok edényt, meg ajándékot. S akkor az edényt, mikor már megették a hideget: a kocsonya, fasírt, akkor mindenki fogta az edényit és elindult a fiús háztól, először elindultak a leányos ház felé. Ami azt jelentette, hogy ott már összevegyült a két csapat, és közösen elmentek, ha a fiús háznál, ha ott helyben volt berendezve a fiatalnak a ház, akkor oda mentek vissza. Nekünk például kint volt a Hóstátba, a kultúrházban volt a lakodalom, de a ház kint volt a Hóstátba, mindenki kivonult, mikor már összekeveredett a két fél, mert régen nem egybe mentek, mert külön volt a fiús háznál és külön a leányos háznál. Na, kimentek dúdolva az asszonyok, volt vélük 1-2 muzsikás, és kimentek megnézni a házat. A berendezést. Megemelték, megszámolták hány lepedő van. Milyen mintázatú az abrosz, hány abrosz van felrakva? Ott minden nyilván volt tartva. Nem mondott ott senki semmit, csak mindenki kamerázott a szemével. Ez így volt.* (K. É.)

A háznézés után felment a násznép a templomhoz, és megkezdődött a templomi ceremónia, addigra Éva felvette a pártáját. Ahogy véget ért a templomi esketés, a menyasszonyt elvitték kocsikázni, majd végül mindenki a kultúrházban találkozott, ahol folytatódott a vendéglátás, és kezdetét vette a mulatság. A főnásznagy a leves előtt köszönetet mondott az Istennek, hogy megadta ezt a napot, és ezt a bőséget, és áldást kért az ifjú párra. Utána két-két óra szünettel felszolgálták rendre a lakodalmi étkeket, amelyek szinte teljesen megegyeztek a jegyváltáskor kínál-

125 Idegenek: más településről való emberek.

takéval, annyi különbséggel, hogy a fő desszert a sütemények mellett torta volt. Közben iszogattak a férfiak, táncoltak a vendégek, a násznagy rigmusokkal szórakoztatta a násznépet. A mulatság hajnalig tartott, a nászéjszakát az új pár már a saját házában töltötte. Másnap reggel viszont készülődni kellett a vasárnapi istentiszteletre. Éva haját felkontyolták, és ünnepi viseletbe öltöztették, dulándrét kötöttek a fejére.

A délelőtti istentisztelet után folytatódott az asztalozás a kultúrházban. Ezen a napon történt a fő ajándékozás, vagyis a *szólás*. A kultúrházban általában a színpadra volt téve egy hosszú asztal, ott ültek a násznagyok és az ifjú pár, eléjük pedig egy zománcos leveses tálat tettek, alá a *szólóabroszt*, amibe a vendégek pénzajándékot tették. Erről a következőket mesélte Éva:

> *Ilyen két füles zománcos, abba gyűjtették. A násznagyok számolták meg a végén… Csak a leányos násznagy volt az új párnál. Meg a násznagyné, ő írta a füzetbe, hogy ki mit ad, a násznagy meg mondta, hogy mit tudom én Jankó Öcsi és családja szól 500 lejt. Jankó Öcsi felesége szól egy inget. Jankó Öcsinek a lánya szól egy konyharuhát, most mondtam valamit. S ha még egy kisfiú is volt, az is adott 100 lejt. Mondom, hogy most csak mondtam egy összeget. És akkor a menyasszony adta a csomagot, a vőlegény meg töltött pálinkát. Egy tálcán voltak poharak, és akkor abból ittak, akik szóltak. S így ment a szólás. Aztán utána cserélődtek, hogy ment a fiús ház. És a végén volt a menyasszonyi tánc, mikor már megvolt a szólás, utána volt az új menyecske, mi úgy mondtuk a „menyasszonyi tánc”. Hát még ott is, ha ügyesen pörgött a menyasszony, ott is keresett egy kicsit. Hát az is függ össze a rokonságtól is, ha mit tudom én olyan összefogós volt a rokonság, akkor eljárta mindenki a menyasszonyi táncot. Ha nem, akkor csak akinek kedve volt. Aki fösvény volt, sajnálta rá a pénzt. Na, hát ez mindig is így volt… Tehát, akkor már menyecskeruhában. Szólás előtt már átöltöztették menyecskeruhába. A templomba vasárnap délelőtt a fehér keszkenővel ment. S akkor délutánra átöltözött menyecskeruhába, abba volt a szólás. S akkor a menyasszonyi tánc is abban a menyecskegúnyában volt. Aztán utána már jött a töltött káposzta és akkor, aki nagyon mulatós volt, az maradt még. De ez már éjjel volt megint… Mikor vége volt a menyasszonyi táncnak, akkor, addig ott ügyeltek a pénzre, utána meg elmentek pénzt számolni. Hát, már aztán akkor is ment a pusmokolás, hogy na ezidáig menynyi gyűlt. Egy ideig még megmondták, azután, mikor már tollasodott a jónép, akkor már meg se mondták, hogy kinek mennyi gyűlt össze, hogy nehogy baj legyen. Én úgy megijedtem, hogy nem is tudom, valami 70… nem tudom, hogy számoltuk akkor, de megvolt egy Daciának az ára jött össze. Valami olyasmi. Meg voltam ijedve. Mondom: drága Jóisten! Hová tesszük el ezeket? Ez nagy felelősség, ennyi pénz. Ezt, hogy költjük el? Hát aztán sikerült gyorsan elkölteni.* (K. É.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A szólásért cserébe tehát az ifjú pár italt, süteményt és tortát adott a vendégeknek, erről részletesebben így mesélt Éva:

> *A saját tortádból kaptál vissza körülbelül egyharmadát, mert ugye vittél tortát a lakodalomba, egyharmadát visszakaptad a tálcádon, és csináltak szóláscsomagot. Egy szelet perec, régen-régen a tortát rátették arra a perecre, s úgy csomagolták be. Most már külön csomagolják. Meg most már dobozolják is a tortát.* (K. É.)

Még a szólás előtt, Éva és Ferenc megköszönte a násznagyoknak, a vőfiknek és a nyiszorúlányoknak a támogatásukat, a segítségüket, és megajándékozták őket egy-egy kisebb csomaggal, amelyeket Éva vásárolt és állított össze. A lányoknak egy-egy nippet ajándékoztak, a fiúknak pedig egy-egy zoknit, zsebkendőt és egy üveg italt.

A lakodalomnak a szólás után lassan vége is lett, mielőtt hazaindultak az emberek, megköszönték a vendéglátást és elindultak csoportosan, volt, hogy egymást hazakísérték. Erről így mesélt Éva:

> *Akkor kivárták a reggelt, hogy lássák, na, hogy kísérik haza. Tehát nem sötétben, hajnalban. Hogy reggel virradjon meg… Na, és akkor ugyanúgy, vagyis mindenki addig maradt, amíg lejártak ezek a fogások. Egyben illett elmenni, nem is úgy volt, hogy kinek meddig van kedve, hanem egyben. És ha olyan nótásabb csapat volt, akkor nótázva mentek le az utcán. Mondjuk, akkor minden mulatságból. Nemcsak egy eljegyzésről vagy lakodalomból. Mindig, ha keresztelő volt, ha lakodalom, úgy mentek, hogy dúdoltak végig az utcán, mindegy volt, hogy éjjel is volt. Olyan jó érzés volt, mikor arra ébredtél, hogy dúdoltak végig az utcán. Már tudtad, hogy kik jönnek, kinek melyik a nótája. Ismerted a hangjukról. Már az is, hogy mondjam, a barátságnak egyik fajtája volt, hogy „Gyere komám menjünk haza!”. Egyik kezdte a másiknak a nótáját tiszteletből, megadták egymásnak a tiszteletet, hogy akkor fújjuk el ezt is, meg azt is.* (K. É.)

Hétfőn a rokonság újra visszament a kultúrházba, hogy elpakoljanak és elmosogassanak a mulatság után. Ilyenkor a *segítségeket* megvendégelték, a lakodalomról maradt ételekből fogyasztottak közösen. Majd miután nagyjából a család és a rokonság rendbe tett mindent, a fiatal pár elkezdte kibontogatni az ajándékokat, átnézni, hogy kitől mit kaptak, mennyi pénzük gyűlt össze.

Ajándékok összegzése

Nem sokkal az esküvő után, Ferenc és Éva igyekezett minél jobban berendezkedni új otthonukba, próbálták a hiányzó dolgokat megvásárolni, így a szóláspénzük egy részét erre használták fel. Éva így mesélt arról, hogy miket vásároltak belőle:

Hűtőszekrényt, aragázt,[126] *butéliát.*[127] *Ja, és akkor még mit vettünk: Kolozsváron volt egy kománk, ők akkor fizettek be blokklakásra, vagy akkor vették, és nem volt elég a pénzük. Na, valamennyit akkor kértek kölcsön, azt később hozták vissza. Úgyhogy rövid időn belül, hát olyan rövid időn belül, hogy nem lehetett kapni semmit úgy, hogy na, most veszek egy hűtőt. Mindenhova kellett ismeretség. Tehát nem lehetett úgy, hogy ..., csak mindent pult alatt. Akkor, mikor mi alakult ki, akkor vettük meg. Ezeket igen, az aragázt, buteliát, meg kályhát, igen, mert az nem volt. Utána már csináltattunk kaput, mert teljesen nyitott volt, meg szerszámokat kellett, mert nem úgy volt, hogy mi ott lakunk a szülőkkel, és akkor közös a műhely. Mert nekünk külön kellett már műhely, 1-2 dolgot kaptunk, de kellett csináltassunk cirkulát, amin dolgoznak a férfiak. A körfűrész. Nem kaptunk. Kellett csináltassunk. Villanymotrot kellett venni. S így elment gyorsan a pénz. Ahhoz, hogy nekünk külön, saját műhelyünk legyen otthon. Aki mondjuk közös udvarban maradt, akkor ott kéznél volt, mert beosztották, hogy ki, mikor dolgozik rajta. Például, ha ott maradtunk volna apósoméknál, akkor más lett volna. Így a sógorom örökölte az apósom szerszámait.* (K. É.)

Éva és Ferenc idejében már szokás volt, hogy modern berendezési tárgyakat vásároltak a meghívott vendégek ajándékba. Éváék esetében a következő tárgyak voltak ezek, amelyeket közelebbi rokonok, valamint keresztszülők vásároltak:

- futószőnyeg az előszobába,
- falusi szobába szőnyeg,
- kétkarikás leres128 rezsó,
- falióra előszobába,
- óra a szekrény tetejére,
- óra a konyhába,
- nagy falióra,
- kínai kávéskészlet,
- jénai tál,129
- kínai termoszok (2-5 darab).

Éva a szüleitől, ahogyan említettem már, a lakodalom előtt megkapta kelengyéjének részeként azokat a berendezési elemeket, bútorokat, amelyeket a lakodalmi hét elején átszállítottak a pár otthonába.

Konyhába szánt ajándékok:

- konyhaszekrény,
- asztal,
- székek,
- abroszok (4-5 darab, asztalra való varrottas),

126 Aragáz: gáztűzhely.
127 Butélia: gázpalack.
128 Ler: sütő.
129 Ők voltak a faluban az első házasok, akik lakodalmukra jénai tálat kaptak.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

- falvédő (konyhába való),
- edények (10 darab körülbelül).

Úri szobába szánt ajándékok:

- kétajtós szekrény,
- egyajtós szekrény,
- vitrines szekrény,
- vitrines sarokszekrény,
- asztal négy székkel,
- két karosszék,
- falvédő (írásos hímzéssel),
- falvédő (vagdalásos hímzéssel),
- dívány,
- perzsaszőnyeg,
- dohányzóasztal két fotellel,
- fotelterítő (2 darab írásos hímzéssel),
- fotelterítő (2 darab perzsamintás műszálas boltban vásárolt),
- falvédő (2 darab írásos hímzéssel),
- abrosz (3 darab),
- ágyterítő (írásos hímzéssel),
- ágyterítő (vagdalásos hímzéssel),
- ágyterítő (perzsamintás műszálas boltban vásárolt),
- függöny,
- ágynemű-garnitúra,
- paplan (2 darab),
- párna (2 darab).

Falusi szobába szánt ajándékok:

- zöld színű festett bútor (édesanyjától örökölt),
- vitrines szekrény (édesapjától örökölt),
- ágy 6 *kockapárnával*[130] (szüleitől örökölt),
- ágy (megvetve),
- varrottas lepedők,
- paplan (4 darab),
- széles lepedő (3 darab: *fuksziás*, *angyalos*, *kiságas*),
- keskeny lepedő (2 darab: *szőlős*, *tulipános*),
- ágytakaró,
- *ágyfűtülvaló*,
- *széleskendő* (*tarka rojtos*, fehér),
- párna (9 darab varrottas),
- edények (falra),
- tányérok (falra, hollóházi),
- *Rákóczi-kép* (2 darab),

130 Kockapárna: kocka alakú párna.

- szőttes zsákok (10-15 darab),
- abrosz négynyüstös,
- abrosz kétnyüstös,
- abrosz két szél vászonból,
- abrosz három vászonból,
- fehér piros cérnával szőtt piros keskeny csíkos abrosz,
- fehér piros cérnával szőtt piros széles csíkos abrosz,
- konyharuhák (szőttes),
- *rúdravaló*,[131]
- kék *pukétos* varrottas abrosz (édesanyjától örökölte, vagdalásos),
- fekete *pozsonyi* mintás varrottas abrosz (vagdalásos),
- piros *poharas* varrottas abrosz (édesanyjától örökölte, vagdalásos),
- piros *körtís* varrottas abrosz (vagdalásos),
- fehér *kisvirágos* varrottas abrosz (vagdalásos),
- fehér *nagyágas* varrottas abrosz (vagdalásos),
- fehér *herés* varrottas abrosz (vagdalásos),
- kicsi fehér írásos abrosz,
- kicsi piros írásos abrosz,
- nagy fehér írásos abrosz,
- nagy piros írásos abrosz,
- piros írásos falvédő,
- fehér írásos falvédő,
- rózsás varrottas falvédő,
- fehér *kardos* írásos díszpárna,
- fehér *szíves* írásos díszpárna,
- fehér *selyemkeszkenős* díszpárna,
- piros *kardos* írásos díszpárna,
- piros *szíves* írásos díszpárna,
- piros *selyemkeszkenős* díszpárna.

Falusi szobába szánt ruhák:

- keszkenők fehér, krém, sárga és zöld *földű*[132] (11 darab: *kisloptás*, *nagyloptás*, *címeres*, *koronás*, *füstös*, *hullámos*, *dekás*, *hunyadias*, *ugorkás*, *oltott rózsás*, *félholdas*)

Éva visszaemlékezése szerint a kelengyéjébe tartozó varrottasokból sokat ő varrt meg lányként, főként téli estéken. A nagy szőnyeget pedig tizenévesen vásárolta meg Pesten, és egyedül hozta haza vonattal Körösfőre. Erről így mesélt:

> *…tizedikes koromban, akkor már bátrabban jöttem én is, de ugyanúgy egyedül. És akkor egy másik családnál laktam… Hát akkor már mertem*

131 Rúdra helyezett kendő, ami vagy szőttes, vagy varrottas.

132 Földű: arra vonatkozik, hogy keszkenő milyen alapszínű, tehát milyen alapszínen vannak a színes minták.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

venni egy szőnyeget. Egy ilyen perzsaszőnyegnek mondjuk mi, de nem volt igazi perzsaszőnyeg. Akkor kezdtek megjelenni ezek a perzsamintás, műszálas terítők. Na, azt nagyon betapostunk egy bőröndbe egy szőnyeget, s akkor, tudod, így vittünk minden féle, ami kellett a staférungba. (K. É.)

Éva úri bútorai Nora termékcsalád nevét viselik, amelyeket Szamosújváron gyártották az 1980-as évek legelején. Abban az időben majdnem minden körösfői lány ezt a típusú bútort kapta ajándékba a szüleitől, igaz, ekkoriban nem is volt nagy választék, de azért divatosnak számított.

A szekrények vitrines felső részébe étkészletek, különböző pohárszettek voltak, ezeket is jellemzősen jegyváltásra és lakodalomra kapta Éva.

A tárgyi ajándékokon kívül jelentős pénzösszeget gyűjtött össze a pár, mindkét vendégsereg részéről. Erről írásos dokumentáció is készült, hiszen feljegyezte Éva násznagyasszonya, hogy ki mennyi pénzt és esetleg ajándéktárgyat ajándékozott.

Házasélet kezdetei

Évának és Ferencnek nem kellett teljesen, ahogy szokták mondani „nulláról kezdeni" a közös életet. Szinte felszerelt és berendezett házat kaptak, természetesen utána még ők is bővítették, kaput készítettek és csűrt. Mindkettejük történetében láthattuk, hogy gyermek- és fiatalkorukban is rendkívül nagy erőfeszítéseket tettek azért, hogy bizonyos javaik meglegyenek, mire megházasodnak, akárcsak a szüleik. Közös életüket is főként a munka: a műhely, a varrás és az árulni járás töltötte ki. Láthatjuk, a lakodalmon összegyűjtött pénzből is munkaeszközöket vásároltak, hogy folytatni tudják külön utakon a műhelymunkát.

Évának 1984-ben fia születtetett, majd 1986-ban lánya. A vándorkereskedelem miatt, amíg kisebbek voltak a gyermekek, nagyon sokszor hagyták otthon őket a nagyszülőkre, akár hetekre vagy még több időre. Ez akkoriban természetes volt más körösfői családok körében is, hogy a gyermekeket a nagyszülőkre bízták, amíg elmentek a szülők más vidékekre árulni. Éva és Ferenc az esküvő után jobbára otthon dolgozott a műhelyben, sakktáblát készítettek, és Éva blúzokat varrt. Az elkészített sakktáblákat az Anexbe adták be fizetség fejében, ez a kollektív melléküzeme volt. Emellett annyi terméket készítettek el, hogy maguk is tudták értékesíteni, eladták olyan körösfőieknek, akik elvitték eladni a tengerre. Később a nagyváradi Május 1 és Félix Fürdőre vitték a körösfői termékeket eladni. 1986-tól pedig már a tengerre is jártak árulni:

'86-tól járunk a tengerre. A gyerekeket nem, nem nagyon vittük, hát egykét hétre maximum. Mert ugye nem volt egyszerű, hogy a gyerekkel is foglalkozni, meg az áruval is. Általában a nagyszülők elvállalták a gyerekeket. Hát szóródott. A körösfői életnek ez a nagy ára, vagy a körösfői kereskedelemnek, nem is tudom, az akkori jólétnek, mert most már, még annak se lehet nevezni. Mert akkor mindenkinek gyorsan fordult... Tehát hogy

mondjam, viszonylag több család is sokkal jobban állt. Mi a Vénuszon árultunk, a Vénuszon árultunk, és végül is ott laktunk nem messze onnan, Mángálián… Ősszel, mikor már vége volt a szezonnak, akkor ugyanúgy fogadtak kamiont, mert hát mindenkinek volt, a kézimunkát abban tartották, azt úgy hívják, hogy varrós láda. Hogy ne piszkolódjon, meg szépen kivasalva, úgy, ahogy otthon elkészítettük, az úgy maradjon meg. Akkor mindenkinek jött vissza a varrós láda, meg az ilyen láda, olyan láda. Akkor is volt egy furgon fogadva, és azzal hozták haza, mi meg vonattal vagy kocsival, kinek mije volt. És akkor kezdtük újból… Akkor elintéztük a dolgokat, megvettük a következő adag lemezt meg a rönköt, amiből készíttettük a faanyagot, vagyis a sakkokat, aztán kezdtük újból. Jaj de nagyon jó világ volt, mert, hogy is mondjam, valamilyen szinten szabadok is voltunk. Mert nem az volt, hogy most el kell menni reggel, mit tudom én, dolgozni. Aztán hazajön az ember, kapkod, házimunka, ilyen munka, olyan munka, hanem a műhelybe hátra mentünk, dolgoztunk, jó, közbe főtt az ebéd, mert, hogy mondjam… összejártunk kávézni a szomszédasszonyok, vagy varrtunk. Nem az volt, hogy otthon kuksolt mindenki. Fogtuk a kis varrásunkat, átszaladtunk a szomszédba két óra hosszát. Addig beszélgettünk, tudtuk, ki mit főz, hogy ki mit süt, ki hogy süti, ki hogy csinálja. Nem kellett internetről leszedni semmit, hanem varrás közben mindent szépen megtanultunk. (K. É.)

Egészen a rendszerváltozásig jártak árulni, majd utána Magyarországra, ahol kétlaki életet folytattak. 2000-től pedig kiköltöztek a gyerekeikkel együtt Budapestre, ennek legfőbb oka az volt, hogy Éváék gyermeke beteg lett, megfelelő kezelést pedig Budapesten kaphatott. A hosszabb távú kezelés állandó ott-tartózkodást igényelt, így mindkét gyermek Budapesten folytatta tanulmányait. Éva és Ferenc pedig új vállalkozásba kezdett: a budai vár mellett kürtőskalácsot sütöttek tíz évig egy kis bódéban, amire az volt írva, hogy „Körösfői Kürtőskalács". Azóta is Budapesten élnek és kereskedelemmel foglalkoznak. Lányuk nemrég férjhez ment, de nem körösfői párt talált, ezért Magyarországon, szűk körben esküdtek, viszont Körösfőn is volt utána egy kisebb ünneplés a közeli hozzátartozókkal, amelynek alkalmából körösfői újasszony ruhában (*muszuj*ban és *dulandré*ban) ment vasárnap a templomba.

Éva és Ferenc gyermekeiket tudatosan a tanulás felé terelgették, részükről már nem volt szülői követelmény a műhelymunkában és a kereskedelemben való részvétel. Ennek értelmében mindkét gyermek leérettségizett és továbbtanult, lányuk lelkész lett, fiúk pedig közgazdász.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Péntek (Csákó) Zita és Péntek (Császár) István esete

Családi háttér, leányélet

Péntek (Csákó) Zita-Dóra egyetlen gyermekként született 1994-ben Körösfőn, a Hóstát nevű falurészen. Édesapja Antal (Csákó) László körösfői származású, 1974-ben született Bánffyhunyadon. László műhely-, illetőleg kézimunkával, kereskedelemmel foglalkozó családban született. Édesapja otthoni műhelyében sakktáblákat készített, míg édesanyja a gyereknevelésen és a háztartásvezetésen kívül varrással foglalkozott. Nyaranta Temesvárra jártak árusítani a saját maguk által készített kézműves termékeket: sakktáblákat és kalotaszegi varrottasokat.

László már kisgyermekként bekapcsolódott az édesapja által vezetett műhelymunkába, maga is elsajátította a sakktáblafaragás technikáját. A kötelező 10 osztály elvégzése után László a faluban maradt, és folytatta az édesapjától örökölt mesterséget.

Antal László felesége, Irén (szül. Gál Irén) inaktelki származású, 1973-ban született Egeresen. Édesapja kőfaragó mester volt, de az 1960-as évek második felétől az egeresi kaolingyár munkása lett. A gyári munka mellett hétvégenként és a szabadság ideje alatt folytatta a kőműves tevékenységet. Nyugdíjba vonulását követően, egészen napjainkig Budapestre jár, a Váci utcai szuvenírboltnak visz kalotaszegi kézműves termékeket. A termékek között főként gyöngyös tojások, babák, kisebb kézimunkák vannak, amelyeket menye, unokája és lánya készítenek. Irén édesanyja háztartásbeli, kézimunkát végző asszony volt, főként viseleteket és szőtteseket készített. Irén már kisgyermekkorától besegített édesanyjának a kézimunkába, így nem csoda, hogy felnőttkorára magas szinten művelte a varrás és a gyöngyfűzés mesterségét.

László és Irén 1992-ben ismerkedett meg egy szombati inaktelki bálban. László egy évig udvarolt Irénnek, 1993-ban pedig szöktette Irént. Ezt követően Irén László szüleivel lakott egy udvaron. A szöktetésre és az eljegyzés elmaradására így emlékezik vissza Irén:

> *Összecsomagoltam otthon és bészálltam a taxiba… Nem volt esküvő, mert jött a baba. Úgy volt, hogy akkor házasodtunk össze, amikor volt a keresztelő is, de úgy volt rendesen, hagyományosan a keresztelő, itt volt az udvaron.* (A. I.)

László és Irén házasságát bár nem ellenezték a szüleik, mégis szükséges volt a szöktetés, mert Irén állapotos lett, elmondása szerint nem szerette volna, ha tudják Inaktelkén, ezért inkább elszökött párjával.[133]

133 A templomi esküvőjük előtt, mivel addig vadházasságban éltek, és a házasság előtt fogant gyermekük, eklézsiát kellett követniük.

László és felesége házasságkötésük után, 1992-től foglalkoznak kereskedelemmel. Saját, út menti butikkal rendelkeznek, ahol különböző portékákat árusítanak. Emellett László otthoni műhelymunkát is végez, fa sakktáblákat készít. A műhelynek egy kilenc éve épült, kétszintes, újépítésű épület ad otthont, amely az udvaron található. A műhelyben nem csak László dolgozik, időnként a nagybátyja is besegít a sakktáblakészítésbe. László felesége, Irén az árubeszerzés és az árusítás mellett megrendelésre kalotaszegi népviseletet is készít, elsősorban gyöngyös pártát, *selyembojt*ot, *vállfűs ing*et, *csipkés mellreval*ót, *mellény*t, *bokrétá*t és női *bujká*t. Akad rá példa, hogy időnként magyarországi tánc- vagy kóruscsoport megrendelésére varr *magyaros ruhá*t. Másodsorban saját boltjába, illetve ugyancsak felkérésre gyöngyökből készült ajándéktárgyakat és ékszereket is készít, mint például nyakláncot, babát, kulcstartót, tojást és táskát.

Zita a nyolc osztályt Körösfőn végezte, majd Kolozsváron folytatta a tanulmányait az Apáczai Csere János Líceumban, ahol érettségi vizsgát szerzett. Az érettségit követően gyógyszerészasszisztens-képzést végzett el, amely három évet ölelt fel. Nem sokkal a felsőfokú tanulmányai befejeztével munkába is állt: először Középfüldön dolgozott gyógyszerészként, majd Bánffyhunyadon, ahol jelenleg is alkalmazva van. Eközben műkörmös, manikűrös tanfolyamot is elvégzett, amelynek köszönhetően otthon vállal manikűrözést és műkörömépítést.[134] Zita mindvégig besegített otthon a kereskedelembe is: ha ideje engedte, vevőket szolgált ki, illetőleg az üzleti adminisztrációs munkákba is bekapcsolódott.

Zita lányként jó kapcsolatot ápolt a vele hasonló korú körösfői fiatalokkal, hiszen sokukkal osztálytársak voltak, vagy együtt buszoztak az iskolába. Például, ha a faluban vagy a környékbeli településeken bál volt, akkor együtt ment velük szórakozni. A környékbeli kávézókat és vendéglőket is szívesen látogatta a barátaival együtt. Sőt, gyakorta egymásnál vendégeskedtek, nyáron közösen grilleztek, vagy medencéztek, vagy együtt mentek kirándulni, fürdőzni Nagyváradra.

Zita Kolozsvárra is könnyedén be tudott utazni, mivel hamar megszerezte a jogosítványt, a szülei pedig vásároltak neki kocsit. Kolozsvárra és Bánffyhunyadra sokszor édesanyjával együtt mentek vásárolni (például ruhákat), vagy „elszaladnak" kocsival a Lidlbe bevásárolni. Emellett ő már ahhoz a generációhoz tartozik, aki használja a modern technikai eszközöket, tehát az internetes közösségi oldalakon regisztrált felhasználó, szívesen oszt meg fényképeket magáról és családjáról, leginkább az interneten keresztül tartja a kapcsolatot a barátaival is.

Udvarlás

Zita és István már gyermekkoruk óta ismerik egymást, hiszen szinte egymás szomszédságában nőttek fel, szülői házuk között mindössze öt ház található.

134 A körömápolásra a faluban egyre inkább növekszik az igény, hiszen rendszeresen látogatják a helyiek László lányát. Főként ünnepek, mint például esküvők, keresztelők előtt „teszik rendbe" körmeiket a körösfői lányok és fiatalasszonyok.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

István 1989-ben született, szintén egyetlen gyermekként, ugyancsak kézműves és kereskedő családban, akárcsak Zita. Édesapja, Péntek (Császár) Attila eredetileg fafaragó, sakktáblakészítő, édesanyja Péntek (Depó) Éva (szül. Antal Éva), aki szintén kézműves tevékenységet folytat. István már kisgyermekként járt a szüleivel a nyári szezonokban árusítani. 1992-től, összesen tizenkét esztendőn keresztül a román tengerpartra járt árulni a szüleivel. 2002-ben Magyarországra költöztek, ahol 8 évig éltek, először Tihanyban rövid ideig, majd Szentendrén. 2010-ben hazaköltöztek és otthon folytatták a kereskedelmet és a műhelymunkát. Attila sakktáblát és römit készített, Éva pedig terítőket. Emellett a Fő út menti bazársoron bódét béreltek 2017-ig. Attila 4 éve felhagyott a műhelymunkával és kamionsofőrnek állt, Budapesten alkalmazza Waberer's cég, emiatt keveset van szülőfalujában: egy hónapig a nyugati országokat járja, majd 4-5 napot tölt otthon. Attila és Éva elmondása szerint muszáj volt új munka után néznie Attilának, mert igaz, hogy megéltek a műhelymunkából és kereskedelemből, de arra nem volt elegendő ez a kereset, hogy fiújuknak elkészítsék az önálló lakrészt az udvaruk hátsó részén, hiszen annak építése nagy anyagi befektetést igényelt.

István a bánffyhunyadi líceumban végezte el a 12 osztályt és tett sikeres érettségi vizsgát. Édesapjától nem tanulta meg a fafaragást, mivel nem szeretett a műhelyben lenni, nem érzett affinitást az effajta munka iránt. Az iskola elvégzése után egy körösfői építőipari céghez csatlakozott, ahol a mai napig dolgozik szakmunkásként.

Zita és István akkor ismerkedtek meg komolyabban egymással, vagyis akkor kezdtek el *beszélni* egymással, amikor Zita 13 éves volt, István pedig 18. A kapcsolatuk a falu számára egy szilveszteri bulin[135] vált nyilvánvalóvá, előtte már titokban volt románc közöttük, de vártak annak a nyilvánosságra hozatalával.

Eljegyzésről és házasságról már korábban is beszélt a fiatal pár, de fontos volt számukra, hogy mindenképp akkor tartsák mindkettőt, miután Zita befejezi a gyógyszerészasszisztensi képzést,[136] illetve mire István szülei elkészítik és befejezik gyermekük és választottjának leendő lakrészét a szülői udvaron, a lakóházuk közvetlen szomszédságában.[137]

2016-ban, tízévnyi „járás" után kérte meg István Zita kezét, közvetlen Zita ballagási ünnepsége után egy köves, arany ajándékgyűrűvel, amelyet úgy neveznek Körösfőn, hogy *foglalógyűrű*. Ez a foglalógyűrű új keletű fogalom Körösfőn, például Zita és István szülei nem is tudták, hogy pontosan ez mit takar, mert az ő fiatalkorukban ilyen nem volt.[138] Ezt követően Zitáék eljegyzettnek tekintették egymást,

135 Körösfőn szokás, hogy a hasonló korosztályban, hasonló társadalmi státuszban lévő fiatalok együtt szilvesztereznek háznál.

136 Körösfőn jellemző, hogy a fiatal párok a tanulmányok befejezése után kelnek egybe. Korábban, az 1980-as és 1990-es években a kötelező 10 osztály után kelt egybe a pár.

137 Körösfőn amennyiben a család anyagilag megengedheti, igyekszik a fia leendő családjának biztosítani az otthont. Péntek Attila és neje is erre törekedett, hogy legyen a fiának és leendő családjának különálló lakrész.

138 Zita anyósa, Péntek Éva elmondása szerint az ő idejükben csak karikagyűrű volt, amelyet az eljegyzésen húztak egymás ujjára. Sőt ilyen meglepetésszerű lánykérés sem volt korábban, mivel mindig a szülők jelenlétében kérte meg a fiú választottja a kezét a lány szüleitől.

amelyet a Facebook-oldalukon is nyilvánossá tettek, sőt fotót is közzétettek a foglalógyűrűről. Ezzel szemben Zita és István szülei nem tekintették az ifjú párt még jegyesnek, mivel úgy vélekedtek, hogy addig nincsenek eljegyezve, amíg nem volt jegyváltási ünnepségük. Körösfőn napjainkban már nem mindenki tart eljegyzési ünnepséget a lakodalom előtt, főként azokra a körösfőiekre igaz ez, akik elszármazottak, illetőleg Kolozsváron vagy más nagyobb városban dolgoznak, még inkább, ha választottjuk nem körösfői származású. Zita és István szüleikkel együtt határozták el, hogy tartanak jegyváltást, Zita így emlékezett vissza erre:

> *Mondta az István anyja decemberben, hogy kéne csinálni eljegyzést, kérdezte, hogy akarunk-e egyáltalán eljegyzést. Én mondtam anyuéknak, hogy legyen-e eljegyzés vagy sem, akkor ők mondták, hogy ha nekem nem csinálnak, akkor kinek csináljanak? Érted. Ha már így akarjuk, akkor adjuk meg a módját, akkor legyen eljegyzés, legyen lakodalom is, minden.* (P. Z.)

Lánykérés, eljegyzés

A fiatal pár eljegyzési ünnepségét megelőzte egy újabb leánykérés, amely során nem István kérte meg Zita kezét, hanem István édesapja kérdezte meg Zita szüleit, hogy lányukat hozzáadják-e fiához. Ez tekinthető Körösfőn a hagyományos gyakorlatnak, az interjúim során három generációra visszamenőleg is így történt a lánykérés. Zita és István generációja az első, amelynél már a fiú kezdeményezi a lánykérést meglepetésszerűen, a szülők jelenléte nélkül.[139]

A lánykérés általában egy szombati napon történik, hónapokkal vagy hetekkel az eljegyzési ünnepség előtt. Ennek keretében szombat este, kizárólag páros órában,[140] jelen az esetben délután 6-kor, Zita és szülei vacsorával vendégelték meg Istvánt és az ő szüleit. Ez csupán szűk családi körben zajlott: a két család összeült, és a fiú apja elmondta a lány szüleinek fiának házasodási szándékát, amelyre a lány szülei a jóváhagyásukat adták. A lány és az édesanyja ünnepi étellel, húslevessel, sült hússal és süteményekkel készült. Ahogy Zita anyósa fogalmazta: *Mi sem megyünk üres kézzel.* (P. É.) Zitának és édesanyjának egy-egy csokor virágot és csokoládét vittek, amelyet István és az apja adott át, valamint Zita édesapjának ajándékoztak egy üveg italt.

A vacsora közben a két család zömmel a fiatalok jövőjéről beszélgetett, illetőleg a jegyváltás és a lakodalom megszervezéséről. A két család megbeszélte, hogy kik lesznek a fiatalok násznagyai, akiket a lánykérés után nem sokkal fel is kértek erre a szerepre. Zitának és Istvánnak a körösfői szokásokhoz híven két-két pár násznagya volt. Zita részéről az édesanyjának a testvére és neje Inaktelkéről: Gál János és Viola, és édesapjának a testvére és neje, Barta-Mihály Attila és Éva Bánffyhunyad-

139 Ezt az újabb gyakorlatot István édesanyja, Éva nem tartja helyesnek, többször szóvá tette, hogy ez nem így kéne működjön.

140 Körösfőn kizárólag páros órában történhet a lánykérés, különösebb magyarázatot nem kaptam rá azon kívül, hogy „*ez a szokás*”.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ról. István részéről pedig édesapjának a testvére, Péntek Albert és neje, Ibolya,[141] és édesanyja testvérének a fia és neje, Péntek János és Enikő, mindkét pár Körösfőn él. Ezen kívül a két család megegyezett abban, hogy ki mit áll az eljegyzési költségekből. A megbeszéltek szerint a menyasszony szülei állták a vendéglátás teljes költségét, a vőlegény eljegyzési öltönyét, míg a vőlegény szülei a menyasszony eljegyzési ruháját. Zita édesanyja, Irén így fogalmazott ezzel kapcsolatban: *„szülői részről ez egy ajándék"*, valamint amikor rákérdeztem, hogy ők mit ajándékoztak az eljegyzésre, akkor azt a választ adta, hogy a mulatságot és a vendéglátást. Ennek értelmében a következő költségeket állták Zita szülei: a menyasszony kikérésekor felszolgált italok és a vendéglőben fogyasztott ételek összes költsége, ami 7800 lej volt.

A fiatal pár jegyváltási ünnepsége egy szombati napon, 2017. április 8-án volt, a menyasszony ragaszkodott ehhez a dátumhoz, mert ekkor van az ő születésnapja is. A két család úgy határozott, hogy a jegyváltást nem otthon, és nem is a kultúrotthonban tartják, hanem étteremben, mert elmondásuk szerint ez kényelmesebb megoldás, mert nem kell annyit készülni az ünnepségre, bajlódni a főzéssel és a vendéglátással.

A menyasszony szereti hordani a kalotaszegi viseletét, így az eljegyzési ünnepség elején kalotaszegi viseletben volt, ellenben vőlegénye, aki a kor divatjának megfelelő öltönyben.

A jegyváltás délután 6 órakor kezdődött a lányos háznál, itt is ügyeltek arra, hogy páros órában kezdjék el az ünnepséget. Ezt megelőzően a vőlegény szülői házánál gyülekeztek a vőlegény családjának vendégei, akik együtt mentek fel a menyasszonyos házhoz az ajándékokkal együtt. István szüleivel, násznagyaival és vendégeivel együtt menetszerűen, sorrendben érkezett Zitához: István ment legelöl, kezében a jegyládával, mögötte a két férfi násznagya, akik egy nagyméretű, kerek, füles kosarat fogtak egy-egy oldalról, amelyben kürtőskalácsok voltak, amelyeket Zita anyósa süttetett. A násznagyok mögött feleségeik jöttek, akik hatalmas virágcsokrot vittek a menyasszonynak, majd következtek a vőlegény szülei, akiknek szintén ajándékkosár volt a kezükben, majd őket követték a további meghívott személyek, akik szintén valamilyen ajándékot fogtak a kezükben: virágcsokrot, italt vagy becsomagolt ajándékdobozt (*25–29. képek*).

Amikor a vendégek megérkeztek a menyasszony szülői házához, akkor az udvaron megálltak és várták, hogy kijöjjenek a menyasszony násznagyai, szülei és a menyasszony. A vőlegény első násznagya egy köszöntőt olvasott fel, amelyben *kikérte* a menyasszonyt, hogy fogadja el az eljegyzési ajánlatot. Erre válaszként a menyasszony első násznagya szólalt fel, és ő is mondott egy rövid köszöntőt. Ezután bebocsátást nyertek a vendégek, akiket itallal és süteménnyel kínáltak meg. Ezt követően az ifjú pár egymás ujjára húzta a karikagyűrűt (jobb kéz gyűrűsujjára),

141 Péntek Albert és neje, Ibolya kétlaki életmódot folytat: körösfői lakosoknak tartják magukat, azonban Szentendrén szuveníreket árusítanak, és itt bérben laknak. Valójában Szentendrén több időt töltenek, mint Körösfőn, de mégis részesei tudnak maradni a körösfői közéletnek a gyakori ingázások következtében.

arcon csókolták egymást és röviditallal[142] koccintottak, majd a vendégek is koccintottak az ifjú pár egészségére.

Összesen 75 meghívott vendége volt a fiatal párnak, ez az eljegyzés a kalotaszegi viszonylatokhoz képest nem is bizonyult olyan nagynak, ami a vendégek számát illeti.

A koccintás és a gratuláció körülbelül 30-40 percet ölelt fel, ezután az ifjú pár, a szülők, a násznagyok és a vendégek személygépkocsival a körösfői Delia étteremben[143] mentek vacsorázni és mulatni. A vacsora ünnepi menüsorból állt: előétel, húsleves, sült hús krumplival, töltött káposzta (éjfél után), sütemény és torta volt felszolgálva.

Lakodalom

Zita és István házasságkötése 2018-ban volt, és nem a Körösfőn hagyományosnak mondott mintákat követte. Emiatt István édesanyja ki is fejezte nemtetszését, sőt nekem is panaszkodott, hogy: *Semmi sem volt olyan, mint régen… Olyan új dolgok vannak, amikről én eddig nem is tudtam*. Míg a jegyváltás viszonylag hagyományhű volt, a házasságkötés mégsem annak mutatkozott. Legfőképp azért nem minősült ez a menyegző klasszikus körösfőinek, mivel a menyasszony nem volt népviseletben, hiányzott a bútorhordás, a háznézés, a menyasszony beköszönése, a lakodalom Bánffyhunyadon volt egy kibérelt teremben, nem pedig Körösfőn, nem a vőlegény szülei vágtak disznót, majorságot és készítették el az ételeket, hanem egy megbízott catering cég. A menyasszony is elmondta nekem, hogy amennyire lehetett, ők egyszerűsíteni szerették volna az esküvőjüket, és olyannak megszervezni, amilyenre ők vágynak.

Zita és István lakodalma igen nagynak bizonyult, összesen 400 fő vendéggel számoltak. Zitának és Istvánnak a kapcsolati hálója igen kiterjedtnek számít a körösfői viszonylatokban, mivel Zita patikában dolgozik és István munkája is mobilitást igényel, így több alkalmuk nyílt falun kívüli ismeretségeket kötni. Zita az esküvő előtt mondta is nekem, hogy: *Sok meghívottunk lesz, mivel mi is sok helyre elmentünk és sokat szóltunk.* (P. Z.)

A házasságkötésre szeptember egyik szombatján került sort. Délelőtt 11 órára a menyasszonyos házhoz mentek a vőlegény, annak szülei és násznagyai, illetve a legközelebbi hozzátartozók (nagyszülők, szülők testvérei), hogy a menyasszonyt kikérjék: a fiú násznagya köszöntőt olvasott fel papírról, mire kibocsátották a menyasszonyt. A menyasszony ezt követően elbúcsúzott a szüleitől, oly módon, hogy az

142 Általában házi szilvapálinkával és házi meggylikőrrel koccintanak a körösfőiek, amiket a menyasszony édesapja biztosít. A nők inkább a meggypálinkával koccintanak, mert jobban kedvelik az édes ízt. Emellett ezen az eljegyzésen már Unicumot és Jägermeistert is kínáltak, amelyet inkább a fiatalemberek, ifjúkorban lévők fogyasztottak. A gyermekek üdítővel, Coca Colával vagy Fantával koccintottak.

143 Egykori Kurucz Csárda épülete.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

első násznagya szintén egy felolvasott szöveget mondott.[144] Ezt követően a polgári esketésre siettek, ahol körülbelül 30-40 percet töltöttek a csoportkép készítésével együtt. A polgári esketés után itallal és kaláccsal kínálták meg a jelenlévőket (*30–31. képek*).

A hivatalos házassági ceremónia után az ifjú pár úgynevezett *párfotózás*on[145] vett részt. Ez azt jelentette, hogy profi fotós készített róluk több száz képet különféle helyszíneken. A fotózás után, némi készülődést követően, körülbelül 3 órakor a körösfői kultúrotthonba gyülekeztek a vendégek, ahová minden körösfői asszony egy darab edényt vagy egy kisebb konyhai/háztartási eszközt vitt, a körösfői férfiak pedig egy üveg italt a vőlegénynek.

Később innen indult a pár és a vendégek (körülbelül 4 óra körül) a templomi esketésre. A templomi ceremónia után, délután 5-6 órától fogadták a vendégeket a bánffyhunyadi teremben, az esküvői vacsorára és mulatságra.

A lakodalom menüsora ugyanolyan volt, mint az eljegyzésé, annyi különbséggel, hogy volt menyasszonyi torta is, amelyet éjfél körül vágtak fel a vendégek részére. Éjfél után kezdték meg a vendégek a szóláspénz odaajándékozását az ifjú pár részére. Ez nem úgy zajlott, mint régen Körösfőn, hogy a násznagy hangosan beszámolt arról a vendégeknek, hogy ki mennyi pénzt adott, hanem minél inkább kevés feltűnést keltve. Tehát egy-egy vendég vagy család odament a párhoz és egy borítékot nyújtott át, közben sok boldogságot és szerencsét kívánt nekik.

A mulatság közben volt néhány játék is, mint menyasszonyrablás, a menyasszony cipőjének ellopása, amelyben a pár jó barátai vettek részt, és ők is szervezték.

A lakodalom egészen reggel 6-ig tartott. Másnap ugyancsak ezen a helyszínen, a vasárnapi istentisztelet után folytatódott az evés és egy visszafogottabb mulatság (már nem élőzenés). A maradék ételt a közelebbi hozzátartozók, barátok együtt fogyasztották el, ami ezután is megmaradt, azt elosztották egymás között, vagy a faluban elvitték olyannak, aki például idős és nem tudott elmenni a lakodalomra.

Ajándékok összegzése

Zita és István esetében együtt mutatom be az eljegyzési és lakodalmi ajándékokat, mivel a jegyváltás ajándékai is majdnem oly nagy értékűek, mint a lakodalmié.

A menyasszony a vőlegénytől, valamint az anyósától a jegyváltás alkalmával több ajándékot is kapott, amelyet az anyósa állított össze és annak sógornője, aki egyben násznagyasszony is volt, így tudta, hogy miből mit és mennyit kell vásárolni. Éva, István édesanyja így mesélt menye jegyajándékának összekészítéséről:

> *A sógorasszonyom nagyon tájékozott, ő volt itt az ajándékcsomag összeállítója… István nagyon mérges volt a sok ajándékvásárlás miatt, hogy jaj, hogy ezt is még, azt is kell még venni. Mondom: Fiam! Ott sokan lesznek,*

144 A korábban Körösfőn szokásnak számító álmenyasszony és egyéb komikus játékok nem voltak.
145 Ez új keletű dolog, körülbelül egy évtizede divat már Körösfőn is.

akik meg fogják nézni, hogy ezt most kapott kimondottan, azt fogja keresni, hogy kapott-e Zita olyat vagy nem kapott Zita. Mindent kell venni ahhoz, hogy mindenkinek a kedve teljen be... Nem is gondolnád, mire terjed ki ez... Zita is boldogabb, hogy mennyi mindene van, hogy mennyi mindent kapott. (P. É.)

Zitát az anyósa teljesen „felöltöztette" az eljegyzésre, ahogy fogalmazta Éva: tetőtől talpig minden ruhaneműt megvásárolt neki és megvarratott. Ezen kívül jelenlegi körösfői szokások szerint az anyós körülbelül egykosárnyi édességet és ugyanekkora mennyiségű kozmetikumot (*piperecikk*eknek nevezik) ajándékozott leendő menyének, és virágcsokrot is adott neki. Ezenkívül Éva az édesanyjától és anyósától örökölt szőrkendőkből is ajándékozott néhányat Zitának, amelyet igen nagy becsben tartanak. Zita ezekből a szőrkendőkből egyet választott és a jegyváltás másnapján azt viselte a vasárnapi istentiszteleten. Továbbá az eljegyzésre István édesanyja süttetett kürtőskalácsot és sajtos kiflit, valamint édesapja egy korsó pálinkát is adott.

A menyasszony ajándékai tételesen, amelyeket anyósától és vőlegényétől kapott:

- karikagyűrű,
- arany karperec,
- 2 darab női alsónemű, 2 darab melltartó, 2 darab harisnya,
- Bocskai kosztüm,
- 1 pár magas sarkú cipő,
- 1 darab virágkosár,
- jegyláda,
- Merci csokoládé (a jegyláda alsó fiókjába téve),
- 3 darab szőrkendő (a jegyládában),
- 4 darab zsebkendő (a ládafiába téve),
- 2 darab hálóing,
- piperecikkes ajándékcsomag (tusfürdő, testápoló, szappan, parfüm, krém),
- édességes ajándékcsomag (csokoládék, kávé),
- 15 db kürtőskalács (egykosárnyi),
- sajtos kifli (egykosárnyi).

Zita és szülei viszonzásképpen Istvánnak az eljegyzésen viselt öltönyét, ingét, nyakkendőjét és cipőjét vásárolták meg. Ezen kívül kapott Zitától egy karórát.

Az ifjú pár a vőlegény egyik násznagyától 1000 lej pénzt kapott, a másiktól egy 24 darabos Tefal edénykészletet. A lány násznagyai is ekkora összeget ajándékoztak, de olyan céllal, hogy abból a menyasszony vegye meg magának a gáztűzhelyt és az elektromos sütőt (azért pénzt adtak, hogy a menyasszony olyat válasszon, amely neki tetszik).

A vendégek zöme a jegyváltásra pénzt ajándékozott, ennek az összege általában ha egy pár adja, 500-800 lej között van, ha családról van szó, akkor ez emelkedhet egészen 1000 lejig is. Voltak kivételek, akik pénz helyett ajándékot adtak a párnak, ezek az ajándékok kivétel nélkül konyhai eszközök voltak, nevezetesen:

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

- 1 darab mikrohullámú sütő,
- 1 darab turmixgép,
- 1 darab elektromos palacsintasütő,
- 1 darab Tefal serpenyő.

A pénz- és tárgyi ajándékokon kívül minden körösfői női vendég kézben vitt egy tortát, amelyet a jegyváltás mulatságán felszeleteltek és felszolgáltak, valamint ebből a tortából minden vendég kapott egy szeletet elvitelre a távozása előtt, megköszönve ezzel a részvételt és a hozott ajándékot.

Zita és István esküvőjükre szüleiktől ajándékba egy teljesen felszerelt, berendezett és felújított otthont kaptak. István szülei már akkor nekikezdtek saját házuk átalakításának és toldásának, amikor tudták, hogy Zita és István kapcsolata komoly. Sőt, már mondhatni fiuk születésekor tisztában voltak azzal, hogy gyermekük számára külön lakrészt fognak biztosítani. Ez a szándékuk meg is valósult, mivel nem sokkal a pár eljegyzése után készen állt a háromszobás, konyhával, fürdőszobával, kamrával ellátott, teljes mértékben felújított (leparkettázott, csempézett, kifestett) külön lakrész a fiataloknak, amit már csak be kellett rendezni. A teljes berendezést Zita szülei biztosították: a kor divatjának megfelelő, modern bútorokat, felszerelést vásároltak a lányuknak, amelyek a következők:

- konyhabútor,
- konyhai étkezőasztal 4 darab székkel,
- étkezőasztal 6 székkel,
- sarokülő,
- nappali szekrénysor,
- hálószobabútor,
- dohányzóasztal,
- mosógép,
- 2 darab szőnyeg,
- 4 darab függöny.

A pár jelentős értékű ajándékot kapott a násznagyoktól, amely pénzösszeg volt, minden násznagypártól 3000 lejt kaptak. A násznagyok a szóláspénz összegét megbeszélték egymás között, törekedtek arra, hogy egyformán adjanak a fiataloknak. A fiatal pár köszönetképpen, hogy a násznagyok elvállalták a násznagyságot, megajándékozták őket: a násznagyoknak egy flakon tusfürdőt és egy üveg Alexandrion italt, a násznagyasszonyoknak pedig egy vázát és egy szobaillatosítót adtak.

Ezen kívül a násznagyok ajándékba kapták a násznagyperecre kötött hímzett *násznagykendő*ket is.

Ami a többi körösfői vendéget illeti, esküvő alkalmával, ahogy korábban is említettem: minden asszony vitt a fiatal párnak egy edényt, vagy egy konyhai, illetve háztartási eszközt, a férfiak pedig egy üveg italt, amelyet a kultúrotthonban adtak át, és ott gyűjtötték össze. Ezeket az ajándékokat, illetve azt, hogy kitől kapták, nem írta fel a pár külön papírra, de felsorolásszerűen el tudta nekem mondani a menyasszony. A következő tárgyakat kapták a fiatalok tehát:

- ruhaszárító állvány,
- vasalódeszka,
- ebédlőkészlet,
- porszívó,
- húsdaráló,
- mixer,
- kávéskészlet,
- teáskészlet,
- muffinsütő,
- tortadíszítő,
- tortaformák, süteményformák,
- viaszosvászon abrosz,
- étkészlet,
- műanyag edények, tálak,
- váza,
- üvegpoharak,
- pálinkáspohár-készlet,
- borospohárkészlet,
- üveg fagylaltos kelyhek,
- késkészlet,
- ágyneműgarnitúra,
- tálaló edények,
- kávéfőző,
- kenyérpirító,
- szendvicssütő,
- Delimano márkájú edények,
- teflonos edények és serpenyők,
- jénai tálak,
- virágok,
- szobanövények,146
- csillár,
- zöldséghámozók.

Ezeket az ajándékokat nem a vacsoránál, vagyis a lakodalom mulatságán adták oda a párnak, hanem a polgári esketés után, a templomi esküvő előtt a kultúrházban. Az utóbbi tárgyakat a menyasszony felsorolta nekem, ezeket nem vezette papíron, nem írta le, hogy kitől kapta őket. Zita elmesélte, hogy nem probléma, ha egy bizonyos típusú tárgyból többet kapott, mivel azt ő továbbadja majd: ha őt hívják meg egy körösfői esküvőre, akkor elviszi a háztartásában pluszban lévő tárgyát ajándékba.

A vendégek az esküvői vacsorán adták át a szóláspénzt a párnak, amelyet gondosan borítékba helyeztek, néhányan esküvői üdvözlőlapot is tettek bele emlékül.[147]

146 Mostanság főleg orchideát vagy bonsait divat adni.
147 Főként a magyarországi vendégek raktak üdvözlőlapot a borítékba, amelybe írtak.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A szóláspénz összege függött attól, hogy egy személy, pár vagy egy család adja, illetőleg a párral való kapcsolat közeliségétől is. Minél szorosabb volt a kapcsolat a pár vagy azok szülei és az ajándékozó között, annál több pénzt adtak általában ajándékba. A pénzajándékokról a menyasszony listát írt emlékeztetőül, abból az okból kifolyólag, hogy ha visszahívják őket egy lakodalomba, akkor ők is annak megfelelő összeget ajándékozzanak, amennyit ők kaptak. A vendégek zömmel román pénzben adta az ajándékot, a magyarországi vendégek, illetőleg azok, akik külföldre járnak dolgozni, forintban vagy euróban. A pár miután átvette a pénzajándékot, szóláscsomagot adott át viszonzásképpen az ajándékozóknak. A szóláscsomag egy ajándéktasakot jelent, benne egy üveg szilvapálinkával és négy szelet süteménnyel. A tárgyi és ételajándékok mellett az esküvői készülődésben a pár násznagyai és legközelebbi barátai segédkeztek.

Házasélet kezdetei

Zitának és Istvánnak szintén egy anyagilag megalapozott közös életet teremtettek elő a szüleik. Zita esetében már nem volt szükség arra, hogy maga varrja meg a kelengyéjének a részeit, mivel számára már nem volt fontos ennek megléte, és nem is tanulta meg édesanyjától a hímzés technikáját. Szereti a körösfői kézimunkákat és megbecsüli őket, de számára elegendő az, amiket örökölt édesanyjától, nagymamáitól és az anyósától.

István esetében sem volt már akkora elvárás, hogy a műhelyben dolgozzon, tehát nem hárult rá annyi feladat, mint például 20 évvel korábban egy körösfői legényre. Ahogy korábban is idéztem István édesanyját:

> *Az én fiamnál már úgy volt, hogy ne dolgozzon műhelyben, megvettük a számítógépet, rászokott a számítógépre, amikor lett internet, még jobban rászokott a számítógépre. Akkor a műhelybe minek dolgozzon, mert iskolás, most sem a műhelymunkát nem tudja…* (P. I.)

Elmondható, hogy Zita és István nem dolgozik annyit, mint annak idején az ő szüleik és nagyszüleik, mindketten ledolgozzák a teljes munkaidőt a munkahelyükön, de hazaérkezve inkább együtt vannak hármasban a gyermekükkel, hétvégén akár kirándulást is szerveznek, vagy találkoznak a barátaikkal. Tehát az ő esetükben már megjelenik a szabadidő, az élmények keresése, a nyaralás és a kikapcsolódás.

A házasságkötésük után nem sokkal, 2020-ban kislányuk született, most, 2023-ban pedig második gyermekével várandós Zita. Továbbra is Körösfőn laknak, mindketten ingáznak a munkahelyükre. Mivel István édesanyja is egy fedél alatt él velük, csak külön lakrészben, így sokat vigyáz a kisgyermekükre. Zita édesanyjánál is sokat van a kislány, ahol már a gyöngyfűzést is tanulgatja viseletkészítő nagymamájától.

Az ajándékozás és az ajándékok összetételének vizsgálata és változása az 1960-as évektől napjainkig

A következőkben összefoglalom a házasságkötéshez kapcsolódó ajándékozások főbb jellemzőit, az ajándékok összetételét és annak változását az utóbbi fejezetekben vázoltak alapján. Nem célom minden egyes ajándéktárgyat számszerűsítve leltárba venni, hiszen sikertelen vállalkozás lenne. Ennek oka, hogy a vizsgált időszakból nem maradt a családoktól perefernumlevél vagy olyan pontos összeírás, amely dokumentációja lehetne a teljes hozománynak vagy az összes ajándéknak.[148] Ennek főként gazdasági okai vannak, ahogy az esettanulmányban Mihály Piroska mondta: olyan kevés pénzt és ajándékot adtak régen a szóláskor, hogy azt felesleges lett volna felírni.[149] A szülőktől kapott hozomány tárgyi elemei sem voltak még annyira felduzzasztva, hogy ne lehetett volna azokat nyomon követni, emlékezni rájuk. A 20. század első felében a kelengyeként kapott viseletegyüttes sem állt olyan sok tételből, hogy listát írjanak róla (Faragó–Nagy–Vámszer 1977: 193–206). Továbbá a stafírung „kötelező" alapfelszereltségeit minden falubeli tudta fejből, hiszen ez is a közösségi norma által meghatározott dolog volt. Ennek értelmében az interjúbeszélgetéseim alapján rekonstruáltam a házasságkötés alkalmával birtokba vett ajándékokat.

Egyedüli írott forrás a *szólásfüzet* volt, amelybe az 1960-as évek közepétől egyre több család jegyezte fel a *szóláspénzt*, és néhány kapott tárgyi ajándékot, erről bővebben írok a következőkben.

Ajándékok az 1960-as években

Mihály Piroska esetéből kiindulva láthatjuk, hogy az 1960-as években a szülőktől, valamint a lakodalomra meghívott vendégektől kapott eljegyzési és lakodalmi ajándékok jóval csekélyebbek voltak, mint az azt követő évtizedekben. Több interjúalanyom hangsúlyozta, hogy „*szegény világ*" volt a második világháborút követő néhány évtizedben, beleértve az 1960-as évek első felét is. Az egyik adatközlőm így mesélt az 1950-es évekről:

148 Tötszegi Tekla is hasonló dilemmába ütközött, a mérai viselet vizsgálatánál ő sem találkozott tételes összeírással, hanem interjúzással rekonstruált (lásd Tötszegi 2009: 44–46).

149 Kalotaszeg több falvában, például Bogártelkén és Inaktelkén találkoztam olyan ládákkal, amelyek fedelének belső oldalára írták fel a kelengye tartalmának textil elemeit, de ezek jellemzően 1940-es évek előttiek voltak.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Akkor elhiszi, hogy pénzt nem látott az ember? Nagyapám szegény mindig hordta a tejet Hunyadra, hogy jöjjön a házhoz pénz. No, akkor még volt jószág is, ugye, abból éltünk meg. Volt tej, s ugye mindenki termelt, akkor mindenki abban járt, krumplija volt, kukorica, úgyhogy volt a puliszkafőzés, minden, mert bizony a háború után nem volt. (P. E.)

Egy másik, tehetősebb családból származó körösfői asszony is ugyancsak ezt mondta: *Akkor mondom, ez volt a megélhetőség. A jószágok vótak, ebből a kenyér kijött, a tej kijött.* (A. E.) Ekkoriban igaz, már többen jártak árulni a faluból, és foglalkoztak fafaragással és varrások értékesítésével, de nem olyan számottevően, mint a következő évtizedekben, így továbbra is a föld jelentette a fő megélhetőséget és értéket. Továbbá ebben az időszakban a hagyományos két- és háromosztatú házak voltak döntő többségben a faluban, amelyek nem voltak alkalmasak túl sok ember befogadására, emiatt egy átlagos család maximum 40-50 embert bírt befogadni egy-egy vendéglátás során.

Volt úgy, hogy három szoba, akkor egyben laktak a fiatalok, sőt még a nagyszüleink idejében, sokszor elmondják, egy nagy-nagy szoba, lehet, nem volt akkora, mint itt ez a kettő, amiben bent volt még a benti kemence, és hogy ott három család is lakott. Tehát külön ágya volt a fiataloknak egyik kis sarokban, tehát jellemző volt még abban az időben, hogy három generáció lakott abban a nagyszobában. Tehát annyira nagy volt a szegénység. (P. I.)

A menyasszony kelengyéjénél kétfajta tárgytípust különböztetek meg. Az egyik a mindennapi élethez és létfenntartáshoz szükséges tárgyak, amelyek jellemzően háztartási eszközök és vásznak voltak, melyeket főként ételkészítéshez használták. A másik pedig a reprezentatív tárgyak csoportja, amelybe a bútorok, a vetett ágy, a varrottasok, a díszes, festett tárgyak (például tányérok) és a viseletek tartoztak (vö. Fél–Hofer 1969). A stafírung java részét tehát inkább textilek alkották, amelynek zömét ekkoriban házilag készítették el (vásznakat), a *gúnyavivés*, *gúnyahordás* szokáselem neve is erre utal. A viseletek, főként a szoknyák és kötények anyagát, valamint a keszkenőket pedig pénzért vásárolták.

A fiú szülei biztosították az ifjú pár számára az otthont, a gazdálkodáshoz, műhelymunkához szükséges eszközöket. A fiú szülei a berendezéshez hozzájárulva egy hálóágyat vagy díványt, és egy szekrényt is ajándékozhattak a fiatal párnak.

Ebben az időszakban az élő állat ajándékozása is érvényben volt, hiszen ekkoriban még értéknek számított és pénzt jelentett (például a tej eladása miatt).

A vendégek ajándékai némi pénz, textil és edény volt. Az utóbbi azért volt fontos akkoriban, mert ezekből az anyagokból varrattak maguknak ruhát az emberek, jellemzően városi mintára.

Abban az időben vót még az is, hogy veszek egy-egy ingnek valót, nem vót, férfiingnek való anyagot is vettek, mit tudom én, régen nem tudom minek

hívták azt az anyagot. Két méter anyagot blúznak. A mi időnkben aztán vót még, hogy amiko' szólás vót akkor nem pénzt, pénzt is adtak, de még egy méter anyagot, vagy két méter anyagot, valamilyen kis gúnyaneműt adnak. Abban az időben, mikor én mentem férjhez nem is lehetett kapni pléhedényt. Ilyen kis fileseket kaptam, vagy hármat is, olyan kétliterest, palacsintasütőt vagy hármat, edényt is kaptam, mondjuk vót otthun, vagy úgy valahol városon már megszerezte, pont abban az időben kantát, ezeket kaptam akko', az én időmben. Akkor valahogy olyan időszak vót, hogy nem lehetett kapni még pléhedényt se. De vótak akko' még cserépedények, há' persze. És cserépfazék. Én nem tudom, az idősebbek. Még olyan is vót, hogy nekünk cifratálat is hozott olyant. Nem vót pléhedény, most is megvan két tálam azokból. (A. E.)

A vendégek által ajándékozott pénzről így mesélt nekem az egyik asszony:

Hát, hogy mondjam, hát akkor még szegény világ volt, nem olyan nagyon volt, azt hiszem, 100 lejt adtak a felnőttek, a fiatalok 50 lejt, na. Úgyhogy mind a két feléről, aki násznagy volt, először a leányos háztól szólott, s azután a fiútól. Na, s azt a pénzt ideadták, de nem olyan sok volt. (P. E.)

Ebben az időszakban nem írták fel a násznagyok a füzetbe, hogy ki mennyit ajándékoz az ifjú párnak, erről így mesélt az egyik asszony: *Nem tudom, hogy felírtuk, nem tudom a násznagy, ha felírta, de nem jut eszembe. Nem, azt nem írták fel. De azt rendre, aztán vissza kellett hordani, ha nem is ugyanazt, de tudta nagyjából mit vöttek, miko' visszakölcsön, visszajár.* (A. E.) Mikor arra kérdeztem rá, hogyan zajlott a szólás, és mennyi pénzt adtak, akkor azt felelték, hogy a közelebbi rokon vagy násznagy 100, míg a távolabbi 50 lejt adott, és ekképp történt: *Én adok 50 lejt a menyasszonynak vagy a vőlegénynek, és adtak egy pohár pálinkát.* (A. E.)

Volt rá példa, hogy egy bizonyos anyagból vagy edényből az ajándékozás során túl sok gyűlt össze, némelyik darab feleslegessé vált, azt általában tovább ajándékozták.

Ajándékok az 1980-as években

Korpos Éva eseténél láthattuk, hogy szűk húsz esztendő alatt mennyivel gazdagabbá vált a jegyváltás és a lakodalom ünneplése. Egyrészt a meghívott személyek száma majdnem a háromszorosára nőtt, másrészt sokkal több lett az anyagi juttatás is. A szülők részéről adományozott kelengyébe, akárcsak korábban, kötelezően beletartoztak továbbra is a falusi bútorok, a konyhai eszközök, a vásznak és a viseletek (ezeknek zömét édesanyjától örökölte), de valamivel nagyobb mennyiségben: több bútordarab, több edény, több viselet lett kiállítva a lány számára. Sőt, ezt a mennyiséget még fokozták azzal, hogy városi divatot követve a lány számára úri bú-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

rokat, garnitúrát vásároltak a szülők, amelyeket az addigra összegyűlt étkészletekkel, szettekkel rendeztek be. Megfigyelhető tehát egyfajta fölhalmozás, nemcsak a megörökölt tárgyak képezték a kelengye részeit, hanem azon túl még hozzáadódtak újabb darabok. (vö. Hofer 1983: 55.)

A fiúnak és leendő feleségének pedig nem csupán egy szobarész vagy ágy jutott, mint az 1960-as években vagy azelőtt, hanem minimum egy saját szoba, de inkább egy önálló lakrész vagy egy önálló lakóház. Mindezt nagy anyagi ráfordítással tudták megépíteni számára: vagy bővítették a meglévő házat, vagy új szintet (emeletet) húztak, vagy új házat építettek. Az önálló, szülőkétől külön álló otthonban több szoba is volt, és ekkoriban már fürdőszobát is építettek, amelybe csak az 1990-es évek elején tudták bevezetni a vizet. A fiú részéről tehát ebben az időben az önálló, többhelyiséges, szerelvényezett, kicsempézett fürdőszobás házat adták a szülők. Érzékelhető tehát, hogy folyamatosan ott az igény a modernizálásra, amely közben alakítja a közösségi normát is. Ezzel párhuzamosan, ismerve az előző generáció szegényes életmódját, egyfajta kompenzációként jelenik meg a tárgyi felhalmozás, és az igyekezet a minél komfortosabb élettér kialakítására (vö. Losonczy 1973, 1977).

Felmerül a kérdés bennünk, hogy mindezt hogyan tudták a szülők anyagilag biztosítani a fiataloknak. A válasz egyszerű, és már megkaptuk rá a választ a negyedik fejezetben: a körösfői nép gazdaságilag ekkor volt a legerősebb, sokan pénzhez jutottak (lásd Fülöp 1998, Tötszegi 2009: 47). Az 1970-es évektől egyre többen utaztak különböző üdülőhelyekre, az 1980-as évektől pedig rengetegen jártak árulni a tengerpartra (vö. Miklós 2007). Az otthon maradt körösfőiek is megéltek, mert ők végezték a termelői munkát: elkészítették a varrottasokat és a faragott fatermékeket, amelyeket értékesíteni tudtak a faluban (viszonteladók felvásárolták). Az 1970-es évekre tehetők emiatt a nagyszabású építkezések is, amelyek során többszintes, külön műhellyel rendelkező házakat tudtak építeni. Korpos Éva így mesélt erről:

> *Akkor irigyek is voltak, pont ezért, hogy árulni jártál, az az igazság, hogy könnyebben pénzhez jutott mindenki. Aki elment, az is, aki otthon dolgozott, az is. Tehát ha egy család szorgalmas volt, és szorgalmas volt minden család. A legszegényebb család is tudott építkezni. A legszegényebb család is meg tudta az utóbbi időben úgy nősíteni a fiát, mint a leggazdagabb. Legfeljebb annak volt tíz rend gúnyája, a szegénynek meg öt rend. A szegénynek is megvolt, ami fontos volt.* (K. É.)[150]

A kereskedelem által tehát pénzhez jutottak a körösfőiek. Az egyik interjúalanyom elmesélte, hogy az ő férje már korán, az 1960-as években is próbálkozott

150 Tötszegi Tekla is hasonló megállapításokat tett: „…a varrással szerzett pénzen újabb anyagok vásárlása lehetőséget teremtettek egy család anyagi helyzetéhez mértnél gazdagabb ruhatár megteremtésére" (Tötszegi 2009: 47).

Brassóban árusítással, ami már akkor is elég jól ment, majd ezt a tevékenységet a további évtizedekben is folytatta, így mesélt róla:

> *Azt mondta anyósom mindig, hát szegény világ volt, mindig azt mondta nekem. Olyan jó anyósom volt: tudod, fiam, mikor a te urad elindul, nálunk megszűnt a szegénység. Mindig avval izélt anyósom. De elment, volt 15-16 éves, ment Kolozsvárra, s mit tudom én, milyen kis dobozokat csináltak, s az addig haza nem jött, amíg el nem adta.* (P. E.)

Arról is beszéltek többen, hogy az 1980-as években az üzletekben nem volt nagy választék, alig tudtak alapvető dolgokat megvásárolni, annak ellenére, hogy lett volna pénzük. Korpos Ferenc így fogalmazta meg ezt a jelenséget: *Jó volt. Ó, jó világ volt, szegény világ volt, de jó volt! Szegények voltunk, de jól éltünk*. (K. F.) A hiányzó termékeket Magyarországról és Csehszlovákiából szerezték be, ekkoriban évente kétszer lehetett menni Magyarországra, ekkor árultak is és vásároltak is (ahogyan Korpos Éva történetében is olvashatjuk).

Pénz birtokában a vendégek is jobban tudtak ajándékozni. Továbbra is főként edényeket vittek, főként zománcosokat, de megjelentek emellett tűzálló jénai tálak is, gretár sütők. Ezen kívül pénzt továbbra is adtak a szóláskor, ami már nem volt csekély összeg, ahogyan az a szólásfüzetekben is megmutatkozik. Ezt bizonyítja az is, hogy a faluból többen is személygépkocsit vásároltak (Daciát) az összegyűjtött szóláspénzből. Ezen kívül az ajándékok kiegészültek a kor divatja szerinti dísztárgyakkal (porcelánokkal, faliórákkal stb.) és üzleti ruhadarabokkal (ing, zokni, hálóing, fehérneműi, törölköző stb.) is. Mivel a meghívottak száma elérhette akár a háromszázat is, ezért már szükség volt füzetbe vezetni a szólásokat. Korpos Éva így magyarázta el nekem, hogyan zajlott egy család szólása:

> *Meg a násznagyné, ő írta a füzetbe, hogy ki mit ad, a násznagy meg mondta, hogy mit tudom én, Jankó Öcsi és családja szól 500 lejt. Jankó Öcsi felesége szól egy inget. Jankó Öcsinek a lánya szól egy konyharuhát, most mondtam valamit. S ha még egy kisfiú is volt, az is adott 100 lejt.* (K. É.)

Az edényeken kívül immáron modern, új típusú, elektromos eszközöket is ajándékoztak, például porszívót, vasalót, hajszárítót, villanymelegítőt. Továbbá lakásdekorációs tárgyakkal is bővült a paletta, például: vázával, festménnyel, hamutálcával, babával, órával, szőnyegekkel, csillárokkal. A városi divatot követő ruhadarabok ajándékozása is rendkívül gyakori volt, például: kombiné, bugyi, zokni, hálóing, házi ruha, ing, trikó, harisnyanadrág, házicipő, garbó. Megfigyelhető a szólásfüzetekben, hogy eközben az új, divatos árucikkek mellett egyes vendégek, jellemzően idősek, egy-egy régi darab keszkenőt ajándékozhattak a menyasszony részére, például Korpos Éva füzete szerint az egyik asszony egy szőrkendőt szólt. Sőt, a jószág ajándékozása sem maradt ki még ekkoriban, a szólásfüzetben megmutatkozik, hogy például valaki disznót adott a menyasszonynak.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Ajándékok a 2000-es évek elején

A 2000-es évek elejére számos szempontból változott Körösfőn a lakodalom. Megállapítható, hogy abban az esetben történik általában a megszokott forgatókönyv szerint, vagyis *körösfőies*en (P. É.) az ünnep, a lakodalom, ha a lány és a fiú is körösfői. Általában ebben a helyzetben alapvető és természetes alkalmazkodni a korábbi körösfői normákhoz, például a násznagyok és a meghívottak kiválasztása, a kelengye és az otthon megteremtése eszerint történik. Azonban minden másban általában a pár akarata érvényesül, tehát megfigyelhető, hogy a lakodalom szervezésének feladata áthelyeződött a szülőkről a fiatalokra, és eközben *individualizálódott* az esemény (Kiss–Orgona–Simonovics szerk. 2023: 11–12). Megjelent az arra való igény, hogy a lakodalom a szerelmes párt fejezze ki, azon belül is a menyasszony ízlése érvényesül. A pár a hagyományos elemekből tetszőlegesen válogathat. Például Zita és István esküvőjén a hagyományosnak tekintett kürtőskalács is a menü része volt, de eközben candy bar[151] is volt. Zita modern menyasszonyi ruhában esküdött, de másnap felvette az örökölt népviseletét, felöltözött újasszony ruhába. Igaz, Bánffyhunyadon volt a lakodalmi mulatság, de volt háztól való lánykikérés. Napjainkban vannak olyan körösfői fiatalok is, akik pedig tudatosan ragaszkodnak a lakodalmak – általuk „réginek" mondott – forgatókönyveihez (1980-as évek lakodalmait veszik alapul), és igyekeznek eszerint dönteni az esküvőjük szervezése során, ami az ajándékozást, kínálgatást és kölcsönös segítségnyújtást is meghatározza. A *Lakodalom* fejezetnél már idéztem egy 1988-ban született fiatalasszonyt, aki az esküvő régebbi modelljét preferálta férjével együtt, ezzel kapcsolatban továbbá ezt mondta:

> *Én már így képzeltem el régebben is az esküvőmet, ha lesz, akkor szeretném két naposan, ahogy régen volt, hogy kiköszönjek, beköszönjek, régen is így volt, és én így álmodtam meg magamnak. Kürtös van sütve, perec van, ezek mind hozzátartoznak. Most már a mi lakodalmunkban, nem volt, de gyümölcsöt már teszünk az asztalra, vagy valami olyan sós ropit, vagy mogyorót, a miénkben azt hiszem nem volt, de voltam olyan lakodalomban itt, ahol volt. De inkább kürtös és perec az asztalon.* (P. Cs.)

Tudjuk, hogy a perec és kürtőskalács megsütése az esküvőre jobban aktivizálja a közösségi erőket, míg a mogyoró és a gyümölcs beszerzéséhez nem szükséges oly mértékű közösségi közreműködés.

Körösfőn már sok variánsa létezik az esküvői forgatókönyvnek, az ajándékozás tekintetében két dolog nem változott, ahogy Zitáék esetében is láttuk, a konyhai és háztartási eszközök továbbra is népszerű ajándékok. Emellett a pénzajándék továbbra is fontos, és jellemző, hogy egyre magasabb összegeket ajándékoznak a meghívottak. A meghívottak száma 300-400 fő is lehet, így az összegyűlt szóláspénzből

151 Candy bar: édesség büfé.

hatalmas tőkére tehet szert a pár. Amennyiben ebből a pénzből nem nekik kell kifizetniük a lakodalmi költségeit, akkor az összegyűlt összegből, akár futja egy garzonlakásra Kolozsváron, vagy egy többszobás lakás Bánffyhunyadon. Egyik adatközlőm így határozta meg a pénzösszeg mértékét:

> *Mert megvan egy olyan tarifa... Az mindig aktuálisan van egy kicsit emelgetve, és tudod, az inflációhoz vagy mit tudom én, hogy mihez viszonyítva.* (P. É.)

A hozományt alkotó városi, divatos bútorzatot a szülők napjainkban inkább megcsináltatják gyermekeiknek, nem pedig az áruházakban kinézett típusbútorokat vásárolják meg. Erről így mesélt az egyik interjúalanyom, akinek 2012-ben vásárolták meg a bútorait:

> *A másik dolog, hogy a mai világban legtöbben csináltatjuk a bútort, ahova szeretnénk, oda csináltatjuk a bútort. Régebb megvásárolták, letették a lánynál és azért volt ez a nagy hurcolkodás, mert akkor mindent ki kellett vinni. Az én esetemben, hogy csináltattuk már eleve ide jött a mester és itt állította össze.* (P. Cs.)

Továbbá a szülők igyekeznek a fiatalok kedvében járni, hagyják a fiatalokat érvényesülni, hogy saját ízlésük szerint válasszanak, így egyre inkább a berendezés kiválasztása és az új otthonba való kerülését a fiatal pár szervezi meg inkább. Erről így mesélt az előző interjúalanyom:

> *Régebb az volt, hogy amit kaptak, a régi időkben ugyebár, annak örültek, hogy kaptak, mert nehéz volt kapni. A mi esetünkben az volt, mi azért úgy mentünk vásárolni, szőnyeg, ülőgarnitúra, hogy akkor én is és a férjem is ott voltunk. Például az én szüleimmel elmentünk és néztük, hogy mindkettőnknek tetsszen, amit veszünk és akkor kiválasztottuk, akkor azt én fizettem, vagyis az én szüleim fizették, mert az az én hozományom. Ez nálunk így történt. Vagy a bútorzatot, amit nem mi vásároltunk, hanem ide eljött a mester, közösen választottuk ki a színeket, milyen legyen a kinézete és így. Ami az én részem azt én fizettem mindent, ami a férjemé azt ő. Nem kellett utólag hozzátegyünk semmit.* (P. Cs.)

Gyakori az is, hogy ha körösfői ajándékoz esküvőre, akkor a pénz mellett valamilyen kisebb ajándékot is ad. Több, 1960-as években született adatközlőm is mondta azt, hogy Körösfőn illik a pénzen kívül egy kisebb, vagy a pénz helyett egy nagyobb ajándékot venni. Ennek oka, hogy egyrészt úgy vélik, aki csak egy borítékkal megy az esküvőre, az *arra sem vette a fáradságot, hogy ajándékot vegyen* (K. É.), másrészt az ajándékozó szeretné, hogy az általa vásárolt tárgy egy emlék legyen, és a megajándékozott mindig emlékezzen arra, hogy kitől kapta.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Körösfőn szemben más kalotaszegi faluban tapasztaltakkal, azért jellemző, hogy jegyváltásnál és lakodalomkor is a pár násznagyai, vagy közeli rokonai nem borítékot adnak ajándékba (vagy azt is), hanem előre egyeztetve a menyasszonnyal, vesznek egy nagyobb értékű elektronikai vagy háztartási eszközt, például: mosogatógépet, televíziót, robotporszívót stb. Ezeket a termékeket általában a menyasszony kinézi az interneten valamelyik webshop-ból, és továbbítja násznagyasszonyának, aki megrendeli, általában házhozszállítással. Ennek gyakorlata napjainkban rendkívül jellemző, tehát a különböző ajándékokat, főként a háztartáshoz szükséges árucikkekre az interneten keresnek rá, főként a Google használatával, ahová beírják a megvásárolandó termék nevét, majd Enter lenyomása után ezernyi találatot „feldob" a böngésző. A pár (főleg a menyasszony) saját igényeik szerint választhatnak a széles választékból, a számukra legtetszetősebbet és legpraktikusabbat választják. Ez az eljárás akkor valósul meg leginkább, ha a pár körösfői, vagy legalább az egyik fél, valamint, ha a násznagyasszony valamelyike is körösfői, mivel Körösfőn erősebben fent maradt az a szokás, hogy nem csak borítékot adnak a násznagyok, hanem egy nagyobb értékű tárgyi ajándékot.

Megállapítható tehát, hogy a 2000-es években továbbra is fokozódik a házasságkötéshez kapcsolódó anyagiasság mértéke. Ahogyan Balogh Balázs és Fülemile Ágnes is megállapította Nádasmentén: a presztízstárgyak rendszere szinte megduplázódott, akárcsak a hagyományos kelengye esetében, egy majdnem azonos mértékű és értékű modern hozomány előteremtése is a család kötelességé vált. Akárcsak a régi falusinak mondott berendezést, a modern elemek is éppen úgy kiállításra és bemutatásra kerültek az ünnep során (Balogh–Fülemile 2023: 338–341).[152]

Az 1980-as évek előtt született körösfői embereknek igen nehéz feldolgozni a lakodalomban és az ajándékozásban történő változásokat, főleg azoknak az elemeknek az elmaradását, amelyeken a falu népe kölcsönösen segítette egymást, például a kalákában végzett munkafolyamatokat hiányolják többen. A következő interjúrészlet is erről tanúskodik:

> *Jaj, nem tudom én, Brigikém! Tudod, itt volt egy olyan hagyományos lakodalom, hogy az anyuka körösfői, az apuka, mit tudom én, a magyar határ, nem is tudom, hogy hova valósiak, hol laknak. Na, s ők a fiúknak olyan hagyományos esküvőt akartak, körösfőit szervezni. S akkor meg is szervezték. Hogy fel a pártát a menyasszony fejére, s a fiúra fel a szűrt, úgyhogy megtartották. Most nem úgy, hogy a leány... szóval itt egy ilyen elhagyatott házban, az anyjáéknak a régi, elhagyatott házában, hazajöttek, megtartották, az az egy volt benne a hagyomány, hogy felvették a pártát meg a szűrt. De hát az, hogy kiköszönés, meg edényvivés, meg ilyesmi nincsen, Brigi, mert nem is Körösfőn csinálják a lakodalmakat most már. Hát a*

152 A szerzőpáros egy magyarvistai jómódú családból származó menyasszony kelengyéjének tartalmát írja le a 2000-es esztendőből ((Balogh–Fülemile 2023: 340).

miénk[153] *is Hunyadon volt, akkor most volt egy-kettő Körösfőn a covid óta. Mert az is nagyon bekavart, ez a covidos dolog, mert ugye akkor nem is lehetett, meg csak ötven személlyel, meg mit tudom én. Na, most volt vagy kettő Körösfőn a kultúrházban, de ugyanaz a menyasszonyi ruha meg a mit tudom... nem, nem, nem, nincsen, hogy kiköszön a menyasszony, meg annyi az egész, hogy onnan, a kultúrházból nótaszóval mennek fel az emberek a templomba, egyéb semmi nincs. Tortát nem kell vinni, edényt nem kell vinni, semmit nem kell vinni. Teljesen, nem tudom, csak a pénzre megy, csak az, hogy ne kelljen semmivel foglalkozni, érted. Legyen vége a lakodalomnak, s másnap mindenki aludja ki magát, ennyi. Ne kelljen a tortát meg a tálcákat visszavinni, mert az is egy olyan hagyomány volt, ami szép volt. Mert akkor voltak a nyoszolyólányok meg voltak a vőfélyek, s azoknak az volt a dolguk másnap, hogy elvitték mindenkinek a tálcáját haza avval a fél tortával, meg szóval minden el van maradva. Nincsen semmi köze a régi dolgokhoz.* (P. É.)

Láthatjuk tehát, hogy a közösség idősebb és középkorú generációjához tartozó tagjai a kizárólagos pénzajándékot nem tartják illendőnek, és szerintük nem jó irány, hogy csak borítékra redukálódott le az ajándékozás. Szerintük az a könnyebb megoldás, hogy az ember beteszi a pénzt a borítékba és átadja. Sokkal értékesebb az szerintük, ha egy ajándékot vásárol az ember, amit szépen becsomagol, mert az ember időt szán minderre, és e mögött az örömszerzés, a meglepetés, és az emlékbe adás gesztusa is meghúzódik. Az idézett szövegből az is jól látszik (és amit az interjúalanyom is sérelmez), hogy a lakodalmon a közösség tagjainak feladatai leredukálódnak, a kaláka már nyomokban figyelhető meg, eközben a lakodalom lebonyolításában egy teljes iparág kapcsolódik be, ami köré óriási esküvői marketing épül. Gondolhatunk itt a menyasszonyi ruhakölcsönzőre, a virágkötőre, a kelengyekészítőkre (párta-, bujka-, csizma- és egyéb népviselet készítői), a szépségszalonokra, fodrászokra, fotósokra, videósokra, vagy pincérekre (Kiss–Orgona–Simonovics szerk. 2023: 11).

153 Miénk: ezalatt a fia és menye lakodalmát érti.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A körösfői házasságkötéshez kapcsolódó ajándék és ajándékozás vizsgálata

Az eddigi fejezeteim arra voltak hivatottak, hogy ismertessék az 1950-es évektől egészen napjainkig azokat az emberi élethez kötődő alkalmakat, amelyeket jelentőségteljesen átszőnek az ajándékozások és a kölcsönös segítségnyújtások aktusai. Eközben szemléltettem az ajándékokat, és azok történeti változásait. Azért fektettem nagyobb hangsúlyt a házasságkötés alkalmára, mert ilyenkor a legnagyobb mértékű a közösség tagjai között a kölcsönösség és az ajándékozás. Eközben mégis fontosnak tartottam, hogy szemléltessem a többi eseményt is, hogy lehetőség nyíljon felfedezni a hasonlóságokat, párhuzamokat és szabályokat. Ennek értelmében nemcsak egy kiragadott életcikluson belül láthatjuk mindezt, hanem rálátást nyertünk a többi életszakaszra is, a teljes életutat bejárva átfogó képet kaptunk a körösfői ajándékozási szokásokról. Látni fogjuk, hogy a házasságot megelőző alkalmak ajándékai szinte előfutárai a lakodalmi ajándékoknak.

A három eset bemutatása pedig azért volt szükségszerű, mert az egyes kiragadott mikrotörténetek (Szíjártó 1996) jól példázzák a házassághoz kötődő ajándékozások gyakorlati, egyéni megvalósulását.

A következő alfejezetekben a házasságkötéshez kapcsolódó ajándékozás társadalmi és gazdasági funkcióit vizsgálom. Ezt követően az ajándékok összetételét és jelentéstartalmait elemzem, főként az utóbb leírt három esettanulmány alapján, de ezen kívül számba veszem az összes gyűjtésemet, így más interjúkra és megfigyelésekre is fogok hivatkozni mindezek során.

Tisztázom, hogy a következőkben a hozományt, és minden más anyagi vagy tárgyi juttatást *állandó ajándék*ként határozok meg. A kölcsönös segítségnyújtást, mint például a munkát, az étel vagy ital adományozását, a vendéglátást és minden olyan interakciót, amivel az egyik fél nemes gesztust tesz a másik fél felé, ajándékokként kezelem, úgynevezett *mulandó*, *nem állandó ajándékokként* (Leach 1996: 144–145). Mindkét típusú ajándék arra hivatott, hogy a felek közötti viszonyt kialakítsa és táplálja, valamint a felek társadalomban elfoglalt helyét pozícionálja. Ennek szellemében vizsgálom a következőkben az ajándékozás és az ajándékok különböző aspektusait.

Az ajándék mint a házasság előfeltétele

Körösfőn körülbelül az 1980-as évekig, amikor világra jött egy gyermek, a közösség, amelybe beleszületett, már egy általános jövőképet jósolt számára, attól függően, hogy lánynak vagy fiúnak, és milyen családban született. Nagyjából tudni lehetett a gyermek családjának gazdasági helyzetéből és társadalmi tőkéiből kiindulva, hogy

milyen élet vár rá, és ha házasodásra kerülne a sor, akkor kik lehetnek társadalmi és gazdasági státusz szerint a házastársjelöltek. Erről tanúskodik két adatközlőm szavainak részlete is: *Kinézték már gyerekkorban, hogy na, az jó lenne nekem*. (M. I.); *Hát, no, mindenki ugye milyen volt, csak akit, jónak láttak*. (P. E.) Ha az újszülött lány volt, akkor kevésbé örvendtek a szülők, mert ahogy mondták Kalotaszegen több faluban is: a lány az anyagi veszteséggel és munkával jár, míg a fiú örököl és a leendő felesége hozza a jussát, tehát csak hozzáad a család gazdaságához. Mindezt Körösfőn is egyszerűen, de lényegre törően megfogalmazták többször:

> *Régen is így volt, ha volt fiú és lány, hogy a fiúnak maradt a ház, adták a házat, és akkor a lányt kistafírungozták, így mondták*. (P. É.)

> *Itt az a hagyomány, hogy akinek fia van, az elkészíti a házat, a lány pedig hozza a hozományt. A fiatalok teljesen felszerelve kapják a házat*. (P. É.)

A lányt tehát ki kellett *stafírungozni*, ami nemcsak a szülőknek volt fizikailag megterhelő, hanem a lánynak is, hiszen amint már nagyobbacska volt, 5-6 éves, el kellett kezdeni fonni, szőni és varrni tanulni, hogy a leendő kelengyéjének egy részét idejekorán elkészítse magának (vö. Zakariás 2000: 68, Simon 2003: 58–59). Hogy miért volt ilyen lényeges elkészíteni? Azért, mert a hozomány egyfajta intézmény volt (Varró 1995: 145–146), amely a kiházasítandó lány társadalmi és gazdasági státuszát alapozta meg ahhoz, hogy házasodni tudjon, tehát a házasságra lépésnek egy alapfeltétele volt. Mindez Körösfőn is, akárcsak más falusi közösségekben, egy társadalmi norma volt, jogszokás, amelyet a falu népe igyekezett lehetőségéhez mérten alkalmazni (Szilágyi 2000: 727). Mindezt több interjúalanyom megerősítette beszélgetéseink során. Például mikor kérdeztem Mihály Piroskát arról, hogy mégis hány darab párnacsúpot vitt a házasságba, azt felelte, hogy nem emlékszik pontosan, de hat darab az biztos, mert „*hat darab az kötelező volt*" (M. P.), tehát érzékelhető, hogy voltak a mennyiséget illetően kötöttségek, még a szegényebb családok esetében is. Péntek Erzsébet 1940-ben született többgyermekes családban, édesapja korán elhunyt, így négyen maradtak az édesanyjukkal. A nehéz körülmények miatt Bánffyhunyadon, a vasútnál keresett állást magának, hogy pénzhez jussanak, otthon pedig a nagyapja segített a mezőgazdasági munkálatokban. Emiatt Erzsébetnek kevés ideje maradt az ő hozományát is előállítani, édesanyja minden idejét kihasználva varrta a lányainak az abroszokat, lepedőket, de a hiányzó anyagokat más falubeli asszonnyal készíttették el pénzért, mint például a párnának, lepedőnek, paplannak való anyagot, ahhoz pedig libatollat is vásároltak. Így mesélt erről Erzsébet:

> *Édesanyám varrt eleget. Sok varrottat, nagy abroszt, lepedőt, mindent varrt szegény. Úgyhogy én is Várad mellől, Püspökből*[154] *hoztam a sok tollút…*

154 Püspök: Biharpüspöki.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Ahogy jöttem férjhez, mindent-mindent, még a kis lakodalmamat is én állottam ki, mert nekem volt fizetésem. (P. E.)

Egy körösfői asszony, akinek az 1980-as évek végén volt az esküvője, így mesélt a kelengye elkészítéséről:

Régen a stafírungba készíteni kellett, tehát ahogy iskoláskor, óvodáskorban már mi megtanultunk varrni. A mai gyermekek, a bátyám lánya lehet, hogy tud varrni, de nem szokott varrni soha. Tehát mi, ahogy óvodáskorban megtanultunk varrni, iskoláskor, tehát ahogy teltek az évek, lassan elkezdték már a szülők a stafírungot. Tehát a téli vakációban, volt két hét vakáció, amikor az volt a dolgunk, hogy amikor az volt beosztva minden télire, hogy most egy falvédőt kell kivarrni, most egy abroszt, most a konyhagarnitúrát, most a zsoltárborítót, tehát ezt mind. (P. I.)

Annyira fontosnak minősült Körösfőn a hozomány elkészítése, hogy az 1980-as években még mindig erős mozgatórugója volt a családi életszervezésnek. A következő idézet arról fog beszámolni, hogy egy körösfői család kereskedelemből származó pénzét a kelengye összeállítására használta fel. Ebben a családban négy gyermek volt, abból két lány, tehát nem kis erőfeszítéssel járt a kistafírungozás. Így szól a történet:

Abból a pénzből, amit eladtak, azt az árut, amit saját maguk készítettek, abból a pénzből átmentek Csehországba is. Ott valamivel olcsóbb volt minden, és akkor olyankor cipő, csizma, pántlika, damaszt, gyöngy, tehát édesanyám nagyon sok damasztanyagot hozott méterben, amiből megvarrhattuk az ágyneműt tulajdonképpen. Tehát azokat mindent onnan, időben, tehát nálunk is, hogy két lány van, ő már tudta, hogy mire férjhez ad bennünket, hogy erre szükség van. És olyankor, mikor kimentek Pestre, átmentek Csehországba, olyankor mindig sok méter damasztot vett meg, meg a szoknyákra ilyen csipkét. Tehát amire szükség volt, olyankor mindig abból a kis árujukból, amit eladtak, mindig-mindig erre költötték. S akkor persze mindenki tudta, hogy hát, ha nemsokára odakerül a gyermeke, eljegyez valakit, akkor aranyra van szüksége. Olyankor vettek aranygyűrűket, de ezek ilyen méret nélküliek voltak. És akkor azt mindig, mikor eljött az ideje, akkor Kolozsváron méretre, meg mintát kiválasztottuk, hogy milyen mintát szeretnénk, és akkor mindig Kolozsváron csinálták meg a méretet. Deviszont maga az arany, az onnan volt. (P. I.)

Mindezekből visszaköszön a család, főként az édesanyák óriási erőfeszítése, hogy a közösségi normáknak eleget téve beszerezzenek minden szükségeset, ami a hozományhoz kell, még akkor is, ha gazdasági helyzetük alapvetően nem engedné meg és nagy áldozatot, fizikai megterhelést jelent. Tötszegi Tekla a mérai ruha-

tár vizsgálatánál hasonló jelenségre lett figyelmes: „a ruhatár megteremtése nehéz anyagi helyzetben szinte heroikus vállalkozás” (Tötszegi 2009: 46).

A hozomány házasság előtti meglétének jelentősége a 2000-es évek elején is érzékelhető volt Körösfőn. Zita és István történetében szépen kirajzolódott, hogy a pár szülei gyermekük megszületését követően már elkezdtek készülni a jegyváltásukra és esküvőjükre. Egyértelműen megállapítható, hogy Zita és István jegyváltásának és esküvőjének az előfeltétele a szülők azon ajándéka, valamint kötelessége volt, hogy a fiú részéről megfelelő otthon, a lány részéről pedig teljes lakberendezés legyen elkészítve, valamint megvásárolva. Ezt bizonyítja az is, hogy amikor 2014-ben megismertem az Antal családot, a pár már évek óta együtt járt, meg is kérdeztem Zita édesanyját, hogy miért nem házasok még a fiatalok, hiszen több mint 5 éve együtt voltak, mindketten dolgoztak már, saját keresetük volt. Erre a kérdésemre a következő rövid, de lényegre törő választ adta az édesanya: *Én még Zitának nem vettem meg a bútrát, és Istvánnak sincs kész még a ház.* (A. I.) A fiú részéről az otthon biztosítása is ugyanilyen jelentős volt, az egyik fiatal adatközlőm így nyilatkozott erről:

> *A férjem családja úgy készült, hogy van egy fiam, és neki is kell ház. Nagyjából mindenkinek úgy van építve a háza, hogy amikor odakerül a gyerek, akkor a szülők lemennek az emeltről egy szinttel lejjebb, vagy hátramegyünk, és melléképületben kialakítanak maguknak két-három szobát, és akkor a fiataloknak hagyják azt a nagy házat, ahol ők anno fiatalként éltek. A férjemnél is úgy volt, hogy megvolt a nagy ház, és volt egy szint, ami ő neki volt szánva, és amikor meggondoltuk, hogy legyen eljegyzés, esküvő lesz, akkor fogtak neki, festeni, csempézni, parkettezni.* (P. Cs.)

Az is tapasztalható Körösfőn, hogy a kelengye kiállítása az idő múlásával, nem hogy egyre jelentéktelenebbé válna, hanem jelentősége még inkább felerősödik. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy amikor az 1980-as évektől olyan új ünnepek születtek, amelyeken már jelen van az ajándékozás is, mint például a ballagási, születésnapi ünnepségek, vendéglátások, akkor olyan ajándékokat kaptak az ünnepeltek, amelyek a házasodás előtt, közben vagy után nyertek értelmet, és akkor kerültek csak használatba. Például a lányok ballagásra, születésnapra és jegyváltásra számos esetben különböző készleteket kaptak, poharakat, teás- és kávéskészleteket, étkészletet, amelyeket a legtöbb esetben becsomagoltan tettek el. Tehát nem bontották ki, és nem vették használatba azonnal, hanem elpakolták, és amikor házasságra került sor, akkor a szülőktől kapott kelengyével együtt átvitték a fiú házába, és azzal rendezték be például az úri bútorzat vitrineit, vagy eltették, és alkalomadtán elővették, vagy tovább ajándékozták, abban az esetben, ha már túl sok vagy egyforma volt az adott szettből. Az egyik adatközlőm, akinek 2010-ben volt az esküvője, így mesélt erről a jelenségről:

> *Én konfirmáltam ezelőtt 10 évvel, és már előtte a nyolcadikos ballagás is nagy ünnepség szokott lenni, a tizenkettedikes már nem annyira, és akkor*

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

abban az időben nagyon sok ajándékot adtak. Például készletek, kávéskészletek, ebédlős poharak, vázák, kristálypoharak, tálcák, edények, fazekakat, modernebbet ugyan, de hoztak. (P. Cs.)

Ugyancsak ez figyelhető meg a konfirmálás és a jegyváltás alkalmainál, míg az 1970-es évek előtt szinte ajándékozásmentesek voltak ezek az események, addig az 1970-es évektől egyre inkább szokássá vált szintén háztartási cikkeket ajándékozni. Korpos Éva esetében is láthattuk, hogy már konfirmálásra mennyi mindent megvásároltak neki, amelyek a későbbiekben váltak hasznára, és az otthonról vitt jussa részét képezték. Mindezek nemcsak az 1980-as években voltak ilyen markánsak, hanem az 1990-es években is, sőt napjainkban is. Zita esetében is láthattuk, hogy a lakodalmára már összegyűlt egy kisebb konyhai eszköztár, amelyeket sorban életének kisebb-nagyobb ünnepein szerzett ajándékozás útján. Az egyik körösfői asszony, akinek az 1980-as években volt a jegyváltása és az esküvője, így mesélt a jegyváltására kapott ajándéktárgyakról:

Amit a vőlegény kapott tőlem, tehát a vőlegény csak tőlem kapott ajándékot, az összes meghívott, mindenki a menyasszonynak vitt ajándékot. Az ott maradt nálam, és azt mikor összeházasodtunk, akkor hoztuk le. Tehát az addig nálunk maradt, tehát nálam, a menyasszonyos háznál, a vőlegénynek meg csak én készítettem ajándékot, azt ők hozták haza. És azt ő ünnepekkor kibontotta, felvette, tehát azt hordta, amit vagy én is ugyanúgy, amit tőle kaptam, azt hordtam, és igazából, amikor férjhez jöttem, azok a készletek akkor lettek berakva abba a bútorba. Mert azt menet közben megvásároltuk. (K. É.)

A fiúknak ajándékai is valamelyest a házasodáshoz, vagy annak szándékához köthetők, hiszen a sok új ing, nyakkendő és zokni főként akkor kerültek használatba, amikor „udvarlós nap" volt, vagyis amikor a fiú meglátogatta a lányt otthonában, vagy amikor bálokat szerveztek.

Megállapíthatjuk, hogy Körösfőn egészen napjainkig a hozomány összeállítása a lakodalomnak, mint átmeneti rítusnak egy olyan korai eleme, amelynek felkészítő jellege van: abban segít, hogy az érintett személyeket az egyik társadalmi helyzetből a másikba való belépésére felkészítse. A körösfői lány azzal a cselekedettel, hogy már gyermekkorától gyűjti és készíti a hozomány részeit, azzal egyben felkészül az új szerepére és folyton a szeme előtt lebeg ennek a folyamatnak a jelentősége és értéke. A hozomány átadása, azaz a *gúnyavivés*, *gúnyahordás* pedig a lakodalomnak egy kísérőrítusa, amelyet pedig Balázs Lajos beépítő rítusnak nevez (Balázs 2014). Emellett a hozománynak mint ajándéknak erős gazdasági jelentősége van, hiszen ha a hozományt az egyik család nem teremti elő és nem adja át a másiknak, akkor a közösségi norma szerint nem jöhet létre a házasság intézménye (Gennep 2007: 179).

Az ajándék mint a megállapodás eszköze

Ahhoz, hogy a hozomány célba érjen az esküvő alkalmával, még két olyan rituálénak kell megvalósulnia, amelyen ajándékozás történik. Az egyik a leánykérés, amikor a fiú az édesapjával elmegy a lány családjához, és az édesapjától kikérik a lányt, azaz jóváhagyást kérnek a frigyre. Az 1960-as évek előtt a két apa egyezett meg, főként gazdasági kérdésekben döntöttek, hogy ki mivel járul hozzá a lakodalomhoz és a pár közös életéhez, ha ebben sikerült dűlőre jutni, akkor azt áldomással pecsételték meg. Ekkoriban ez nem a pár saját útjának a kiépítéséről szólt, hanem a két családról, tehát mindenképp közösben gondolkodtak. Gyűjtésem során hallottam egy olyan történetet, ami jól példázza az előbbieket: az 1980-as években két tehetős család szerette volna, ha gyermekeik összeházasodnának, de azt a fiatalok nemigen akarták, végül győzött a szülők döntése, és összeházasodtak. Ezt az adatközlőm úgy fogalmazta meg, hogy a két család szerette volna *egyesíteni a vagyonát* (K. É.), hogy ezáltal mindkét család még rangosabbá, gazdaságilag „*erősebbé*" váljon.

A későbbi évtizedekben és napjainkban már az édesanyák jelenléte is erőteljesebbé vált, továbbá a lánykérés kínálgatással (édesanya kínál) egészült ki, például süteménnyel, itallal, de akár egy ebéd- vagy vacsorameghívást is tehetnek a lány szülei, amelyen már nem csak a családfők, hanem a szűk család tagjai is jelen vannak, beleértve az ifjú párt is. Ez utóbbi inkább az 1990-es évektől jellemző, és azt jelzi, hogy nem csupán a két apa alkuja a fő mozzanat, hanem eközben a pár, valamint a család érzelmei is előtérbe kerülnek. A szíves és gazdagabb vendéglátással, a közös étkezésre való meghívással, és annak elfogadásával a két család igyekszik a jó viszonyt és a bizalmat megalapozni. Sőt számos esetben a lánykérést megelőzhette egy olyan aktus, amelynek során a lány édesanyja elhívta magához varrni a fiú édesanyját, lánytestvérét (vagy lánytestvéreit), vagy rajtuk kívül a szűkebb női rokonságból még néhány lányt vagy/és asszonyt. Korpos Éva esetében is volt ilyen, elmesélte, hogy a lánykérés előtt, télen az édesanyja meghívta Ferenc édesanyját és Ferenc nővérét, hogy együtt varrjanak, rajtuk kívül Éva keresztanyját is elhívták. A közös varrás délután 3 óra körül kezdődött. A közös munka során Éva és édesanyja megkínálta a vendégeket süteménnyel, pálinkával és kávéval, majd amikor estére nyúlt az idő, akkor meleg vacsorával is ott marasztalták őket. A varrás általában jó hangulatban telt, sokat beszélgettek, nevettek együtt. A vendéglátás célja az volt, hogy a két család kapcsolatát elkezdjék kiépíteni, vagy a szálakat megerősíteni azáltal, hogy varrás ürügyén találkoznak. A varrás közbeni beszélgetés során, pedig alkalmuk nyílt egyre jobban megismerni, valamint kiismerni egymást. Évát és édesanyját Ferenc édesanyja visszahívta egy másik alkalommal. Éva elmesélte, hogy főleg akkor volt hívták el egymást varrni az asszonyok, ha szerették volna a családjukat házasság által egyesíteni, úgy fogalmazott, hogy ez egy *legény- és leányfogó taktika* (K. É.) volt, amit kifejezetten a női szereplők bonyolítottak le egymás között. Ez a gyakorlat az 1970-es tarthattak, valamint elvétve utána is egy-egy családnál.

Fontos megjegyeznem, hogy az utóbbi évtizedben már fellazult a lánykérés szokása, már nem mindegyik körösfői családban történik meg a lánykérés, főként ak-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

kor nem, ha az egyik fél más településről származik. A körösfői fiatalok részéről inkább formaiság csupán a szülőktől való lánykérés. Ennek oka, hogy napjainkban új mintát alkalmaznak a fiatalok: nem a szülők jelenlétében történik a megkérés, hanem a fiú meglepetésszerűen egy gyűrűvel (*foglaló gyűrű*nek nevezik) megkéri a lány kezét. Azért a fiú –a lány tudta nélkül – ebben az esetben is engedélyt kér mindkettejük szüleitől, és a lány megkérése után, ha a lány igent mondott, tiszteletből megszervezik családi berkeken belül is a lánykérést. Láthatjuk tehát, hogy a lánykérés individualizálódott az utóbbi két évtizedben, és inkább a fiatalok vágyai érvényesülnek, de eközben ugyanúgy végigkíséri mindkét szokáscselekményt az ajándékozás: a megkínálás, megvendégelés és újabban a *foglalógyűrű* ajándékozása a lánynak. Vannak olyan körösfői fiatalok, akik tudatosan ragaszkodnak a régi szokásokhoz, és foglaló gyűrű nélkül, inkább a szüleiket, azon belül is édesapjukat bízzák meg a leánykéréssel. Egyik interjúalanyomat 2010 körül kérték meg, így mesélt erről:

> *Nem, ez mostani divat, én már 5 éve vagyok férjnél, nekem nem volt foglaló gyűrűm. Most már a barátaim körében látom, hogy kapnak meglepetés szerűen gyűrűt. Nálunk mi ketten beszéltünk, hogy szeretnénk eljegyzést, és akkor bejelentettük a szülőknek is. A férjem felől is szólt az édesapjának, hogy szeretne eljegyezni, és szeretnénk eljegyzést, az én édesapámnak is mondta. Aztán a fiú az édesapjával elmegy a lányhoz, általában este, vacsorával kell készülni, ott voltak a szüleim és én is. És akkor az édesapja mondta a szüleimnek, hogy szeretné megkérni a kezem a fiának. Olyankor vacsorával készülsz, de mindig a fiú jön az édesapjával és az anyja otthon marad.* (P. Cs.)

A sikeres lánykérés után következett a jegyváltás. Ahogyan az esettanulmányokban láthattuk, mindhárom eljegyzés hasonlóan történt, az alapforgatókönyv szinte megegyezett. Ennek értelmében a lány családja megvendégelte a fiú családját, mielőtt leültek volna az asztalhoz közösen étkezni, megtörtént az ajándékozás. Az ajándékok átadásánál a legfontosabb volt a fiú ajándéka: a jegyláda, a keszkenők és a jegygyűrű. Ezt követte a lány ajándéka, amely jegykendő, zsebkendő és ruhaneműből volt. Utána következtek a vendégek ajándékai. Míg az 1970-as évek előtt a jegyváltáson való részvétel inkább a közeli rokonságra terjedt ki, tehát a szülőkre, keresztszülőkre, nagyszülőkre, a fiatal pár testvéreire, a szülők testvéreire és azok feleségeire, gyermekeire. Addig az 1970-es évektől megnövekedett a meghívottak száma: a közelebbi hozzátartozókon kívül a többi koma, barátok, a leendő násznagyok is részt vettek az ünnepségen, akik mind megajándékozták a fiatal párt, például ruhaneművel, nippel, háztartási eszközzel vagy pénzzel.

A lánykérésen való koccintás, vendéglátás, valamint a jegyváltáson történő többirányú ajándékozás, a megvendégelés és a közös étkezés mind-mind a pár, valamint a két család íratlan szerződésének megpecsételését erősíti. Továbbá ezeknek a kölcsönös ajándékoknak szokásjogilag „bizonyítékértékük" volt, mivel az ajándé-

kok kicserélődése bizonyította a megegyezést, vagyis a házassági ígéret megtörténtét (Györgyi–Tárkány Szücs 1977).

Az ajándék a rokonság, a műrokonság, a szomszédság és a barátság rendszerében

Az ajándékozás vizsgálata során fontos figyelembe venni azt a társadalmi kapcsolatrendszert is, amelyben az ajándékok, szolgáltatások és segítségnyújtások cseréje végbemegy. Polányi Károly a gazdasági folyamatokat a társadalmi viszonyokba ágyazottan értelmezi, és a javak, illetve szolgáltatások mozgásának egyik integrációs formájaként határozza meg a reciprocitást. A reciprocitás működése olyan társadalmi struktúrákhoz kapcsolódik, amelyekben a résztvevők között kölcsönös viszonyok állnak fenn (Polányi 1976: 240–243).

Ez a megközelítés a körösfői ajándékozási gyakorlat értelmezésében is alkalmazható, mivel az ajándékok és a különböző segítségnyújtások cseréje szorosan összekapcsolódik a rokoni, műrokoni, szomszédsági és baráti kapcsolatokkal (vö. Faragó 2000: 435–452). Az ajándékozás így nem csupán javak átadását jelenti, hanem egyúttal e kapcsolatok létrehozásának, fenntartásának és megerősítésének egyik eszközeként is értelmezhető.

A lakodalom szokáscselekményeinek a megvalósítása és végrehajtása az esküvőt szervező két család munkaerejét jócskán felülmúlja, ezért a rokonok, komák, barátok, szomszédok segítséget nyújtanak, ami azt jelenti, hogy bizonyos munkafázisokat ők végeznek el (vö. Báti 1998: 21). *Meg voltak hívva a rokonok segíteni, és mindent itt helyben készítettek el.* (P. E.) Cserébe a család gondoskodik arról, hogy ételben és italban ne szenvedjenek hiányt a munka közben, ezért a rítus során többször megvendégelik őket és a lakodalom tisztségviselőit[155] (násznagyokat, vőfiket, nyiszorúlányokat), és még ezen felül is megajándékozzák őket. Sokatmondó az is, hogy akiket a különböző ünnepek és közös munkavégzések alkalmából segíteni hívnak, úgy nevezik, hogy *segítség*. Fontos azt is megjegyezni, hogy a segítségeket általában elhívják, tehát megkérik előre, hogy eljönne-e segíteni ebben és abban. Ez egy tiszteletadás, ami az elhívott személynek jólesik, úgy érzi, hogy ő is számít, szükség van rá.

A következőkben azokat a rokoni kapcsolatokat emelem ki, amelyek a lakodalom során hangsúlyos szerepet kapnak, és a segítségnyújtás és ajándékozás során pedig megerősödnek, újrastrukturálódnak.

Az eljegyzés és a lakodalom megszervezésében és lebonyolításában a rokonok közül is főként a testvérek, a szülők és a nagyszülők testvérei és azok családja, tehát a házastársuk (sógor, sógornő) és gyerekeik (unokatestvérek) jelentették a legnagyobb támaszt és segítséget. Őket Körösfőn olyan gyűjtőfogalommal illetik, hogy a

155 Báti Anikó nevezi meg így tanulmányában a násznagyokat, vőfélyeket és nyoszojólányokat (vö. Báti 1998: 21).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

közeli rokonság. Ők azok a személyek, akiket bármikor segítségül lehetett hívni, és ez oda-vissza működött. Ezeket a segítségeket nem tartották annyira számon, mert a tágabb családnak természetesnek számított, hogy segítik egymást, ha csak nem volt harag közöttük. Akár idősebb, akár fiatalabb körösfői asszonnyal beszéltem, mindegyikőjük emlegette az unokatestvérek mint közeli rokonok segítő szerepét:

> *S úgyhogy aztán akkor nekem már a hajamat az egyik unokatestvérem megcsinálta, hát mondom, még azt se tudom, hogy fonjam be, hát milyen dolog*? (P. E. az esküvőjéről mesélt.)

> *S a közeli rokonok kürtőst vittek… Úgyhogy kürtőst is a közeli rokon a lakodalomba vitt. Úgyhogy mink is, nem is tudom, olyan sokat süttünk, mindegyik unokatestvérnek azt vittünk*. (P. E.)

Továbbá a közeli rokonokként emlegetett testvérek, unokatestvérek, nagynénik, nagybácsik voltak azok, akik az ételek előkészítésén és megfőzésén túl berendezték és kidíszítették a rítus tereit: az asszonyok megterítettek, krepp-papírral díszítettek, felszolgáltak, mosogattak, a férfiak pedig az állatok levágásában, feldolgozásában, a nehezebb fizikai megterheléssel járó feladatokat látták el.

Olyannyira jelentősek a testvérek, az unokatestvérek és a szülők testvéreinek a szerepe, hogy Körösfőn régen és napjainkban is közülük szokás násznagyot választani. Ellenben a keresztszülőkkel, akiket Körösfőn inkább baráti alapon hívnak meg. Úgy magyarázták el nekem Körösfőn, hogy addig a legerősebb a keresztszülők és keresztgyermekek közötti kapcsolat, amíg nem konfirmál a gyermek, onnantól lazul a kötelék, és a keresztszülőkkel szembeni közösségi elvárás is enyhül, de addig a keresztszülőknek minden ünnep alkalmával illet felköszönteni, megajándékozni a keresztgyermeket (vö. Vidacs 1985: 510). Így mesélt az egyik adatközlőm a keresztszülők feladatairól:

> *Olyan jóban van, aki barát, akkor te megkereszteled az övét, ő meg visszakereszteli a tiedet. De ha nem is kereszteli ő vissza, de mint keresztszülő, az biztos, hogy ott van akkor. De azt vissza kell hívni. Evvel úgy lenne, hogy a keresztszülő az mindig kell, Isten őrizzen történik valami a családban, akkor még a gyerekről is kell gondoskodjon. A főkeresztszülők például a konfirmálásnál, ott általában ő a fő rendező. Ha konfirmálási bált is tartanak utána, akkor a főkeresztszülő, az a legadakozóbb, az kell a legtöbbet ajándékozzon, az vezeti le a kis mulatságot, meg ilyen dolgok. Meg a keresztelőnél is*. (M. I. a keresztelőről mesélt.)

Azért tartom fontosnak a keresztszülő szerepét (vö. Csonka-Takács 2008: 156–157) is tárgyalni, mert a jegyváltáson és az esküvőn is egy fontos vendég, aki általában bőkezűen ajándékoz, de már nem annyira, mint a keresztelőn, és nem is úgy, mint az esküvőn a násznagy. Tulajdonképpen a keresztszülő támogató, „szponzorá-

ló" szerepét az eljegyzés után a felkért násznagyok veszik át. Tehát, ahogy a keresztszülők, úgy a násznagyok vezetik le a szólást, ők a szószólók, rigmusokat, áldást mondanak, felkonferálnak és gazdagon ajándékoznak (szinte a legmagasabb összeget adják a fiataloknak). A különbség inkább abban rejlik, hogy itt a házasulandó fiatalok nem a baráti kapcsolatok, hanem a vérségi kötelékek alapján választanak násznagyot. Ennek oka talán abban keresendő, hogy a lakodalom során az egy-egy pár násznagy a két családot képviseli: ők vezetik le az eseményt, diktálják annak a tempóját, ajándékozásnál is központi szerepet játszanak (például szólásnál a násznagyasszony vezeti a füzetbe az adakozást, és a férfi násznagyok számolják össze a pénzt), tehát a személyükbe vetett bizalom igencsak erős. Korpos Éva ekképp mesélt a násznagyok kijelölésének körösfői szokásáról:

> *Az esküvőn úgy van, hogy a fiú, hogyha a fiam házasodik, akkor a férjem felől... Régen olyan volt, hogy akkor inkább a férjem felőli rokonokból válogat, a közeli. Ha lányos, ha lány, akkor az én oldalamról. Aztán olyan is volt, hogy ha hívták, mit tudom én, apukámnak mind a kétfelől, akkor lehet, hogy úgy választottak, hogy egyik lányos testvértől, másik fiús testvértől. Tehát elsősorban a szülőknek a testvérei lehettek násznagyok, tehát az volt, hogy azért legyen idős, tehát hogy legyen tekintélye, méltóságteljes, hogy súlya legyen, amikor beszél is, hogy na, tudjon helytállni.* (K. É.)

A többi interjúalanyom pedig ekképp nyilatkozott:

> *Nálunk nagy volt a család, hát a nagybátyám volt a násznagy, tehát mindig úgy volt, hogy a szülőnek a testvére volt a násznagy.* (P. E.)

> *Akkor mindig a menyasszony meg a vőlegény ült a főasztalhoz, és akkor mellé a menyasszony felől az ő násznagya. Hát nekem nagybátyám volt meg ángyi, tehát násznagyom meg násznagyasszony, a férjemnek meg ugyanúgy, neki a nagybátyja. Tehát mindig talán a legidősebbet hívták meg, azt tisztelték meg, tehát felkértük, hogy legyenek a násznagyaink, az esküvői tanúnk, de akkor násznagyoknak hívtuk. És akkor ők előtte mindig felolvastak egy köszöntőt, áldást kértek az eljegyzésre, a jegyváltásra. Mi különösen nem mondtunk semmit, hanem ez a násznagyoknak volt a szerepe, hogy ők olvastak fel egy ilyen köszöntőt. Tehát egy ilyen kérő, talán kérő is, azt hiszem, kérő szerepe is volt ez tulajdonképpen, meg egy ilyen, úgymond, áldást. S még evés előtt, étkezés előtt mindig felolvastak egy imádságot. Úgyhogy ez keresztelőkor is jellemző volt, hogy a keresztanya mikor hazavitte a megkeresztelt gyermeket, akkor felolvasott egy ilyen áldást, és az étkezés előtt meg a keresztapa mondott egy imádságot.* (P. I.)

> *Nem, hát itt a násznagyok, szóval idősebbek, a nagybátyja a fiatalnak. Itt még nincsen olyan, hogy a barátokat hívják násznagynak... A románoknál*

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

is van násznagy: „naşul mare”. Most az a legközelebbi rokonja az embernek. Nálunk az Attila testvére volt az Istvánéknak[156]*. Az Attila testvére volt az egyik násznagy, az én testvérem meg elég idősek, nekik van egy akkora fiúk, hogy az István első unokatestvére volt a násznagyuk. Tehát a legeslegszűkebb családi körből. Még idáig itt úgy volt, most már másképp van. Most már hívnak barátokat. Hát a tanú. Tehát mikor van a polgári esküvő, ők viszik az igazolványokat. Hát a tanú a násznagy.* (P. É.)

Testvért, mindenkinek a testvért. Ha nem volt saját testvére, vagy ha nem olyan korú volt, akkor általában valamelyik szülőnek a testvére. Általában a fiúnak a fiús háztól, a leánynak a leányos háztól, vagy amelyik nagyobb volt. (K. É.)

Egyik interjúalanyom igyekezett elmagyarázni a násznagy kiválasztásának szempontjait és annak lehetséges változását, a testvérének a lányát hozta fel példának, akinek a barátja tordaszentlászlói születésű:

Nem Annabella fogja választani, hanem az apjáék, az ilyesmit a szülők szokták intézni. Szerintem ők mondják meg, hogy na, most ki legyen. Sőt, Annabella, most hogyha ő szentlászlói szokás szerint, lehet, hogy egy barátnőjét viszi el násznagynak, lehet, nem is a családját hívja, érted, most már..., mert imád minket, meg pláne véle nagyon-nagyon jó viszonyban vagyunk, én azt nem is képzelem, hogy nem hívna meg, de hogyha Lehel a barátait hívja, akkor Annabella, szerintem ő is a barátnőit fogja hívni. Ha ott az a szokás, akkor olyan lesz, s akkor kész, mi kimaradunk a násznagyságból. Mindent el kell fogadni, Brigi drága. Én ezt most tanulom, hogy hogy kell leinteni mindent, s aztán elfogadni, hogy úgy van. (P. É.)

Ebből az idézetből jól látszik, hogy a násznagyságra való felkérésre már előre lehet számítani, mert a körösfői norma szerint a házasulandó általában a nagybátyját, nagynénjét vagy idősebb unokatestvérét kéri fel, hacsak jegyese nem „szabotálja” mindezt. Továbbá nem csupán a házasulandó részéről jelent tiszteletadást a felkérés, hanem ahogy láthattuk, a „násznagyjelölt” is pozitív érzelmekkel viszonyul ehhez, megtisztelésnek veszi, valamint megbecsültnek tartaná magát, ha e reprezentatív feladatra felkérné az unokahúga, sőt ha ez nem történne meg, akkor feltehetően csalódottság érzése lenne úrrá rajta. A tiszteletadáson kívül a szeretet érzése is megjelenik, ahogy az idézetben is olvashattuk, *imád minket*. (P. É.)

A násznagyok jelentőségét a testbeszéd és a térben való elhelyezkedésük is mutatja, például az a gesztus is, ahogy a nászmenetben karon fogják a fiatalokat és velük együtt elől vonulnak, a reprezentatív szerepüket mutatja:

156 Péntek Éva (az adatközlő) fia.

Mert itt mindig is két, két násznagy volt. Tehát kettő a fiúnál és kettő a leánynál. Én nem tudom megmondani neked, hogy miért kettő. Biztos, hogy karon fogják a menyasszonyt meg a vőlegényt. Mert úgy fogják végig az utcán, mikor mennek a templomba. A menyasszony az ő násznagyjaival és a vőlegény az ő násznagyjaival vonulnak be a templomba. (P. É.)

A násznagyok segítségét a házasulandó pár és családjuk az egész rítus során (beleértve az előkészületet és az utómunkálatokat is) honorálja a következőképp:

- asztalhoz ültetik őket, többször megvendégelik, kínálgatják őket itallal és étellel;
- ajándékba a menyasszony a férfi násznagyoknak násznagykendőt varrat és perecet süttet, amelyet a násznagyok a karjukra húznak a rítus során, majd annak végeztével elteszik emlékbe azokat. Az 1970-es évektől kezdve a férfi násznagyoknak italt, a násznagyasszonyoknak készletet, csokoládét vagy egyéb apróságot vesznek a fiatalok.

A násznagyok a házasságkötésen nyújtott segítséggel és az értékes, bőkezű ajándékkal alapozzák meg az új házasokkal való bizalmi kapcsolatot, akárcsak a keresztszülők a keresztelés után, a násznagyok is aktív kapcsolatban maradnak az ifjú párral, tehát a közöttük lévő vérségen alapuló kötelék immáron erősebbé válik.

A vőfik és nyiszorúlányok kiválasztásánál is inkább a rokoni kötelékek érvényesültek, erre a szerepre lányokat és fiúkat választottak. A nyiszorúlányok főként a menyasszony közelében maradtak a rítus során, közvetítő, segítő szerepet játszottak, felszolgáltak és figyelemmel kísérték az ifjú párt. A vőfik főként a vendéghívogatásban játszottak szerepet és az italok kínálgatásában. A lakodalomkor tett szolgálatukért a menyasszony, ahogy Korpos Éva esetében olvashattuk, ajándékokkal mondott köszönetet: a lányoknak nippeket, csokoládét adtak, a fiúknak pedig zsebkendőt, zoknit, nyakkendőt vagy italt.

A házasságkötés rítusán két személy között „viszonymegerősítésre" tett kísérlet történik az ajándékozás során, akik a házasság után affiniális rokonokká válnak: a menyasszony és az anyósa. Ezt Péntek Zita és anyósa példáján szemléltetem. Péntek Éva menyének adott ajándékait ruhaneműk, otthoni textíliák, ékszerek, édességek és virágok alkották. Úgy tűnik számomra, hogy ez a bőkezűség egyrészt az újaszszony és az anyósa közötti jó, bizalmi kapcsolatot igyekszik megalapozni. Másrészt a nagyvonalú ajándékozási gesztus, az ajándéktárgyak részletes és pontos megkomponálása, összerakása, és az ajándékozott tárgyak megfelelő, nívós esztétikai és minőségi értékei kifejezik az anyós meny iránti viszonyát, tiszteletét és szeretetét. Tudomásom van bizony olyan esetekről is, hogy a nagyvonalú ajándékozással történő szeretet kifejezése csak látszólagos és csak kifelé, a közösség felé szólnak, és a valóságban, az otthoni szférában nem ez mutatkozik.

Az anyós örökségének (szőrkendők, abroszok, varrottasok) menyének való tovább ajándékozása egyben jelzi azt a gesztust, hogy hajlandó férjével együtt befogadni őt az új családba, valamint hogy méltónak tartják arra a menyasszonyt, hogy

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ezeket tovább őrizze és majd leendő lányának vagy menyének (vagy mindkettőnek) tovább ajándékozza.

A rokonokon és a műrokonokon kívül a szomszédok és a barátok is segédkeznek a lakodalom során, ők is meghívottjai az ünnepnek. Korábban, amikor a lakodalmakat háznál tartották, akkor a nagy mennyiségű étel elkészítéséhez szükséges eszközöket a szomszédoktól kölcsönkérhették, vagy például az ételeket megsüthették az ő kemencéjükben. Ezt úgy szokták mondani, hogy *kisegített* (Pozsony 2009: 66–67). Egy körösfői asszony például azt mesélte, hogy a lakodalomra készített kürtőskalácsokat a szomszédban sütötték meg: *Mink jóban voltunk itt a szomszédasszonnyal, annak volt kemencéje*. (P. E.) A lakodalmon való családi, és rokoni összefogás a régi időkre nyúlik vissza, olvashatunk egy olyan századfordulóról való kalotaszegi lakodalmi leírást, amelyben kifejezetten a család összefogó erejét érezhetjük az ajándékozás aktusában, ami ekképp szól: „Azonban egy család sem megy oda üres kézzel, hanem egy nagy füles kosarat megrak többféle süteménnyel minden asszony. A telt kosarat fejére téve, letakaratlan viszi az ajándékozó az utcán végig, egész a lakodalmas házig, hogy a szemlélők láthassák. Midőn az ajándékok és ajándékozó vendégek a lakodalmas házhoz értek, ott a násznagy mindenki süteményét külön-külön megköszöni mindenkinek egyenként. Ezt meg is érdemlik, mert minden család visz körülbelül annyi süteményt, mennyit ottléte alatt elfogyaszt." (Vincze 2006: 525.)

A szólás aktusa és a szólásfüzet

Körösfőn a lakodalmi ajándékozás fénypontja a szólás volt, ez akár több órán át eltartó rituselem volt, amelyen illett minden résztvevőnek ott lenni, figyelemmel kísérni az eseményt, és kivárni a végét. Ahogyan korábban írtam róla: a *szólás* mint lakodalmi szokáselem általában a lakodalom másnapján, vasárnap történt, amikor a menyasszony és a vőlegény vendégei már egy helyen mulatattak (vőlegényes háznál). Ez a szokáscselekmény általában a házasságkötés rítusának a végfázisában történt, és mint lezáró, beépítő rituselemként működött.

A szólás legfőbb tisztségviselői a násznagyok és a násznagyasszonyok voltak: az egyik násznagy bejelentette hangosan, hogy kezdődik a szólás, legyenek szívesek a vendégek az asztalhoz menni, és odaadni a párnak szánt ajándékot. Eközben az asztalnál ült a menyasszony és a vőlegény is, valamint az asztalon voltak italok (pálinka) és poharak is, hogy megkínálják az adakozókat, valamint tortaszeletek, perec darabok papírba csomagolva, amelyeket ajándékba adott az ifjú pár. A torta és a perec csomag átadása a menyasszony feladata volt, az ital kínálása pedig a vőlegényé. Ahogyan a lakodalom leírásánál említettem, minden család vitt tortát az esküvőre, amelyet az asszonyok sütöttek meg otthon. Ezeket a tortákat a lakodalmas háznál egy hűvös helyiségbe, például pincébe vitték, ahol egy fiatalabb menyecske felszeletelte azokat és csomagot készített belőlük. Az elkészített csomagok elegendőek voltak a vendégeknek, mindenkinek jutott belőlük, még a gyermekeknek is külön. Egy mai esküvőn (2013) így történt a tortaosztás:

A menyasszonyi tortából kapnak, és akkor vasárnap délután, hogy akkor szeletelnek minden tortából. Tehát a tortát félbevágják, a másik felét visszaadják annak a családnak, aki hozta és a másik felét szeletelik, egy tálra kiraknak öt szeletet, és mindenki eszik abból a tortából, amelyből szeretne. (P. Cs.)

Körösfőn szólásfüzetnek nevezték azt a füzetet, amelybe kézzel feljegyezték a nászajándékba kapott pénzek összegét, és az ajándéktárgyakat. Ennek a szokása körülbelül az 1970-es években kezdődött, azzal párhuzamosan, hogy a körösfői esküvők meghívottjainak száma ekkora már az 1950-es és 1960-as évekéhez képest kétszeresére, vagy akár háromszorosára is nőtt. Korábban nem volt jellemző ennyire általánosan, hogy a nászajándékokat összeírták volna (egy-egy családnál lehet, hogy volt feljegyzés). Esetleg a hozományról készülhetett összeírás, hozománylevél a korábbi évtizedekben, évszázadokban, azonban terepkutatásaim során csak a ládák fedelének a belső oldalára írt listával találkoztam, ami főként a gúnyák tételes felsorolását tartalmazta.

Vasas Samu és Salamon Anikó *Kalotaszegi ünnepek* című kötetében nem említik külön a perefernumlevelet, sem pedig a szólásfüzetet az általuk vizsgált időszakban (Vasas–Salamon 1986: 187–225). Később, S. Lackovits Emőke egy 1975-ös kalotaszentkirályi lakodalmon már tanúja lehetett annak, hogy a szóláskor adományozott ajándékot, pénzt feljegyezték egy ívre: „Minden szólást a kiadó gazda hangosan elmondott és egy ívre fel is jegyezték. Minden szóló egy pohár bort és egy szelet tortát kapott. A végén a pénzt megszámolták, majd félretették." (Lackovits 1982: 713.)

A füzet írására általában női lakodalmi tisztségviselők vállalkoztak. Az egyik adatközlőm elmondása szerint ekkoriban az embereknek az írás nem ment annyira jól és gyorsan, általában nők jobban tudtak írni, és azon belül is a fiatalabbak, főként azok, akik iskolázottabbak voltak, vagy érettségiztek is. Például Korpos Éva füzetébe az egyik nyiszorúlány (unokatestvére) jegyzetelt, mert neki ment a legygyorsabban az írás a többi tisztségviselő közül.

A szólást egy átlagos, iskolai füzetbe, Korpos Éva esetében egy szótárfüzetbe írták, a következőkben az ő füzetét vizsgálom (*1. dokumentum*). Korpos Éva füzetében az íráskép és annak struktúrája megegyezik a többi általam megtekintett szólásfüzetével. Ez azt jelenti, hogy az első oldalon kezdődik a bejegyzés egy címmel (felül középre írva), ami általában a következő: „Leányos ház felől". Ez alá kerülnek baloldalra sorban egymás alá az ajándékozó vendégek nevei, a nevek mellett helykihagyással folytatódik jobb oldalon az ajándékozott pénzösszeg, valamint az ajándéktárgy neve. A füzetet abban a sorrendben írták, ahogyan egymás után következtek a vendégek, a neveiket az egyik násznagy hangosan mondta, és a hallottak alapján kerültek a nevek és az ajándékok leírásra. Általában a menyasszony és vőlegény szülei, majd legközelebbi rokonai vonultak először a szólás asztalhoz ajándékozni. Mindezt Korpos Éva füzete is mutatja, hiszen legelőször édesapja nevét láthatjuk bejegyezve.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A szólásfüzetekben általában egyénenként vannak felsorolva a vendégek és nem családonként, ez azt jelenti, hogy egy kisgyermek is külön fel van tüntetve, és ő is külön ajándékozott az ifjú párnak. Például ha egy öttagú család adakozott, akkor először a családfő, vagyis az apa neve az első, majd a felesége, és a három gyermeké külön-külön. Amennyiben a gyermek kicsi volt, óvodáskorú, akkor a kezébe adták a pénzt vagy az ajándékot, és utánozva szüleit ő maga nyújtotta át azt. Korpos Éva így fogalmazott ezzel kapcsolatosan: *Mindenkinek a kezében ott volt valami, mindegy, hogy felnőtt vagy gyerek.* (K. É.) Láthatjuk tehát, hogy az ajándékozás gesztusát és elsajátítását a gyermekek már egészen kiskorban megtapasztalták. Egy esetet találtam a füzetben mindössze, ahol nincsenek egyenként személy szerint felsorolva az ajándékozók, hanem egy gyűjtőnévként illették őket a következőképp: „A szekcióból a munkatársak", ők közösen egy porszívót ajándékoztak.

Fontos továbbá megjegyezni, hogy a személyek neve nem a hivatalos nevükkel vannak lejegyezve, hanem szinte kivétel nélkül a ragadványnevükkel. Ez úgy néz ki, hogy a ragadványnév szerepel először, mint vezetéknév, utána következik a keresztnév, de az is többször informális stílusban, becenévként. Lássunk néhány példát: „Bolygó Gyurika", „Macska Robi", „Déni Bözsi", „Kukó Feri", „Pál Anyó" (nagyanya), „Pál Apó" (nagyapa), „Mijáncsi Pityu", „Baloggyuri Márton". Abban az esetben például, amikor olyan vendég járult az asztalhoz ajándékozni, aki nem körösfői, hanem más településről érkezett, akkor általában a származási helyének nevét használták vezetéknévként. Például Korpos Éváék esküvőjére egy ketesdi család is meg volt hívva, akiknek a hivatalos vezetéknevét nem tudjuk meg a füzetből, csak úgy vannak bejegyezve, hogy „Ketesdi Pista" mint családfő és alatta a további családtagok keresztnevei láthatók.

Ami a szólás menetét illeti, tehát a lányos ház vendégei ajándékoztak először, nem volt szigorú szabály az ajándékozás sorrendjét illetően, de általában a szülők, a násznagyok, a pár vagy a szülők testvérei, a keresztszülők, a komák ajándékoztak előbb, egymás után, és őket követte a többi vendég: a távolabbi rokonok, és a barátok. Általánosan az is jellemző, hogy azok a barátok, vagy szomszédok, akikkel nagyon szoros volt a menyasszonynak, vagy a vőlegénynek a kapcsolata, akkor azok is igyekeztek a szólás elején ajándékozni, és nem az utolsók között. Korpos Éva füzetében is ezt láthatjuk, hogy az édesapa után a násznagyok és gyermekeik ajándékoznak, utána a szülők testvérei feleségükkel, gyermekeikkel együtt. Arra is figyeltek, hogy egy család együtt menjen szólni, és ne szóródjanak szét a sorban, a füzetben is nyomon követhető, hogy egy családhoz tartozó személyek egymás alá vannak feljegyezve. Olyan vendégek is voltak, akiket erős szálak fűzték a menyasszonyhoz és a vőlegényhez is (például közös barát, vagy rokon), azok kétszer is beálltak a sorba ajándékozni, tehát megajándékozták a menyasszonyt és a vőlegényt is. Korpos Éváék esetében is volt ilyen vendég, aki például Éva unokatestvére volt, de közben férjének egyik legjobb barátja is volt, így az ő neve kétszer került bejegyzésre.

Korpos Éva füzetéből nem sok következtetés vonható le, azon kívül, hogy milyen pénzösszeget és milyen ajándékokat kaptak a szóláskor, a benne található névsorból nem derül ki pontosan, hogy a menyasszony és a vőlegény kapcsolatrendszerében ki

kicsoda, ehhez szükséges mindenképp a füzet tulajdonosának személyes magyarázata is. Ennek értelmében Éva és férje segítségét kértem, hogy beazonosítsam melyik vendéghez milyen módon kapcsolódnak, és milyen viszony van közöttük. Ebből kiderült, hogy a pár szülei ajándékozták a legmagasabb pénzösszeget, 1000–10000 lej között szóltak. A legmagasabb összeget a menyasszony édesapja adta, 10000 lejt, a vőlegény édesapja 5000 lejt ajándékozott, de mellé egy disznót is adott. Tehát a két édesapa ajándékozott a legnagyobb értékben, őket követték feleségeik, akik 1000–5000 lej közötti pénzt adományoztak, akárcsak a nagyszülők, akik szintén hasonló összeget adtak. Utánuk következtek a násznagyok, akik 600–1500 lej értékben szóltak fejenként. A keresztszülők és komák családfői átlagosan 500-600 lejt adtak fejenként, azok gyermekei pedig 200–400 lej közötti összeget. A feleségek, valamint az asszonyok és a fiatal lányok ajándékozása számos esetben eltért a férfiakétól, és a gyerekekétől, mivel ők zömmel ajándéktárgyakat adományoztak és nem pénzt, és ez főleg a menyasszonynak való ajándékozásnál gyakoribb. Korpos Éva füzetében a következő tárgyakat ajándékozták a női vendégek a menyasszonynak összesítve, felsorolva:

- futószőnyeg (2 darab),
- szőnyeg (2 darab),
- csillár,
- gretár sütő,
- ütős óra,
- két karikás villanykályha,
- kávéskészlet,
- falióra (3 darab),
- pokróc (2 darab),
- ruhának való anyag (4 darab),
- éjjeli lámpa (2 darab),
- harisnyanadrág,
- törölköző (13 darab),
- házi papucs,
- házicipő,
- evőeszköz,
- hamutálca (2 darab),
- merőkanál,
- háziruha (5 darab),
- abrosz (3 darab),
- konyharuha,
- kombiné (6 darab),
- bugyi (2 darab),
- ing,
- hálóing (6 darab),
- villanyvasaló (2 darab),
- baba (2 darab),
- falvédő,

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

- fűszeres készlet,
- pálinkás készlet,
- konyakos készlet,
- garbó,
- konyhamérleg,
- blúz (2 darab),
- porszívó,
- szőrkendő,
- tűzálló tál (4 darab),
- villanymelegítő,
- plüss kutya,
- étkészlet (6 mélytányér, 6 lapostányér, 6 kistányér),
- ebédlőkészlet,
- kristályváza.

A vőlegény vendégei a pénzajándékon kívül a következő ajándékokat vitték:

- disznó,
- egy rend ruha inggel és alsóneművel,
- cipő (2 pár),
- damaszt abrosz (2 darab),
- sál,
- bura,
- ing (16 darab),
- hálóing (3 darab),
- evőeszköz,
- törölköző (7 darab),
- kombiné,
- blúz (3 darab),
- csillár,
- pizsama (2 darab),
- majó (9 darab),
- trikó,
- éjjeli lámpa,
- konyharuha,
- alsónemű,
- lepedő,
- harisnyanadrág,
- evőeszközkészlet,
- nadrág,
- pokróc,
- nyakkendő,
- zokni (6 pár).

A füzetben a menyasszony vendégeinek a névsora és az ajándékok listája után egy összegzés található, amely azt mutatja mennyi pénz gyűlt össze: 47100 lej, és

94 darab ruhanemű. A vőlegény ajándékozói pedig összesen 42750 lejt adtak, a ruhaneműket itt nem számolták össze.

A füzet elemzésekor nagyvonalakban levonható az a következtetés, hogy minél közelebbi rokonságban áll az ajándékozó személy a menyasszonnyal vagy a vőlegénnyel, annál több pénzt, vagy annál drágább ajándékot adományoz. Mindez csupán általánosítás, hiszen akadnak olyan példák is, amik az mutatják, hogy nem mindig a rokoni viszony fokától függ az ajándékozás mértéke. Korpos Évával való beszélgetésem során végig kérdezgettem a vendégeket név szerint, hogy ki kicsoda, ekkor találtam egy olyan családot (ketesdi), aki a szólás elején ajándékozott és igen magas értékben: a családfő 1000,- lejt, fia 200,- lejt, lánya egy játék kutyát, felesége ebédlőkészletet, két törölközőt, és egy abroszt. Először azt gondoltam az ajándékozás módjából következtetve, hogy közeli rokon, vagy koma lehet a családfő, mivel 1000,- lejt adott, és felesége is több ajándékkal vonult fel, azonban kiderült, hogy baráti kapcsolatban állnak a menyasszony családjával. Korpos Éva elmesélte, hogy valójában édesanyja jó barátnőjének a családjáról van szó. A barátság Kolozsváron alakult ki a két kalotaszegi asszony között, amikor mindketten kórházban feküdtek egy szobában, azóta tartják a kapcsolatot, nagyon bizalmas és szeretetteljes kapcsolat alakult ki a két család között, olyannyira, hogy „komásodtak" is (keresztelőbe is elhívták egymást). Éva azt is elmesélte, hogy nem gazdag családról van szó, mégis magukhoz mérten nagyon magas értékben ajándékoztak.

Szólás során a hangosan kimondott adakozásokat a jelenlévők csöndben, maguk között véleményezhették, hogy „*Na, ez jól szólt*", vagy „*Fösvíny*"[157]. Általában akkor tették ezeket szóvá, ha valaki az átlagnál többet vagy kevesebbet ajándékozott, aki az általános „tarifát" tartotta, arra nem mondtak semmit. Itt fontos megjegyezni, hogy hiába volt valaki nagyon tehetős, vagy nagyon szegény, nagyjából hasonlóan adakoztak annak függvényében, hogy milyen szoros rokonsági vagy baráti kapcsolat fűzte őket a párhoz. Tehát nem nézte jó szemmel a közösség, ha valaki nagyon ki akart tűnni a túlzott mértékű ajándékkal, de azt sem, ha alig adott valamit. A következő sorok jól tükrözik mindezt:

> *Mondták azt is h ágáll. Tudod mi az? Volt, aki mondta, hogy ha gazdagabb volt az újpár, hogy minek ad valaki sokat, minek hordja a hegyre a fődet? Ágáll, hogy kitűnik, pedig nem biztos hogy könnyen ki tudja teremteni azt a szólást. De volt, hogy inkább kölcsön kért valaki, csak ne maradjon le, ne adjon szegényesen. Nem mindig a tehetős ad többet. Volt, akit dicsértek, hogy kitett magáért.* (K. É.)

Elmondható tehát, hogy az ajándékozásnak a mértéke nem feltétlen tükrözi az adott személy, vagy család anyagi státuszát, sőt inkább a társadalmi egyenlőség mutatkozik meg mindebben.

157 Fösvíny: fösvény.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A szólás mértéke rendkívül sok tényezőtől függött, például Korpos Éva esetében észrevehető a füzetben, hogy az ő szülei több pénzt ajándékoztak, mint Ferenc szülei. Ennek oka, hogy Éva egyedüli gyermek, míg Ferencnek két testvére van, tehát Ferenc szüleinek vagyona nem csak egy esküvői szólást kellett kiálljon, hanem többet, ezért kevesebb pénzösszeget tudtak adományozni. Ezen kívül a szólás függött attól is, hogy milyen volt a vendégek összetétele: *Függ a rokonságtól, hogy menynyire adakozó, mennyire tehetős, mennyire egyhangú.* (K. É.) Nagyon fontos a szólásnál, hogy az ajándékozott pénzösszeget a vendégek nem tervelték ki előre, hanem általában az esküvőn, szólás előtt, vagy közben döntöttek arról, hogy mennyit adnak. Jellemző volt, hogy azonos rokoni, baráti fokon lévő személyek kérdezgették egymást, összebeszéltek, hogy ki mennyit gondolt, és próbáltak összhangban lenni, nem eltérni egymástól az ajándékozásnál. Főleg a komáknál volt ez bevett szokás, hogy összebeszéltek, hogy egyik a másikat ne szárnyalja túl az ajándékozással. Korpos Éva így magyarázta el nekem, hogy milyen körülményektől függött a szóláspénz meghatározása:

> *Például a komák általában összebeszélnek. Az is függ, hogy ha fösvények, akkor kevesebbet adnak. Ha a többség adakozóbb, akkor feljebb nyomják az összeget. Régen meg az is befolyásolta h a gazda mennyire gazdagon látta el a vendégeket. Volt, ahol vagánykodtak, hogy hány jószágot vágták le, s közbe az asztalon szűkös volt a kaja, s kiderült, hogy megpakolták a fagyasztót. Az a normális, ha pótolják a kiürült, például a flekkenes tálakat, a fösvények ügyeltek, hogy ne vigyék túlzásba. Így az itallal is. Ha összefogós volt a rokonság, odafigyeltek mindenre, volt italfelelős. Kellett figyelni mindenre, mert voltak huncut vendégek, akik közbe hordtak haza pálinkát, vagy ételt. Az idegen muzsikusok megpakolták a hegedűs tokot.* (K. É.)

Az utóbb leírtakból kitűnik, hogy akadtak anyagias vendégek, a zsugoriságot pedig a közösség elítélte. Általánosan megállapítható az is, hogy a vendégek zöme igyekezett nem *lemaradni*,[158] aki mégsem tett eleget a közösség által elvárt ajándékozásnak, akkor úgy mondták, hogy *szégyenben marad*. Mindig voltak olyan vendégek is, akik közismerten jómódúak voltak, mégis nagyon kevés pénzt ajándékoztak. Azt többen mondták elítélően nyilatkozva, hogy sokszor a tehetősek azok, akik a legjobban féltik a vagyonukat és kevés pénzt ajándékoznak. Ezzel párhuzamosan olyanok is voltak, akik szegények voltak, mégis túlságosan kitettek magukért, tartva attól, hogy lemaradnak, valamint ezzel olyan törekvés is megnyilvánult részükről, hogy egyenrangúnak érezzék magukat a tehetősebb családokkal szemben. Ezzel kapcsolatban jegyzem meg, hogy amikor a füzet tulajdonosától megkérdeztem, hogy miért jegyezték fel az vendégek pénz- és tárgyajándékát, akkor azt a választ kaptam, hogy leginkább pont azok az esetek miatt, amikor valaki nem a sztenderd

158 Körösfőn így mondják, hogy ha valaki túl szegényesen adakozik, vagy ha valamilyen közösség által elvárt anyagi szintet nem tud elérni.

összeget adományozta, tehát például túl keveset adott, vagy túl sokat, akkor tisztában legyenek azzal, hogy ehhez mérten viszonozzák azt.

Megállapítható tehát, hogy a szólást számtalan dolog határozta meg: a vendégek habitusa (az adakozóbbak vannak-e többségben vagy a „fösvények"), a házigazdák vendéglátásának milyensége, a családi háttér (például a menyasszony vagy vőlegény egykés családból származnak-e). Továbbá mindenképp fontos jelenség a szólás aktusánál a konfliktuskerülő attitűd, és a pacifikációs törekvések,[159] annak érdekében, hogy a közösség tagjai az adott rítuson egyenrangúaknak számítsanak, a társadalmi hierarchiát háttérbe szorítva.

A szólás hangosan való bejelentése az utóbbi húsz évben változást mutat, ugyanis, most már nem jellemző, hogy hangosan kikiáltják az ajándékozott pénzösszeget, hanem szolidan átadják a borítékot, általában a menyasszonyi torta felvágása után, és a menyasszonytánc közben, de vannak, akik csak távozás előtt mennek oda személyesen a párhoz és a násznagyok közvetítése nélkül ajándékoznak. Feltehetőleg a hangos bemondásnak volt egy *kontrolláló szerepe*, hiszen nyilvánosságra hozták az ajándékozás mértékét, aminek hatására az emberek zöme nem akart „*szégyenben maradni*",[160] és tartotta magát a szólás íratlan szabályaihoz. Mindennek ellenére a szólás kifejezést használják Kalotaszegen továbbra is az esküvői ajándékozásra.[161]

Ezzel párhuzamosan a szólás füzetbe való lejegyzése a lakodalmon is megváltozott, mivel már az esküvőn nem írják le a pénzösszegeket, és nem ott történik a megszámolása sem (nem a násznagyok számolják össze a pénzt, hanem az újpár az esküvő után otthon). Család szerint eltér, hogy az házaspár az esküvő után az ajándékokat lejegyzi-e vagy sem, azért általánosságban elmondható, hogy sokan feljegyzik.[162] Azáltal, hogy már nem kiáltják ki az ajándékokat, és nem a násznagyok számolják össze az esküvőn az ajándékok összegét csak az újpár tudja, nem válik nyilvánossá (sőt vannak esetek, hogy a szülők sem tudják, mennyi pénz gyűlt össze). Az elmúlt néhány évtizedben jellemző az is, hogy a kapott pénzzel a pár rendelkezik, esetleg kifizethetik belőle a zenészeket, vagy a vendégek menüjét a lakodalom után az étteremben, de számos esetben megtarthatják a teljes pénzt, és a fiatalok szülei rendezik teljes mértékben az esküvői költségeket.

159 Losoncz Alpár a *Korunk* folyóiratba írt cikkében vizsgálja az ajándékozáshoz kapcsolódó filozófiai és antropológiai gondolkodásmódokat. Külön ír az ajándékozás pacifikációs, vagyis békeerősítő funkciójáról (lásd Losoncz 2008).

160 Kalotaszegen többször hallottam ezt a kifejezést, arra vonatkozik, hogy a közösség egy tagja nem teljesítette a közösség által elvártakat, emiatt megvetés tárgyává válik, tehát szégyenben marad.

161 Széken például a lakodalmi ajándékozást *mutatás*nak mondják. Akárcsak Kalotaszegen, ez a kifejezés is arra utal, hogy az 1990-es évek végéig nyilvánosan mutatták, és közölték a vendégekkel az ajándékozott pénzösszeget.

162 Személyes példám alapján, a mi kalotaszegi esküvőnk után egy Excel táblázatba gépeltük be a szólásokat.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Az ajándék mint örökség

Az örökség legáltalánosabb néprajzi értelmezése szerint általában azok a tárgyak, technológiák és szellemi javak, amelyek társadalmi értékként egyik generációról a másikra szállnak át az emberi kultúra és civilizáció elemi fokától napjainkig. Tárkány Szücs Ernő az örökség magyarázatát azzal egészíti ki, hogy Kalotaszegen az örökség jelenti egyben alanyi jogot, jogosultságot is (Tárkány Szücs 1981: 135). Körösfőn örökségnek hívják elsősorban a telket és az ingatlant, valamint a kelengyét is megnevezhetik ekképp. Ennek értelmében, ebben a fejezetben két olyan ajándéktípust említek, amelyet a házasulandók mint örökséget kapnak meg a házasságkötésük során. Az egyik ilyen ajándék a már sokat emlegetett hozomány, amely a lány jussa. A másik a fiú ajándéka, amely a föld, és az ingatlan (vagy annak egy része). Ezek az ajándékok a magántulajdon részeit képzik, és jellemzője, hogy a fiatalok mindig a szüleiktől kapják. A házasságkötéshez kapcsolódó vagyonátadás értelmezéséhez Jack Goody összehasonlító antropológiai megközelítése is támpontot nyújt. Goody a vagyon generációk közötti átadásának egyik formájaként írja le az általa „*diverging devolution*"-nek nevezett rendszert, amelyben a szülői vagyonból mindkét nemhez tartozó gyermek részesülhet, az átadás azonban különböző formákban történhet. A lányok számára juttatott vagyon egyik formája lehet a házasságkötés alkalmával átadott hozomány, amely így nem pusztán házassági juttatásként, hanem a generációk közötti vagyonátadás részeként is értelmezhető (vö. Goody 1973, 1976).

Ez a megközelítés a körösfői gyakorlat értelmezéséhez is fontos szempontot kínál. A hozományként átadott javak és a fiú számára biztosított föld vagy ingatlan ugyan eltérő formában jelennek meg, közös vonásuk azonban, hogy a szülői vagyon egy részének a következő generáció számára történő átadását jelentik. A házasságkötés így egyben a családi vagyon generációk közötti továbbadásának egyik kiemelt alkalma is.

Fél Edit 1944-ben írt erről, amit a következőképpen fogalmazott meg: „Bármi nagy közösségben éljen is a család, mégis van benne magántulajdon: ez a ruha és kelengye, amit a meny és a vő hoz magával. Minden fiatalasszonynak kell hozni férjhezmenetelekor saját testére való alsó- és felsőruhákat (lásd Fél 1942: 2), a nyoszolyába való tollas ágyat huzattal és törülköző ruhákat. Ezeket ládában, sublótban, szekrényben hozza és tartja. A ruhaneműeket a fiatalasszony édesanyja szokta batyuban apródonként elhordani a férj házába, ahol is bemutatja azokat az anyósnak, »nézze nászasszonyom, ezeket adtam a lányomnak«. Ezek a fiatalasszony tulajdona lesznek, tőle legfeljebb édesanyja kérheti számon. Ha az a szokás az anyós házában, hogy bezárják a ládákat, akkor ő is bezárhatja a magáét s a kulcsot magával hordhatja. Férje belenyúlhat a ládába, de semmit annak tartalmából el nem sajátíthat." (Fél 1944: 3.) A fiú örökségéről így ír a szerző: „A rendes, gondos apa egész életében aszerint gazdálkodik, hogy hány gyermeke van; mindegyiknek akar valamit hagyni, ha mást nem, fedelet, ami alatt lakjék, így, amint a fiúk házasodnak és ezek gyermekei is növekednek, vagy a maga épületét toldja meg számukra lakással,

vagy külön épít, ha lehet ugyanazon a telken, ha nem, a kertek valamelyikén lakóházat." (Fél 1944: 7.) Ez a tendencia a mai napig tapasztalható Körösfőn, főként azoknál a családoknál rajzolódik ki ez a norma markánsan, akik falun belül házasodnak, és a házasság után is a faluban maradnak. Amennyiben a körösfői fiatal már más településről választ párt, és nem a faluban kíván családot alapítani, akkor több stratégia valósul meg. Egyik, hogy a lány ugyanúgy megkapja az örökölt falusi búrokat (tisztaszoba berendezése), de szülői házában marad, nem viszi magával az új otthonába (például városi lakásába), vagy szülei beleegyezésével eladja, és az érte kapott összeget másba fekteti, például új otthon felépítéséhez, vagy városi ingatlan megvásárlásához használja, de akár modern szobai berendezést, vagy személygépkocsit is vásárolhat belőle férjével. A fiúk esetében, ha körösfői örökség, vagyis a telek, föld vagy ház nem szükséges számára, mert nem ott kíván letelepedni, akkor ugyancsak megtarthatja, vagy eladhatja. Ha megtartja a házat, akkor általában hétvégi házként használja feleségével, ami azt jelenti, hogy hétvégenként kijárnak Körösfőre a szülőket meglátogatni, és akkor az örökölt házban tartózkodnak addig. Ez főleg azoknál jellemző, akik városban élnek, és hétvégén szívesebben kapcsolódnak ki szülőfalujukban, családi körben. Ha pedig a fiatal pár úgy dönt, hogy mégis eladja a körösfői portát, akkor a kapott pénzösszegből szintén városi lakásba, vagy más településen való építkezésbe fektethetnek.

Az örökség eladása nem volt jellemző Körösfőn, inkább a 2000-es évektől válnak meg néhányan a kelengyétől, telket még ritkábban adnak el, ez utóbbi csupán az elmúlt tíz évben fordult elő (Fülöp 2017: 95–97). Szemben Kalotaszeg többi településével, ahol már jóval korábban elkezdték értékesíteni a stafírung tárgyelemeit, amelyről Fülöp Hajnalka is beszámolt az egyik tanulmányában, amiben egy kalotaszentkirályi és egy inaktelki kelengyét vizsgálja. Körösfőn nem igen volt szükség arra, hogy pénzt keressenek a tisztaszoba berendezésének eladásával, mert a kereskedői életmód általában jó megélhetést adott a legtöbb családnak, és emiatt kevésbé volt jellemző az elvándorlás is. Körösfőn a helyi közösség mai napig nem nézi jó szemmel, ha valaki az öröklött, továbbadományozott javaktól megválik és értékesíti.[163] Főként azok válnak meg tőle, akik nem tudják továbbadományozni, mert gyermekei elköltöztek a faluból, vagy nem született utódja, vagy az utód nem tart rá igényt. Példaként említhető Péntek Zita esete, az ő tisztaszoba berendezése, amely édesanyjáé (inaktelki bútoregyüttes[164]) volt, nem fért volna el az új otthonában, mert mindegyik szobát teljes mértékben kihasználták (nappali, hálószoba és gyerekszoba van), ezért szüleinél hagyta, jelenleg egy udvaron lévő melléképü-

163 Mindezt bizonyítja az is, hogy amikor kalotaszegi tárgyakat gyűjtöttem a Szabadtéri Néprajzi Múzeumnak, akkor Körösfőn főként régiség kereskedőktől vásároltam néprajzi tárgyakat, amelyek nem képezték az eladó kelengyéjét. Körösfőn egy személy sem kínálta eladásra 2013-2018 között a stafírungját, vagy annak egy-egy elemét. Miközben Jákótelkén egy elszármazott asszony keszkenő készletét kínálta eladásra, Inaktelkén pedig több család keresett meg, hogy eladja kelengyéjének egy-egy elemét, és többen komplett hozományt szerettek volna eladásra kínálni. Magyarvalkón és Magyargyerőmonostoron is voltam, ahol számos család szerette volna értékesíteni hozományát.

164 Ahogy korábban említettem Péntek Zita édesanyja inaktelki származású, így a kelengyéje is inaktelki stílusjegyeket visel magán.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

let padlásterében található, és fontolják az eladását. Több ilyen esetről tudok, ahol a fiatalok feleslegesnek tartották, hogy berendezzenek az örökölt kelengyéből egy *falusi szobát*, mivel vagy nem volt elegendő szoba erre, vagy ha volt, akkor inkább más célra használták fel (például gyerekszobának, vendégszobának). Kalotaszegen gyakran tapasztaltam, amikor egy-egy tisztaszobát megtekintettem, hogy a gazdaasszony megjegyezte, hogy ő majd tovább adja leendő menyének vagy lányának, mert „*ő szereti a régiséget*", „*szereti a falusi szobát*". Ritkább esetben volt olyan is, aki elmondta, hogy lánya, vagy menye nem kéri a falusi berendezést, mert nem szereti. Ha megfigyeljük milyen szavakat, kifejezéseket használnak a helyiek az örökölt kelengyére, akkor mindenképp azt vesszük észre, hogy a régihez, a falusi, a paraszti világhoz kötik. Tehát a tisztaszobára sem tisztaszobát mondanak, vagy *elsőház*at,[165] hanem inkább *falusi szobát*.[166] Ugyanígy nyilatkoznak a népviseletről is, lehet az akármilyen díszes, és értékes (bonyolult hímzéstechnikája miatt), arra is azt mondják, hogy *paraszt* vagy *falusi gúnya*. A réginek a tisztelete és szeretete Körösfőn, és Kalotaszegen egyaránt a közösség által megbecsülendő dolog, örvendenek neki, ha egy fiatal ragaszkodik mindehhez, és nem akar túladni rajta (Kopytoff 2008: 107–109). Példaként említek egy fiatal házaspárt, akik 2005 körül házasodtak és szívük vágya volt, hogy olyan esküvőjük legyen, mint az ő szüleiknek, akik az 1980-as években házasodtak. Náluk az esküvő szinte rekonstrukciója volt az 1980-as évek körösfői lakodalmának. A lány ragaszkodott a családi örökségben lévő, régi festett bútorokhoz, tányérokhoz, drapériákhoz és egyéb tárgyakhoz, ezért egy külön szobát csak ezekkel a darabokkal rendeztek be az új otthonukban.[167] Tehát egy paraszti enteriőrt láthattam látogatásom során, amelyet mint múzeumot mutattak be nekem. Szeretettel mesélt a fiatalasszony az ott található tárgyakról, emlékekről, a családfáról és a származásukról, tehát a családban ez a helyiség egyfajta emlékeztető és identitást megerősítő funkciót (Bebes 2019) töltött be. Péntek Csilla így vélekedett minderről:

> *A tisztaszobában lévő dolgok pedig vannak, azokat nem igazán vásárolja szerintem senki, azt nagyszülőkről, dédszülőkről, szülőkről, édesanyákról ez mind öröklődik… A tányérok, amik a tisztaszobába kellenek, azokat tehát örököljük a szülőktől, nagyszülőktől, mint például én is, a nagyszülőmnek és édesanyámnak is volt annyi, hogy el tudtuk osztani a testvéremmel.*[168] *Én nagyon szeretem, nekem is van tisztaszobám, a mai világban nem minden-*

165 Elsőház: erdélyi terepkutatásaim (Mezőség, Kis-Küküllő-mente, Alcsík, Kalotaszeg) során elsőháznak nevezték a tisztaszobát a legtöbb faluban.

166 Ezen kívül kalotaszegi és tisztaszobának is nevezik, de ritkább esetben, és inkább azok hívják ekképp, akik jobban kötődnek és becsülik az örökségbe kapott berendezést.

167 Körösfőn a kelengyének azon részei, amelyeket a lány az édesanyjától és a felmenőitől örökölt, általában nagy becsben vannak tartva. A tisztaszoba számos háznál megvan még, amelyekben ezek az örökölt bútoregyüttesek, és az ahhoz szükséges további tárgyegyüttesek berendezve megtalálhatók érintetlenül. Ebben a szobában tartják a népviseletüket is. Mindenképp emlékező funkciójuk van ezeknek a tárgyaknak, amelyeket tovább örökítenek. (Vö. Keszeg 2022: 30–33.)

168 Péntek Csillának egy húga van, Péntek Tímea.

> *ki szereti, vagy nem mindenkinek van helye, kell ahhoz egy szoba, ami arról szól, mindenképpen. Ami a tisztaszobára. Itt nálunk úgy szokás, tehát ez így van, hogy ha férjhez megyek, a leány családja a bútrot, az ilyen bútorzatot, ülőgarnitúrát, ágyneműt, ilyesmit mind a lány szokott vinni magával. A fiú az a házat rendbe teszi… Az esküvőn például, akkor az írásos terítővel terítettem le az ágyat, szépen felrakták azt a hat párnát, hálószobába, vendégszobába is raktunk, ilyenkor jobban feltesszük az ilyen varrottas dolgainkat, mert hétköznap nem tudjuk annyira használni, főleg egy konyhai asztalon nem használni annyira.* (P. Cs.)

Az idősebb generáció erről a fiatal családról elismerően nyilatkozik mindig, a közösség példamutatónak tartja, hogy a mai modern világban Körösfőn vannak olyan fiatalok, mint ők, akik „így ragaszkodnak a hagyományokhoz". Ellenben azokat a fiatalokat, akik változtatnak, a megszokott normákat megszegik, azokat megszólják.

Az örökséghez tehát érzelmek, családi narratívák és emlékek kapcsolódnak, így nem redukálhatók le csupán anyagi értékre. Ezt bizonyítja további interjúalanyaim szóbeli megnyilvánulásai is, egy-egy örökölt tárgyról eszükbe jutott egy-egy történet, például amikor Péntek Ibolya bemutatta a falusi szobájában lévő stafírungját, akkor a múlt emlékeit idézte fel, amelyek egyben a tárgy történetéről (vö. Bausinger 2005: 11) is árulkodtak (*1–3. videók*).[169] Ibolya szinte mindegyik tárgy származásával tisztában volt, el tudta mesélni, hogy például melyik varrottast ki varrta, hány éves lehet. Egyik falvédőről eszébe jutott az egyik iskolai téli vakáció, mivel akkor készítette el, azt is megemlítette, hogy milyen nehéz volt kihímezni, mert nagyon apró öltésekkel kellett dolgoznia. Továbbá felsorolta, mely tárgyakat kitől kapta, és gyakran használta azokat a kifejezéseket, hogy „őrzöm", „kímélem", amely arra utal, hogy mindezeket ő nagy becsben tartja. Látogatásom során én is láttam, hogy mennyire precízen, rendben és tisztán vannak tartva az örökségbe[170] kapott tárgyak, például a szekrényben lévő keszkenőket egy textillel letakarta, hogy ne porosodjanak, minden tárgyat nagy óvatossággal vett a kezébe, elmesélte, hogy a zsoltárborítóból kettőt varrt, a szebbet csak ünnepekkor veszi kézbe, hogy ne piszkolódjon. A szobában lévő tárgyak zömét nem használja, hiába van több tucat törölköző és konyharuha benne, mivel az az örökség része, ezért azt nem használja. A bútorok és berendezési tárgyak állagának megőrzésére is törekszik, a szekrényekbe molyirtót tesz, rendszeresen szellőzteti a szobát, és a szekrények belsejét, tehát majdnem szakszerű műtárgyvédelmet hajt végre. Ahogyan Ibolya fogalmazott: *Ez a szoba olyan, mint egy múzeum*. (P. I.) Péntek Csilla is hasonlóan beszélt a tisztaszobájáról:

169 Terepkutatásaim és a múzeumi tárgygyűjtéseim során mindig arra törekszem, hogy egy adott tárgyról felgyűjtsem a hozzájuk tartozó narratívát is. Ezáltal nem csak a tárgy használatáról tudok meg információkat, hanem a tárgy tulajdonosának a tárgyhoz való viszonyáról is, ami tovább vezet ahhoz, hogy megállapításokat vonjunk le az adott közösség normájáról, életmódjáról, és életstratégiájáról.

170 Ezt Péntek Ibolya is így mondta, a szobájának bemutatását már azzal kezdte, hogy *én ezt örökségbe kaptam*.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Mondjuk a tisztaszobám, ahogy akkor berendeztük az ugyanúgy maradt, tehát nem szedtem le semmit. A párnák is ugyanúgy az ágyon maradnak. Már nem használjuk a tisztaszobát, az tényleg tisztaszoba, ott tárolom például a kalotaszegi ruhámat, amit nem vesz elő gyakran az ember, de legalább egy évben egyszer-kétszer még így is előveszem, hogy asszony lettem, lánykoromban mindenütt ezt hordtam. Tehát ez nekem ugyanúgy van. De más szobában, a hálószobában, vendégszobában az ilyen írásos párnákat beszedtük, nem tudtam ott tartani, mert sajnáltam is, ez az egyik, kopik és az egy örökség, és értékelem nagyon ezt. (P. Cs.)

Kalotaszegi terepmunkám során több alkalommal tapasztaltam, hogy a tisztaszobák bemutatása szinte egy kisebb házi múzeum megtekintéséhez hasonló: a házigazdák az érdeklődő idegeneknek nemcsak megmutatják az ott őrzött tárgyakat, hanem azok eredetéről, használatáról és családi történetéről is beszélnek. Ezt azonban nem tekinthetjük kizárólag az utóbbi évtizedekben kialakult jelenségnek. Kalotaszegen már az 1960-as években is voltak olyan tisztaszobák, amelyeket az érdeklődő látogatóknak bemutattak; egyes helyeken a látogatók bejegyzéseit, köztük neves személyiségekét, vendégkönyvben is megőrizték.[171] A jelenkori gyakorlat így inkább egy korábban megindult folyamat továbbéléseként és átalakulásaként értelmezhető, amelynek során a családi örökség tárgyai eredeti használati és reprezentációs funkciójuk mellett egyre inkább bemutatott, értelmezett és megőrzendő örökséggé is váltak. Tehát az örökséghez tartozó tárgyelemek új értelmezésbe kerülnek, szinte már-már műtárgyakká válnak az idő haladtával. (Vö: Berta 2005: 181, hivatkozik: Appadurai 1986, Thomas 1991.) Továbbá érdekes azt tapasztalni, hogy milyen erősen ragaszkodik a fiatal generáció a régihez, az örökölt tárgyakhoz. Tánczos Vilmos korábban már írt erről a jelenségről, amelyet azzal magyaráz, hogy a tárgyak egyrészt valódiak, mindig bizonyító erejűek, az „eltűnt idők hiteles tanúi", másrészt van fenomenológiájuk, tehát érzékszerveinkkel felfoghatók (Tánczos 2022: 114). Körösfőn, amikor az egyik 45 év körüli adatközlőm kezébe vett egy-egy örökölt régi tárgyat, mint például egy darab szőtt vászonzsákot, azon kívül, hogy megtapintotta és megszagolta, elmondta, hogy ez milyen erős anyagú, és elsorolta mindazokat a munkafolyamatokat – kezdve a kender termesztésétől, a megmunkálásán, a fonallá való válásán át, majd a szövés mikéntjéig – amelyek abban a pillanatban megidézték a múltat, és tanúbizonyságot adtak annak egykori létezéséről.

Az asszonyok kelengyéje mellett, a férfiak öröksége, vagyis a földhöz, a telekhez és az ingatlanhoz kapcsolódó emlékek is jelentősek és kiemelendőek. Keszeg Vilmos a következőképpen fogalmaz ezzel kapcsolatosan: „A föld, a terület maga is a genealógiai emlékezet őrzésének, szervezésének, működtetésének eszköze. A családi emlékezet a földterülettel kapcsolatban tárolja annak történetét (vásárlása,

171 Az információ Péntek Jánostól származik, aki a kézirathoz fűzött szakmai észrevételeiben hívta fel erre a figyelmemet.

megművelése, elosztása), a föld vásárlójának, örököseinek, megművelőinek nevét, emlékét, szokásait." (Keszeg 2022: 31.) Terepkutatásom során volt olyan alkalom, amikor az interjúzás során többen voltunk, történetesen volt a házigazda, a felesége, és volt egy harmadik körösfői férfi is. Amikor elkezdtük a beszélgetést és az életmódról, ünnepekről kérdeztem, rendszerint az asszony felelt, de amikor a házépítéssel, a kalákákkal, a földekkel, és gazdálkodással kapcsolatban kérdeztem, akkor átvette a szót a férje. Sőt, a harmadik körösfői férfi is bekapcsolódott a beszélgetésbe, és elkezdett nosztalgiázni, hogy melyik földterületen kapáltak az apjával, és hogy ott mennyire szeretett szalonnázni, utána a házigazdával elkezdték tárgyalni a földeket, hogy kié melyik föld, meg melyik erdőrész.

Az örökségnek, mint ajándéknak van egy olyan általános tulajdonsága is, amely az elidegeníthetetlenségére (Weiner 1992: 36–38) vonatkozik. Szemben a többi ajándéktárggyal, például a lakodalom során ajándékozott edényekkel, konyhai eszközökkel, textilekkel, dísztárgyakkal és pénzzel,[172] az örökség meghatározott ideig a megajándékozott személy birtokában marad. A közösség normája szerint az örökséget elherdálni, értékesíteni nem lenne szabad, csupán átruházni a megfelelő alkalmon. Az átruházás ebben az esetben szülő és leszármazott között történhet, a szülő megőrzésre adja át ajándékát, majd genealógiai sorrendben ez mind megismétlődik újra és újra. Péntek Ibolya esetében és melléklet videóban is láthatjuk, hogy édesanyjától és anyósától kapott örökséget őrzi, abból hétköznapi célokra nem szabad használni tárgyakat. Ibolya a videóban elmeséli, hogy egy-két kelengye elemként kapott vászon konyharuhát kivett a szekrényből, és édesanyja egyből szóvá tette, hogy miért abból vett ki, inkább vásároljon újat. Továbbá több asszony említette a tisztaszobája bemutatása során, hogy neki van *győri kancsója*,[173] és felhívták rá a figyelmemet, hogy ez egy nagyon értékes darab, amiről csak annyit tudnak, hogy nagyon régi, és már dédszüleik is figyelmeztették őket, hogy nagyon vigyázzanak rá (*38. kép*). Az eredetét és a kalotaszegi enteriőrbe való bekerüléséről nem tudtak semmilyen információt mondani. A győri kancsók értékére Gyarmathy Zsigáné is felfigyelt, és az 1885-ös Országos Általános Kiállításon az általa berendezett kalotaszegi enteriőrben ezeket a darabokat is megjelenítette. Az *Ellenzék* így számol be a kiállításra berendezett enterőr reprezentatívabb, kvalitásos darabjairól, különös tekintettel a győri kancsókról is:

> „A parasztházat Gyarmathy Zsigáné jeles írónő rendezte be mintamódra. A bútorok festetlen, gyalult fából készültek, mégpedig egy kilencvánkosú vetett ágy, szép, eredeti, a múlt században házilag készült cérna-ágytakaróval, egy tálas, kalányos, egy asztal, több fogas és szuszék. A szöglet-almáriumban vannak a finomabb üvegtárgyak és a családi okmányok. Az agyagipar vaslá-

172 A felsorolt ajándékok tovább vándorolhatnak, tovább lehet ajándékozni őket.

173 Győri kancsó: ez egy helyi elnevezés, valójában ez a tárgy egy késő habán, ónmázas, festett geometrikus és növényornamentikával díszített bokály, amelynek a készítése a 19. század első felére tehető (vö. Herepei 1957).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

> bú, ereszes, zöld kályha által van képviselve, amely mellett pompás téli álmot alhatni. Afölött díszítésül egy eredeti aszaltszilva rombusz van elhelyezve, a tányéroknak és a korsóknak gazdag gyűjteménye húzódik a fogasokon végig, amelyeknek alakja és festése finom ízlésre vall. Különösen a korsók nagy becsben vannak, és a régi szép győri korsók a legszegényebbtől is csal alig vásárolhatók meg." (n. n.: 2004: 147, Bubryák 2023: 547–548.)[174]

Utolsóként említem az örökség és identitás kapcsolatát, amelyet ebben a fejezetben már említettem annak kapcsán, hogy a tisztaszoba berendezésének továbbadományozása és annak megőrzése, és szeretete szerepet játszik az identitás megszerkesztésében, és kifejeződésében. A kalotaszegi tisztaszobák arculatában alapvetően visszaköszönnek a magyar nemzeti jelképek, például a Rákóczi-képek megléte fontosak, ezen kívül a varrottasok, és a népviselet színhasználatában is sokszor visszaköszönnek a magyar nemzeti színek:

> *A kancsók fel vannak akasztva a fogasra, Rákóczi-kép, ami nagyon meghatározó, tehát a kalotaszegi szobába két Rákóczi-kép az ott van mindig, mindenhol, minden tisztaszobában.* (P. Cs.)

Napjainkban nem is kell rejtegetni ezeket, így nyíltan és bátrabban díszítik a szobákat magyar szimbólumú dísztárgyakkal, például a katonai szolgálatról való emléklapokat is bekeretezve kiteszik a falra a magyar jelképek kitakarása nélkül (1989 előtt képeslapokkal, vagy matricákkal kitakarták azokat).[175] Ünnepek során, amikor népviseletbe öltöznek a körösfőiek (főként a lányok és asszonyok), akkor gyakran fotózkodnak ebben a szobában, a készült képet pedig szívesen kiteszik magukról a falra, vagy családtagjaiknak ajándékozhatják. Amikor tisztaszobát látogattam, és a kelengyék darabjait néztük át interjúalanyommal, akkor kivétel nélkül a gazdaasszony magáról, a szüleiről, és a nagyszüleiről kezdett mesélni, tehát az örökségbe kapott ajándékok segítenek a tulajdonosnak emlékezni, újra és újra megtalálni azokat a szálakat, amelyek elvezetnek gyökereihez. A fejezet lezárásaként elmondható, hogy örökség az emlékezettel együtt az identitás alkotóelemei, együtt segítenek feltárni és megőrizni az azonosságtudatát. Továbbá az örökség nem is a birtokolt dolgot írja körül, hanem annak tulajdonosát, anélkül, hogy tudna róla (Hartog 2000: 4).

174 Érdekesség említeném, hogy Bubryák Orsolya tanulmányában ugyancsak esküvői reprezentációs tárgyakként említi a korsókat, a kancsókat, és a különböző edényeket, amelyek a főúri menyasszonyok ajándékai voltak. Ezek jellemzően drága anyagból készültek: aranyból, ezüstből, drágakövekből és elefántcsontból. Hasonlóság még, hogy ezeket a „drágaságokat" is kiállították a lakodalmon, általában a pohárszéken csodálhatták meg az esküvő résztvevői ezeket a tárgyakat. (Vö. Bubryák 2023.)

175 Kalotaszeg több falujában tapasztaltam ezt, valamint Széken is.

A szülői ajándék mint befektetés és biztosíték

Itt nem úgy történik, mint Magyarországon, hogy útnak engedik a gyermekeket. Ez most jön itt divatba, de nálunk ez nem így van. Amiben tudja a szülő, segíti a gyermekeket, ha egy szobában, akkor egy szobában laknak, de azt biztosítja – mondta nekem Antal Irén, az ara édesanyja. Ahogyan már korábban is írtam, az 1990-es évektől a házasságkötés előtt a szülők igyekeznek gyermekeik részére biztosítani az önálló otthont és fedezni a jegyváltással és a lakodalommal járó költségeket, hogy ne a fiatalokat terheljék vele. Mindezeknek az előteremtése szülői részről hatalmas anyagi áldozatot követel, de úgy gondolom, hogy ez a szülőknek egy befektetést és biztonságot jelent. Jelzem, hogy Zita és István otthona teljes mértékben a kor divatjának megfelelő ízlés és stílus szerint készült el, mind a házrész beosztása, mind a berendezés. Látván lakásuk berendezését, teljesen olyan volt (sőt még patinásabb), mint az eddig látott nagyváradi vagy kolozsvári lakások enteriőrje, nem mutatkozott eltérés, annak ellenére, hogy egy falusi otthonról van szó. Ennek oka feltételezhetően, hogy az igények és az életmód a falusi és városi életterekben már-már azonosak, illetőleg a körösfőiek is igyekeznek lépést tartani, és gyermeküknek akár jobb életkörülményt is teremteni, mint amilyet bárhol máshol (akár külföldön) elképzelhetnek maguknak (vö. Sárkány 1983). Péntek Csilla 34 éves interjúalanyom beszélgetésünk során mindvégig hangsúlyozta a szülői segítséget, amelyet férjével együtt kaptak a közös életük kialakításához. A következőképpen mesélt erről:

> *Még mindig van az, hogy a szülők próbálják anyagi helyzettől függetlenül, próbálja a gyerekét elrendezni, tudjon adni házat, ahova a fiatalok tudnak menni, ez a mai napig megvan. A fiú felől a szülők biztosítják a házat. A férjem felől volt biztosítva lakrész, és azt elkészítik, a lány pedig berendezi… A konyhát úgy rendeztük, hogy konyhabútor, szék, asztal, tényleg minden be volt rendezve nálunk, nem volt olyan, hogy elmaradjunk. Hangsúlyozom, hogy ha a szülők elő tudják állítani, mert itt azért nálunk a szülők, akik csinálják, vagyis segítik a fiatalt, de mindenféleképpen segítik… Lehet a szülő sem tehetős annyira, akkor közösen a fiatalokkal, a mi esetünkben teljes mértékben a szülők állták, a férjem felől, én felőlem is, a lakodalmat is állták, tehát itt a szülők csinálták meg a lakodalmat, nekünk tehették. Máshol lehet osztozni kell rajta.* (P. Cs.)

Péntek Tímea is hasonlóan nyilatkozott erről:

> *A szülők a lehető legtermészetesebb módon, automatikusan támogatják gyerekeiket. Házépítésben segítenek, gyerekek felügyeletében, tehát anyagilag, fizikailag és lelkileg is támogatják a fiatalok otthon maradását, vagy gyakori hazajárását.* (P. T.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Befektetést azért jelenthet, mert a nagyszabású támogatással – a kor igényeinek és divatjának megfelelő életkörülmény biztosítása a fiatal pár számára – egy íratlan szerződés köttetik a szülők és gyermekek között, hiszen a fiatalok így helyben maradnak, nem elszigetelten és függetlenül élnek a szülőktől, hanem mindennapjaik része a szüleikkel való találkozás, beszélgetés, és ha szükséges, azonnali segítségnyújtás. Például lévén, hogy Istvánnak és Zitának is van személygépkocsija, édesanyjukat gyakorta elviszik a szomszéd városba Bánffyhunyadra vagy Kolozsvárra bevásárolni, vagy az ott élő rokonokhoz, ismerősökhöz. Biztonságot azért jelenthet, mert így a szülők nem aggódnak amiatt, hogy mi lehet távol élő gyermekeikkel, mert napi szinten látják őket, valamint maguk miatt sem aggodalmaskodnak, hogy ki fog gondoskodni róluk, amikor megöregednek, mert egyértelmű, hogy a szomszédságukban élő gyermekeik. Volt olyan eset Körösfőn, hogy a szülők anyagi helyzete (a családfő beteg volt) miatt nem tudták gyermeküket támogatni, sem lakással, sem pénzzel, így a fiúk Kolozsvárra szegődött dolgozni, hogy fent tudja magát tartani egyedül. Látható tehát, hogy ebben a körösfői mentalitás szerint nem optimális helyzetben a család kétfelé szakadt, itt bizonytalanná vált mind a fiú, mind a beteg édesapa sorsa. Inaktelkén a tárgygyűjtéseim során pedig többször találkoztam azzal a helyzettel, amikor az adott inaktelki személy görcsösen próbálta eladni a saját hozományát képző tárgyegyüttesét, hogy gyermekének tudjon pénzzel segíteni a lakodalma során önálló lakás építésében, felújításában vagy egy kolozsvári lakás vásárlásában (vö. Fülöp 2017), mindezt azért, hogy otthon marasztalja, mintha rettegett volna attól, hogy *idegen*ben próbáljon szerencsét a gyermeke. Továbbá az 1970-es és 1980-as években a lakodalmakra a lány részére megvásárolt és elkészített óriási kelengye, valamint a fiú részére elkészített otthon akkora fizikai és anyagi terhet rótt a szülőkre, hogy egyes családokban a szülők ezt felnőtt gyermekeiknek felemlegetik. Ezt egy példával szemléletem: egy elszármazott körösfői asszony arról mesélt, hogy a szüleit mennyire megviselte, hogy a férjével együtt eljött Körösfőről, hogy még azt is a szemére hányták neki, hogy ők mennyit küszködtek érte. A szülők azóta is elvárják, hogy az interjúalanyom (62 éves) napi szinten felhívja őket és beszámoljon a napjáról, az anyósáék, ahogy ő fogalmazott „*megelégszenek heti egy hívással*". Amikor fiatal házasként Körösfőn éltek férjével, akkor is elvárasaik voltak a lány szüleinek, például a mezőgazdasági és kerti munkákban elvárták a segítséget, például kellett menniük kapálni. Továbbá így folytatta az interjúalanyom:

> *Hogyha rámenősök a szülők, például az enyémek elvárták, hogy mint újpárok minden vasárnap menjünk hozzájuk, de ez egy beszámoló volt, mert telefon nem volt. Ha nem mentünk, dunnyogtak. Ez egy nagy teher volt nekünk.*[176]

Mindez azt jelenti, hogy a szülők azon erőfeszítésükért, hogy gyermekeiknek megalapozzák a „körösfői életüket", cserébe elvárják a hálát, és a mellettük való

176 Itt ragaszkodom a névtelenséghez a téma érzékeny mivolta miatt.

maradást, a róluk való gondoskodást (idősgondozás), tehát ezáltal kialakulhat egy függő viszony.[177] Sárkány Mihály 1983-as tanulmányában is hasonló megállapítást tett, amelyet a következőképpen fogalmazott meg: „E szempontok érvényesülését magyarázza, hogy a falun maradó fiatalok életfeltételeinek kialakításában nagy szerepet kap a szülői segítség, s ezzel nő a beleszólási jog". (Sárkány 1983: 281, hivatkozik: Erdei 1940: 179; Györgyi 1962: 7-8; Molnár M. 1965, Zsigmond 1978: 157–158.)

Az ajándék reciprocitásának és önkéntességének kérdése

A korábbi fejezetekben már kirajzolódott az a tendencia, miszerint ha egy személy az adott rítus során segítséggel, gesztussal vagy anyagi juttatással megajándékoz valakit, akkor vagy nem sokkal azután, vagy később ez a tette honorálva lesz, és ez egy egész éltetet végigkísérő folyamat. Gondoljunk például a násznagyok vagy vőfélyek megajándékozására, cserébe, mert több napon keresztül helytálltak a lakodalmas háznál. Vagy vegyük példának azt, amikor a rokoni segítséget az ünnep során többszöri megvendégeléssel köszönik meg. Mindez 2014-ben is tetten érhető volt Körösfőn:

> *Nálunk is mikor voltak segíteni az eljegyzésen, akkor jött az anyukám sógornője és hozott 10 tojást, vagy hozott egy tasak diót, nem jött üres kézzel. Tudom, hogy ha anyum is megy lakodalomba, és megy segíteni, akkor azért vitt 10 tojást legalább, mert csak elhasználódik. Lisztet nem, de tojást igen… Nekem 40 személyes eljegyzésem volt, a férjem felől sok rokon volt, disznót kellett vágni, a segítségeket meg kellett kínálni, reggelit, ebédet, vacsorát kellett adni. Az előkészületekben való segítség oda-vissza megy, ez mindennel így van, konfirmálás, jegyváltás, esküvő, ballagás, mindenhol… Úgy szokott lenni, hogy ez esküvő előtti hétfőn. Régen úgy csinálták, hat-tíz éve, hogy összehívták a közeli rokonságot és akkor a lány felől autóval mentek és akkor hétfői nap bútort, ruházatát, mindent akkor vittek ki és akkor a hétfői nap a segítség segített berendezni, tehát a család, rokon, azok berendezték, beállították a bútorzatot, függönyt feltették, teljes mértékben berendezték. A mi esetünkben, mi nem csináltunk nagyon nagy felhajtást, csak a szülők testvéreit hívtuk, akkor is volt segítség, de megoldottuk így családon belül, tehát jött a családból valaki kocsival, tehát úgy kihordtuk. Az ilyet, hogy kanapé és az edényeket, azokat kellett kihordani, a szülőknek a testvérei és azok segítettek berendezni, a készleteket elrendezni a szekrényekbe, függönyöket feltenni, szőnyeget letenni, ebbe segítettek. Azután hétfő este van egy vacsora, amit a fiús család áll a segítségnek.* (P. Cs.)

177 Ez nem minden család esetében igaz, néhány esetről tudok csupán.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Láthatjuk tehát, hogy napjainkban is több alkalommal segítenek egymáson, oda-vissza a közösség, valamint a család tagjai.

Minden állandó és múlandó ajándék elfogadása maga után vonja a *viszonzás*t is (vö. Hajdú 1993). Tehát az ajándékok az ajándékozóknak visszatérülnek, hiszen a pár azáltal, hogy megajándékozottá válik, egyfajta *tartozás*ba is kerül, amelyet így is mondanak: „*tartozunk nekik*" (P. Z.).

Például Péntek Zita az esküvőjük szervezésekor arról számolt be, hogy Istvánnal igyekeztek minden olyan esküvőn részt venni, amelyre meghívást kaptak, és lehetőségeikhez mérten arra törekedtek, hogy „jól szóljanak", vagyis a szokásosnál nagyobb pénzösszeggel járuljanak hozzá az ünnephez. Ennek hátterében a kölcsönösség elve is meghúzódott: számítottak arra, hogy saját esküvőjük alkalmával a korábban adott hozzájárulások hasonló módon viszonzásra kerülnek.

Az ifjú pár kapott és viszonzott ajándékai mind az anyagi, illetve gazdasági alapokat teremtik meg, illetőleg közben családi, rokoni és baráti kapcsolatokat erősítenek vagy lazítanak meg, vagy éppen létrehozza azokat. Például, ha egy meghívott vendég „*jól szól*", tekintélyes összeget ajándékoz, akkor a pár a pénz összeszámolásánál megjegyzi, hogy milyen rendesek és nagyvonalúak voltak velük szemben, vagyis pozitív érzelmeket generálnak, amelyek hatására szívesen fogják majd a kapcsolatot tartani a jövőben is. Ám, ha valaki túl keveset ad nászajándékba, annyit, amennyiből az ott fogyasztott menüjének ára sem jön ki (tudniillik minimum annyit szokás adni a párnak, amennyiből a fogyasztott ételek és italok ára kijön), akkor azt nem nézik jó szemmel, rosszallóan tekintenek az adományozóra. Az utóbb említett esetben a meghívott jobb, ha el sem megy a lakodalomba. Főleg akkor szégyenletes a dolog, ha nagyobb összeggel tartozik a meghívott család a párnak, mint amennyit ők adományoztak. Valószínűleg az ilyen esetek nem biztosítják a két család között a tartós és jó kapcsolat fennmaradását. Ezen kívül létezik az a szituáció is, amikor a pár olyan családot hív meg, akik tartoznak, nem mennek el az esküvőre, de még pénzt, vagyis a „tartozást" sem küldik el a párnak, az ilyen kapcsolatok akár a teljes megsemmisüléshez vezethetnek. Itt említeném a meghívás alól való kibújás „vétkét": eljegyzésre, lakodalomra való meghívást (ami egyben kötelezettségeket és ajándékozást is jelent), akárcsak, ha valakit keresztszülőnek vagy násznagynak hívnak meg, illik elfogadni. A visszautasítás a kapcsolat megromlását, felbomlását, valamint a család és a közösség roszszallását vonja maga után. Ezt erősíti egy inaktelki példa is: egy olyan gyermektelen, idősebb házaspárról meséltek nekem, akik nem fogadtak el egy keresztelési meghívást, nem akarták megkeresztelni a felkérő család gyermekét, ezt olyannyira vétkes magatartásnak minősítette a közösség, hogy a helyi közvélemény szerint a házaspárnak a visszautasítás miatt nem született gyermeke, „*a Jóisten ezzel büntette őket*".

A múlandó ajándékoknál, vagyis a munkában való segédkezéseknél, vendéglátásoknál is hasonló a helyzet, aki serényen segédkezik, mondjuk a lakodalmi ételek elkészítésében vagy az ünnep során igyekszik minél jobban segíteni a lakodalmas házat, annak személyét annál inkább megbecsülik és nagyobb hálát éreznek felé,

így szívesen viszonozzák munkáját egy másik alkalommal. A faluban általában ismerik egymást az emberek, már tudják, ki mennyire lelkiismeretesen segít, ki az, aki felületes munkát végez, és inkább nem bíznak rá komolyabb feladatot.

Nem csupán a házasságkötés rítusán rajzolódik ki ez ajándékozással kapcsolatos reciprocitás, valójában az egész emberi életet átfonja (vö. Szabó 2009), tehát valóban *többdimenziós* jellemvonása van (vö. Mauss 1923/1966). Legegyszerűbb példa, amikor jómagam meglátogattam egy-egy családot, szinte azonnal asztalhoz ültettek, megkínáltak kávéval, pálinkával vagy üdítővel, apró kekszeket is az asztalra helyeztek, vagy ha elhúzódott a beszélgetés, akkor még melegétellel is kínálgattak. Ha beszélgetés közben betoppant a szomszéd, akkor őt is ugyanúgy leültették, és már töltötték neki is a pálinkát, kínálgatták (vö. Fülöp 2004). Már eleve én is úgy készültem a terepkutatásokra, hogy ajándékokat vittem magammal (kávé, tea, ital, bonbon), tudat alatt bennem is megvolt az az íratlan szabály, hogy üres kézzel nem illik vendégségbe menni. Volt olyan alkalom, hogy egy körösfői férfi ismerősöm kísért több interjúalanyhoz, és ő is – akárcsak én – készült egy kis aprósággal, jellemzően csomagolt, bolti aprósüteményekkel ajándékozta meg a házigazdákat. Magamból kiindulva, nem a „lekenyerezés" szándékával ajándékoztam, annak reményében, hogy az ajándékkal majd több információt csikarok ki, hanem egyszerűen hálát éreztem azért, hogy az interjúalanyaim sokszor kendőzetlen őszintességgel nyíltak meg számomra, valamint, hogy drága idejükből több órát rám szenteltek (mellőzve a műhelyben a munkát), mindezt az ajándékozás gesztusával kívántam honorálni. Egyik Budapestre költözött interjúalanyom arról számolt be, hogy amikor hazamennek Körösfőre, akkor az odautazást megelőzi egy vásárlás, amikor kilós kávékból, csokoládékból, és bonbonokból vásárolnak be. A beszerzett ajándékok a személygépkocsijuk csomagtartójának mintegy felét elfoglalják, majd ezeket porciózva odaajándékozzák a körösfői látogatásuk során a rokonoknak, komáknak és barátoknak, akiknél egy bizonyos időt vendégeskednek. Azt is elmesélte az interjúalanyom, hogy ilyenkor őket is leültetik, megkínálják kávéval, pálinkával, és étellel. Az ajándékvásárlás sosem felejtődik el: olyanra is volt példa, hogy hónapokkal előbb bevásároltak ajándékozni való kávékból, mert az egyik jó minőségű, neves márkájú kávé kedvező áron volt megvásárolható az egyik üzletben. Azt vallja, hogy gyermekeit is erre tanítja (akik szintén Budapesten élnek jelenleg), hogy sehova se menjenek üres kézzel, ne legyenek fösvények, igenis tiszteljék meg a házigazdákat ajándékkal, és a vendégség során elfogyasztottak pedig ne maradjanak „kárpótlás" nélkül (K. É.).

Láthatjuk az előző példából, hogy a gyermekeknek eligazítást adnak a közösség idősebb tagjai az ajándékozást illetően: mikor illik adni és mit, milyen következménnyel járhat az ajándékozás mulasztása és így tovább. Természetesen, nem csak a szülői instrukciók által tanulják meg a fiatalok az ajándékozás módját, hanem már egészen kicsi koruktól részesei a folyamatnak: az esküvő során a szólásnál ők is ajándékoznak, vagy ajándékok hordása közben az ő kezükbe is tesznek valami kisebb tárgyat (például edényt, virágot). Továbbá különböző ünnepek, vendégeskedések alkalmával is megszokták, például ha egy gyermektárs születésnapjára hiva-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

talosak, hogy egy kis ajándéktasakban ők is átnyújtanak egy játékot, vagy egy meglepetést az ünnepeltnek.

Tehát ahogy a hétköznapokban, úgy az ünnepnapokban is folyamatosan, időtlenül jelen van a reciprocitás és nagyon fontos megjegyezni, hogy nem mindegyik ajándékozási aktusnál van és játszik szerepet az érdek, amely szigorúan viszonzást vár, legalábbis nem tudatosan. Nézzünk néhány példát az érdekkel teli ajándékozásra, valamint, azokról is, ahol a gesztus, a szívélyesség, a meglepetés és megörvendeztetés szándéka húzódik inkább.

Legnyilvánvalóbb, hogy a lakodalmi szólás a legnyíltabb olyan ajándékozás, ami viszonzást vár, hiszen nyíltan kimondják a közösség tagjai, hogy „*tartoznak nekünk*", vagy „*mi tartozunk*". Korpos Éva esetében láthattuk, hogy lakodalmán a vendégek nyíltan beszélték meg egymás között, főként a komák, hogy mennyit ajándékozzanak, és a füzetbe is nyilvánosság előtt jegyezték fel az ajándékokat. Tehát a körösfőiek nyíltan beszélnek arról, a szóláskor ajándékozott pénzről, nem tudattalan mindez, tudják, hogy mi a célja van ennek a szokásnak: a fiatal párnak egy nagyobb értékű tőke megteremtése a cél, ami életük kezdetén óriási anyagi segítség a közösség részéről. Továbbá a közösség tagjai teljesen átlátják, hogy miként működik ez, többen utaltak az inflációra, és elmagyarázták miként szabják ki a szóláspénz összegét, amit közösen beszélnek meg általában (érzékelhető egy közösségi konszenzus). A nyílt tőketermelés a lakodalmi rítus során nem csak Körösfőre és Kalotaszegre igaz, hanem valamennyi erdélyi falura. Széken végzett terepkutatásom során ugyancsak ezek az attribútumai voltak a *mutatásnak* is. Monica Vasile is ugyancsak a nyíltságra utal az Arieș-völgyében végzett kutatásának leírása során, és ő is megállapítja, hogy a nagyobb mennyiségű pénz ajándékozása főként a lakodalmon nyilvánul meg, a többi életfordulóhoz köthető ünnepen nem annyira jelentős (vö. Vasile 2015). Tehát a lakodalmi pénzajándékozásra nem húzható rá az az antropológiai elmélet miszerint az ajándékozás kívülről érdekmentesnek és önkéntesnek tűnik.

Az életfordulók további ünnepein – amelyeket a kötetem elején is leírtam – leginkább a keresztelőn történő ajándékozás hasonlít leginkább a lakodalom nyílt, „tőketeremtő" ajándékozásához. A keresztelőn is szólásnak mondják az ajándékozást, és ott –akárcsak az esküvőn a násznagyok – a keresztszülők vezetik le. Itt is jellemző pénzajándék értékének közös kiszabása, és cél szintén az ünnepelt személy, valamint családjának egy „kezdő' vagyon előteremtése, amely a keresztelt gyermek életének kezdetén igen hasznosnak bizonyul a szülőknek.

Az udvarlás, a lánykérés, a ballagás, a születésnap, a névnap, a babanézés, vagy egyéb vendégeskedés alkalmain történő ajándékozásokat szintén a reciprocitás határozza meg, viszont ezeknél a pénz és a gazdasági alapok megteremtése háttérbe szorul, inkább alacsonyabb értékű ajándéktárgyakat adományoznak a közösség tagjai. Az ajándékok kiválasztásánál általában fontos az ajándékozó azon szándéka, hogy örömet okozzon, és hogy az ajándékozottnak tetsszen majd, és sokszor az is, hogy a tárgy valamelyest emlékké váljon majd (főként az udvarlás, jegyváltás, ballagás, konfirmálás során ajándékozott tárgyakra igaz). Elmondható tehát, hogy van-

nak bizonyos ünnepek és alkalmak, ahol nem a haszon, és az érdek miatt történik ajándékozás, hanem egyrészt „szokásból", „illemből", másrészt örömszerzés céljából, vagy egyszerűen az elismerés, és a tisztelet kifejezéseként.

Az ajándékozásokhoz kapcsolódó megvendégelések, megkínálások mögött sem feltétlen az húzódik meg, hogy a kínálgató számít majd arra, hogy majd másnap ő kávézik a szomszédasszonyánál, hanem egy berögzült, tudattalan gesztus, amely a másik ember iránti tiszteletből fakad. A megkínálás, megvendégelés egy olyan kommunikációs forma, amely mindenképp a jó viszony kialakítását, valamint megtartását és megerősítését szolgálja, tehát mindenképp a társadalmi kapcsolatok szálainak megerősítése az elsődleges szempont, és nem a gazdasági.

Utolsóként említeném a gyermekek megajándékozását, ami szintén nem feltétlen érdekből, hanem a szeretet kifejezésből, vagy boldogságszerzés céljából fakad. Az elmúlt két évtizedben, és napjainkban igencsak jellemző a gyermekek játékokkal, és tárgyakkal való elhalmozása. Egyik markáns példa, amikor Mikulásra és karácsonyra a gyermekek számos édességet, játékot és használati tárgyat kapnak szüleiktől, családtagjaiktól, rokonoktól és barátoktól egyaránt Körösfőn (*44–45. képek*). Ez a jelenség globális szinten jellemző korunkra. Ekkor a szülők elégedetten és örömmel nézik az ajándékokat sorra kibontó boldog gyermekeket. A korábbi években is volt arra példa Körösfőn, hogy a gyermekeket a szülők igyekeztek drága, akkoriban divatos játékokkal elkápráztatni. Egyik adatközlőm elmesélte, hogy lelkileg milyen nehezen élte meg, hogy oly sok időt töltött gyermekeitől távol, amikor külföldön árultak, amikor pedig hazatértek hozzájuk, akkor sokszor lepte meg a gyerekeket külföldön vásárolt drága, ritkaságnak számító játékokkal, ezzel kissé enyhítve a bánaton (K. É.) Kérdésként merülhet fel, hogy az örömszerzésen túl mennyire játszhat akár tudat alatt szerepet a kompenzálás szándéka?[178] Ezalatt azt értem, hogy vajon a gyermekekre fordított kevés időt a szülők az ajándékokkal igyekeznek kárpótolni? Úgy vélem mindkét szempont szerepet játszik ebben az esetben.

A reciprocitás értelmezéséhez Polányi Károly gazdaságantropológiai megközelítése is támpontot nyújt. Polányi a gazdasági folyamatokat a társadalmi viszonyokba ágyazottan értelmezi, és a javak, illetve szolgáltatások mozgásának egyik integrációs formájaként határozza meg a reciprocitást. A reciprocitás működéséhez olyan társadalmi struktúrák szükségesek, amelyekben a résztvevők között kölcsönös kapcsolatok állnak fenn (Polányi 1976: 240–243). A körösfői ajándékozás esetében ez azért különösen fontos, mert az ajándékok, szolgáltatások és segítségnyújtások cseréje nem független a rokoni, műrokoni, szomszédsági és baráti kapcsolatok rendszerétől, hanem e kapcsolatok keretei között működik.

178 Erről Mauss vitát nyit, szembefordulva Malinowskival. Mauss szerint a trobriandi férfi egyik ajándéka, amelyet a feleségének ad nem érdekmentes (lásd Halls 2001: 10).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Az ajándék és a családi tűzhely

Érdekes, hogy a konyhai eszközök ajándékozása mennyire jelentős volt mindvégig a körösfői jegyváltásokon és esküvőkön. A lakodalom előtt szinte „belépőjegyként" funkcionált: minden meghívott körösfői nő egy edényt vagy valamely más konyhai eszközt vitt magával, amelyet a lakodalmas háznál vagy később, a kultúrházban tett le ajándékul a lakodalmi mulatság előtt. Zita és István esetében például a násznagyok az ajándékpénzt új tűzhely és sütő vásárlására adományozták az ifjú párnak. Gyűjtőmunkám során más körösfői családban is ezeket a termékeket vélik az alapvető felszereltség kellékeinek, amelyek nem hiányozhatnak sehonnan. Ezek azok a tárgyak, amelyeket – ahogyan korábban is említettem – már a ballagás és a konfirmálás során is ajándékoztak a fiataloknak. Ezt bizonyítja a következő interjúrészlet is: *Függ attól, hogy kinek milyen gazdasági lehetősége van, hogyan tudja megvalósítani a lakodalmat, de mindenki törekszik arra, hogy a legalapvetőbb dolgok meglegyenek, mint például konyhai felszerelés.* (A. B.) Továbbá István, vagyis a fiú részére a ballagás és a konfirmálás alkalmából adott ajándékok közül is néhány (jellemzően pálinkáspohár-készlet) az új háztartás tárgykészletének kialakítását szolgálja.

A pár konyhájának felszerelése feltehetőleg a családi tűzhely,[179] az otthon és az újonnan létrejövő család létfenntartását teremti meg és biztosítja. Közben a közösség azon felfogását is előrevetíti, amely szerint továbbra is a klasszikus nemi szerepeket tartják ideálisnak a körösfőiek, vagyis a nőknek továbbra is a háztartás vezetése, a családról való gondoskodás és az otthon rendben tartása az elsődleges feladata. Továbbá érzékelteti, hogy legfontosabb az új család megszületése során az „önálló konyha működése", vagyis az elsődleges szükséglet a táplálkozás biztosítása. Az egyik körösfői asszony így fogalmazott:

> *Hát nemcsak teáskészlet és edény, hanem minden, ami konyhai. Mert az a legelső, amikor első nap az esküvő után, az első nap le kell ülni enni, ha egyéb nem is... egy kávés- vagy egy teáskészleted kell, hogy legyen, azért, hogy beinduljon az élet. Szerintem az a fontossági sorrend. Ez volt az embereknek, be van rögződve, hogy ez a fontosabb. Most én nem mondom azt se, hogy az ágynál is fontosabb, de az a fontosság, hogy legyen az embernek egy szekrénye, egy mit tudom én mi, de az élethez az kell, hogy a konyha működjen. Vagy egy háziasszonynak az a legfontosabb. Mert bárhova elmegyünk, csak az utcára kell kilépni, bárhová megyünk, mert régen nem volt az, hogy elmegyünk a vendéglőbe és eszünk, vagy elmegyünk Kolozsvárra hamburgerezni, mert most már azt csinálják. Hanem az asztalra kellett letenni.* (P. É.)

179 A pár – ahogy korábban is említettem – a násznagyoktól kapta a szüleik után a legtöbb pénzt, amit azért adtak a fiataloknak, hogy aragázt (gáztűzhelyt) és elektromos sütőt vásároljanak belőle.

Itt az interjúalanyom arra célzott az utolsó mondatával, amit a későbbi beszélgetéseink során kifejtett: hogyha vendégség van, vagy a szomszédja, vagy barátja átmegy hozzájuk egy kávéra, akkor illendő leültetni, megkínálni, és ilyenkor ezeket a készleteket veszi elő. Tehát az ajándékozott tárgyak nem csupán egyéni célokra alkalmazhatók, sőt inkább a közösségi alkalmakon nyernek értelmet, és kerülnek használatba.

Fél Edit és Hofer Tamás kalotaszentkirályi tanulmányában olvashatunk arról, hogy amennyiben az újasszony és anyósa közös háztartásban élnek, a fiatalasszony anyósa konyhai eszközeit használja, nincs különálló készlete, ha van, akkor az nem kerül használatba egy ideig (Fél–Hofer 1969: 17). Mindez mostanra megváltozott, hiszen a menyecske mindenből újat kap, anyósától független háztartást vezet sok esetben és nem osztozkodnak egymás tárgyain. Zita hiába egy házban lakik anyósával (csak külön házrészben), mégis külön főznek,[180] megvannak a saját háztartási eszközeik, amelyeket esetleg kölcsönkérnek egymástól, de ez sem általános, hiszen mindkettejüknek megvan mindene.

Ahogyan korábban említettem, az ajándékba kapott, felhalmozott konyhai eszközök, amelyek nem kerültek a háztartásban használatba, ismét ajándékokká válnak idővel, mivel Zita meghívottként tovább ajándékozza majd egy másik átmeneti rítus alkalmával. Elmondható tehát, hogy a konyhai eszközök, főként a konyhai edények az átmeneti rítusok során folyamatosan forgalomban vannak, és időnként gazdát cserélnek.

Az ajándék mint a reprezentáció eszköze

A házasságkötés szokáskörében zajló ajándékozásban a társadalmi reprezentáció, valamint a társadalmi státusz kifejezési szándéka is érvényesül (vö. Berta 2014: 401–422). Gondoljunk először az örökségként kapott kelengyére, amit a lány kap házasságkötés alkalmával. Talán ennél az ajándéknál a legnyilvánvalóbb a közösség felé való számadás, és a reprezentáció szándéka (vö. Orgona 2023: 38–39).[181] Ez a fajta szándék örökérvényű, nem lehet behatárolni, hogy mikortól jellemző, hiszen több olyan 20. század eleji, valamint 19. századi lakodalmi leírásról olvashatunk, amelyben hangsúlyozza a szerző a pompát, és a vendéglátás gazdagságát, és azt a jelenséget, amikor a menyasszony kelengyéjét nyíltan átviszik új otthonába, és ott megtekinti a vendégsereg, valamint minden arra járó falubeli kíváncsiskodóan szemügyre veszi. Gondoljunk csak a Dunky fivérek híres fotográfiájára, amelynek a

180 Ennek oka többnyire a két generáció főzési és táplálkozási szokásainak megváltozása. Zita szívesen kísérletezik új receptekkel, amelyeket a Youtube-on is meg tud nézni, míg anyósa inkább a hagyományosabb, saját édesanyjától tanult ételeket főzi elsősorban. A konfrontálódás elkerülése érdekében inkább külön főznek, de azért a főzött ételből visznek át egymásnak kóstolót.

181 A szerző ír arról, hogy a 17–18. századi erdélyi nemesek lakodalma nem csak társasági esemény volt, hanem a családi és politikai reprezentáció helyszíne is. A meghívottak csak nyomós indokkal (gyász vagy betegség esetén) bújhattak ki a lakodalmon való részvétel alól.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

címe: „*Ágykivető”. A kelengyét kirakják az útczára: Kalotaszegi lakodalom*”. Ez a fotó 1895-ben jelent meg a *Vasárnapi Ujság*ban, a fényképen az ifjú párt láthatjuk a menyasszony kelengyéjével, mögöttük pedig a rokonságuk látható, mint támogató „háttérerő” jelennek meg a képen. A képhez kapcsolódik egy rövid lakodalmi leírás, amelyet Gyarmathy Zsigmondné Hóry Etelka írt. Külön kiemelném szövegéből az ágykivető nevezetű szokáselemet, ami a körösfői *gúnyavivés*sel, valamint *gúnyahordás*sal felel meg:

> „…»Ágykivető«, azaz mikor a menyasszony elvitele előtt pár órával kiteszik az útczára az ágyat is, a ládákat, edényeket: szóval az egész házbeli kelengyét (a lábas jószágot csak másnap hajtják el; azt előbb fel szokták »szólani«, de ezt a nagyon eredeti szokást más alkalommal írom le). A piaczi Kudor Kata kelengyéjén van mit nézzen a község: az ágyon tíz párna, azon, a mint az ötödik képen látható is, két-két rendbeli varrottas párnahéj olyan módon, hogy a felsőnek a himzetlen vége nyitva van s azon kandikál ki az alsó varrottas csúpja. A párnák alatt – ez már újítás – a paplan alatt »hajtásos lepedő«: kár, hogy azt a régi gyönyörű mintát újításból elfedték egy más lepedővel is, valamint az is kár, hogy az ősi »ágyfütül való« nem látszik. A menyasszony le van könyökölve a »fiókos kaszten«-re, szemben vele áll az ő édes bátyja Pista, egy csinos, szép barnapiros legény, a ki jó könyveket olvasott a hugának a télen, míg elkészült az a sok gyönyörű kézi munka. A szép fehérneművel tömve rakott ládák fedele fel van nyitva, s ott látszik a mézes pogácsa szív, a vőlegény ajándéka. Tíz kosárban a fogasok dísze: a gyönyörű régi kancsó van, ezt már nem lehet pénzen beszerezni; és ott van a menyasszony előtt egy kosár varrottas ing, a mi már nem tért bele a ládákba. »A gúnya is több, a tükör is nagyobb, mint más menyasszonyé, de inkább hiszszük a tisztesség is nagyobb, hogy még képet is csinálnak erről az állapotról.«” (Gyarmathy 1895: 626.)

Továbbá van egy nagyon fontos megjegyzése Gyarmathy Zsigánénak, amely arra utal, hogy a család a kedvezőtlenebb anyagi helyzetét kompenzálhatja a szorgalmával, és a munkájának eredményével: „*Aztán ha nem épen a leggazdagabb is, de azért hat lánynak sem csinált annyi gúnyát az édesanyja, mint annak*.” (Gyarmathy 1895: 625.) Tehát a kalotaszegiek társadalmi és gazdasági *presztízsre való törekvés*ét már a századforduló sajtójában is tetten érhetjük. Ez az emberi vágy az idők során ugyanúgy megmaradt, az életkörülmények és az eszközök változtak csupán, erre utalt egyik fiatal interjúalanyom is:

> *Hát szerintem ez mindenképp azt jelzi, azzal, hogy bemutatják a lakást, akkor nap, amikor kijönnek a templomból, az mindenképp egy vágy afelé, hogy megmutassák, hogy igen, nekem ennyi van*. (A. B.)

Ahogyan Kudor Kata kelengyéjét 1895-ben megörökítették a Dunky fivérek, úgy Korpos Éva hozományát is dokumentálták – egy budapesti gépészmérnök barát-

ja és neje – Vágó Géza, és Vágó Gézáné.[182] Erről a korszakról megállapítható, hogy igen erős versengés alakult ki a körösfői családok között (a további évtizedekben is folytatódott, sőt napjainkban is érzékelhető), ami legnyilvánvalóbban a lakodalom háznézés vagy szobanézés momentumakor volt tetten érhető. Ez azt jelentette, hogy ebben az időszakban és az 1990-es években is a háznézés szinte attrakciónak számított (nem véletlenül dokumentálta a Vágó házaspár is), főként az asszonyok körében. Korpos Éva elmesélte, hogy akkoriban a Magyarországról hozott termékek voltak rendkívül divatosak, kvalitásosak, minden körösfői asszony ezekre vágyott. A lakodalomkor, a háznézéskor igyekeztek ezeket a beszerzett magyar portékákat reprezentálni. Éva erről így mesélt:

> *Akkor úgy képzeld el, hogy amennyi féle, fajta mosópor volt Magyarországon, már mindenki átjárt, abból mindenikből volt egy dobozzal a fürdőszobában.* (K. É.)

> *Na, kimentek dúdolva az asszonyok, volt vélük 1-2 muzsikás és kimentek megnézni a házat. A berendezést. Megemelték, megszámolták hány lepedő van. Milyen mintázatú az abrosz, hány abrosz van felrakva? Ott minden nyilván volt tartva. Nem mondott ott senki semmit csak mindenki kamerázott a szemével. Ez így volt.* (K. É.)

A szülők, a násznagyok és körösfői vendégek által vásárolt korszerű árucikkek és az egyéb anyagi javak megteremtése is egyfajta számadás is a közösség irányába, hiszen az esküvő napján a meghívott vendégek megtekinthették az elkészített és berendezett otthont, minden egyes berendezési tárgyával együtt. A további interjúrészletek is erről tanúskodnak:

> *A '80-as, '90-es években voltak ezek a szappanok, Amo, meg ilyenek. Ezeket felsorakoztatták, a sok kis dobozolt szappant a fürdőszobában, meg a vitrinben. Nem tudom hány darab felsorakozott, mert ezeket hozták Magyarországról. Ez is egy olyan cikk volt, hogy valakinél minél több volt, annál jobb volt. Ez a felhalmozás volt. Gyermekkorunkban nekünk is volt kirakva. Ezekre a gyermekkori lakodalmakból emlékszem. Ez most is így van, csak most az a kérdés, van-e mosogatógép vagy sincs?* (A. B.)

> *Mikor én beköszönök, akkor én is felmegyek az új lakásba és akkor, aki meg szeretné nézni, az feljön, olyankor szoktak bejönni és megnézik, hogy hová*

182 Fontos megjegyeznem, hogy számos olyan esettel találkoztam, hogy kalotaszegi esküvőt magyarországi értelmiségi személy dokumentált. Például Korpos Éva fényképeinek nagy részét, főleg, amelyeken a kelengyéje látható, egy budapesti férfi, Vágó Géza örökítette meg. Korpos Éva tulajdonában több olyan fotó is van, amelyet korábban Rétvári László (egyetemi tanár) készített. A magyarországi személyek mint egzotikumra tekintettek a kalotaszegi népszokásokra, és mindenképp valami ősi jellemvonást kerestek, vagy véltek felfedezni bennük.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

jöttem férjhez. Körülbelül egy fél óra, egy óra, amíg megnézik, körbejárják a lakást, aztán megyünk a lakodalmi terembe. (P. Cs.)

Én jó pár éve két közeli rokonomnál voltam esküvőn és azelőtt két párnál, és tényleg azt vettem észre, hogy minden ott van, gyufa, lehetőleg mindent oda tesznek. Az a nap, amikor bemutatják a násznépnek, azok végigmennek mindenhol, még gyógyszer is van a kicsi fiókban, a fürdőszobában, én még ilyet is láttam, abszolút mindennel fel van szerelve. Egyik esetben sem volt olyan, hogy utólag vesznek hűtőszekrényt, itt minden volt, ami kellett a lakásba, mondjuk, tudok ilyet, ahol utólag vettek tévét, vagy olyat, ami nem alap dolog. Régen mások voltak az elvárások, az igény is, egy szobának a berendezése is, de ahogy tudom, arra törekedtek, hogy meglegyen minden. Persze voltak tehetősebb családok, akik párnából még több mennyiséget, vagy edényből még többet, de szerintem, úgy gondolom, hogy van egy alapkészlet, ami mindenre kiterjed és attól függően, hogy ki milyen tehetős azt megsokszorozva, vagy azt még árnyalja. Mindenki igyekezett arra a napra összeszedni, inkább úgy tették a lakodalmat, ha nem volt sürgős gyerekügy miatt, hogy addigra legyen minden, ami kell. (A. B.)

Sőt, ötleteket is merítenek egymás lakberendezési megoldásaiból, sok esetben divatot teremtve ezzel:

Elmennek egymáshoz, hogy megnézzék, mert volt egy pár, már van vagy tíz éve, hogy divatba jöttek ezek a fals falak, amikor ilyen polcrendszereket alakítottak, úgymond beépült a falba, sarkoknál, virágpolcok, volt valakinél és azután csinálta másik is. Ha Facebookon is lájkolsz egy ilyen lakberendezési oldalt, ömlik rád az inspiráció, nem tudnám ezt így megmondani, eléggé nyitott a világ és az emberek is erre. Szerintem az benne van azoknál a lányoknál, akik a faluban maradnak, ha egy csoportban barátkoznak, akkor megbeszélik egymással, milyet szeretnének, vagy kinél milyet láttak. (A. B.)

A közösség tagjai a látottakat megjegyzik, akár később is fel tudják idézni, kinél mit láttak és hogy nézett ki, tehát számon tartják egymás tulajdonait. Éva elmesélte, hogy a mai napig több asszony között verseny[183] van abban, hogy kinek a háza van szebben, modernebbül berendezve. A berendezések újításait pedig főként ünnepi (születésnap, névnap, karácsony, húsvét) vendéglátások során mutatják be egymásnak. Sokan a sok szép, modern lakás láttán motivációt éreznek arra, hogy

183 Egyik adatközlőm elmesélte, hogy a kortárstalálkozónak is egyfajta beszámoló jellege van, mivel ezen az alkalmon, amikor az *egybéliek* és házastársaik összeülnek egy vendéglőben vagy a kultúrotthonban együtt falatozni és beszélgetni, akkor általában mindenki el szokta mesélni, hogy mit ért el például tíz esztendő leforgása alatt: *Ott a 10 éves találkozó, amikor ott a leltár, hogy ki mit ért el 10 év alatt. Igen, mindenképp.* (A. B.)

ők is beruházzanak a későbbiekben egy-egy új bútordarabra. Tudok néhány esetről, amikor közeledett egy vendéglátó alkalom, akkor a vendéglátó a házában valamilyen újítást végzett el, például vett egy új kanapét, vagy kitapétázott gyorsan. Terepmunkám során számos családnál luxus színvonalú lakással találkoztam, amilyet még Budapesten sem láttam. Az otthonokban általában katonás rend volt, mintha egy *Otthon Magazin* fotózásra lennének előkészítve a szobák. Hangsúlyozom, szinte ledöbbentem egy-egy nappali enteriőr láttán, hogy mennyire a legújabb trend szerint vannak berendezve. A berendezési tárgyakért pedig az elmúlt tíz évben nem is kell Kolozsvárra, vagy olyan nagyobb városba utazni, ahol vannak erre specializálódott áruházak, hanem egyszerűen az asszonyok az interneten különböző cégek webshopján nézik ki a kívánt terméket, és futárcéggel házhoz rendelik (utalással már ki is fizethetik). Pár nap múlva, vagy akár másnap már meg is érkezik a rendelt csomag az otthonukba. Terepkutatásom során, mikor éppen a főút mentén gyalogoltam egyik háztól a másikig, többször láttam megállni egy-egy futárcéges furgont (Urgent Cargus felirattal), amelyből a futár pillanatok alatt leadta a kartondobozt, és már hajtott is tovább.

Napjainkban és az elmúlt tíz évben a háznézés már egyre ritkábban valósul meg, kezdik a fiatalok kiiktatni az esküvőjük „forgatókönyvéből". Zita és István esküvőjének napján is elmaradt a kész, frissen berendezett házuk vendégek előtti bemutatása. A fiatal pár ezt szándékosan hagyta le, nem szerették volna, hogy új otthonukba több mint száz vendég szétnézzen. Ezt a szokást úgy „pótolták" be, hogy az esküvő után megbeszélt időpontokban, főként hétvégenként fogadták és vendégül látták távolabbi rokonaikat, barátaikat, és azokat, akik meg szerették volna nézni a házukat.

Nem csak a berendezés megtekintése volt fontos a szobanézéskor, hanem maga a ház, és helyiségeinek az elrendezését is szemügyre vették a vendégek. Az 1970-es évektől gyakoriak voltak a kétemeletes, többhelyiséges, verandás tágas házak építése, ahogyan azt már korábbi fejezeteimben is említettem. Mindenképp növelte a család presztízsét, ha a lakóházban szerelvényezett, kicsempézett fürdőszoba is volt (még akkor is, ha azt nem használták). Jellemző volt, hogy az örökséggel berendezett tisztaszobát és az úri szobát nem használták, szinte sosem aludtak bennük, ezek reprezentatív célt szolgáltak. Kalotaszegen gyakori jelenség volt az 1960-as évektől egészen az 1980-as évekig, hogy a hatalmas ház több szobájából csak egy vagy két helyiségét használ a család, amelyekben alszanak, főznek és étkeznek a családtagok. Tehát hiába a sok helyiség és a fürdőszoba, azokat gyakran nem is használták, csak bizonyos ünnepeken reprezentálták, mint például konfirmáláskor, jegyváltáskor, lakodalmon és halál[184] esetén. Az 1990-es évektől kezdődően jobban kihasználják a lakóház adta szobákat, úri szobát már egyáltalán nem rendeznek be, falusi szobát csak akkor, ha a fiatal pár „ragaszkodik a hagyományaikhoz", valamint van elegendő helyiség a házban. Az utóbbi harminc évben a legfőbb reprezentatív helyiség a lakóházakban a nappali (living) és az étkező (vagy ebédlő), általában a vendégeket is ide hívják be, engem is sokszor itt láttak vendégül. A modern beren-

184 A tisztaszobában történik a nyújtóztatás.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

dezésű szobák szinte lenyűgözik a vendégeket, számomra sokszor szembeötlő volt a rend (lásd Polcz 2004), néha olyan érzetem volt, mintha nem is laknának a házban. Nem csak esztétikai gyönyört nyújtanak ezek a körösfői enteriőrök, hanem illatokat is. Az elmúlt tíz évben az erdélyi terepkutatásaim során vettem észre az automata légfrissítők[185] divatját, ez annyira emlékezetes számomra, hiszen interjúzás közben bizonyos időközönként felfigyeltem egy fújós hangra, amit a légfrissítő bocsátott ki a permetezéssel. Tehát mindenképp presztízsértékű Körösfőn napjainkban a trendi lakberendezés, az otthonokban tapasztalható rend, komfort, és tisztaság, és ha ezek mellett még a falusi szoba is megvan, akkor az már igazán elismerésre méltó a helyiek körében. Balogh Balázs és Fülemile Ágnes nádasmenti példákkal szemlélve ír arról, hogy az 1970-es évektől a reprezentációs tárgyak típusa és száma megnövekedett: „A törekvéseik fókuszpontjában álló presztízsfogyasztás, a »reprezentációs alap« képzésének kényszere egyre nagyobb anyagi terhet, rákészülést jelentett az élet kiemelt eseményére, a lakodalomra." (Balogh–Fülemile 2023: 334.)

Napjaink modern ajándéktárgyainak láttán megállapítottam, hogy igen erősen érvényesül az a szemlélet, hogy ha lehet, mindenből jobb minőségű ajándékot vásároljanak a körösfőiek, és azok ne elavult tárgyak legyenek, hanem kövessék a városi divatot. Továbbá nemcsak a minőség számít, hanem napjaink trendje is. Zitáék esetében is fontos volt, hogy a bútorzat modern legyen, a berendezés ne legyen ódivatú, a konyhai eszközök is új típusúak, illetve a legújabb modellek legyenek. Erről több interjúrészlet is tanúskodik:

> *Már soknál láttam azt, hogy már kislány korukban megvették mindkettejüknek ugyanazt a bútort, és amikor férjhez mentek akkor lecserélték, mert az már nem volt divatos. Szerintem van egy ilyen szemlélet. Ha valami feltűnt, valami új termék, akkor a tehetősebbek megvették, emlékszem, még régebb meg volt véve neki a mikrósütő, a legelső variációja, majd lecserélték.* (P. Cs.)

Péntek Csilla is azt hangsúlyozta, hogy nem kapott elévült háztartási eszközöket:

> *Én konfirmáltam ezelőtt 10 évvel, és már előtte a nyolcadikos ballagás is nagy ünnepség szokott lenni, a 12-es már nem annyira, és akkor abban az időben nagyon sok ajándékot adtak. Például készletek, kávés készletek, ebédlős poharak, vázák, kristálypoharak, tálcák, edények, fazekakat, modernebbet ugyan, de hoztak. A mai világban legtöbbször pénzt ad az ember, főleg a fiúnak, de mint nekem nagyon-nagyon jól jött, például jénai tálat kaptam, tehát ilyen konyhában levő dolgokat, ilyeneket sokat kaptam, amiket tudok használni, mert nem kaptam elévült dolgokat, persze van egy két darab, amit nem tudok használni, mert régi, de azok nekem úgy megvoltak. Mondjuk, ha neked nincs annyi poharad, akkor még vásároltunk hozzá*

185 Jellemzően egy fehér

> *még poharakat, vagy tálcákat, vagy összenéztük, hogy mennyi kell, hogy legyen minden.* (P. Cs.)

Péntek Csilla felhívta a figyelmem arra, hogy napjainkban nagyon jelentős szempont az ajándékvásárlásnál, hogy az ajándékozottnak tetszen és hasznát vegye mindenképp, törekednek arra, hogy ne felesleges dolgot adjanak. Erről így mesélt:

> *Azért adnak, nem a legolcsóbbat veszik. És mondjuk ilyen esküvőkor, inkább ilyen család, például a szülőknek a testvére lehet, inkább pénzt adnak. És lehet, két-három személytől kapsz, akkor összedobod és megveszed, például egy porszívót, vagy amit te szeretnél. És azért is van, hogy így adnak pénzt, vagy tessék adunk pénzt, mi erre gondoltunk, de gyere, vedd meg te, amilyet szeretnél. Az ilyen nagyobb dolgokra értem én ezt.* (P. Cs.)

Elmondható tehát, hogy az ifjú pár családja az általa előteremtett tárgyi készlettel, amelyet az esküvőre berendezett szobákban helyeznek el, egyben jelezni és reprezentálni kívánják a közösség számára, hogy képesek voltak biztosítani gyermeküknek mindent, ami egy családalapításhoz és egy ideális családi élet megteremtéséhez szükséges. Ez egyben önigazolás is a szülők oldaláról, egy olyan vágy, amely arra irányul, hogy saját tehetségüket, serénységüket, életrevalóságukat és józan életvitelüket bizonyítsák, és ezzel párhuzamosan saját társadalmi megbecsültségüket és elismertségüket is erősítsék (vö. Jávor 2005). Emellett az egyéni érzelmek is szerepet játszanak, hiszen a szülők lelkének, önbecsülésének jóleső, ha gyermekeit és unokáit jó körülmények között tudja (vö. Goffmann 1999). Tehát az ajándékok: a kelengye, és a rendbe tett ház az összes berendezésével együtt az egyén (valamint család) és a közösség közötti kommunikációban közreműködik, segíti azt, hiszen kommunikációs csatornaként közvetít a helyi társadalom felé, vagyis a külvilág felé (Kapitány–Kapitány 2014: 53).

A sok apróbb, konyhai és háztartási ajándék, amelyet a pár a falubeli vendégeiktől kapott, mind azt tükrözik, hogy milyen és mekkora ismeretségi körük van a faluban, mennyire megbecsült személyek. Hiszen minél több, szebb és jobb ajándékot kaptak, minél felszereltebb az otthonuk, az annál inkább azt jelzi, hogy erős a kapcsolati tőkéjük, szeretik őket és kiterjedt a kapcsolati rendszerük.

A reprezentációval és presztízzsel kapcsolatosan rendkívül fontos kiemelni a nők szerepét is, hiszen az ajándékozásban központi szerepet töltenek be (vö. Collins 2003: 165–170). Örökérvényű tény, hogy az asszonyok állítják össze a kelengyét, és ők rendezik be a lakodalomra „szemlézésre" a falusi szobát: *Igen, általában nők rendezik. A segítség édesanyám, nagymamám és akkor ott a testvérek közül, aki volt az segített. Főleg az ágyvetést, ami fontosabb, hogy készítsék el.* (P. Cs.) Nemcsak a hozomány összetételének megszerkesztésében moderátorok, hanem az egész emberi életet körbehálózó ajándékozási szokásokban is. Általában ők azok, akik elvégzik a bevásárlást, nyomon követik a divatot, ismerik az újabbnál újabb termékeket, ha látnak valamit, ami tetszetős és praktikus, akkor szívesen megvásárolják

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

azt. Az internethez is jobban értenek a körösfői nők, ha a férfi valaminek utána kíván nézni az interneten, sok esetben a feleségét kéri meg, és ő az, aki meg is rendeli a weben a megvásárolandó termékeket. Ehhez természetesen kell egy befogadó közösség, ami Körösfő esetében adva volt. Korpos Éva mesélte, hogy ő volt az, aki először hozott Magyarországról olyan ajándékszalagot, amelyből masnit lehetett csinálni. Ennek akkora sikere volt Körösfőn, hogy onnantól kezdve minden ajándékon ilyen masni volt, sőt már voltak olyan asszonyok, akik mesteri szinten művelték a celofánba csomagolást és masnizást, ünnepek előtt volt, hogy ezek az asszonyok csomagolták be az ajándékokat, például a különböző készleteket. Éva így mesélte el ezt a történetet:

> *Akkoriban jelentek meg ezek a masnik, amit így összehúzol, s akkor ilyen csokor lesz belőle. Amikor az elsőt elvittem innen Pestről és meglátták, hát összefutott a ház népe, hogy ilyen masni van a világon.* (K. É.)

Megállapítható, hogy Körösfő társadalma, beleértve az idős korosztályt is igen befogadónak tűnik az újkeletű használati tárgyak bekerülésével kapcsolatban, nem annyira tapasztalható idegenkedés, mint más kalotaszegi faluban. Ennek oka abban lehet, hogy a körösfői idősek zöme is világot látott emberek, és azt az életstratégiát alkalmazzák, hogy beengedik a szépet, modernt, praktikusat életterükbe.

A nők központi szerepe az élet több területén, úgy az ajándékozás szervezésében is megmutatkozik. Ennek oka a Család című fejezetben keresendő, ahol leírtam, hogy a kalotaszegi családok matriarchálisan szerveződtek az 1950-es évek második felétől. Ahogy Korpos Éva beszámolóját olvastuk, láthattuk, hogy többletmunkát (Collins 2003: 162) végeznek a Körösfőn a nők: a gyermeknevelésen, a családi ügyek intézésén és a háztartás vezetésén kívül, tőketermelők, pénzkeresők. A nők a férjükkel együtt teremtik meg az anyagi biztonságot családjuk számára, de a társadalmi kapcsolatokban a nők a fő mozgatórugók. Gondoljunk csak a megvendégelésekre (nem csak a házasságkötéshez kapcsolódókra), ők azok, akik gondoskodnak a menükről, azok elkészítéséről, és a vendéglátás mikéntjéről, ők írnak listát az ehhez való bevásárláshoz is. Korpos Éva mesélte, hogy a megkínálás, megvendégelés és annak gesztusa annyira markáns Körösfőn, hogy *mindegy, ha nem sikerült jól a majonézed, de megkínálod a vendéged töltött tojással, teszel az asztalra valamit* (K. É.).

Összefoglalás

Kutatásomban egy olyan kalotaszegi faluval foglalkoztam, amelynek neve sokunknak ismerősen cseng. Egy olyan településről van szó, amely a magyar népművészet felfedezésében kiemelkedő helyen szerepelt. Számos kutató, értelmiségi, színész, amatőr gyűjtő, néptáncos, turista, vagy éppen csak egy főútvonalon közlekedő utazó kereste fel Körösfőt. A falu hírnevét elsősorban népművészeti mintakincseinek, hímzéseinek, népviseleteinek és fafaragásainak köszönheti, bár manapság sokunknak először az út menti bazársorok, az óriás függő labdák és a kerti törpék jutnak róla eszünkbe.

Kötetemben ezúttal nem Körösfő népművészetét, és nem is kereskedői életmódját vizsgáltam elsősorban, hanem egy ezek mögött rejlő társadalmi jelenséget, az ajándékozást. Nem is gondolnánk, hogy a híres Körösfőn érdekes téma lehet az ajándékozás, pedig megjegyzendő, hogy a körösfői varrottasok, amelyekre legelőször felfigyeltek, azokat valójában ajándékoknak szánták: a kelengyék részei voltak. Ennek értelmében egy olyan témával állunk szemben, amely rendkívül összetett és az életmód több területét érinti. Ebben a munkában főként arra voltam kíváncsi, hogy Körösfőn az átmeneti rítusokhoz, azon belül is a házasságkötéshez kapcsolódó ajándékozások közösségi normái miként maradtak fent napjainkban is, és azok milyen jelentéstartalmakat hordoznak magukban. Eközben kíváncsi voltam, hogy mindezek az idők során miként változtak meg, és ezek a változások mit árulnak el a helyi társadalomról, miként alakítják azt. A következő észrevételeim voltak, amelyek a jelen kutatás eredményeinek tekinthetők:

1. Az emberi élet különböző fordulóit, ünnepeit örökérvényűen átszövik az ajándékozások interakciói, sőt ekkor válnak igazán jelentőssé, markánssá. A közösségben elő egyén élete során hol a megajándékozott, hol pedig a megajándékozó szerepében tűnik fel.

2. Az ajándékozásoknak több típusát különböztetem meg Körösfőn, attól függően mennyire önkéntes alapon, érdekmentesen történnek, és mennyire érdekkel telítettek. Ezzel kapcsolatban arra a megállapításra jutottam, hogy lakodalmon történő ajándékozások, főként a pénzajándékozás és a nagyszabású megvendégelés mögött húzódik meg leginkább tudatos érdek, ami szigorúan viszonzást vár, „tartozást" von maga után.

3. Körösfőn az ajándékozás szokása és miléntje az éppen aktuális lokális társadalmi normáknak megfelel. A normák, a közösség íratlan szabályai folyamatosan alakulnak a globális gazdasági és társadalmi változások hatására.

4. A házasságkötés alkalmán számos többirányú ajándékozás történik, amelyeknek többféle feladatuk lehet. Ezek közül az egyik, hogy az ajándék (például a hozomány) előteremtése és átadása által jön létre egy társadalmi intézmény (például a hozomány esetében a házasság). Tehát az ajándék azt a célt szolgálhatja, hogy a két

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

fél között megállapodás, együttműködés jöjjön létre, ezáltal új társadalmi és gazdasági kapcsolat alakul ki. Ahogy a tanulmányomban is jeleztem, ebben az esetben nemcsak tárgyi ajándék lehet a megállapodás és az egyezség eszköze, hanem múlandó, azaz nem tartós ajándékok is, mint az étel és ital kínálása, vagyis a megvendégelés, továbbá az emberi gesztusok is, mint például a tiszteletadás.

5. A házasságkötés állandó és múlandó ajándékai a lakodalom mint átmeneti rítus során folyamatosan mozgásban, adok-kapok viszonyban vannak. Láthattuk, hogy a lakodalom megszervezésében segédkező rokonok az ünnep során a folyamatos segítségnyújtásukért folyamatos honorálásban részesülnek, majd a lakodalom lezajlása után az ifjú pár és a család kerül tartozó pozícióba velük szemben. Tehát megállapítható, hogy az ajándékozás során a társadalom tagjai között a kapcsolat megerősödik az ajándékozással járó kötelezettségek által, továbbá mindez alakíthatja és átszervezheti a közösség tagjai közötti viszonyt. Gondoljunk a násznagyok és az ifjú pár kapcsolatára, amely a lakodalom során válik a vérségi kapcsolaton kívül még erősebbé és még inkább életre szólóvá. Miközben a keresztszülők ekkorra háttérbe kerülnek.

6. A kívülről jött, a környező vidéken, vagy országon kívüli, ritkábban látott ismerősök, barátok meghívása jellemzően a kapcsolat életben tartásának és megerősítésének érdekében történik, nem pedig az ajándékozáshoz fűződő elvárások és érdekek miatt. A lakodalomra vagy egyéb életforduló ünnepére való meghívás tehát egy olyan gesztus, amely a meghívó és meghívott fél közötti kapcsolat és viszony szorosabbra való fűzését célozza meg.

7. Az ajándék gazdasági szempontjai is igen erősek Körösfő esetében. A fiatal pár számára felépített és berendezett otthon minden eszközével együtt az együttélés gazdasági alapjait teremti meg. A számos konyhai és háztartási eszköz egy alapvető emberi szükségletet kíván kielégíteni, a táplálkozást. Továbbá a szóláskor ajándékozott hatalmas pénzösszeg is a jobb anyagi feltételek megteremtését segíti. Tehát az ajándékozás és az ajándék cseréje mindenképp a gazdasági és anyagi fejlődés előmozdítója ebben az esetben.

8. Az ajándék az emlékezést is támogatja, főként az örökölt, régi tárgyak bizonyulnak értékesnek Körösfőn, amelyhez nosztalgikusan viszonyulnak a közösség tagjai. Egy-egy tárgy a tisztaszobában mint muzeális darab jelenik meg, amelyhez a tulajdonos, vagy akár az egész család kapcsolódni tud, eszükbe jutnak a nagyszülők, dédszülők, egy-egy történet róluk, a családfáról mesélnek. Tehát az emlékezésen túl identitást megerősítő, fenntartó és kifejező szerepük is van.

9. Az ajándékozott tárgyak típusa, mennyisége és összetétele függ a helyi társadalom gazdasági helyzetétől és életstratégiáitól, valamint felülről érkező kulturális hatásoktól. Az ajándékozás időbeli vizsgálata ugyanakkor azt is megmutatta, hogy a változás nem egyformán érinti az ajándékozási rendszer valamennyi elemét. Míg az ajándékok típusa, mennyisége, értéke és összetétele az 1960-as évektől napjainkig jelentős átalakuláson ment keresztül, maga az ajándékozás gyakorlata és az ahhoz kapcsolódó kölcsönösség, valamint a viszonzás elvárása nagyobb folytonosságot mutat. Az egyes generációk összehasonlítása alapján tehát nem az ajándékozás

jelentőségének csökkenése figyelhető meg, hanem annak folyamatos alkalmazkodása a megváltozott gazdasági és társadalmi körülményekhez. A korábbi időszak szerényebb kelengyéit és ajándékait fokozatosan nagyobb értékű, a mindenkori fogyasztási szokásokhoz és életmódhoz igazodó tárgyak váltották fel, miközben az ajándékozáshoz kapcsolódó társadalmi kötelezettségek továbbra is meghatározóak maradtak. Körösfő társadalma igen befogadónak bizonyul, életmódjuk és gazdasági berendezkedésük miatt, és a falu útmenti elhelyezkedése révén mindenképp nyitottság érzékelhető. Az ajándékozott tárgyak folyamatosan változnak tehát, alkalmazkodnak a kor trendjéhez, amelynek legfőbb moderátorai a körösfői lányok és asszonyok.

10. A konyhai eszközök napjainkban való ajándékozása arról árulkodik, hogy a körösfői társadalom nemi szerepekről való gondolkodása még a hagyományos normákhoz kötődik, vagyis ahhoz, hogy a nő gondoskodik az otthonról, ő vezeti a háztartást, ő készít ételt a családnak, tehát a nő mint gondoskodó, meleg otthont megteremtő szerepben tűnik fel. Másrészt az iváshoz és evéshez szükséges különböző készletek mindenképp a vendéglátáshoz, kínálgatáshoz köthetők, tehát ezek az ajándékok főként ekkor kerülnek elő, ami egyben generálja és támogatja a kölcsönös megvendégelést, és találkozások és ünneplések alkalmainak megszervezését és kivitelezését. Ugyanakkor ezek a tárgytípusok számos esetben felhalmozódnak, többlet keletkezik belőlük, amelyek nem kerülnek használatba, hanem továbbra is ajándéktárgyak maradnak a következő ajándékozási aktusig.

11. Az ajándékozás és az ajándékozott tárgyak a társadalmi reprezentáció eszközei is. Az ajándék minősége, milyensége, összetétele presztízsértékű lehet. A szülők nagyvonalú ajándéka, a berendezett otthon és annak a nyilvánosság előtt való bemutatása egyrészt számadás a közösség felé, másrészt a szülők és gyermekeik önérzetét, önértékelését is megerősíti, miközben társadalmi elismertséget szereznek maguknak. A reprezentatív ajándékokkal tehát társadalmi státuszt lehet kivívni, a család rátermettségét, tehetségét és szorgalmát reprezentálja az előteremtett és bemutatott otthonnal és annak felszereltségével.

12. A korábban ismertetett Sahlins-féle reciprocitáselmélet alapján a körösfői ajándékozásban a reciprocitás különböző formái egyaránt megfigyelhetők. A lakodalmi ajándékozás, különösen a szólás esetében, ahol a kapott összegeket számon tartják, és egy későbbi alkalommal azok megfelelő viszonzására törekednek, inkább a kiegyensúlyozott reciprocitás jegyei rajzolódnak ki. Ezzel szemben a szorosabb családi kapcsolatokban és a kölcsönös segítségnyújtás bizonyos formáiban a viszonzás időpontja és pontos értéke kevésbé meghatározott, így ezek közelebb állhatnak az általánosított reciprocitás Sahlins által leírt formájához (Sahlins 1972: 191–196).

13. Az utóbbi harminc évben megfigyelhető az a változás, hogy az életfordulókhoz –főként a házasságkötéshez – kapcsolódó rítusok, és az ahhoz kapcsolódó ajándékozások individualizálódtak. Ez azt jelenti, hogy az ünnepek, például a lakodalom vendéglátásának mikéntje – például a kínált ételek, a menü, a díszlet és annak színvilága és stílusa – az új pár ízlésvilágát és gondolkodásmódját kívánják rep-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

rezentálni és kifejezni. Nagyobb teret kapnak az egyéni döntések az ajándékozás során is, az ajándékozó, ha nem pénzt, hanem tárgyat vásárol, akkor igyekszik az ajándékozott egyéniségének megfelelő darabot választani. Az ajándékok megkomponálása, valamint azok esztétikai összeállítása pedig számos esetben az ajándékozó stílusát fejezik ki. Mindezt egy-egy adatközlőm is megfogalmazta, tehát az ajándék kiválasztását és esztétikus becsomagolását egyfajta önkifejezésnek nevezte. Ennek pedig teret enged a fogyasztói társadalom, hiszen széles az árucikkek palettája, lehetőség nyílik minél egyedibb ajándékot választani.

14. A kötetemben többször említettem, hogy a családok között versengés figyelhető meg. Amikor egy-egy interjúalanyomnál rákérdeztem, mi az oka, hogy egyre módosabban ünneplik az egyes ünnepeket (nem csak a házasságkötéshez kapcsolódóakat, lásd a kurátorválasztást, a ballagást, a 18. születésnapot, a lakberendezést stb.), akkor többen arra mutattak rá, hogy egyfajta verseny van a körösfői családok között, azon belül is a nők között. A bőkezű, színvonalas vendéglátásnak van egy olyan szándéka, hogy lenyűgözze a vendégeket, annak érdekében, hogy elismerően vélekedjenek a vendéglátóról. Mindez kapcsolatba hozható az ajándékozás mélylélektanával, azon belül is az egyén önértékelésével, önmaga pozicionálásával a közösségen belül. Megfigyelhető az is, hogy időnként túl akarják szárnyalni egymást egyes családok: egy adatközlőm azt mesélte, hogy általában testvérek között van versengés, ami például a lakberendezésben és a vendéglátásokban, ajándékokban nyilvánul. Többen úgy vélik, hogy ez a verseny negatív dolog, az irigység a forrása. Személyes észrevételem szerint pedig nem egészen, mivel a versengő családok között rokoni kötelék, szeretet, ragaszkodás, aktív kapcsolat és kommunikáció van, bíznak egymásban, tehát nem egymás rosszakarói. A közöttük lévő versengés inkább közösségépítő és -megerősítő természetű, amely további fejlődésre sarkallja őket (főként anyagilag és társadalmilag) (vö. Fülöp–Nagy 2013). Tehát az ajándékozás lélektani szempontjai sem hanyagolhatók el, szükségszerű lehet szociálpszichológiai érdeklődéssel is vizsgálódni a jövőben.

15. Összevetve a kötet egészét, felmerülhet a kérdés, hogy vajon miért kapott oly hangsúlyos szerepet a körösfőiek életmódjának és foglalkozásának leírása. Mindezt a következővel magyarázom: látva a közösség történeti narratíváját, a megélhetési stratégiáját, a vállalkozói, kereskedelmi attitűdjeit, a mobilizációra való hajlamát, és lélekrajzát jobban megérthető a vizsgált téma is. Sőt rájövünk arra, hogy maga az ajándék előteremtése, reprodukálása, biztosítása egyfajta mozgatórugóként funkcionál mindezekben. Például több elbeszélésben elhangzik, hogy azért indultak útra, már esetleg egész fiatalon, tizenévesen árulni Magyarországra, hogy az ott megkeresett pénzből a hozomány bizonyos elemeit megvásárolják. Azért dolgoznak többen szorgosan a műhelyben éjjel-nappal, hétköznap, vagy ünnepen, és párhuzamosan árusítanak az út mentén, hogy ne csak a napi betevőt keressék meg, hanem a többletbevételből ki tudják állni a lakodalmakon való részvétel költségeit. Az egyik inaktelki interjúalanyom (B. Gy.)[186] elmesélte 2016-ban, hogy egész nyáron, szin-

186 Az adatközlőm ragaszkodott az anonimitáshoz, így csak a monogramját írom le.

te mindegyik hétvégén hivatalos konfirmálásra, jegyváltásra vagy esküvőre, és ez olyan anyagi terhet ró rá és családjára, hogy nem tudják mindezt fedezni eddigi foglalkozásukkal (gazdálkodással, juhtartással és juhkereskedelemmel foglalkoznak), így keresnie kellett városi munkahelyet is emellé. Láthatjuk tehát, hogy az ajándékozással járó kötelezettségek számos esetben meghatározzák az egyén, valamint a család döntéseit, életszervezését. Körösfőn pedig egy olyan érdekes jelenség is felfedezhető, hogy a családi műhelyben elkészült tárgyak – amelyek zömmel szuvenírek, és turista ajándéktárgyak – piacra kerülése teremti meg azt az anyagi státuszt, amelynek köszönhetően a reciprocitás és ajándékozás megvalósulhat. Leegyszerűsítve tehát az elkészített kézműves ajándékokból származó bevételből újra ajándék válik csak egy másik típusú.

Kötetemben egy erdélyi magyar falu társadalmát vizsgáltam egy társadalmi cselekvésen, az ajándékozáson keresztül. Nem csupán az ajándékozás szokásainak alkalmait, hanem magát az ajándékokat is vizsgáltam, annak összetételét és annak változásait is. Ezután igyekeztem a teljesség igénye nélkül főbb megállapításokat tenni az ajándékozással kapcsolatban, és azt vizsgálni, hogy milyen jelentésekkel és funkciókkal van felruházva. Az ajándékozást igen sokrétűen lehet vizsgálni, és igazán sok jelentéstartalom kapcsolható hozzá, leegyszerűsítve egy olyan társadalmi aktus, amely mint egy láthatatlan fonal kapcsolja össze az adott társadalom tagjait. Reményeim szerint sikerült átfogó képet nyújtanom a körösfői ajándékozás, és az ajándékok társadalmilag, gazdaságilag és lélektanilag jelentős szempontjairól.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Szakirodalom

Andorka Rudolf
2002 *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest.

Andorka Rudolf – Faragó Tamás
1983 Pre-industrial Household Structure in Hungary. In: Wall, Richard – Robin, Jean – Laslett, Peter (eds.): *Family Forms in Historic Europe*. Cambridge University Press, Cambridge–New York–London, 281–307.
1984 Az iparosodás előtti (XVIII–XIX. századi) család- és háztartásszerkezet vizsgálata. *Agrártörténeti Szemle* XXVI. (3–4) 402–437.

Appadurai, Arjun
1986 Introduction: Commodities and the Politics of Value. In: Uő (ed.): *The Social Life of Things. Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge, 3–63.

Babbie, Earl
2001 *A társadalmi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest.

Bali János
1998 Hungarofradizmus. Egy sportegyesület szimbolikája. *Tabula* 1. (1–2). 88–105.

Balatonyi Judit
2017 *A gyimesi lakodalmak. Közös kultúra és különböző identitás*. Balassi Kiadó, Budapest.
2018 Lakodalmi ajándékozás Gyimesben Marcel Mauss ajándékcsere-modelljének tükrében. *Ethnographia* 129. (3) 429–447.

Balázs Lajos
2010 *Amikor az ember nincs es ezen a világon. Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkszentdomokoson*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.
2014 *Sorsfordulások rítusai a székely-magyaroknál II. Az én első tisztességes napom. Monográfia*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.

Balogh Balázs
1998 Egy körösfői árus kereskedelmi kapcsolatrendszere. In: Szacsvay Éva (szerk.): *Néprajzi Értesítő LXXX. A „Kalotaszeg – a népművészet felfedezése" című kiállításhoz kapcsolódó, 1997. december 11-én azonos címmel megrendezett konferencia előadásai*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 207–214.

Balogh Balázs – Fülemile Ágnes
2004 *Társadalom, tájszerkezet, identitás Kalotaszegen*. Akadémia Kiadó, Budapest.

2019 Jelenlét, kapcsolattartás és terepmunka módszerek a változó Kalotaszegen. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Változó ruralitások. A vidékiség mai formái.* (Kriza Könyvek, 45.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 31–60.
2023 *Történeti idő és jelenlét Kalotaszegen. Fejezetek egy emblematikus néprajzi táj jelképpé válásának történeti, társadalmi folyamatairól.* Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézet, Budapest.

Balogh Sámuel
1827 Rövid rajzolata a' paraszt lakodalomnak Gömörben. *Tudományos Gyűjtemény* 11. 38–54.

Bausinger, Hermann
2005 A tárgy és jelentése. In: Fejős Zoltán – Frazon Zsófia (szerk.): *Jelentésteli tárgyak.* (MaDok-füzetek, 3.) Néprajzi Múzeum, Budapest, 9–17.

Báti Anikó
1998 Lakodalmi tisztségviselők és feladataik Cserépfaluban. *Acta Universitatis Szegediensis: sectio ethnographica et linguistica – néprajz és nyelvtudomány – étnografiâ i azykoznanie – Volkskunde und Sprachwissenschaft* 39. 21–30.

Bebes Árpád
2017 Tárgy és identitás kapcsolata. (Egy őrségi parasztember tárgygyűjteményének története.) *Vasi Szemle* 73. (1) 32–46.

Berta Péter
2005a A társadalmi nemek közötti státus különbség ideológiái egy erdélyi (gábor) roma közösségben. In: Vargyas Gábor (szerk.): *Ethno-lore. Az MTA Néprajzi Kutatóintézet évkönyve* XXII. Akadémiai Kiadó, Budapest, 71–154.
2005 Az érték etnicizálása – az etnicitás értéke. A presztízstárgy-gazdaság mint etnikai identitásgyakorlat az erdélyi Gáborok között. *Tabula* 8. (2) 171–200.
2014 *Fogyasztás, hírnév, politika. Az erdélyi gábor romák presztízsgazdasága.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajzi Intézet, Budapest.

Bodó Szabolcs
2022 A hadkötelezettség történeti áttekintése Magyarországon. *Hadtudományi Szemle* 15. (1) 5–19.

Bodrogi Tibor
2005 *Mesterségek, társadalmak születése.* Neumann Kht., Budapest.

Borsányi László
2001 A megfigyelés az antropológiai terepmunkában. *Kultúra és Közösség* 5. (1) 77–83.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Bubryák Orsolya
2023 Főúri menyasszonyok és ajándékaik a kora újkori Magyarországon. In: Kiss Erika – Orgona Angelika – Simonovics Ildikó (szerk.): *Magyar Menyasszony. Tanulmányok*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 533–557.

Carrier, James G.
1995 *Gifts and Commodities. Exchange and Western Capitalism since 1700*. Routledge, London & New York.

Czondi Árpád
2017 *A Kalotaszegi Kupa Története*. Ábel Kiadó, Kolozsvár.

Collins, Randall
2003 A struktúrák termelése és a nők. In: Wessely Anna (szerk.): *A kultúra szociológiája*. Osiris Kiadó, Budapest, 160–173

Csilléry Klára
1947 Házassági egyességek. *Ethnographia* LVIII. (3–4) 276–279.
1976 A szerelmi ajándék a magyar parasztságnál. *Ethnographia* LXXXVII. (1–2) 103–132.

Csonka-Takács Eszter
2008 Keresztelő Gyimesközéplokon. In: Pócs Éva (szerk.): *„Vannak még csodák…" Helyi vallás, néphit és vallásos folklór Gyimesben*. I. (Studia Ethnologica Hungarica, VIII.) L'Harmattan – PTE Néprajz Tanszék, Budapest, 122–173.
2012 A komasági rendszer kapcsolathálója Gyimesben. In: Landgraf Ildikó – Nagy Zoltán (szerk.): *Az elkerülhetetlen. Vallásantropológiai tanulmányok Vargyas Gábor tiszteletére*. PTE Néprajz-Kulturális Antropológia Tanszék – MTA BTK Néprajztudományi Intézet – L'Harmattan Kiadó – Könyvpont Kiadó, Pécs-Budapest, 746–762.

Dumont, Louis
2000 *Bevezetés két szociálantropológiai elméletbe. Leszármazási csoportok és házassági szövetség*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Dömötör Tekla
1972 *Magyar népszokások*. Budapest, Corvin Kiadó.

Eperjessy Kálmán
1940 *A magyar falu településtörténete*. (Kincsestár. A Magyar Szemle Társaság Kis Könyvtára, 7.) Magyar Szemle Társaság, Budapest.

Erdei Ferenc
1940 *Magyar falu*. Athenaeum Kiadó, Budapest.

Faragó Tamás
2000 Nemek, nemzedékek, rokonság, család. In: Paládi-Kovács Attila (szerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 393–469.

Faragó József – Nagy Jenő – Vámszer Géza
1977 *Kalotaszegi magyar népviselet (1949–1950)*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Farina Gabriella
2006 Az ajándékozás. In: Karikó Sándor (szerk.): *Gazdaság és/vagy kultúra?* Gondolat Kiadó, Budapest, 13–19.

Fejős Zoltán
1998 Kalotaszeg történetei. In: Szacsvay Éva (szerk.): *Néprajzi Értesítő LXXX. A „Kalotaszeg – a népművészet felfedezése" című kiállításhoz kapcsolódó, 1997. december 11-én azonos címmel megrendezett konferencia előadásai*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 5–12.
2003 *Tárgyfordítások. Néprajzi múzeumi tanulmányok*. Gondolat, Budapest.

Fél Edit
1942 A női ruházkodás Martoson. *Néprajzi Értesítő* XXXIV. 93–140.
1944 A vagyon és tulajdon Martoson. *Társadalomtudomány* 24. (1–3) 1–35.

Fél Edit – Hofer Tamás
1969 A kalotaszentkirályi kelengye I. Kísérlet a tárgyi világ rendjének feltárására. *Néprajzi Értesítő* LI. 15–36.

Fekete Károly
1991 Körösfő „jó világ lesz ott"! *Kalotaszeg* II. (2) 16–31.

Fónagy Zoltán
2023 Érdekek és érzelmek. In: Kiss Erika – Orgona Angelika – Simonovics Ildikó (szerk.): *Magyar Menyasszony. Tanulmányok*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 117–138.

Furu Árpád
2007 *Kalotaszeg népi építészete*. Gloria, Kolozsvár.

Fülöp Hajnalka
1998 „Indul Pestre." „Elmentek a Balatonra." In: Szacsvay Éva (szerk.): *Néprajzi Értesítő LXXX. A „Kalotaszeg – a népművészet felfedezése" című kiállításhoz kapcsolódó, 1997. december 11-én azonos címmel megrendezett konferencia előadásai*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 193–206.
2004 Mindennapi pálinka. In: Borsos Balázs – Szarvas Zsuzsa – Vargyas Gábor (szerk.): *Fehéren, feketén Varsánytól Rititiig. I. Tanulmányok Sárkány Mihály tiszteletére*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 391–404.
2017 Kalotaszegi kelengyék a Néprajzi Múzeumban. A kalotaszentkirályi és az inaktelki példa: kísérlet két tárgyi világ megszólaltatására. *Néprajzi Értesítő* 99. 81–104.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Fülöp Mária – Nagy Tamás
2013 Életünk egy versengő világban: a győzelem és vesztés pszichológiája. In: *Pécsi Tudományegyetem Bölcsész Akadémia*. PTE BTK Kari Tudományos Diákköri Tanács, Pécs, 73–96.

Gennep, Arnold van
2007 *Átmenet rítusok*. L'Harmattan, Budapest.

Goffmann, Erving
1999 *Az én bemutatása a mindennapi életben*. Thalassa Alapítvány és Pólya Kiadó, Budapest.

Goody, Jack
1976 *Production and Reproduction. A Comparative Study of the Domestic Domain*. Cambridge University Press, Cambridge.
1973 Bridewealth and Dowry in Africa and Eurasia. In: Goody, Jack – Tambiah, S. J. (eds.): *Bridewealth and Dowry*. Cambridge University Press, Cambridge, 1–58.

Gregory, Chris A.
2015 Adósság és moralitás: gondolatok a gazdasági antropológia hozzájárulásairól. *Regio* 23. (2) 158–185.

Gyarmathy Zsigáné
1895 Kalotaszegi lakodalom. *Vasárnapi Ujság* 42. (38) szept. 22. 625–626.

Györgyi Erzsébet
1962 Házasságkötés és szokásköre a bukovinai székelyeknél. *Néprajzi Közlemények* VII. 3–91.
1979 *házasságkötés szokásköre* címszó. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 2. Akadémiai Kiadó, Budapest, 500–501.

Györgyi Erzsébet – Tárkány Szücs Ernő
1977 *eljegyzés, jegyváltás, kézfogó* címszó. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 1. Akadémiai Kiadó, Budapest, 668–669.

Hajdú Farkas-Zoltán
1993 *Csíki kaláka*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.
2001 *Székelyek és szászok. A kölcsönös segítség és intézményei a székelyeknél és az erdélyi szászoknál*. (A Kriza János Néprajzi Társaság Könyvtára, 8.) Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

Halls, W. D.
2001 *The Gift: The Form and Reason for Exchange in Archaic Societies*. Routledge, London.

Hála József (szerk.)
2006 *Kalataszeg vázolata. Régi írások és képek Kalotaszegről.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

Halász Péter
2015 A lakodalom mint „gazdasági vállalkozás" a pusztinai magyaroknál. In: Uő: *„Cserefának füstje hozta ki könnyvemet…" Néprajzi, tudománytörténeti írások a moldvai magyarokról.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 209–218.

Hartog, François
2000 Örökség és történelem: az örökség ideje. *Regio* 11. (4) 3–26.

Herepei János
1957 A bokályos ház. In: Bodor András – Cselényi Béla – Jancsó Elemér – Jakó Zsigmond – Szabó T. Attila (szerk.): *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára.* (A Bolyai Tudományegyetem Kiadványai, I. Tanulmányok.) Tudományos Könyvkiadó, Kolozsvár, 326–333.

Hofer Tamás
1983 A „tárgyak elméleté"-hez. Felszerelések és tárgyegyüttesek néprajzi elemzése. In: Kósa László (szerk.): *Népi Kultúra – Népi Társadalom* XIII. Akadémiai Kiadó, Budapest, 39–64.

Jakó Zsigmond
1944 *A gyalui vártartomány urbáriumai.* Bevezetéssel közzéteszi Jakó Zsigmond. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár.

Jankó János
1894 Varrottasok a karácsonyi bazárban. *Fővárosi Lapok* XXXI. (335) 2879–2880.
1993 *Kalotaszeg magyar népe. Néprajzi tanulmány.* Reprint. Sajtó alá rendezte Hála József. Néprajzi Múzeum, Budapest.

Jávor Kata
1978 Kontinuitás és változás a társadalmi és tudati viszonyokban. In: Bodrogi Tibor (szerk.): *Varsány. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu társadalomnéprajzához. Néprajzi tanulmányok.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 295–373.
2000 A magyar paraszti erkölcs és magatartás. In: Paládi-Kovács Attila (főszerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 601–690.
2005 Varsány értékrendjének és társadalmi intézményrendszerének változása 30 év tükrében (1971–2004). In: Vargyas Gábor – Berta Péter: *Ethno-lore. A Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve 22.* Néprajztudományi Intézet, Budapest, 112–152.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor
2002 Résztvevő megfigyelés a saját társadalomban. Korszakok szimbolikája. In: Uők (szerk.): *Jelbeszéd az életünk* 2. Osiris Kiadó, Budapest, 125–156.
2014 *Beszélő házak*. Kossuth Kiadó, Budapest.

Kelemen Réka
2014 *Áruk és határok. Az árutermelés és forgalmazás élménytörténetei a 20. század végén*. Szakdolgozat. BBTE BTK Magyar Néprajz és Antropológiai Intézet, Kolozsvár.

Keszeg Vilmos
2022 *Belépni az emlékezetbe. Emlékezési alakzatok és gyakorlatok. Tanulmányok*. (Dissertationes Ethnographicæ Transylvanicæ.) Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.

Kisdiné Neményi Barbara / Kisdi Barbara
2008 Ők az ellenségeink, velük házasodunk. A házasság és a család intézménye kultúraközi összehasonlításban. In: Császár Melinda – Rosta Gergely (szerk.): *Ami rejtve van s ami látható. Tanulmányok Gereben Ferenc 65. születésnapjára*. (Pázmány Társadalomtudomány, 10.) LOISIR Könyvkiadó, Budapest–Piliscsaba, 321–328.
2012 *A kulturális antropológia módszerei. Egyetemi jegyzet*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest.

Kiss Erika – Orgona Angelika – Simonovics Ildikó (szerk.)
2023 *Magyar Menyasszony. Tanulmányok*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest.

Kresz Mária
1960 A kisbuba és anyja Nyárszón. (Születés előtti szokások, születés, keresztelő, csecsemőkor.) *Néprajzi Közlemények* V. (3–4) 220–258.

Kopytoff, Igor
2008 A dolgok kulturális életrajza: a kommodifikáció mint folyamat. Replika. (63) 107–129.

Kunt Ernő
2003 *Az antropológia keresése. Válogatott tanulmányok*. L'Harmattan – MTA Néprajzi Kutatóintézete, Budapest.

Kusztos Tibor
2002 Régiónk magyarságának perspektívái a tradicionális háziipar példáján. *Kalotaszeg*. XIII. (6) 6–7.

Lackovits Emőke, S.
1982 Egy hagyományos kézfogó és lakodalom változása Kalotaszentkirályon. In: Módy György – Balassa Iván – Ujváry Zoltán (szerk.): *Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére*. Debrecen, 689–723.

1995 „Patyolat korona van fejedre téve.” Menyasszonykontyolás Kalotaszentkirályon. In: *Lukács László és Varró Ágnes előadásai a Magyar Rádió „Kis magyar néprajz” sorozatából (1984–1990).* Székesfehérvár, 20–21.

Leach, Edmond
1982 *Social Anthropology*. Fontana Paperbacks – Oxford University Press, Glasgow.
1996 *Szociálantropológia*. Osiris Kiadó, Budapest.

Losoncz Alpár
2002 „Ajándék lónak ne nézd...”. Az ajándék horizontja. *Korunk* 19. (7) 94–102.

Losonczy Ágnes
1973 *Az életmódról. Az anyagi feltételek, a mindennapi aktivitás és az emberi együttélés kérdései*. Gondolat Kiadó, Budapest.
1977 *Az életmódról, az időben, a tárgyakban és az értékekben*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Makoldy Sándor
1921 A nőrablás szimbolikus maradványai hazánkban. *Ethnographia* XXXII. 40–60.

Malinowski, Bronislaw
1967 *A Diary in the Strict of the Term*. Routledge & Kegan Paul, London.

Mauss, Marcel
1923/1966 *The Gift. Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*. Cohen and West LTD, London.
2000 Tanulmányok az ajándékról. Az ajándékcsere formája és értelme az archaikus társadalmakban. In: Uő: *Szociológia és antropológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 193–338.

Miklós Zoltán
2007 Lakáskultúra-váltás a sóvidéki Korondon: A korondi lakásbelsők történeti fejlődése. *Acta Siculica*. 657–676.

Miklósi-Sikes Csaba
1999 A kalotaszegi falvak népi építészetéről. In: Balassa M. Iván – Cseri Miklós (szerk.): *Népi építészet Erdélyben*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 57–119.

Molnár Edit, S.
1997 A család kialakulása, a családformák történeti változásai. In: Kollega Tarsoly István (szerk.): *Magyarország a XX. században*. II. Babits Kiadó, Szekszárd, 187–204.

Molnár Krisztina – Molnár Zsolt (szerk.)
2015 *Élet és rend a határban. Etnoökológiai kutatótábor Kalotaszegen*. Művelődés Műhely, Kolozsvár.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Molnár Mária
1965 Párválasztás és házasság néprajzi vizsgálatához. *Néprajzi Közlemények* X. 387–416.

Morvay Judit
1980 *nagycsalád* szócikk. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 3. Akadémiai Kiadó, Budapest, 684–685.
1981 *Asszonyok a nagycsaládban. A mátraaljai palóc asszonyok élete a múlt század második felében*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Nagy Ilona
1999 Esettanulmány az ajándékozás antropológiájához: az ötvenévesek megajándékozása. In: Benedek Katalin – Csonka-Takács Eszter (szerk.): *Démonikus és szakrális világok határán. Mentalitástörténeti tanulmányok Pócs Éva 60. születésnapjára*. MTA Néprajzi Kutatóintézete, Budapest, 607–616.

Nagy Jenő
1943 *Lakodalom a kalotaszegi Magyarvalkón*. (Erdélyi Tudományos Füzetek, 168.) Kolozsvár.
1984 Magyarvalkó életéből. Lakodalom. In: Uő: *Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 107–119.

Orgona Angelika
2023 Bárányhús, tehénhús, keszőce. Házasságszerzés és menyegzőszervezés Erdélyben. In: Kiss Erika – Orgona Angelika – Simonovics Ildikó (szerk.): *Magyar Menyasszony. Tanulmányok*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 21–50.

Örsi Julianna
1990 *Karcag társadalomszerkezete a 19–20. században*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Péntek János
1979 *A kalotaszegi népi hímzés és szókincse*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.

Péntek Tímea
2018 *Kalotaszeg szíve: Körösfő. A szülőföld története és képes albuma*. Europrint, Nagyvárad.

Polányi Károly
1976 A gazdaság mint intézményesített folyamat. In: Uő: *Az archaikus társadalom és a gazdasági szemlélet*. Gondolat Kiadó, Budapest, 228–272.

Polcz Alaine
2004 *Rend és rendetlenség*. (Polcz Alaine művei 6.) Ötödik, javított kiadás. Jelenkor Kiadó, Budapest.

Pozsony Ferenc
2009 *Erdély népei. Szászok, örmények, székely szombatosok, cigányok*. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 6.) KJNT – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár.
2021 *Dolgozatok az erdélyi magyar falvak változó társadalmáról. Egyetemi jegyzet*. (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 10.) Kriza János Néprajzi Társaság – Néprajzi Múzeum – BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, Kolozsvár–Budapest
2023 *Családkönyves kutatás Körösfőn*. Kézirat. 1–6.

Radcliffe-Brown, Alfred Reginald
2004 *Struktúra és funkció a primitív társadalomban*. Csokonai Kiadó, Debrecen.

Sahlins, Marshall
1972 *Stone Age Economics*. Aldine-Atherton, Chicago.

Sárkány Mihály
1983 A lakodalom funkciójának megváltozása falun. *Ethnographia* 94. 279–285.
1998 *A közösségek közötti csere*. MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest.

Sárkány Mihály – Szilágyi Miklós (szerk.)
2000 *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Sebestyén Kálmán
1994 Kalotaszeg vándor háziiparosai. *Honismeret* XXII. (6) 55–58.
1998a Gyarmathy Zsigáné Hóry Etelka és munkássága. In: Szacsvay Éva (szerk.): *Néprajzi Értesítő LXXX. A „Kalotaszeg – a népművészet felfedezése" című kiállításhoz kapcsolódó, 1997. december 11-én azonos címmel megrendezett konferencia előadásai*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 43–52.
1998b Gyarmathy Zsigmond és a kalotaszegi fafaragó háziipar. In: Szacsvay Éva (szerk.): *Néprajzi Értesítő LXXX. A „Kalotaszeg – a népművészet felfedezése" című kiállításhoz kapcsolódó, 1997. december 11-én azonos címmel megrendezett konferencia előadásai*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 97–116.
2007 *Körösfői Riszeg alatt. Egy kalotaszegi település évszázadai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
é. n. *Körösfői Riszeg alatt. Egy kalotaszegi falu évszázadai*. Kézirat. 1–128.

SimonKatalin
2003 Becsülettel és tisztességgel kiházasított leányok. Polgári menyasszonyok a 18. századi Magyarországon. In: Kiss Erika – Orgona Angelika – Simonovics Ildikó (szerk.): *Magyar Menyasszony. Tanulmányok*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 51–74.

Szabó Á. Töhötöm
2009 *Kooperáló közösségek. Munkavégzés és kapcsolatok a falusi gazdálkodásban*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

2014 What happened to reciprocity? *International Political Anthropology* 7. (2) 19–36.

Szacsvay Éva

1998 Konfirmáció Kalotaszegen. Egy szokás jelrendszerének értelmezési lehetőségei. In: Uő (szerk.): *Néprajzi Értesítő LXXX. A „Kalotaszeg – a népművészet felfedezése" című kiállításhoz kapcsolódó, 1997. december 11-én azonos címmel megrendezett konferencia előadásai*. Néprajzi Múzeum, Budapest, 173–192.

Székely Melinda

2018 *A magyar lakodalom változása Ördöngösfüzesen (1930–2017).* (Dissertationes Ethnographicæ Transylvanicæ.) Kriza János Néprajzi Társaság – Téka Alapítvány, Kolozsvár.

Szilágyi Miklós

2000 Törvények, szokásjog, jogszokás. In: Paládi-Kovács Attila (szerk.): *Magyar Néprajz VIII. Társadalom*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 693–759.

Szíjártó M. István

1996 Mi a mikrotörténelem? Aetas 11. (4) 157–185.

Szőcsné Gazda Enikő

2015 *A háromszéki hozomány a 19. században*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum és Közalapítvány, Szentendre.

Szűcs Brigitta

2015a A zöldágazás szokása Sztánán és Zsobokon. In: Molnár Krisztina – Molnár Zsolt (szerk.): *Élet és rend a határban. Etnoökológiai kutatótábor Kalotaszegen*. Művelődés Műhely, Kolozsvár, 130–149.

2015b Körösfői portékák: Adatok egy kalotaszegi falu életmódjáról. In: Bereczki Ibolya – Cseri Miklós – Sári Zsolt (szerk.): *Ház és Ember 27. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum Évkönyve*. Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre, 69–86.

Tánczos Vilmos

2022 Hogyan idézik a tárgyak a múltat? Egy csíki gazdaság példája. In: Dóka Krisztina (szerk.): *Múltidéző. Írások a magyar népi kultúráról és örökségéről.* (A Magyarságkutató Intézet Kiadványai, 54). Magyarságkutató Intézet, Budapest, 105–195.

Tárkány Szücs Ernő

1981a *Magyar jogi népszokások*. Gondolat Kiadó, Budapest.

1981 *örökség* szócikk. In: Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar Néprajzi Lexikon* 4. Akadémiai Kiadó, Budapest, 301–305.

Tesfay Sába

2015 Ajándékozás és vendéglátás az eritreai tigrinya társadalomban. *Ethnographia* 126. (4) 557–579.

Thomas, Nicholas
1991 *Entangled objects: Exchange, material culture, and colonialism in the Pacific*. Cambridge University, Cambridge.

Tötszegi Tekla
2009 Ruhatár és státusteremtés a kalotaszegi Mérán. *Korall* 10. (35) 43–71.

Tőkés Irén
1989 Gyarmathy Zsigáné és a kalotaszegi háziipar története. Személyes visszaemlékezés. *Ethnographia* C. (1–4) 218–231.

Tőkés Tibor – Péntek János – Kovács Kuruc János
2016 Körösfő. In: Kovács Kuruc János – Szalai Erzsébet Ildikó (szerk.): *Kalotaszegi krónikácskák. Alsójárától Zsobokig*. Művelődés Egyesület – Szentimrei Alapítvány, Kolozsvár–Sztána, 166–181.

Vajda András
2015 Népi kultúra a világhálón. Használat, kontextus, funkció. *Replika* 90–91. (1–2) 187–211.

Varró Zsuzsa
2006 Házasság és szövetségek. In: Eriksen, Thomas Hylland (szerk.): *Kis helyek–nagy témák. Bevezetés a szociálantropológiába*. Gondolat Kiadó, Budapest, 143–162.

Vasas Samu
1993 *A kalotaszegi gyermek. A személyiségfejlődés néphagyományai Kalotaszegen*. Kráter Kiadó–Colirom Rt. kiadása, Budapest.

Vasas Samu – Salamon Anikó
1986 *Kalotaszegi ünnepek*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Vasile, Monica
2015 The Trader's Wedding: Ritual Inflation and Money Gifts in Transylvania. In: Gudeman, Stephen – Hann, Chris (eds.): *Economy and Ritual: Studies of Postsocialist Transformations*. Berghahn, New York, 137–165.

Vidacs Bea
1985 Komaság és kölcsönösség Szentpéterszegen. *Ethnographia* XCVI. (4) 509–528.

Vincze Ferenc
2006 Lakodalmi ünnep a kalotaszegi népnél. In: Hála József (szerk.): *Kalataszeg vázolata. Régi írások és képek Kalotaszegről*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 524–528.

Weiner, B. Anette
1992 *Inalienable Possessions: The Paradox of Keeping-While Giving*. University of California Press.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Zakariás Erzsébet
2000 *Asszonyélet az Erdővidéken*. Mentor Könyvek Kiadó, Marosvásárhely.

Zsigmond Gábor
1978 Az 1960-70–es évek fordulójának családtípusa. Bodrogi Tibor (szerk.): *Varsány. Tanulmányok egy észak-magyarországi falu társadalomnéprajzához*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 151–171.

(n. n.)
2004 Országos Kiállítás. A kalotaszegi szoba. In: Hála József (szerk.): *Kalataszeg vázolata. Régi írások és képek Kalotaszegről*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 147–149.

Mellékletek

Interjúalanyok

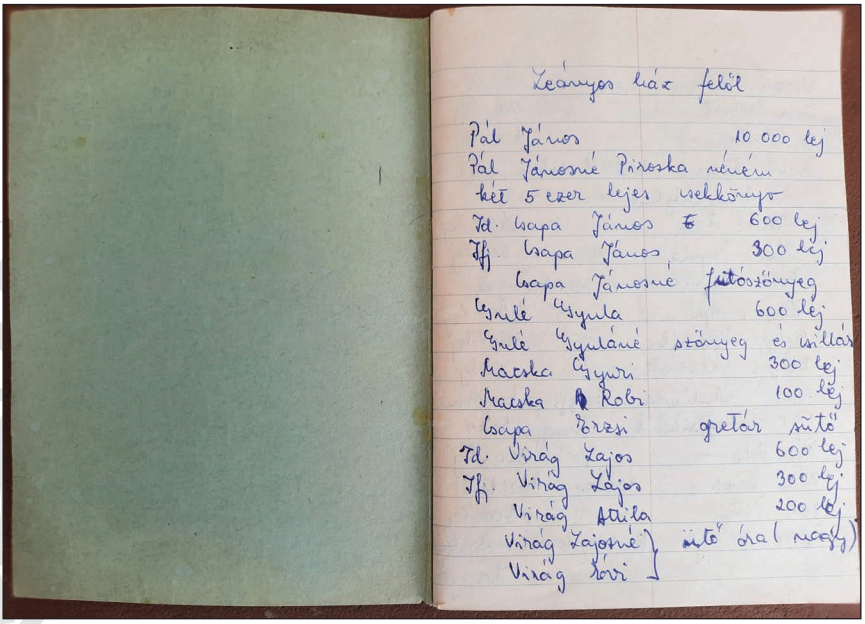
Albert Bea: 1988, Körösfő
Antal Erzsébet: 1941, Körösfő
Antal János: 1939, Körösfő
Antal Irén: 1973, Inaktelke
Czucza Anna Mária: 1968, Körösfő
Czucza Attila: 1965, Bánffyhunyad
Korpos (Jankó) Ferenc: 1956, Körösfő
Korpos (Pál) Éva: 1961, Körösfő
Kovács Attila: 1969, Körösfő
Kovács Andrea: 1975, Körösfő
Kovács Margit: 1955, Körösfő
Kovács (Annók) Gyula: 1922, Körösfő
Mihály (Annók) Piroska: 1941, Körösfő
Mihály (Postás) István: 1962, Körösfő
Mihály (Pál) János: 1937, Körösfő
Péntek (Csákó) Zita Dóra: 1995, Körösfő
Péntek (Császár) Attila: 1962, Körösfő
Péntek (Depó) Éva: 1969, Körösfő
Péntek (Piszkiri) Csilla: 1988, Körösfő
Péntek (Piszkiri) Tímea: 1991, Körösfő
Péntek Erzsébet: 1940, Körösfő
Péntek Ibolya: 1968, Körösfő
Péter Éva: 1956, Körösfő
Tamás Annamária: 1995, Szilágysomlyó

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

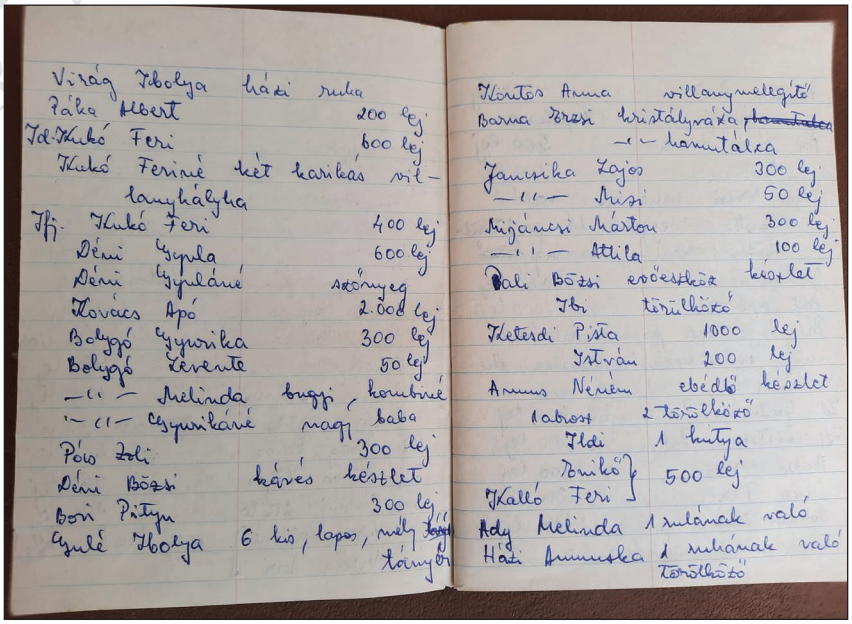
Dokumentumok

Korpos (Pál) Éva és Korpos (Jankó) Ferenc szólásfüzete 1980-ból

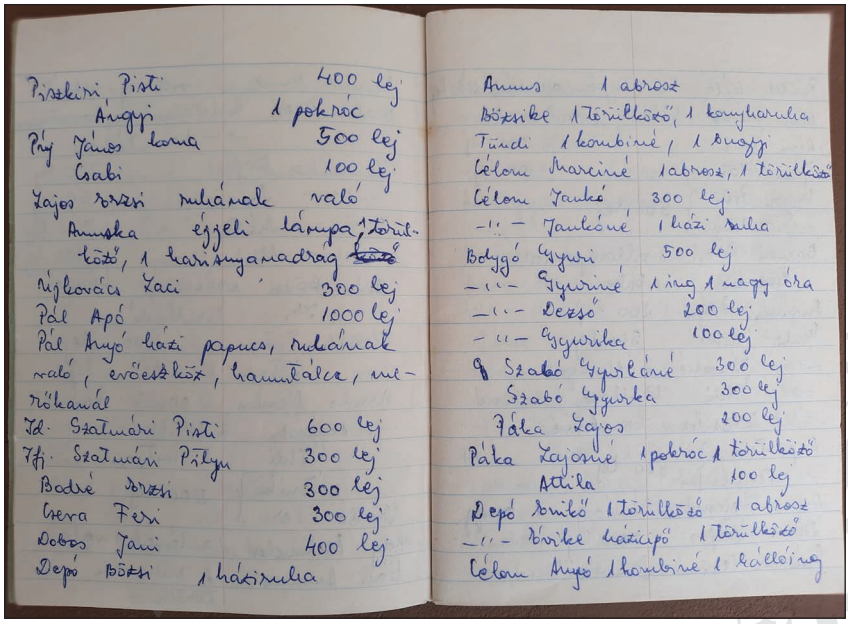
Szányos kár felül

Pál János 10.000 lej
Pál Jánosné Piroska néném
két 5 ezer lejes rekesznyo
Id. Kapa János 600 lej
If. Kapa János 300 lej
Kapa Jánosné futószőnyeg
Gyulé Gyula 600 lej
Gyulé Gyuláné szőnyeg és villár
Macska Gyuri 300 lej
Macska Robi 100 lej
Csapa Rezsi gretár sütő
Id. Virág Lajos 600 lej
If. Virág Lajos 300 lej
Virág Attila 200 lej
Virág Lajosné } sütő óra (nagy)
Virág Lori }

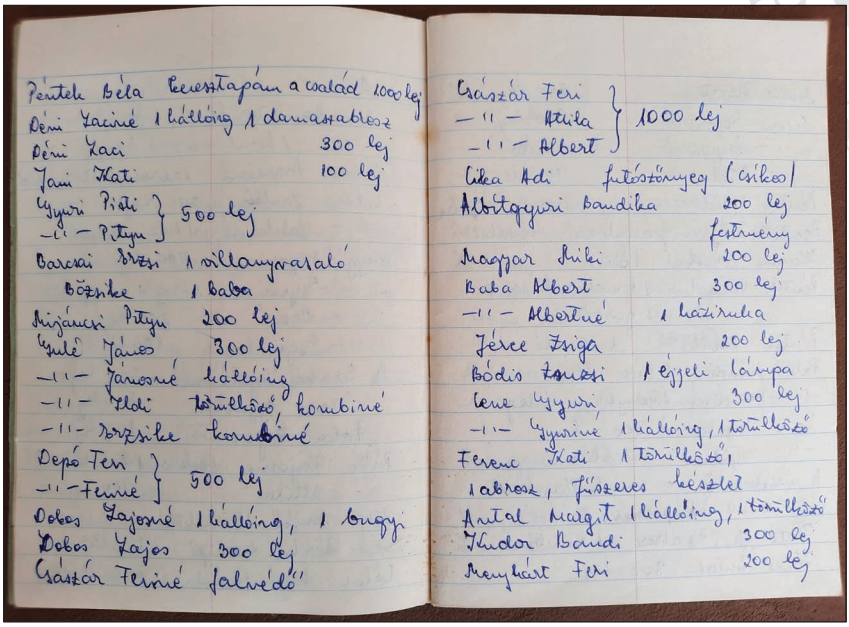
Virág Ibolya kádi ruha
Fáka Albert 200 lej
Id. Kukó Feri 600 lej
Kukó Feriné két karikás vil-
lanykályka
If. Kukó Feri 400 lej
Déni Gyula 600 lej
Déni Gyuláné szőnyeg
Kovács Apó 2.000 lej
Bolygó Gyurika 300 lej
Bolygó Levente 50 lej
—"— Melinda buggi, kombiné
—"— Gyurikáné nagy baba
Póos Zoli 300 lej
Déni Bözsi kávés készlet
Bori Pityu 300 lej
Gyulé Ibolya 6 kis, lapos, nély
tányér

Kontás Anna villanymelegítő
Barna Rezsi kristályváza
—"— hamutálka
Jancsika Lajos 300 lej
—"— Rózsi 50 lej
Rujánczki Márton 300 lej
—"— Attila 100 lej
Dali Bözsi evőeszköz készlet
If. törülköző
Tatárdi Pista 1000 lej
István 200 lej
Annus Néném ebédlő készlet
1 abrosz 2 törülköző
Ildi 1 kutya
Bunkó } 500 lej
Kalló Feri }
Ady Melinda 1 sulónak való
Házi Annuska 1 sulónak való
törülköző

Pisztekiri Pisti 400 lej
Angyi 1 pokróc
Pál János lánya 500 lej
Gabi 100 lej
Lajos szüri ruhának való
Anuska éjjeli lámpa, 1 törülköző, 1 harisnyanadrág ~~törülköző~~
Nyikovács Zsuzsi 300 lej
Pál Apó 1000 lej
Pál Anyó házi papucs, ruhának való, evőeszköz, hamutálca, mérőkanál
Id. Szatmári Pisti 600 lej
Ifj. Szatmári Pityu 300 lej
Bodré Szüsi 300 lej
Csera Feri 300 lej
Dobos Jani 400 lej
Depó Böszi 1 házirucha

Annus 1 abrosz
Böszike 1 törülköző, 1 konyharuha
Tündi 1 kombiné, 1 ingyi
Csíkos Marcsiné 1 abrosz, 1 törülköző
Csíkos Janka 300 lej
-"- Jankáné 1 házi ruha
Bolygó Gyuri 500 lej
-"- Gyurkáné 1 ing, 1 nagy óra
-"- Dezső 200 lej
-"- Gyurika 100 lej
Szabó Gyurkáné 300 lej
Szabó Gyurika 300 lej
Páka Zsigos 200 lej
Páka Zsigosné 1 pokróc, 1 törülköző
Attila 100 lej
Depó Sanyi 1 törülköző, 1 abrosz
-"- Bözike házicipő 1 törülköző
Csíkos Anyó 1 kombiné 1 hálóing

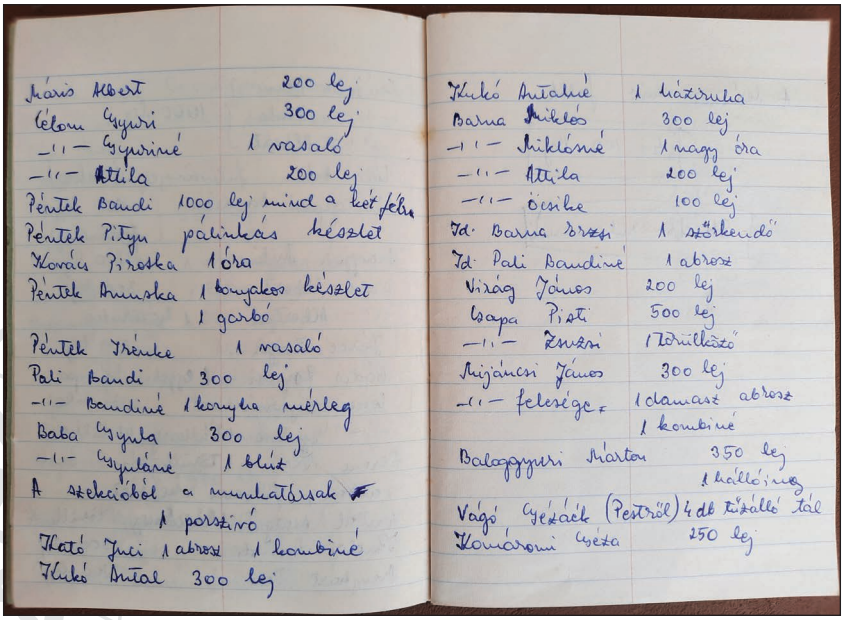

Pentek Béla keresztapám a család 1000 lej
Démi Zsuzsi 1 hálóing, 1 damasztabrosz
Démi Zsuzsi 300 lej
Jani Kati 100 lej
Gyuri Pisti } 500 lej
-"- Pityu }
Barcsai Szüsi 1 villanyvasaló
Böszike 1 baba
Nyisztor Pityu 200 lej
Gyulé János 300 lej
-"- Jánosné hálóing
-"- Zoli törülköző, kombiné
-"- Szüsike kombiné
Depó Feri } 500 lej
-"- Feriné }
Dobos Lajosné 1 hálóing, 1 ingyi
Dobos Lajos 300 lej
Császár Ferinéfalvédő

Császár Feri } 1000 lej
-"- Attila }
-"- Albert }
Csíkos Adi futószőnyeg (csíkos)
Albertgyuri Bandika 200 lej
festmény
Magyar Riki 200 lej
Baba Albert 300 lej
-"- Albertné 1 házirucha
Fekete Zsiga 200 lej
Bódis Zsuzsi 1 éjjeli lámpa
Csíkos Gyuri 300 lej
-"- Gyuriné 1 hálóing, 1 törülköző
Ferenc Kati 1 törülköző, 1 abrosz, fűszeres készlet
Antal Margit 1 hálóing, 1 törülköző
Tudor Bandi 300 lej
Menyhárt Feri 200 lej

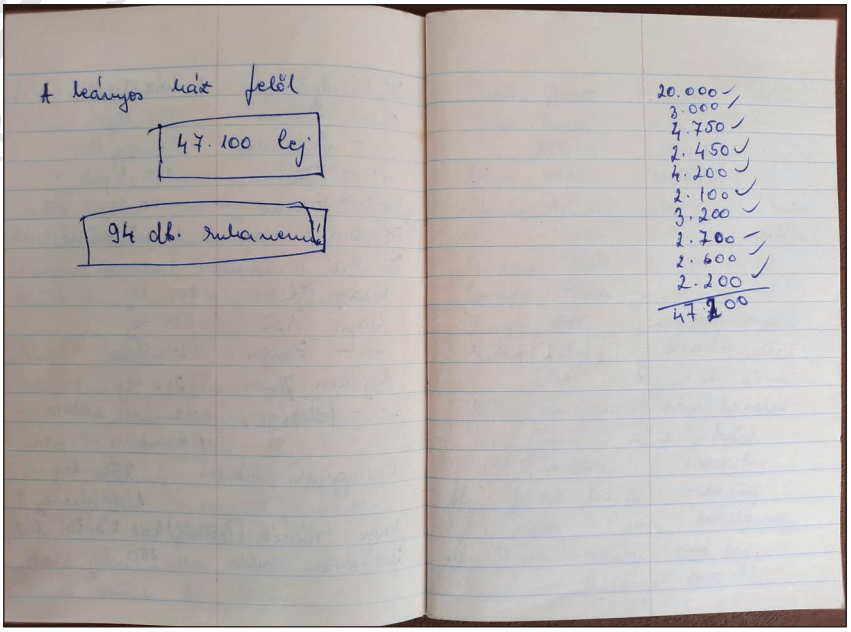
© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Máris Albert 200 lej
Lélom Gyuri 300 lej
–"– Gyuriné 1 vasaló
–"– Attila 200 lej
Péntek Bandi 1000 lej mind a két félre
Péntek Pityu pálinkás készlet
Kovács Piroska 1 óra
Péntek Anuska 1 bonyakos készlet
1 garbó
Péntek Irénke 1 vasaló
Pali Bandi 300 lej
–"– Bandiné 1 konyha mérleg
Baba Gyula 300 lej
–"– Gyulané 1 blúz
A szekcióból a munkatársak
1 porszívó
Tkató Juci 1 abrosz 1 kombiné
Tkikó Antal 300 lej

Tkikó Antalné 1 házirucha
Barna Miklós 300 lej
–"– Miklósné 1 nagy óra
–"– Attila 200 lej
–"– Ócsike 100 lej
Id. Barna Ilonka 1 szőrkendő
Id. Pali Bandiné 1 abrosz
Virág János 200 lej
Csapa Pisti 500 lej
–"– Zsuzsi 1 törülköző
Nyíjárcsi János 300 lej
–"– felesége 1 damasz abrosz
1 kombiné
Balaggyuri Márton 350 lej
1 hálóing
Vágó Gyézáék (Pestről) 4 db kézálló tál
Komáromi Géza 250 lej

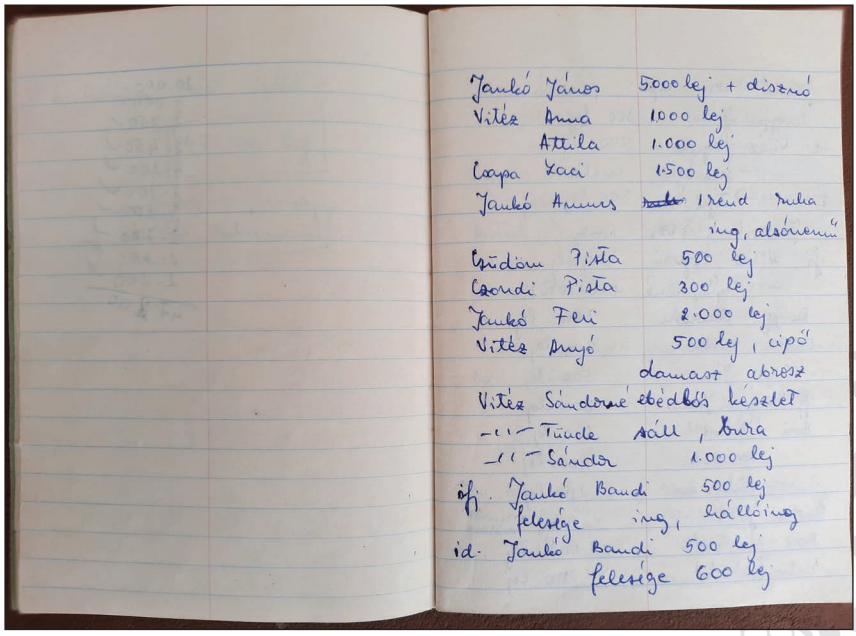

A leányos házból

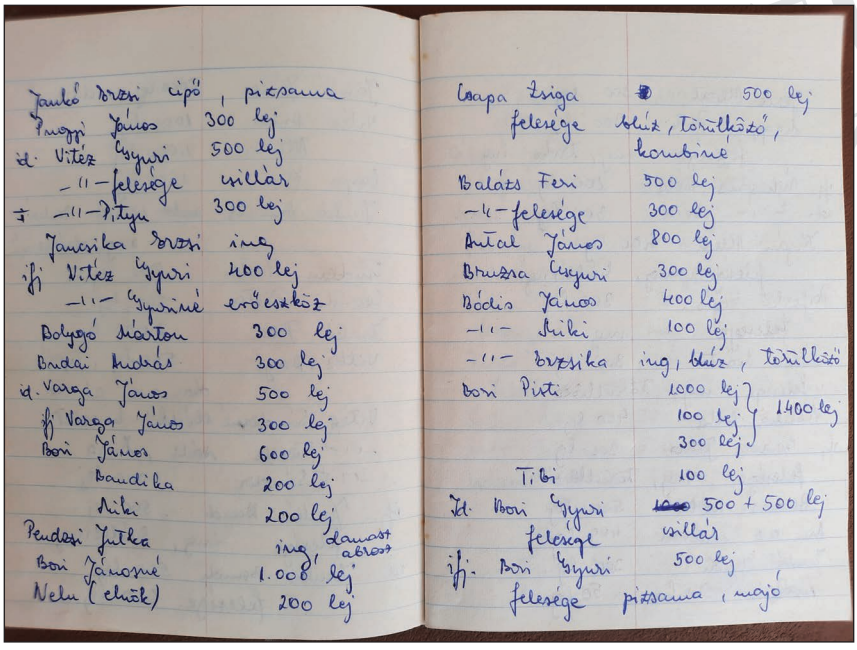
47.100 lej

94 db. ruhanemű

20.000
3.000
4.750
2.450
4.200
2.100
3.200
2.700
2.600
2.200
47.100

Jankó János 5000 lej + disznó
Vitéz Anna 1.000 lej
Attila 1.000 lej
Csapa Zsuzsi 1.500 lej
Jankó Annus ~~Andor~~ 1 rend ruha
ing, alsónemű
Csűdöm Pista 500 lej
Csendi Pista 300 lej
Jankó Feri 2.000 lej
Vitéz Anyó 500 lej, cipő
damast abrosz
Vitéz Sándorné ebédlős készlet
–"– Tünde szőll, bura
–"– Sándor 1.000 lej
ifj. Jankó Bandi 500 lej
felesége ing, hálóing
id. Jankó Bandi 500 lej
felesége 600 lej

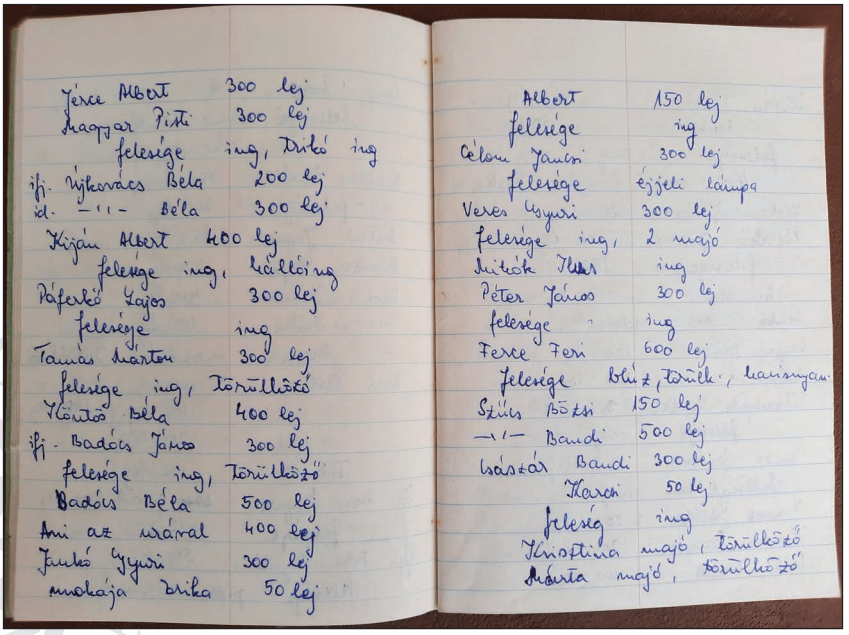

Jankó Orsi cipő, pizsama
Nagy János 300 lej
id. Vitéz Gyuri 500 lej
–"– felesége villár
–"– Pityu 300 lej
Jancsika Orsi ing
ifj. Vitéz Gyuri 400 lej
–"– Gyurinné erőesztéz
Bolygó Sándor 300 lej
Bodai András 300 lej
id. Varga János 500 lej
ifj. Varga János 300 lej
Boti János 600 lej
Bandika 200 lej
Niki 200 lej
Pendely Julika ing, damast abrosz
Boti Jánosné 1.000 lej
Nelu (cheik) 200 lej

Csapa Erika 500 lej
felesége blúz, törülköző, kombiné
Balázs Feri 500 lej
–"– felesége 300 lej
Antal János 800 lej
Bruzsa Gyuri 300 lej
Bódis János 400 lej
–"– Niki 100 lej
–"– Orsika ing, blúz, törülköző
Boti Pisti 1000 lej
100 lej } 1400 lej
300 lej
Tibi 100 lej
id. Boti Gyuri ~~1000~~ 500 + 500 lej
felesége villár
ifj. Boti Gyuri 500 lej
felesége pizsama, mojó

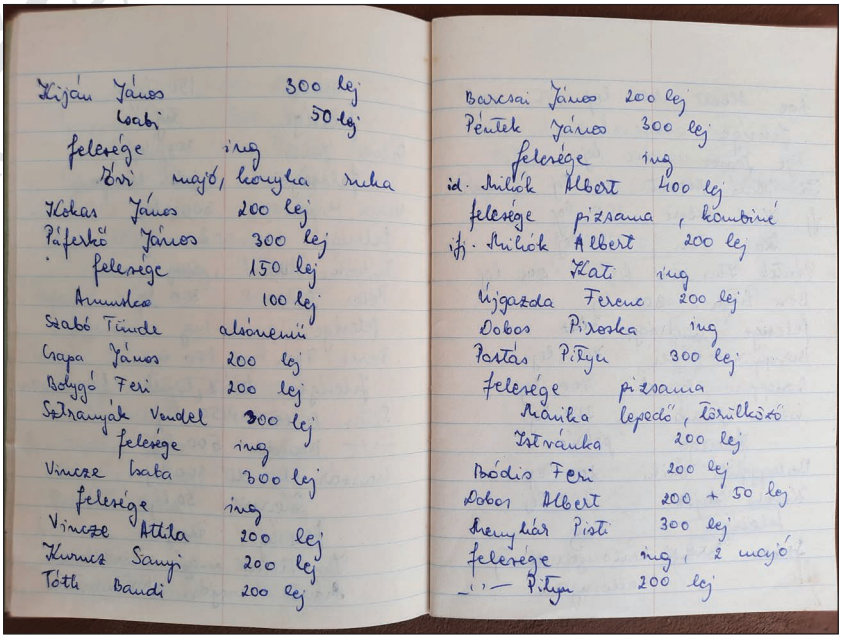
© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

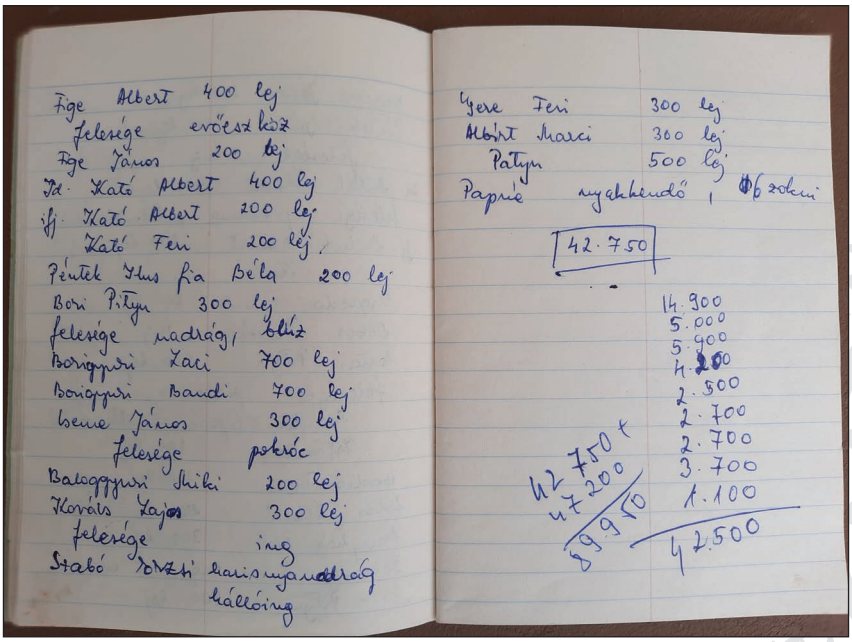
Jerce Albert 300 lej
Magyar Pisti 300 lej
feleége ing, Dirkó ing
ifj. Ujkovács Béla 200 lej
id. —"— Béla 300 lej
Kijáu Albert 400 lej
feleége ing, kalőing
Páferkó Lajos 300 lej
feleége ing
Tamás Márton 300 lej
feleége ing, törülközö
Vántos Béla 400 lej
ifj. Badós János 300 lej
feleége ing, Törülközö
Badós Béla 500 lej
Ami az uráral 400 lej
Jankó Gyuri 300 lej
anakája Erika 50 lej

Albert 150 lej
feleége ing
Célom Jancsi 300 lej
feleége éjjeli lámpa
Veres Gyuri 300 lej
feleége ing, 2 majó
Miklók Albert ing
Péter János 300 lej
feleége ing
Ferce Feri 600 lej
feleége blúz, törülk, kaisingam
Szűts Böske 150 lej
—"— Bandi 500 lej
Császár Bandi 300 lej
Marci 50 lej
feleég ing
Krisztina majó, törülközö
Márta majó, törülközö

Kijáu János 300 lej
Csabi 50 lej
feleége ing
Öri majó, kenyka ruha
Kókas János 200 lej
Páferkó János 300 lej
feleége 150 lej
Annuska 100 lej
Szabó Tünde alónemü
Csapa János 200 lej
Bolygó Feri 200 lej
Szilranyák Vendel 300 lej
feleége ing
Vincze Csaba 300 lej
feleége ing
Vincze Attila 200 lej
Kurucz Sanyi 200 lej
Tóth Bandi 200 lej

Barcsai János 200 lej
Péntek János 300 lej
feleége ing
id. Miklók Albert 400 lej
feleége pizsama, kombiné
ifj. Miklók Albert 200 lej
Kati ing
Ujgazda Ferenc 200 lej
Dobos Piroska ing
Pastás Pityu 300 lej
feleége pizsama
Marika lepedő, törülközö
Istvánka 200 lej
Bódis Feri 200 lej
Dobos Albert 200 + 50 lej
Kenyár Pisti 300 lej
feleége ing, 2 majó
—"— Pityu 200 lej

Ifge Albert 400 lej
Felesége evőeszköz
Ifge János 200 lej
Id. Kató Albert 400 lej
ifj. Kató Albert 200 lej
Kató Feri 200 lej
Péntek Ilus fia Béla 200 lej
Bori Pityu 300 lej
felesége madárgyűrű
Boriggyuri Zoli 700 lej
Boriggyuri Bandi 700 lej
Isene János 300 lej
Felesége pokróc
Baloggyuri Ibiki 200 lej
Korális Lajos 300 lej
felesége ing
Stabó Sólyi hajszalagdíszű kálóing

Gyere Feri 300 lej
Albert Marci 300 lej
Patyu 500 lej
Papné nyakkendő 1 db zokni

42.750

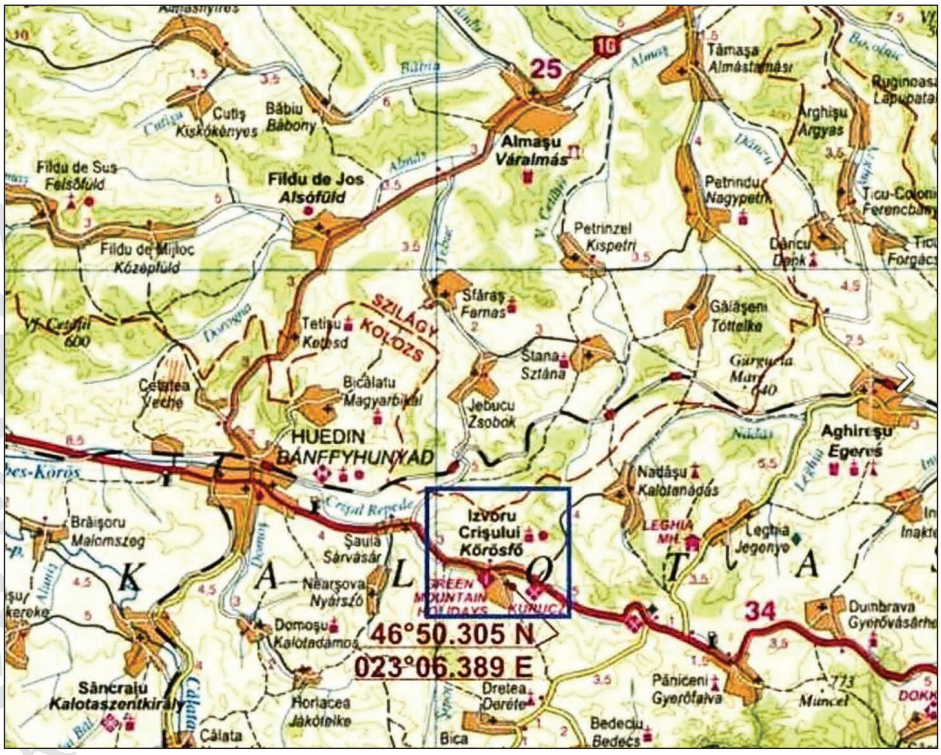
14.900
5.000
5.900
4.200
2.500
2.700
2.700
3.700
1.100
42.500

42.750 lej
47.200
89.950

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Képek

1. Körösfő földrajzi elhelyezkedése térképen
(forrás: https://varak.hu/latnivalo/index/2890-Korosfo-templom/)

2. Mihály (Annók) Piroska leánykorában az 1950-es években
(Korpos Éva tulajdona.)

3. Mihály (Annók) Piroska unokaöccse esküvőjén edényt visz ajándékba, mellette Mihály (Mijáncsi) Erzsébet násznagykosárral a fején az 1970-es évek első felében
(Fotót készítette: Pap Katalin. Korpos Éva tulajdona.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

4. Ajándékvivés a lakodalomra az 1970-es években
(Fotót készítette: Rétvári László. Korpos Éva tulajdona.)

5. Esküvői csoportkép az 1970-es évek végén. A képen az ifjú pár közeli rokonaik láthatók
(Fotót készítette: Rétvári László. Korpos Éva tulajdona.)

6. Korpos Éva kislányként egy lakodalomban az 1970-es években
(Fotót készítette: Vágó Géza. Korpos Éva tulajdona.)

7. Ajándékvivés lakodalomra az 1970-es évek elején. Balról jobbra tortát, italt, násznagykosarat, italt és edényt visznek a vendégek (Korpos Éva tulajdona.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

8. Korpos Éva lakodalmi mulatságán 1980-ban (Korpos Éva tulajdona.)

9. Mihály (Pál) János és Korpos (Öcsi) Ferenc a lakodalmas főasztalnál az ajándékba vitt süteményekkel, tortákkal, csokrokkal az 1990-es évek végén (Korpos Éva tulajdona.)

10. Korpos Éva esküvőjére hozzák az ajándékokat 1980-ban. A képen a menyasszony édesapjának a sógora Péntek (Csapa) János, középen nagyapja testvére Mihály (Mijáncsi) Erzsébet, és édesapjának testvére Péntek (Pál) Erzsébet (Fotót készítette: Vágó Géza. Korpos Éva tulajdona.)

11. Korpos Éva esküvőjén gyülekező násznép a násznagykosarakkal 1980-ban (Korpos Éva tulajdona.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

12. Edényeket hozó vendégek Korpos Éva esküvőjén 1980-ban (Korpos Éva tulajdona.)

13. Edényeket és ajándékokat hordó lányok és asszonyok Korpos Éva lakodalmán 1980-ban (Korpos Éva tulajdona.)

14. Mihály (Annók) Piroska a lakodalomban segédkező rokonokkal 1980-ban a lánya (Korpos Éva) lakodalmán (Korpos Éva tulajdona.)

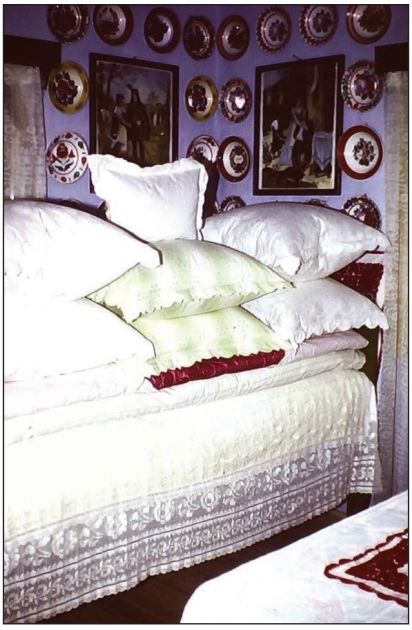

15. Háznézőbe érkező asszonysereg ajándékokkal a kezükben Korpos Éva lakodalmán 1980-ban (Fotót készítette: Vágó Géza. Korpos Éva tulajdona.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

16–17. Korpos Éva kelengyéje a falusi szobában
a háznézéskor, 1980-ban (Korpos Éva tulajdona.)

18. Korpos Éva kelengyéje az úri szobában a háznézéskor, 1980-ban (Korpos Éva tulajdona.)

19. Konyhai enteriőr, amelyen Korpos Éva kelengyéje látható 1980-ban az esküvőjén, a háznézéskor (Korpos Éva tulajdona).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

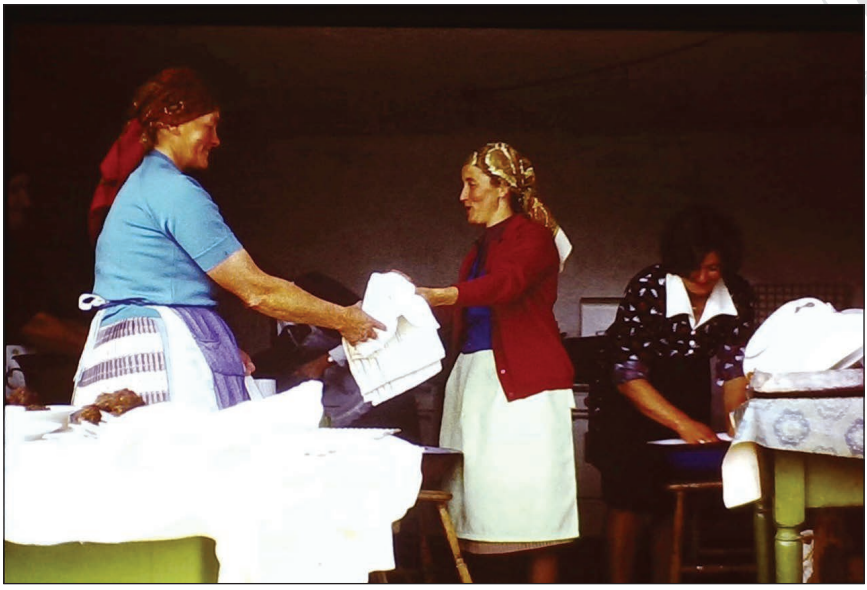
20. Ajándékba kapott edények és konyhai eszközök Korpos Éva lakodalmán, 1980-ban a háznézéskor (Korpos Éva tulajdona.)

21. Korpos Éva kelengyéje az úri szobában a háznézéskor, 1980-ban (Fotót készítette: Korpos Éva tulajdona.)

22. Korpos Éva és Korpos Ferenc násznagyokként unokaöccsének az esküvőjén 1990-es években (Korpos Éva tulajdona.)

23. *Segítségek* mosogatnak és pakolnak az ereszen 1980-ban, Korpos Éva esküvőjén (Korpos Éva tulajdona.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

24. Szomszédok közös összeülése és sütögetése egy átlagos nyári vasárnap délután 1991-ben. A képen: „Császár Attiláék, Császár Attiláéi, Jankó Öcsiék, Cika Jankóék, Tamás Mártonék, Császár Feriné, Déni Jánosné” (Korpos Éva tulajdona.)

25. Péntek Zita és Péntek István az ajándékaikkal az eljegyzésükkor 2017-ben (Fotót készítette: Molnár Csaba. Péntek Zita tulajdona.)

26–27. A felső képen Péntek Zita és Péntek István eljegyzésükkor
a vőlegény ajándékával, a jegyládával 2017-ben.
Az alsó képen a vőlegény, Péntek István az ajándékba adott jegyládával
(Fotót készítette: Molnár Csaba. Péntek Zita tulajdona.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

28–29. Péntek Zita és Péntek István eljegyzési ajándékai 2017-ben.
A felső képen a jegyládában lévő ajándékok,
az alsó képen pedig a vőlegénynek ajándékozott öltöny masnival
(Fotót készítette: Molnár Csaba. Péntek Zita tulajdona.)

30. Péntek István az esküvője napján az újonnan elkészített és berendezett közös otthonban készülődik a polgári szertartásra 2018-ban
(Fotót készítette: Molnár Csaba. Péntek Zita és Péntek István tulajdona.)

31. Péntek Zita és Péntek István esküvőjére kikészített násznagyperecek átkötve az ajándékba adott kendőkkel 2018-ban
(Fotót készítette: Molnár Csaba. Péntek Zita és Péntek István tulajdona.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

32. Péntek Eszter és Péntek Ferenc lakodalmakor a háznézés közben kínálgatják a vendégeket 2012-ben, háttérben az új konyhaszekrénnyel
(Fotót készítette: Péntek Piszkiri Ferenc. Péntek Eszter és Péntek Ferenc tulajdona.)

33. Zalányi Rezső és Zalányi-Péntek (Piszkiri) Tímea a jegyváltásukon miközben megajándékozzák egymást 2018-ban.
(Fotót készítette: Lónay Arthúr. Zalányi-Péntek Tímea tulajdona.)

34. Zalányi-Péntek Tímea kontyolása 2019-ben. Segítségére vannak a nő rokonai: édesanyja, testvére, nagynénje, és a násznagyasszonyok
(Fotót készítette: Lónay Arthúr. Zalányi-Péntek Tímea tulajdona.)

35. Zalányi-Péntek (Piszkiri) Tímea körösfői újasszony férjével a nagybányai származású Zalányi Rezsővel 2019-ben Zalányi-Péntek Tímea szülői házában berendezett falusi szobában, amelynek berendezése Tímea hozománya
(Fotót készítette: Lónay Arthúr. Zalányi-Péntek Tímea tulajdona.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

36. Péntek Csilla férjével, Péntek Róberttel az esküvőjük háznézésekor megérkeznek az újonnan épített és berendezett emeletes ház második szintjére 2012-ben (Péntek Csilla és férje tulajdona.)

37. Zalányi-Péntek (Piszkiri) Tímea jegyváltására érkezik nővére Péntek Csilla férjével, Péntek Róberttel és kisfiával, Péntek Ákossal 2018-ban. Péntek Csilla kezében az ajándékba hozott torta látható, férje virágcsokorral és itallal érkezik (Zalányi-Péntek Tímea és Zalányi Rezső tulajdona.)

38. Zalányi-Péntek (Piszkiri) Tímea nagy becsben tartott győri kancsója, amely a hozománya elemét képezi
(Fotót készítette: Ágoston-Szűcs Brigitta, 2014.)

39. Péntek Csilla falusi szobájának részlete.
(Fotót készítette: Ágoston-Szűcs Brigitta, 2014.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

40. Péntek Csilla és Péntek Róbert, valamint Péter Róbert szüleinek közös lakóháza, amelyben külön szinten él a két család
(Fotót készítette: Ágoston-Szűcs Brigitta, 2014.)

41. Kovács Andrea bemutatja a tisztaszobáját
(Fotót készítette: Ágoston-Szűcs Brigitta, 2014.)

42. Péntek Ibolya anyósa, Péntek Erzsébet a modern, felújított nappaliban
(Fotót készítette: Ágoston-Szűcs Brigitta, 2023.)

43. Körösfői fafaragással készült képkeret, benne egy testvérpár,
Mihály István és Czucza Anna Mária fotója
(Fotót készítette: Ágoston-Szűcs Brigitta, 2023.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

44. Testvérpár (Péntek Ákos és Gergő) a Mikulás alkalmára kapott ajándékokkal. Az ajándékok családtagoktól, rokonoktól és barátoktól származik (Fotót készítette: Péntek Csilla, 2019. december)

45. Testvérpár (Péntek Ákos és Gergő) húsvét alkalmára kapott édességekkel és a locsolásért járó tojásokkal (Fotót készítette: Péntek Csilla, 2019. április)

Rezumat

Darul şi practicile de dăruire în Izvoru Crişului (Körösfő). Reciprocitate şi relaţii sociale în riturile căsătoriei

Volumul analizează obiceiurile de dăruire asociate căsătoriei în Izvoru Crişului (Körösfő), una dintre localităţile cunoscute ale regiunii etnografice Zona Călatei (Kalotaszeg) din Transilvania, acordând o atenţie deosebită reciprocităţii şi relaţiilor sociale. Localitatea este cunoscută în special pentru arta populară, broderiile, portul tradiţional, sculptura în lemn şi activităţile comerciale. Cultura materială a satului este însă strâns legată şi de tradiţiile dăruirii, deoarece broderiile şi piesele de port tradiţional au constituit în trecut componente importante ale zestrei. Studierea darurilor permite astfel înţelegerea obiceiurilor matrimoniale, dar şi a modului de viaţă, a condiţiilor economice şi a valorilor comunităţii.

Căsătoria reprezintă unul dintre cele mai importante evenimente din viaţa comunităţii, în cadrul căruia relaţiile de rudenie, rudenie spirituală, vecinătate şi prietenie devin deosebit de active. De la curtare şi cererea în căsătorie până la logodnă, nuntă şi întemeierea noii gospodării, pot fi identificate numeroase ocazii de dăruire. Familiile se sprijină reciproc prin bani, obiecte, alimente, muncă şi diferite gesturi. Aceste acţiuni sunt legate de normele societăţii locale şi de un sistem de obiceiuri care influenţează tipul şi valoarea darurilor, împrejurările oferirii lor şi aşteptările privind reciprocitatea.

Problema centrală a lucrării priveşte funcţiile sociale şi economice ale darurilor în riturile căsătoriei, contribuţia acestora la formarea şi menţinerea relaţiilor dintre familii şi transformările survenite în ultimele decenii. Analiza urmăreşte compoziţia darurilor, rolul zestrei, formele sprijinului parental, ajutorul reciproc, precum şi semnificaţiile darurilor în reprezentarea socială şi păstrarea memoriei familiale.

Baza lucrării o constituie cercetarea etnografică de teren desfăşurată în Izvoru Crişului. Cercetarea a început în 2016 şi a continuat în 2017 şi 2019, utilizând în principal interviuri semistructurate şi interviuri aprofundate cu locuitori de vârste şi ocupaţii diferite. Relatările personale şi istoriile familiale au permis reconstituirea obiceiurilor matrimoniale din trecut şi urmărirea schimbărilor acestora. Trei studii de caz detaliate prezintă experienţele unor persoane născute în anii 1940, 1960 şi 1980. Prin descrierea mediului familial, a alegerii partenerului, a curtării, a logodnei, a nunţii, a darurilor şi a începutului vieţii conjugale, studiile de caz oferă posibilitatea comparării practicilor diferitelor generaţii.

Pentru înţelegerea darurilor asociate căsătoriei este necesară şi cunoaşterea obiceiurilor legate de alte momente importante ale vieţii. Botezul, confirmarea religioasă, înmormântarea şi alte sărbători familiale sunt însoţite de diferite forme de dăruire şi ajutor reciproc. De-a lungul vieţii, individul se află alternativ în poziţia celui care oferă şi a celui care primeşte. Căsătoria reprezintă însă un eveniment

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

deosebit de complex, deoarece darurile contribuie simultan la sprijinirea materială a tinerilor, la colaborarea dintre familii şi la consolidarea relaţiilor sociale.

Dăruirea nu se limitează la transferul bunurilor materiale. Ajutorul oferit la organizarea nunţii, pregătirea şi oferirea alimentelor şi băuturilor, ospitalitatea şi diferitele gesturi de respect fac parte din acelaşi sistem. Darurile durabile şi cele cu caracter temporar circulă între participanţi în diferitele etape ale căsătoriei. Prin sprijinul acordat, rudele şi ceilalţi membri ai comunităţii îşi asumă obligaţii reciproce care pot continua şi după încheierea nunţii. Astfel, practicile de dăruire contribuie nu numai la consolidarea, ci uneori şi la reorganizarea relaţiilor sociale.

Una dintre funcţiile principale ale darurilor matrimoniale este constituirea bazei economice a noii familii. În cazul generaţiilor mai vechi, zestrea cuprindea în mare măsură textile, piese de port tradiţional şi obiecte de uz gospodăresc realizate în familie. Munca fetelor şi a femeilor avea un rol important în pregătirea acestora. În ultimele decenii, compoziţia zestrei s-a schimbat considerabil. Alături de obiectele tradiţionale sau în locul lor, au devenit tot mai importante mobilierul, aparatele gospodăreşti, bunurile cumpărate şi contribuţiile în bani. Sprijinul părinţilor se extinde frecvent asupra construirii şi amenajării complete a locuinţei tinerilor căsătoriţi.

Zestrea şi darurile oferite de părinţi nu reprezintă numai un ajutor material. Bunurile transmise contribuie la întemeierea căsătoriei şi la funcţionarea noii gospodării, exprimând totodată grija părinţilor, colaborarea familială şi dorinţa de a asigura stabilitatea economică a copiilor. Locuinţa pregătită pentru tineri poate reprezenta o dovadă a muncii, a hărniciei şi a posibilităţilor economice ale familiei. Darul dobândeşte astfel şi o funcţie de reprezentare socială.

Reciprocitatea constituie una dintre caracteristicile principale ale darurilor oferite la nuntă în Izvoru Crişului. Contribuţiile în bani şi ospitalitatea de amploare creează adesea obligaţii care influenţează relaţiile dintre familii pe termen lung. Practica locală numită *szólás* şi registrul cunoscut sub numele de *szólásfüzet*, în care sunt consemnate sumele oferite, ilustrează legătura dintre dimensiunea economică şi cea socială a dăruirii. Sumele înregistrate servesc drept reper pentru reciprocitatea viitoare şi reflectă relaţiile dintre familii. Darul de nuntă poate reprezenta, prin urmare, atât un sprijin imediat, cât şi o obligaţie pentru viitor.

Totuşi, nu toate darurile presupun aşteptarea unei recompense directe. Invitarea rudelor şi prietenilor care locuiesc departe urmăreşte adesea menţinerea şi consolidarea legăturilor personale. În cadrul căsătoriei, alături de rudenia de sânge, un rol important îl au şi relaţiile de rudenie spirituală sau rituală. Legătura dintre naşii de cununie şi tinerii căsătoriţi se poate consolida cu ocazia nunţii, generând obligaţii reciproce de lungă durată.

Darurile asociate căsătoriei au şi un rol important în păstrarea memoriei şi a identităţii familiale. Broderiile vechi, piesele de port tradiţional şi obiectele moştenite pot dobândi o valoare afectivă care depăşeşte utilitatea lor iniţială. Bunurile păstrate în camerele de sărbătoare evocă amintirea generaţiilor anterioare şi contribuie la transmiterea istoriilor familiale.

Transformările practicilor de dăruire sunt strâns legate de schimbările economice şi de modificarea modului de viaţă al locuitorilor. Dezvoltarea comerţului, diversificarea posibilităţilor de consum şi extinderea serviciilor comerciale au influenţat compoziţia darurilor şi organizarea nunţilor. Sărbătorile pot deveni mai elaborate şi mai costisitoare, în timp ce preferinţele personale ale tinerilor dobândesc o importanţă mai mare. Competiţia dintre familii se poate manifesta prin ospitalitate, amenajarea locuinţelor şi valoarea darurilor, fiind în acelaşi timp o posibilă formă de obţinere a recunoaşterii sociale.

Un rezultat important al cercetării îl reprezintă evidenţierea legăturii dintre dăruire şi activităţile economice locale. Veniturile obţinute din producţia meşteşugărească şi din comerţ sunt adesea folosite pentru pregătirea zestrei, organizarea nunţilor şi îndeplinirea obligaţiilor faţă de rude. Aşteptările asociate darurilor pot influenţa deciziile familiilor privind munca, economisirea şi consumul. Veniturile provenite din comercializarea obiectelor destinate turiştilor contribuie astfel, indirect, la asigurarea resurselor necesare practicilor de dăruire din cadrul comunităţii.

În ansamblu, volumul evidenţiază faptul că darurile asociate căsătoriei în Izvoru Crişului nu reprezintă doar un obicei, ci un element important al funcţionării relaţiilor sociale. Ele contribuie la constituirea bazei economice a noilor familii, la menţinerea relaţiilor de rudenie şi rudenie rituală, la transmiterea bunurilor între generaţii şi la exprimarea prestigiului social. Deşi compoziţia darurilor şi riturile căsătoriei s-au modificat considerabil în ultimele decenii, reciprocitatea şi ajutorul reciproc continuă să aibă un rol semnificativ în societatea locală.

Cuvinte-cheie: Izvoru Crişului, Körösfő, Kalotaszeg, dar, dăruire, reciprocitate, căsătorie, nuntă, zestre, rudenie, relaţii sociale.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kint.ro/szovegtar

Abstract

Gifts and Gift-Giving in Körösfő (Izvoru Crișului). Reciprocity and Social Relations in Marriage Rituals

The book examines gift-giving customs associated with marriage in Körösfő (Izvoru Crișului), one of the well-known settlements in the ethnographic region of Kalotaszeg (Zona Călatei) in Transylvania, with particular attention to reciprocity and social relationships. Körösfő is especially well known for its folk art, embroidery, traditional costumes, woodcarving and commercial activities. The village's rich material culture is closely connected to gift-giving traditions, since embroidered textiles and traditional garments once formed important parts of bridal trousseaux. The study of gifts therefore provides an opportunity to understand not only marriage customs but also the way of life, economic conditions and values of the local community.

Marriage is one of the most important events in community life, during which relationships of kinship, ritual kinship, neighbourhood and friendship become particularly active. From courtship and marriage proposals through engagement and the wedding celebration to the establishment of a new household, numerous occasions for gift-giving can be identified. Families support one another through money, objects, food, labour and various gestures. These actions are connected to local social norms and a system of customs that influences the type and value of gifts, the circumstances in which they are offered and expectations concerning reciprocity.

The central question of the book concerns the social and economic functions of gifts in marriage rituals, their contribution to the formation and maintenance of relationships between families, and the changes that have taken place in these practices over recent decades. The analysis examines the composition of gifts, the role of dowries and bridal trousseaux, forms of parental support, mutual assistance, and the significance of gifts in social representation and the preservation of family memory.

The book is based on ethnographic fieldwork conducted in Körösfő. The research began in 2016 and continued in 2017 and 2019, using primarily semi-structured and in-depth interviews with inhabitants of different ages and occupations. Personal recollections and family narratives made it possible to reconstruct earlier marriage customs and trace their transformation. Three detailed case studies present the experiences of individuals born in the 1940s, 1960s and 1980s. By describing family backgrounds, spouse selection, courtship, engagement, weddings, gifts and the beginning of married life, the case studies allow the practices of different generations to be compared.

Understanding marriage-related gifts also requires knowledge of customs associated with other important stages of life. Baptisms, confirmations, funerals and other family celebrations involve various forms of giving and mutual assistance. Throughout life, individuals alternate between the roles of giver and recipient. Marriage, however, represents a particularly complex occasion, as gifts simultaneously contribute to the material support of the young couple, cooperation between families and the strengthening of social relationships.

Gift-giving is not limited to the transfer of material goods. Assistance in organising weddings, the preparation and offering of food and drink, hospitality and various gestures of respect also belong to the same system. Durable gifts and temporary forms of assistance circulate between participants during the different stages of marriage. Through their contributions, relatives and other community members undertake reciprocal obligations that may continue long after the wedding celebration. Gift-giving therefore contributes not only to the strengthening but sometimes also to the reorganisation of social relationships.

One of the principal functions of marriage-related gifts is to establish the economic foundations of a new family. Among older generations, bridal trousseaux consisted largely of textiles, traditional garments and household objects produced within the family. The work of girls and women played an important role in preparing these items. Over recent decades, the composition of the trousseau has changed considerably. Purchased household goods, furniture, domestic appliances and monetary contributions have become increasingly important alongside, or instead of, traditional handmade objects. Parental support frequently extends to building and fully furnishing a home for the newly married couple.

Dowries and parental gifts provide more than material assistance. The goods transferred contribute to the establishment of marriage and the functioning of the new household, while also expressing parental care, family cooperation and the desire to ensure economic security for the children. A home prepared for a young couple may demonstrate the work, industriousness and economic resources of the family. Gifts therefore also acquire a function of social representation.

Reciprocity is one of the defining characteristics of wedding gift-giving in Körösfő. Monetary contributions and large-scale hospitality often create obligations that influence relationships between families over long periods. The local practice known as *szólás* and the register called *szólásfüzet*, in which monetary gifts are recorded, illustrate the close connection between the economic and social dimensions of gift-giving. The recorded amounts serve as a reference for future reciprocation and reflect relationships between families. A wedding gift may therefore represent both immediate assistance and a future obligation.

Not all gifts, however, involve an expectation of direct repayment. Inviting relatives and friends who live far away often serves primarily to maintain and strengthen personal relationships. Alongside blood relationships, ritual kinship also plays an important role in marriage. The relationship between wedding

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

sponsors and the newly married couple may become stronger during the wedding and may involve long-term reciprocal obligations.

Marriage-related gifts also play an important role in preserving family memory and identity. Old embroidered textiles, traditional garments and inherited household objects may acquire an emotional value that exceeds their original practical purpose. Family possessions kept in ceremonial rooms evoke earlier generations and contribute to the transmission of family histories.

Changes in gift-giving practices are closely related to economic developments and transformations in the local way of life. The expansion of trade, greater access to consumer goods and the increasing use of commercial services have influenced the composition of gifts and the organisation of weddings. Celebrations may become more elaborate and expensive, while the personal preferences of young couples play an increasingly important role. Competition between families may be expressed through hospitality, home furnishings and the value of gifts, but it can also be understood as a means of gaining social recognition.

An important finding of the research is the relationship between gift-giving and local economic activities. Income from handicraft production and commerce is often used to prepare bridal trousseaux, organise weddings and meet obligations towards relatives. Expectations associated with gifts may influence household decisions concerning employment, saving and consumption. Income generated through the sale of handicrafts and souvenirs to tourists can therefore indirectly provide the resources required for gift-giving within family and community relationships.

Overall, the book demonstrates that marriage-related gift-giving in Körösfő is not merely a custom but an important element in the functioning of social relationships. Gifts contribute to the economic establishment of new families, the maintenance of kinship and ritual kinship ties, the transmission of property between generations and the expression of social recognition. Although the composition of gifts and marriage rituals have changed considerably over recent decades, reciprocity and mutual assistance continue to play a significant role in local society.

Keywords: Körösfő, Izvoru Crișului, Kalotaszeg, gift-giving, reciprocity, marriage, wedding, dowry, bridal trousseau, kinship, social relations.

A szerző a Körösfő népművészete és kereskedői életmódja mögött rejlő társadalmi jelenséget, az ajándékozást vizsgálja. Nem is gondolnánk, hogy a híres Körösfőn érdekes téma lehet az ajándékozás, pedig megjegyzendő, hogy a körösfői varrottasok, amelyekre legelőször felfigyeltek, azokat valójában ajándékoknak szánták: a kelengyék részei voltak. Tehát egy olyan témával állunk szemben, amely rendkívül összetett és az életmód több területét érinti. A kutatás azt mutatja meg, hogy Körösfőn az átmeneti rítusokhoz, azon belül is a házasságkötéshez kapcsolódó ajándékozások közösségi normái miként maradtak fent napjainkban is, és azok milyen jelentéstartalmakat hordoznak magukban, illetve hogy mindezek az idők során miként változtak meg, és ezek a változások mit árulnak el a helyi társadalomról, miként alakítják azt.

ISBN 978-606-9015-56-8

